

SZ. SZIGETHY VILMOS

**A RÉGI SZEGEDBŐL
AZ ÚJBA**

**KRÓNIKÁK
EMBEREKRŐL, DOLGOKRÓL**

DÉLMAGYARORSZÁG HÍRLAP- ÉS NYOMDAVÁLLALAT RT. NYOMÁSA

A város jó híre

A régi Szeged jókedvét próbálom össze-szedeegetni, azt, amelyik még él néhányunk emlékében, s főleg addig, amíg életben vannak a visszaemlékezni tudók. Mingyárt kezdetben elárulom, hogy nagyon kicsi a számuk, de megmagyarázhatatlan (vagy ha úgy akarom, körülményesen bár, mégis megmagyarázható) módon gyakran belehibáznak a dolgokba. Ha regényben használok fel embereket mintának, átpingálhatom őket a kedvem szerint, esetleg a mese folyásának megfelelően. De múltak dolgait elmesélve, köt a hűség; én senkinek sem adhatok más karaktert, mint amilyené az illetőnek volt. Pillanatra sem akarom a történetíró szerepét arrogálni, csak nagyjából való jellemzéseket adoic s azokat a történeteket mondom el, amik a régi jókedvet, a kedélyességét örökítik meg. Nem voltam épp a leg-utolsó riportere koromnak, részt vettem mindenben, hosszasan bogarásztam olyan dolgok mélyén, ahol sokszor hivatalos hatóságok is megelégedtek a nagy keretekkel, elfeledve, hogy néha a részlet a fontosabb. Ebben találni meg az érthetetlenek tetsző indokokat. Jókedvem volt magamnak is, minden érdekelt, főleg maga az ember és szenvedélyesen kutattam emberi dokumentumok után, aminthogy önmagammal szemben is szeretem felvetni a kérdést, hogy valomit miért csinálok és miért

csinálok éppen úgy, ahogyan az megnyilvánul?

Sok mindennek a dolgok, az idő és a tér okán nem lehettem szemtanúja, azonban hozzászoktam korán a perrendszerőséghez, fontosabb dolgokban nem elégedtem meg egyoldalú információval, hanem tovább nyomoztam, hogy a történet a lehetőségig hű legyen.

Az emberek nagyon szeretik a legendákat, valamilyen okból javítanak a történeten s az azután ebben az új formában válik dogmává. Jelentek már meg Szegedről szerte-széjjel az országban olyan históriák, hogy Taschler Jóska szavai csendültek meg hallatukra a fülemben:

— Nem igaz abból, tatám, e' szó se!

Lelkiismeretlenek — a messziről gyűttek analógiájára azt mondhatnám, hogy messzire kerültek — önkényesen összecserélték az alakokat, mindegy volt nekik, hogy kinek a szájába adtak emlékezetessé vált mondásokat, mintha az irányította volna a felfogásukat, hogy úgylis csak huszonnégy óra egy újságlap élete, maradjunk meg hát a perc szóra-koztató szándékánál.

Hányszor gyűrtem magam is össze az újságot és hajítottam bosszúsan a sarokba, megfogadva, hogy éntőlem írhat ez a jámbor felebarátom akármit, én ugyan többet nem olvasom el. A szándék mellett azért mégse lehetett megmaradni, rájöttem, hogy nem is szabad. Hiszen ez átengedése a csataternek a szabad garázdálkodásra !

Nekem nem szülőföldem Szeged, de szülőföldje lett a véreimnek s ha másért nem szeretném, maga ez a körülmény is szoros kapcsokkal fűz hozzá. Nagyon ismerem az erényeit, a hivatását, a hibáit egyaránt, szinte azt mondhatnám, hogy sokkal jobban ismerem, sem hogy minden vonatkozásban részletezhetném.

Bántani mégse szoktam, sőt vannak emlékeim, amikor én védtem meg a benszülöttel szemben. A világháború előtti esztendőkből Lázár György polgármester magánadjunktusaként én végeztem a fővárosi lapokban a sajtómunkát Lázárnak a szegedi egyetemért folytatott küzdelmében. Helyesebben mondva, alátámasztottam az ő munkáját.

Egyszer egy ilyen közleményemet olvasta a kávéház előtt a cinikus Benszülött. Arról volt benne szó, hogy mi mindenre készülünk, hogyan iramodik neki Szeged rövidesen a Nagy-Szegednek.

Épp arra megyek, rámhujjánt amúgy... izé... tipikusan:

— Mondja csak, mi mindent hazudik maga össze erről a Szegedről? Mit fújja annyira?

Azt feleltem neki:

— Kénytelen vagyok vele, mint együtt-ment, mivelhogy rengeteg az olyan rögszerető benszülött, amilyen maga is. Mi lenne belőle, ha mi se volnánk?

Természetes, hogy nem mindenkire vonatkozik ez, értve egyaránt a jövevényt, meg a benszülöttet. Voltak mindig emberek, akik áthelyeztetvén valamelyik hivatalba Szegedre, mondjuk, este félhatkor megérkeztek és nyolckor már tudták, hogy hol mérik a legerősebb malighándos bort. Aztán lakhattak itt akárhány évtizedig, az érdeklődési szempontjuk semmivel se bővült, ők megmaradtak az első impresszió mellett. Ha eltanultak valamit, a speciális szegedi gőgöt tanulták el. Van ebből másfelé is, így nézték le valamikor a Csalóközben az idegent, mondván nagy megvetéssel:

— Mit keres ez köztünk, mikor golyvája sincs?

Arrafelé ugyanis porapás golyvafejlesztő vizek fakadtak,

A szegedi régi ember is kidüllesztette a mellét, sercintett egyet, mintha ezzel mondana jóelőre véleményt az egész világról s kijelentette:

— Én büszke vagyok.

— Nagyon szép, de mire?

— Büszke vagyok na, megmondtam. Mit akar még?

Itt megszűnt minden vitatkozási lehetőség, ez meg volt mondva. Ragadt is szépen a tulajdonság, épp úgy egyesekre, mint kasztokra és körökre, boldogtalanná is tette azt, aki... észrevette. Olyasvalami volt ez, mint a háború után lábrakapott magyar jelszó a tekintélyek tiszteletéről.

Azelőtt valaki a példás élete, a munkásságának sok eredménye alapján lett tekintély. Most azonban sok Közéleti Délignyitóka kidomborodott:

— Én tekintély vagyok! Micsoda destrukció, hogy nem tisztelnek?

Szinte fantasztikus méretekig jutott néha ez a vágy, már-már zsarolásnak tetszett s a komikumba fulladt.

— A családi kúriám! — hangoztatták olyanok a még csak kényelmesen sem épített vityilójukra, akik nem akarták tudomásul venni a családi kúria jelentését.

Ilyen valakire mondta egy szordinónélküli nyelvű gyüttment.

— A barátunk fogalomzavarban van és össze téveszti az igazságszolgáltatás fokait. Kúriáról beszél, pedig nála legföljebb cselédkapitányságról lehet szó.

Mindebből azonban semmit sem szabad az ősi szegedi erények rovására írni. Az ilyesmi

felbukkan, azután elmúlik, mint a járványos betegség. A himlő is hagy maga után néhány hólyagot, de azok később lepadnak.

Szegednek, a röghöz való ragaszkodásnak, egyik legszebb megnyilvánulását abban tapasztaltam, hogy mindig féltette a jó hírét. A »Grober Wirt« típusa általánosan ismeretes, meg volt nekünk is belőle a magunk embere Jandó Gyula kocsmáros személyében. Páratlan szépek voltak azok a gorombaságok, amikkel ő traktálta a vendégeit, a kifejezéseiben valósággal lendület volt. Egy idegen nagyon megáhitotta ezt a stílust és külön ezért látogatott el a vendéglőjébe, amely egyébként a főztjéről és a boráról volt egyformán híres.

Rendelt valamit, aztán piszkálni kezdte és visszaküldte. Maga Jandó szolgálta ki, vitte az ételt szóltanul a konyhába.

Így ment ez tovább is, az idegen szántszándékkal bele akart kötni, hogy megszólaltassa. Akárhogy reszketett a lelke a csodálatos rostélyos láttára, mégis visszaküldte, — öreg Jandó azonban akkor is némán hajlongott s restelkedve mentegetőzött, mikor azt vágták a szemébe, hogy ecetes a bora.

—Tudja az Isten, hogy mitől van, de néha megromlik a legvédettebb portéka is.

A vendég aztán mégis megvacsorált, áhítattal szürcsölte a válogatottan finom bort, végül megdicsért mindent és azt mondja Jandónak:

—Mégis csak különös, hogy milyen rosszindulatúak az emberek. Nekem azt mesélték, hogy maga a világ leggorombább vendéglőse.

Ebben a pillanatban felvillant Jandó szemében az a bizonyos szegedi gőg.

—Hát hiszen, ami azt illeti, nem is gorombáskodok én mindenféle gyütt-menttel.

Tessék már most ebből kihámozni a szegedi

pszihét.

Egy íróbarátom pedig egyszer külön azért jött Szegedre, hogy megismerje Kiss Palcsi bácsit, Tömörkény István apósát. Szabadjeggyel akkor is többet utazott más foglalkozásbéli, mint író, meg újságíró, ezért a barátom nem tudta megreszkírozni a gyorsvonatot. Volt annak idején egy személy vonatjáratunk, amelyik délután félőtkor indult Budapestről és éjjel féltizenegykor érkezett Szegedre. Meglehetősen késő idő Palcsi bácsi szemében, hiszen az ő közönsége ilyenkor már aludt. Őhöz alkonyatkor szoktak járni, vacsora előtt s aki ott vacsorál, az se marad ki, hanem idejében hazavonul. Féltizenegykor már hoztak mindent rendbe, kezdték a tüzet eloltani, a kiszolgáló kis cselédleány laposakat pislogott.

Akkor lépünk be mi, Palcsi bácsi úgy néz rám, mintha megloptam volna. Szinte félve magyarázom meg, hogy épp ide akartunk jönni, a vendégem bemutatkozik s engedelmet kér, ígérve, hogy nem alkalmatlankodik sokáig, — erre a szigorú kis öreg szó nélkül megfordul és elmegy.

— Mi lesz most? — nézünk egymásra. Meg se kérdezte, hogy mit kíván a vendég, ha már ide vetődött be.

Máris halljuk azonban a konyhában a klopfolást, ott húst puhítanak finom vékonyra, foszlós puhára, mint ahogy nem is láttuk addig Palcsi bácsit, amíg elő nem hozott egy tányér fenséges sültet. Hogy nem azt rendelték? Még csak az kellene, hogy válogassanak is.

Nagyon meg volt hatva a barátom, aki nem szerette az előkelő, fényes éttermeket, (amikor én voltam Pesten, az Elked-ben vacsoráztunk, ahol azonban különben főztek, mint bár-

hol másutt,) — de fészkelődik.

— Kiss úr, kérem, úgy volna ez a rostélyos tökéletes, ha kaphatnék hozzá egy savanyú paprikát, vagy akár uborkát.

Palcsi bácsi komor volt, mint az éjszaka.

— Tizenegy óraker? Egy darab sincs lennt, azért most a padlásra kellene menni. Nagyon sajnálom.

Hirtelen meginduló mozdulattal megint ott hagyott bennünket s nem telt két percben, ...hozta az ecetes paprikát. Az előrenyújtott mutatójával magyarázta:

— De csak azért, mert vidéki az úr!

Így mondta: vidéki. Az első i betűn nagyon hosszú a vessző.

Ez úgy, az új század első évében történt s akkor kezdtem legelőször érezni, hogy mi az, a szegedi becsület, amire adni muszáj minden körülmények és hangulatok között is. *)

*) Később terhére vált a már nem neki való munka, a látása is meggyengült, azért eladta a vendéglőt, kis gazdaságának élt, alkonyatkor pedig beült a régi helyiségbe vendégnek. Fürkésző szemmel nézte, hogyan ápolják az ő tisztasági hagyományait, járnak-e ide a régiek?

Együtt ültünk egyszer, beszélgettünk, azaz hogy Palcsi bácsi szórakozottan felelt, mintha oda se hallgatna. Számosan ültek a helyiségben — már hogy nyáron az udvaron —, az új vendéglős sehol se látszott, a kiszolgáló lánynak nyoma veszett, az egyik vendég pedig már harmadszor kocogott, igen erősen, a kiürült üvegen. Sőt kiabált is:

— Hé, valaki!

De hasztalan kiabált.

Palcsi bácsi ezt nézni nem tudta, magánkívül ugrott fel, oda a vendéghez, szedi az üveget, szalad a söntésbe, megtölti és hozza vissza.

— Tessék.

A többi odabenn mondta el kiabálva:

— Aki nincs figyelemmel a vendégei iránt, az maga

Mert aztán, ugyancsak vendéglőben, megismertem a szegedi becsületet még tökéletesebben, sőt magyarázatot is kaptam hozzá.

Lipcsey Ádám, aki fiatalkorában néhány újságírói évet töltött Szegeden, nagyon megszerette a várost s alig volt olyan szombat este, hogy meg ne jelent volna halpaprikásra. A további megemlékezések során lesz még róla szó, most csak annyit mondok el nagyjából, hogy az összejövetel többnyire Bitó János Kossuth Lajos-sugárúti vendéglőjében történt s a társaság tagjai a fővárosi művészi vendégeken kívül a régi Szegedi Napló tagjaiból rekrutálódtak. Kibővítve természetesen az elmaradhatatlan Beck Pistával, aki maga volt az élő anekdota-tár, mindenkit ismert Szegeden s egészen összezavart esetben ő is meg tudta állapítani valakinek a szegedi illetőségét abból, hogy milyen szabású a csizmája.**)

Német származású ember volt, édesapja a

is menjen el vendégnek, de ne legyen kocsmáros. Az én időmben nem ez volt a rend, hát többet ne lássam a slampossgót. Te pedig (fordult a kis cselédhez) itt tartsd az orrod, mert kontyon ragadlak. Nézze meg az ember, mit csináltak az én becsületes kocsmámból... (1925. márciusában halt meg élete 91-ik évében.)

**) Ebbe a tudományba voltaképpen Körösy régi rendőrbiztos, tb. alkapitány vezette be. Teljesen tárgyilagos akarok maradni, vigyázok a szerzett babérokra, azért jegyzem fel, hogy az ismeretiek ősforrása Körösy. A kimondottan szegedi csizma ugyanis vagy a lő, vagy az ökor bőrből készült és két részből állt. Elül »ráványolták« a fejet, hogy sima legyen, ne vessen ráncot, mert így egyszabású volt a fej a szárral. Azonfelül a szár fölseje szívalakú, amit Szent István-vágásnak neveztek. Végül: hegyes volt az orra, rudas a patkója.

Amelyik csizma hátul viseli a varrást, amelyiknek fejbőre külön varródik a szárhoz, az idegen. Ez mind bőrszórólásra vall és a békebeli boldog időkre vonat-

szabadságharcban, a szőregi csata után telepedett meg Szegeden, — az inkarnátus magyarság megtestesítője volt mégis a páratlan humorú Beck Pista.

Ezek a szombatesti hangulatok igen emelkedettek voltak. Tömörkény István, elvetvén egy egész hét munkájának gondját, »fürgemókus«-sá vált, kacagó, jókedvű emberré mindenki. Hogyha került olykor amolyan Savanyú-Józsi a társaságba, azt igyekeztünk a legközelebbi alkalommal lekapcsolni.

A legvidámabb Tömörkény István, az emberi értékek mintaképe, aki egyszer csak kirúgja maga alól a széket s elkezd járni egymagában a Jópálost.

A szoba sarkában egyedül birkózik a feje lebillenésével egy idegen. Megvacsorált már, most a borát szopogatja és nézi, hogyan mulatnak mások.

Lipcsey Ádám oda is megy hozzá és invi-

kozik, amikor a büszke magyar, valóban, nem spórolt. Soha, ezer éven át nem tette meg nagyobb dolgokban, oktalanság lett volna épp ezen a téren.

Ezek után elmondhatjuk, hogy annak idején Kőrös tiszteletbeli alkapitány intézte Szegeden az illetőségi ügyeket. Meg volt hozzá az a különös kvalifikációja, hogy ismerte az egész várost, tudta, kinek ki az apja, nagyapja, keresztanyja, komája, oldalági sógora, szeretője. Mikor aztán valamely ember föltétlenül Szegedhez akarta kötni magát, Kőrös pedig a bizonyítékok közben zavarba jött, mert így is lehetne dönteni, meg úgy is, — lehajtotta a fejét és tűnődött.

Mit csináljon?

Ebben a tűnődésben előbb a padlót nézte, aztán tovább siklott a tekintete s elérkezett a legényhez, annak is a lábához. Azon pillanatban már fogta is a lúdtollal és írta:

— A szegedi illetőség pedig nem állapítható meg, szegedi ember ugyanis nem visel hátul varrott csizmát.

tálja szívesen.

— Ül, komám, közénk, ökör iszik magában.

Megyebeli fiskális volt, hétfőn tárgyalása a törvényszéken, bejött hát már szombat délután, hogy el ne makacsolják. Kedves, de már elázott úr, aki be nem telt Tömörkény nézésével.

— Ugyan, mondd már meg, fordul Lipcseyhez, ki ez a nagyon kedvemre való ember?

— Nem ismered? — csodálkozik Ádám.

— Sose láttam.

— Hát akkor épp ideje, hogy felvilágosítsalak. Maga Pálfy Ferenc polgármester.

— Pálfy? Azt hittem, az idősebb úr.

— Ez csak képzelődés. A város első polgárát öregnek, öregemnek hívja mindenki, ebből azonban még nem szabad az életkorra következtetni.

De a megyebeli fiskális csak nem tud belenyugodni a dologba, dolgozott benne a bor is, — aggodalmas lett az arca.

— A polgármester itt táncol a halászcsárdában?

— Ez régi kérdés, ott szerepel már a város privilégiumai között is, mint kötelezettség.

— A privilégiumok?

— Hogy megértsed, mert van ebben ráció is, azt kell a tánccal bebizonyítani, hogy a polgármesterünk nem öreg ember, hanem tetterős és fürge. Ezt pedig legjobban a tánccal lehet bebizonyítani.

Ügyvéd barátunkat végképpen elszomorította a felvilágosítás.

— Kegyetlen privilégiumok! Istentelenség! Szeged polgármestere nyilvánosan táncol!

— Ha megfizetik, érte!

A fiskális már sírt, később ráborult a helyére visszatérő Tömörkény vállára.

— Mondd már, hogy nem ezért fizetnek! Cáfold meg, mert addig nincs nyugtom...

Tömörkény azt se tudta, hogy miről van szó, egyébként is rühellette ilyenkor a komoly beszédet, semmi bizonyosság nem derült az ügyre. A multság folyt tovább, a cigány kezéből már kiesett a hegedű, kezdett virradni.

— Oszolni, emberek, oszolni, mert gyün a főkapitány!*) — kiáltotta el magát Tömörkény.

Csakugyan szedelőzködtek az emberek, Beck Pista elmondta még utolsó történetét s leszedte valakinek a kabát járói az utolsó gombot, (úgy beszélt mindig, hogy sodorgatnia kellett valamit), megbeszélődött a másnap műsora, (ebéd Tömörkényéknél, aztán utána borozgatás vagy nála, vagy Beck sógornál,) — nem volt már semmi dolog.

Utolsónak maradt Beck, aki odament a vidéki ügyvédhez.

— Ez az Ádám javíthatatlan tréfacsináló, most is megjátszotta magát. Az az úr, aki a Jópálost táncolta, nem Pálffy polgármester, hanem Tömörkény István, a mi nagyon kedves íróbarátunk. Ne tessék olyant elhinni, hogy a polgármester táncol. Tisztességes öreg úr az, nem lump, korán fekszik, korán kél. Ezt

*) A múlt század kilencvenes éveiben, mikor az Alföld latifundiumos vidékein először lángolt fel az agrárszocializmus, egyszer nagy tömeg ostromolta a hódmezővásárhelyi városházát. Már fenyegető volt a helyzet, fejszékkel döngették a kaput, mikor kilépett a posztoló hajdú s szent naivságában elkiáltotta magát.

— Oszolni, emberek, oszolni, mert gyün a főkapitány. Azt hitte, hogy most is hat ez a varázsigé, békés idők ijesztgetője.

Tömörkény aztán, aki mint tudósító jelen volt az eseményeknél, szállóigét csinált a mondásból, ilyenkor alkalmazva azt.

meg kellett mondanom az úrnak, mert hogy vidéki.

Aztán felénk fordult, fiatalokhoz.

— Sose szabad Szegedről úgy elbocsátani az idegent, hogy rossz emlékekkel távozzék. Aki ilyet csinál, az árt a városnak, annak pedig nem szabad ártani.

Hányszor jutott azóta az eszembe ez a jelenet! Főleg olyankor, amikor nagy hűhóval fogadtak valaki vendéget, meghallgatták az előadását, aztán szélnek eresztették s már nem akadt gazdája, aki foglalkozzék vele, pláne hogy elutazásakor kikísérje a vonathoz.

De megmaradt bennem a jelszó, hogy az elbocsátás emlékének kellemesnek kell lennie. Gondoljanak ránk máskor is.

Valahogy ez vezet most is, amikor megpróbálom összegyűjteni a régi, kedélyes, a szívből nevetni tudó Szeged vidám emlékeit. Tudom, hogy csak töredék a munkám, — úgy folytatnám és egészíteném ki, ha azt látnám, hogy kell ez a könyv —, de mindig gyűjtő voltam és sokat hallottam azoktól is, akik már előttem kezdték az életet, korábban benne voltak sok mindenben. Az innenső részét már magam is »mittmacholtam«, ahogy a régiek mondták; sok a feljegyzésem, az emlékezőtehetségem sem a legutolsó. Néha kellemetlenül jó.

Az időhatár? Körülbelül a millénium, meg előtte valami, a bőség, a gondtalan jólét kora, azé a tőkegyűjtésé, amelynek morzsáiból élünk még ma is, habár csak elvétve csillan fel a maradék-jókedv pislogó fénye.

Az Oroszlán, meg a Kecse

Lassankint bele kell szokni, hogy minden megváltozik s reggelre ébredve nincs meg a helyén valami, ami az este még ott volt.

Az Iskola-, meg a Tömörkény-utcává változott Oroszlán-utcák környéke is ilyen halálasztott terület, a rohamosan fejlődő Szegednek a múltból ott felejtett része, mutatványszám amabból a régi világból. Ódiságát csak az idegen veszi észre, mert nekünk úgy kedves minden, ahogy van, mi megszoktuk. Így ismerte már *az* apánk, sőt a nagyapánk. Valamerről megindul egyszer az átalakító törekvés, ócska téglahalmazok eltűnnek s merengve bámulunk a fuvaroskocsik után, amelyek ifjúságunkból visznek magukkal egy darabot.

Később már csak magányos órákban térnek vissza az emlékek, rohan az élet, annyi az apróbb-nagyobb baja, eseménye, hogy lefoglalja időnk túlnyomó részét, végül megfoszt egyetlen boldogságunktól, az emlékezéstől.

Egyszerre visszaszállunk ilyenkor vagy száz évvel a múltba, amikor ha esett az eső, a színházigazgató úr kénytelen volt elhalasztani az előadást. Hiába adott volna a biléta mellé sármászó cipőt, meg akár csolnakot, a tisztelt publikum úgy se tudott volna a sötétben hazatalálni.

Egyébként is árkok díszítették a várost s az volt a becsületes felfogás, hogy az éjszakai

világítás az emberiség legoktalanabb tékozlása. Besötétedés után otthon a helye mindenkinek, csak a korhelyek bitangolnak, mellőzven az úgynevezett családi tűzhely úgynevezett melegét. Ezekért drága közintézményeket fenntartani hiábavalóság, mert nem kár a csavargókért, ha az utat eltévesztik és az árokba fordulnak, nyakukat törvén.

Az utcákat sem tisztították, mert mire való az, hiszen a népség másnapra már megint bepiszkolja. A nagypiactól a sóházig 1840-ben készült az első kövezet, azt dámáink separték naponta krinolinjaikkal, mikor is hozzátartozott a társadalmi sliff-hez, hogy magára valamit adó dáma járt légyen a flaszteros úton.

A Szentháromság-utcának sokkal több esztendőtt kellett várnia a kiköveztetésre s ámbátor ez az utca ma egyike a legrendesebbeknek (hej, mégse élt hiába indítványok nagymestere, Sári János!), azért vannak szeretett városunkban olyan helyek, hogy útjait járva még mindig a múlt évszázad hangulatát érzi a lábunk.

Az első légszeszvilágítás 1865 október 25-én lepte meg a várost, 400 láng derített Szegedre fényt, — hamarosan nem tudjuk megmondani, mennyivel több, mint mostanában. Eleink ennek a napnak örömeire leitták magukat a sárga földig. A föld a bőven elterülő s a földanyával közvetlenül érintkező falevelektől volt sárga. Ellenben a bor olcsó s két húszasért azt álmodhatta tőle mindenki, ami jól esett neki.

Másnap reggelre nagy meglepetés történt. A légszesz lángokat ugyanis éppen csak hogy bemutatták, azokat reggelig nem égették s így konok korhelyek, kik beléje helyezték összegyűjtött bizodalmaikat, megint csak az árokban ébredtek föl. Volt, aki haza se ment

tisztát váltani, indult egyenest a gazdaságba, ahol is anyajuhok eme Dömötör-napján türelmetlenül várták, hogy végre leszedjék a kosok hasa alól a kötényt.

Ezek szerint a világítás megindult volna valahogyan, ellenben a seprés rendszeréhez további évtizedek váltak szükségessé. Végül is unatkozó rabok szórakoztatása lett belőle, azok egymáshoz láncoltan is szívesen végeztek, legalább levegőn voltak és mozogtak.

Amíg szórakozottan nézzük az új alkotásokat, lassankint már ez vésődik bele az agyunkba, így hamarjában hiába tűnődöm azon, mi volt a mostani leánylíceum helyén, mert már elfelejttem. De a régi kép elmosódott s el fog mosódni idővel a többi is, a Tisza-part sok viskója, egzotikus udvarú kis házak, az Oroszlán-utcában feketére mart falak, amik száz esztendőök titkát őrzik s gyalogjárók, amelyeken egyetlen ember sem fér el, nemhogy kettő tudna rajtuk egymásnak ki térni.

Az egyetemi építkezésekkel tűnt el a Zrinyi-utcában az utolsó zsalus ház is. A zsaluszemet utoljára a Tukacs-ház viselte. Tulajdonosai nem akartak tudomást venni az élet szaladásáról, nekik a magasba tornyosuló köpaloták-sorában is a maguk régi módos földszintese volt a szép, meg a jó, főleg az ablakokon a zsaluk. A régi mezővárosok hangulatos ablaka. Muskátli szokott mögöttük nyilni, az egyszerűség, a háziasság hálás, igénytelen virága, akihez rendszerint hasonlított a ház kisasszonya is. Kézimunkázó, álmodozó szemű lány innen várta a mesebeli herceg megérkezését. Ha akarta, — el tudott rejtőzni, csak megritkította a réseket és mindent látott, anélkül, hogy őt látták volna. Kivéve reggel, amikor babos ken-

dővel kötötte be a fejét, az ablakokat takarítás közben kitárta és dalok kíséretében öntözte a virágot. A zsaluk mögé rejtőzött akkor is, amikor megérkezett az éjjeli zene és a cigány olyan célzatos nótákat húzott, hogy a szomszédok nyomban kitalálták, voltaképpen hogyan is áll a helyzet a két érdekelt szív között.

— Össze vannak veszve, állapította meg izgatottan a szomszédos kisasszony. Azt húzhatja, hogy nem házasodik meg soha.

Ez csemege volt szomszédéknak, esetleg egy csöpp természetes, emberi, káröröm, amiből csak az a hegedű útján közvetített, közlék ábrándította őket vissza a valóba, amely bizonyos szüretutáni esküvőről tett diszkrét közlést.

Lehetséges, hogy a hosszú idők során a Zrinyi-utcai ház előtt is zengett a hegedű, annyi azonban bizonyos, hogy az éjjeli zene hangulatához hozzátartozott a zsalus ablak, meg a muskátlivirág.

A belvárosban most már nincs több ilyen ház. Az ablakok egyre nagyobbak lesznek s a borzalmas hangzású görredőny zárja el a belül levőket a világtól. Vagy mit is beszélék? Mikor van a modern ember otthon? Legfőkébb ha alszik, de az se bizonyos.

Szegednek ezen a vidékén megcsapja az embert a legendás hangulat; itt jártak legtöbbit eleink, akik szintén fiatalok voltak valamikor, talán vidámabbak is, mint mi, szereték a mulatozást, cigányt neveltek s több volt bennük olcsó pénzért a kedély, mint bennünk tízszer akkora árért. Akkor még szelíd volt Szegednek a képe, hogy úgy mondjam: takaros, leeresztett hajú, rengő derekú hajadon gyanánt tudom elképzelni. Pillangós selyempapucska kellemes muzsika melódiáit kopogta

ki a vörös téglákon — ma pofoncsapott, tökfel-sős kalapot hord, karcsúra nyomorítja magát, de fehér a harisnyája. Azt akarom mohdani, hogy nem teljes még az új összhangja, mindig van, ami hiányzik a kialakulásra váró formájából.

Egyelőre tehát ne legyen bűn, ha van, akinek a régi látszik szebbnek. Apáink akkoron még nem restelkedtek hosszúszerű pipával vonulni az Oroszlán-kávéházba, mely első helye volt a városnak, az volt már régidőktől fogva, hiszen a Nagy Időkben itt járt a magyar országgyűlés is. A régi építkezésű ház látta az összes pártokat, társaságokat, külön körzet volt valamennyi. A kereskedők a Burger, Felmayer, Kis, Gál, Madár-családok képviselőivel. A belső udvari helyiségek nagy sárga asztala helyettesítette a Lloydot, ott jelentek meg már félegykor (mert a rendes ember pontban tizenkettőkor ebédelt) a kereskedők és még pontosabban délután kettőkor onnan keltek föl, munkájuk után nézendők.

A másik körzet a közpolgároké volt, hajótulajdonosok, hajóépítők büszkélkedtek itt, lenézve az idegent, akárki legyen is az.

Az Oroszlán-kávéházban alaposan megrágtak az emberek minden közügyet, idegen nem is kerülhetett könnyen a társaságukba. Mikszáth Kálmán ritka kivétel volt. ő a fiatalsággal, a Kátay és Felmayer ifjakkal barátkozott s az ifjúság eléggé nem korholható szokásaként ők este vonultak az Oroszlánba.

Egész kortörténet ez, száz, meg száz hímes szála van, szertefut valamennyi, haladnak új ösvényeken, ezekből alakul ki aztán a város mai képe. Az Oroszlán-kávéház is megöregedett, kihullottak a fogai, akár a puszták agg királyának. új, ifjabb, mozgékonyabb pár-

ducok teremtek, mint üzlet nem tudott konkurrálni, mert hát divatok vannak ebben a világban is, — az emberek úgy találták, hogy kiesik a forgalomból. Kevesebbet kell járni, ha a benső kávéházakban folyik a barátkozás.

Így alakult át jórésze magánlakássá, a sarka pedig trafikká, amikor is fölvonul a Kecske az ajtószárnyra, mutatván részint stemplit és soha nem látott, világos, kívánatos szivarokat, részint pedig bélyeges papirost, magasságra keskenyet, szélességre hosszút. Ez volt régi idők óta legkedvesebb folyóiratja a magyarnak, igénybe is vette, amikor csak módja akadt rá még az is, aki nem értett a betűvetéshez többet, mint hogy lepingálta a neve atrecát. (Hogy olvasni is tudjon, az már sok lett volna kívánságnak. Az ilyen írásokat úgyis mások olvasták mindig.)

Ez a nyolcvanas évek derekán történt, Mihályffy László uram abbahagyta a szabómesterséget, mert már közeledvén az ötven esztendőhöz, elfáradott kissé és könnyebb keresetre akarta adni magát. Aztán fogalommal vált a »Kecske«, ebben a boltban minden ember, megfordult, lévén az egyetlen különlegességi üzlet. A Kecskébe kellett jönnie annak, aki jobb szivart kívánt a portorikónál, vagy a rövidnél, ámbár Felmayer János, meg Tüzoltó Jóska az Oroszlán kimúlása után is csak arra szaporázták lépteiket, mert hogy nem lehet olyan könnyen leszokni mindenről.

A trafik aztán hosszú időn át fiók-kaszinó lett, egyúttal amolyan könyomatos-féle lap redakciója is.

Régeinte falukon a kovácműhelyben telepedett meg a hétszilvafás úr. Átvonuló népek itt tartottak pihenőt, a postakocsi is stációzott s míg a lovakat patkolták, kocsisok, utasok

kicserélték híreiket. Rotációsok, expresszvona-
tok hijján megtette ez is. Azonban tudták, mi
történt az elmúlt hetekben a harmadik vár-
megyében, nemkülönben tájékozást nyertek a
távolabbi ötödik, meg hatodik vármegyék is
eme vidékek eseményeiről.

Ha Felmayer János nagyon bizonykodott
valamiben, hogy így volt, meg úgy volt s az
emberi türelmetlenség képtelen volt bevárni
Nagy Sándor reggeli híradását, a türelmetlen-
kedő közbevágott.

Mit tudnak az esetről a Kecskében?

Nyomban fölkerelkedett egy küldöttség
Mihályffy László uramhoz, voltaképpen miben
áll az ügy, főleg tudnak-e róla?

Hát előfordult, hogy tudtak, meg az is, hogy
nem. És ez volt azontúl az irányadó mind-
ama körökben, amelyek kifejlett érzékkel üz-
ték már akkor is a cserekereskedést, üveg-
gyöngyök és elefántagyarok helyett emberi
dolgot, megrágásokat, vagy amint ők nevez-
ték szegedi *kotyelségeket* adván és kapván
cserébe. A »kotyel« volt minden fűszere az
emberi életnek, valami furcsa keverékű fű-
szer, amiben van pár gram a megszólásból,
hol szelíd, hol erős kritikából, *egy csomó * úgy*
mondják«, meg nem kevesebb »de én nem
hiszem«, sőt került belé néhány atomnyi jó-
akarát is. Ma talán pletyka a legszelídebb
cime, de hát olyan mindegy az. Az emberek
ezer év óta nem változtak, csak a gúnyájuk
cserél formát. A civilizáció kezdetén lehúzták
az állatok bundáját. Ma egymás bőrére
utaznak.

Végezetül mondjuk el azt is, hogyan lett
Kecske a Kecske? Hát ennek nagy idehe már,
maga Mihályffy László mesélte el.

— A szabómesterséget tanultam ki s mikor

fölszabadultam, elmentem vándorolni.

— Szanaszét?

— Várjon már, dehogy szanaszét, Pestre, híres szabómesterek műhelyébe! Csak kell világot is látni, vagy mi az ördög! A Stáció-utca 1. számú ház volt akkor a szegedi fiúk tanyája, iskolatársaim, gyerekkori barátaim mind együtt laktunk egy öreg tót asszonymál. Ott voltak Nagy Pali, Krikkay Guszti, Muskó Sándor, Török Sándor, Wiedermann Jóska, meg tudom is én már kik. A fiúk, mert hogy szabó lettem, már itthon is kecskének hívtak.

— Te kecske, gyere játszani. Te kecske, megyünk a kocsmába, jösz-e?

A nevemet alig hallotta, vagy ismerte valaki. Én csak kecske voltam. (Tudja, a szabókat szokták így nevezni.)

A pesti kávéházban, ha valaki elakarta foglalni a rendes helyemet, odaugrott a pincér.

— Ez a Kecske úré, ilyenkor szokott jönni!

Muskó Sándor tréfás fiú volt, egyszer levelet irt az anyámnak. (A Szentháromság-utcában volt a házunk, Muskó is alsóvárosi volt.) Azt írta, hogy el vagyok veszve, mert belebomoltam egy menyecskébe és rajtam már nem segít semmi. (Ne higgye, nem volt igaz belőle egy szó sem.)

Az anyám nagyon féltett szegény, azonnal Pesten termett és megjelent a Stáció-utcai házban.

— A fiamat keresem.

— Hogy hívják? — kérdezte a tót háziasszony.

— Mihályffynak.

— Olyan nincs. Itt lakik a Török úrfi, meg a Muskó úrfi, meg a Kecske úrfi, a Wiedermann úrfi is itt lakja, de a Mihályffy úrfi nem.

Képzelheti az anyámat. Rohant haza, onnan irt dörgő hangú levelet, hogy gazember vagyok, hogy mindenkit elbolondítok, hamis lakás-címet vallok be, mert a szegediek telepén nem is ösmernek.

Este hazatérek a szállásomra, a tót asszony a szemembe bámul.

— Ejnye, járt itt egy nagysága, kereste Mihályffy úr, de mondtam, hogy olyan nincs, csak Török úrfi, meg Muskó úrfi, meg Kecse úrfi... De nagyon hasonlítja maga rája.

Alig tudtam kimagyarázni a tévedést. Szegény anyám azért sohasem hitte el egészen.

Így lettem és így maradtam Kecse úr. Mikor megnyitottam a trafikomat, jobb cégért nem is találhattam, hiszen így ismert mindenki, — várjon csak, most nyolcvanéves vagyok, — •hát hatvanhat esztendeje.*)

* Írtam 1922-ben. Mihályffy László 1929 tavaszán halt meg.

Condifores urbis

Ha valaki goromba — de igazságos — akar lenni akkor nem tagadhatja, hogy Szegedet az árvíz emelte ki patriarkális egyszerűségéből. A várostudomány művelői pontosan fel tudják sorolni, milyenek voltak az utcáink, mit neveztek palotának. Szörnyű szerencsétlenség volt az árvíz, semmi kétség, de atána? évtizedeken át tartott az a korszak, amit Békefi Antal páratlan lokálpatriotizmusa így fejezett ki: »Szeged az események homlokterében.«*)

Hogy feledje a katasztrófát, egész sereg új közintézményt kapott a város, állami támogatásokban részesült és így indult neki az igazi városiasodásnak. Mert addig lehettek királyi

* Szerette ezt a címet is használni: »*Szegeden az ország szeme*«, amíg végre tetőpontját érte el a város-szerelem a sokáig szállóigének használt kifejezéssel: »*Tébolydát Szegednek!*« Ugyanis új elmegyógyintézet felállításáról volt szó s igen versengtek a városok, jól tudván, hogy ebből az intézményből soha sem lehet elég. Azt hiszem azonban, hogy egyik város sem kapta meg. Az ilyen felrepitett ötlet nagyon alkalmas volt arra, hogy egyes nevek sokat forogjanak a nyilvánosság előtt, esetleg vezércikkekben dicséretet kapjanak. De a lokálpatriotizmus siklatta ki a »szegedi« gyorsvonatot is »Máramarosszigeten«. Hogy ez hogyan lehetséges? Egész egyszerűen, — sütötte ki Illető riporter. Ha valaki Szegedről a gyorson elindulva betart minden csatlakozást, éppen azon a vonaton ült volna, amelyiket baleset ért.

kiváltságai, szerepelhetett a történelemben olyan palotákkal, amelyeknek immár a romjai sincsenek meg, még sem volt igazi város.

Sok mindennek át kellett itt alakulnia, amihez idő kellett. Mert részint sosem állt az államnak rendelkezésére annyi pénz, amennyit bele ne lehetett volna ölni Szegedbe, másrészt a közszellem is valami, az emberek pedig végtére mégis csak emberek.

Új várost alapítani nagyon nehéz. Tisza Lajosnak nem volt egész könnyű dolga. *) Ő azonban inkább csak a nagy kereteket szabta meg s mikor elment, itt hagyta maga után neveltjét, Kállay Albertet, — aki négy év alatt fogalmazóból főispán lett, — hogy folytassa az elképzeléseit, a terveit, töltsé meg tartalommal azt a nagy keretet. **)

Nagyon eltérnének a tulajdonképpeni szán-

* Lázár György írja, hogy először Osztrovszky József, akkoron kúriai bíró, királyi biztossága volt kombinációban. Már tárgyalások is folytak vele, de Osztrovszky elkedvetlenedett, mert fülébe jutott, hogy &r; akkori elüljáróság nagyobbik része nem éppen lelkesedik érte. »Persze, mondja Lázár, nem közönséges lelki műveltség, nagy önmegtágadás s a közérdeknek sublimit felfogása kell ahhoz, hogy mint a király képviselője előtt megemeljük a kócsagos kalpagot s meghajtsuk a büszke nyakat, kivel tegnap még bizalmas földi és komázó tetupajtás voltunk«.

** Mikszáth Kálmán írja Kállayról a Vasárnapi Újság 1883 október 14-iki számában:

— A municipium és a királyi biztosság közötti érint, kezes az ő tiszte volt: neki kellett mint karmesternek megütni az akkordokat minden kérdésben. A fiatal tisztviselő csakhamar köztisztelet és közszeretet tárgya lett Szegeden, részint egyéni tulajdonságainál fogva, részint pedig azon tapintata miatt, mellyel a királyi biztos akaratát mindig úgy tudta kérésziül vinni, hogy a városiak azt hitték, mintha az a saját akaratuk lenne.

dékunktól, ha akár csak vázlatosan is akar-nók jellemezni Kállay Albert több évtizedes munkáját, majd Lázár György el nem her-vadó szerelmét, amellyel szülővárosát díszítette volna, mindent ráaggatva a kedvesre, — de ha valaki részletesen megírja egyszer az új kor történetét, sok kötetre lesz szüksége, hogy mindent felöleljen. Csak futtában, összefüggé-sek kedvéért, említem a régi városalapítók nevét, sóhajtással gondolva arra, hogy hol tartanánk ma, ha Klebelsberg Kunó gróf-nak akár csak harminc év előtt jutunk a szárnyai, a szárnyalása alá! Akkor egészen tíz lenne Szeged, aminek sokáig vallotta, hir-dette, magát, fanatikus bizalommal előlegezve — az elkövetkezőket.

Azonban ne szomorkodjunk, amikor a régi ösvényeket, deszkapallós tereket, macská-it öves, rabvállatásra alkalmas utcákat járjuk s azt keressük, hogy hol sikkadt el Szeged elpusztíthatatlannak hitt jókedve.

Tisza Lajos az árvíz után egészen új levegőt hozott magával Szegedre, — habár akaratla-nul. Éppenséggel nem az ő hibája, ha apró dolgokban félreértették és rosszul magyarázták a viselkedését. Tisza Lajos arisztokrata allü-rökkel volt tele már akkor is, amikor még nem emelték grófi méltóságra, jól ismerte a saját erejét, alkotóképességét, — de nem szeretett leereszkedni.

Királybiztosi udvarának szűkebb része benn-szülött büszke szegedi magyarokból állt, kö-vetkezőleg elkezdtek ők is gögösködni! De akármilyen nagy úr valaki, sose lehet olyan dölyfös, mint az Írnoka, vagy a komornyikja. Ezek használják a plurális majestatist, mert ugyan ki venné őket máskülönben észre!

A királybiztosi hivatalban igen sokan für-

dultak meg, hát az írrok urak kétségtelenül megunhatták a gyakori vizittekét s így történt, hogy alig fogadták a köszöntését egy hórihorgas urnák.

— Itt találom önmagyméltóságát?

— Nem! — hangzott a kurta válasz.

— Talán nincs a városban?

— Nincs! — vágta oda neki még kurtábban.

— Körülbelül mikor jön haza? — bátortalanodott a látogató.

— Talán egy év múlva, — elméskedett a legötletesebbje.

A vendég erre odébb állt, de hamarosan kinyílt Tisza Lajos ajtaja.

— Hová lett Apponyi Albert gróf úr?

Az írrokok hüledezve tekintettek egymásra.

— Nem láttuk!

— De hiszen hallottam a hangját! Csak nem küldték el?

Valakit utána szalajtott, addig is kitanította a gögös személyzetet tisztességes viselkedésre. Az volt mindennek a tenorja, (ha már Apponyinak baritonja volt), hogy senkit sem szabad elutasítani, mert a polgárságnak jussa van az idejára. Azt pedig kivétel nélkül mindenki megkövetelheti, hogy tisztességesen beszéljenek vele.

Az emberek szégyenkezve hallgattak, magukban fogadkozva, hogy ezentúl másképpen lesz. Hiszen igaz is, a nagy idegenjárásban sosem tudni, ki kerül az ember elé, tehát nem árt az előzékenység.

Mindazonáltal — mert hát a természet nem változik olyan hamar — csaknem kihajítottak már másnap egy szürke alakot, aki a »Lajos királyi biztos úr« után érdeklődött.

Épp akkor nyílik megint Tisza Lajos ajtaja,

valami mondani valója van, de egyúttal üdvözli az idegent.

— Szervusz Pista, azonnal a rendelkezésedre állok, csak egy perc türelmet kérek.

Erre már az egyik írnok ész nélkül ugrott fel és lesegítette »a Pista« kabátját. A másik a kalapját helyezte biztonságba, míg a harmadik fogadkozott, hogy a boldogsága függ tőle, ha nem méltóztatik leülni. Tessék is ezt megcselekedni, hiszen rég érte a hivatalt ekkora tisztesség.

Amaz bizonykodott, hogy sose törjék magukat, elmarad ő állva is. Ezt a viselkedését azonban uri szerénységnek minősítették s végül is az volt a legboldogabb, aki le tudta ültetni.

Jött is már ki Tisza Lajos, nagyon nyájasan közeledve a vendég felé.

— Mi újság Makón, Pista?

Az ember majd kettőbe hajolt az udvariaságtól.

— Csókolom a kézit, csak azt akartam megtudni, mikor muzsikálhatok megint a nemzetes urnák?

Roszmájú emberek szerint ettől fogva megint feszesebb lett a hivatalbeli kis-urak magaviselete az idegenekkel szemben. Ellenben Hamza Pista cigányprímás kabátját már nem segítette fel senki.

Tisza Lajosnak az volt a terve, hogy Torontálvármegye felső részét hozzánk csatolja és megteremti Szegedmegyét. Óriási terület volt ez a Torontal s legalább három napba tellett, amíg a közvetlen szomszédjaink megjárták a megyeszékhelyet. Akár közigazgatási, akár pénzügyi kérdésben kellett felkeresniük. Tisza terve azonban megghiúsult a vármegye ellentállásán s így kaptuk meg csak Újszegedet.

A park hatalmas kontúrvonalait is Tisza rakta le, — méltó folytatója Kállay Albert volt,

A közúti hid terve is véletlenül született meg. Tisza Lajos tavasztól őszig Deszkre járt aludni Gerliczyékhez s korán reggel jött be a városba, többnyire lóháton. A régi hajóhidat azonban négy órakor kinyitották s nyitva tartották este hatig, esetleg későbbi ideig is, amíg átvonultak a hajók, meg a tutajok. Két kapuja nyitva a két parton, — az előtt gyülekezhetek az emberek. Télen a jégzajlás elől partra kötötték a hidat s akkor a komp járt. Viszont Tisza, akinek mindig sürgős volt a dolga, hamar belátta, hogy ilyen primitív eszközök nem hátráltathatnak fejlődésében egy várost, így aztán megszületett az állandó hid ötlete.

Kovács Albert szegedi gyógyszerész, az egész városnak csak népszerű Papus-a, kedves embere volt Tisza Lajosnak.

Egy Szilveszter-estén ő is vendége volt Tiszának a zártkörű teán.

— Ízlett-e? — kérdezte a házigazda.

— Jónak nagyon is jó volt, felelte Kovács Papus, de nem ártana egy kis borocskával megkalapálni.

Az előzékeny Tisza, aki egyetlen ilyen kívánságot se hagyott volna teljesítés nélkül, ettől kezdve bevezette a teaestélyein a híres »Tisza-kabinet«-et, ami akkor már nagyon népszerű volt a fővárosi kaszinókban.

Tisza Kálmán is lejött egy alkalommal Szegedre s mikor beállítanak az inasok a kétszersültek tömegébe a borral, csodálkozó tekintettel nézett az öccsére.

A királyi biztos elérte a tekintetet és felkacagott.

—Tudod Kálmán, ha már az ember Szegedre jön, hogy rekonstruálja azt, amit a természet elrontott, egészen szegedivé is kell változnia. Itt ez a szokás, kóstold meg.

A miniszterelnök eleinte húzódozott, azonban Kovács Albert jóízű kínálgatásának nem tudott ellentállni s csakhamar jó kedvre hangolódott ő is.

Később odahaza, a politikai jellegű miniszterelnöki estélyeken, nem kisebb rémülettel tapasztalták a vendégek, hogy a tea után bort is kapnak.

—Szegedi szokás, jó szokás, — magyarázta Tisza Kálmán.

A vendégek közül aztán senkinek se jutott eszébe, hogy ez voltaképpen ellenkezik azzal a kényes etikettel, amelyik mellett az sem érezhetné jól magát, aki kitalálta. A szokás is annyira általánossá lett, hogy ma már az úgynevezett teaestéken van enni és innivaló minden, legföljebb a tea hiányzik.

Kállay Albert egészen Tisza nevelése volt, neki azonban Szeged szívbeli ügye lett, nem csak alkalom az alkotásra. úgy spórolt a városnak, hogy a maga zsebére se különben, már pedig takarékos ember volt.

Szerette a kedélyességét, finom humor volt benne s arisztokrata maradt minden körülmények között.

Egy Kállaytól kérdezte egyszer valamilyen szabolcsi útján Ferenc József, hogy mióta lakik itt?

—Ezer éve, felség, már mint hogy a családom,¹

A néhány família közül való a Kállay is, amelyik visszaviszi a családfáját Árpádig s óvatosan vigyázott rá minden időben, hogy

ne rontsanak a pedigréjükön grófi, vagy akár bárói címmel. Ezekben a családokban tradíció volt, hogy nem fogadhatnak el »rangemelést«, mert az ő rangjuk a legrégibb, míg az idők folyamán ranghoz jutottak akárhányszor éppenséggel nincsenek elragadtatva, ha a származásuk után, az őseik közt, kutakodnak.*)

A városháza sarokszobájában történt minden, ami ennek a városnak az életére vonatkozott. Kállay nagyszerűen ismerte az embereket, el lehet mondani, hogy nüanszok szerint taksált és becsült mindenkit. Kénytelen volt érintkezni olyanokkal is, akiken az övénél kevésbé éles szem is átlátott, — hogy mit jelent az a melldöngető közérdek, amely már nem is gyanús támadásokban, vagy védelmekben robban ki s amit vagy követ, vagy megelőz egy kis négyszemközti beszélgetés —, de mozdatlan maradt az arca az ilyen szónoklatok! alatt is.

Soha sem erőszakoskodott, határozzon a közgyűlés, amit akar.

— Ne tessék a szónokot zavarni! — intette a közbeszólókat.

Csak semmi felesleges izgalom, hiszen a¹ miniszter úgyis azt mondja a határozatra, amit ő javasol neki. Hát legalább beszélgessék ki magukat az emberek, úgyis a beszélhetnékivágy a fontos.

* A szegedi árvíz történetében katasztrofális szerepet játszó percsórai ármentesítő társulatnak kormánybiztosa volt Kende Kanut képviselő. Az árvíz után kitüntetéssel kínálták meg, de Lázár György elbeszélése szerint azt mondta:

— Az én családom a Habsburg családdal nemesség dolgában egykorú *is* egyenrangú *is*. Mi egymásnak mit sem adhatunk, egymástól kegyet el nem fogadhatunk.

Voltak dolgok, amiknek a sima keresztülvitelére ő is súlyt helyezett. Ilyenkor előzőleg, délben, lellátogatott az öreg takarékbába, ahol együtt volt már az igazgatóság, óvatosan bírálgtván a hiteligényeket.*) Eldiskurálgatott, mint akit csak a vizitelő kedve hozott ide, aztán úgy mellékesen megjegyezte:

—A legközelebbi közgyűlésen lesz egy ilyen, meg ilyen tárgyú pontunk is. Azt hiszem, hogy a helyes elintézési módja ez, meg ez volna. Meg vagyok győződve, hogy így képzelik az urak is.

Volt az igazgatóságban ellenzékieskedő természet is, felfortyant, allegált.

Kállay hagyta, hogy mondja el, amit akar.

—Hát igaz, nagyon figyelemreméltó szempontokat méltóztatott felvetni, mégis azt hiszem, hogy ez alkalommal az én felfogásom a helyes. De mindezt csak úgy ötletszerűen

* A Szeged-Csongrádinál óvatosabb intézet nincs a világon, — tartotta az egyszeri legenda.

—Teszem azt, kölcsönt kérnének a budai királyi várra. Erre összedugja fejét a sok aggódo lélek s megindulnak a vélemények.

—Baj lehet azzal a palotával, ha meg akarják terhelni! Miért lakik benne olyan ritkán a gazdája?

A másik felveti a kérdést, egy kissé járatlanul a közjogban.

—Tisztára magyar tulajdon-e az? Nincs benne része az osztrákoknak?

Erre a harmadik.

—Nekem csak az nem tetszik, hogy nagyon közel fekszik a Dunához. Láttunk mi már olyan árvizet is, hogy egész várost vitt el. Aztán mi történik, ha háború üt ki?

Egyszóval: nem szavazzák meg a kölcsönt.

.... Mikor egyszer, a háború után, elmondtam ezt a tréfát Koós Elemérnek, a különös természetű vezérigazgatónak, szokatlan élénkséggel fordult felém.

—Na? Hát nem volt igaza az aggodalmaskodóknak?

említem, mert eszembe jutott. A közgyűlés bölcsessége majd megtalálja a helyes formát.

Egészen különös ember volt, jellemének egyik sajátága, hogy többre becsülte — ha mingyárt nem is honorálta természetszerű politikai exponáltságánál fogva — a férfias őszinte szót, a lelkiismeretes állásfoglalást, mint a vakon való engedelmeskedést. De jöjjön az ellenző szó meggyőződésből, míg az indoklás nélküli beleegyezésnél nyomban kutatni kezdte az érdeket.

Volt néhány bizalmas embere, akik előtt néha megnyilatkozott ebben a tekintetben. Nyilván tudta azt is, kinek mond valamit és miért mondja. Ez azonban egészen négy szemközt történt s ha az utcán voltak, beszédközben meg»megállt, mintha stációt tartana, úgy nézett szét, — különös szokása szerint tapogatva a lábaszárát, szinte vakaródzásnak tetszett az, — hogy nem hallja-e meg idegen fül a szavát?

Epp úgy kapkodta a fejét, ha érezte, hogy *nagyon* közel jár hozzá valaki, nyomban megszakította a témáját, meglassította a lépését, hogy az illető előre kerüljön s azalatt közömbös frázisokat mondott.

— Nagyon szép, vadászaira alkalmas ez az idő.

Aztán nézte fürkésző tekintettel, hogy mit hallhatott meg az az idegen. Ellenben az ő tekintetében olvasni nagyon nehéz volt.

Nem lehetett kihozni a sodrából, érzelmeit úgy elrejtette legnagyobb felindulásaiban is, 'hogy azt hitték: minden iránt közömbös. Az idők folyamán főispánja volt Hódmezővásárhelynek is, ahol sok zaklatásnak volt a múlt század végén kitéve egy Weisz nevű borkereskedő. A híres pécsi borhamisítással kapcsolatban végigraziálták az országot s így

Weisznál is sűrűn tartottak meglepő kutatást. A hatalmas alakú ember akkor felbőszültén szaladt be Szegedre Kállayhoz.

— Méltóságos uram, meguntam már a sok zaklatást. Tessék intézkedni, hogy ne háborgassanak, mert ha még egyszer megjelenik a rendőrség a pincében, én lövök.

Lángolt az egész ember, csak Kállay maradt nyugodt. Akkor mondta azt a szállóigévé vált mondását, amit azóta számtalan elferdített formában aplikáltak a nekik kényelmesebb esetekre a történelmi hűséggel hadilábon állók:

— Weisz, maga nem fog löni!

Ahogy ezt különös, elnyújtott, szinte dunyonyugónak tetsző hangján mondta, az maga volt a fölény, a nyugalom. Weisz úr azt érthette belőle, amit akart. Teszem azt, hogy nem hiszik elkeseredésének akkora fokát, hogy revolverrel támadjon a rendőrségre. De ha úgy akarja, megnyugvást szerzett most, hogy nem nyúlhat a revolverhez, mert nem is fogják bántani. A főispán ígérete meg.

Nyilván megállapodott ennél a variációnál, mert egészen lecsendesedett, úgy ment haza.

Akik azonban ismerték Kállay Albertet anynyira, hogy érdemesnek találták a felületes szemléleten kívül az egyénisége tanulmányozását is, — ebben a mondásában, annak a módjában érzik az egyénisége lényegét. Istenem, ismerni kell az embereket, akik több frázist puffogatnak, mint történyt.

Tele volt konzervatív tulajdonsággal, anélkül, hogy maradi lett volna. Idősebb emberek emlékezhetnek még rá, hogy Pálffy Ferenc nyugdíjazása után, mikor a polgármesteri szék betöltése vált aktuálissá, Kállay Albertnek nem Lázár György volt a jelöltje, hanem Tóth Pál főjegyző.

— Lázár itt hagyta a várost, elment képviselőnek, magyarázta ez az álláspont, nem méltányos hát, hogy most megakassza a tisztviselői kar előmenetelét.

A tulajdonképpeni oka az volt, hogy tartott Lázár egyéniségétől. Tóth Pál a pontos, bürokratikus, lelkiismeretes, mindent tudó hivatalnok, maga is a takarékoság nagymestere, szó nélkül is megérzi, mit akar Kállay s azt vakon teljesíti. úgy ragaszkodik a törvény betűjéhez, hogy később, a darabontkorszakban az lesz a veszte. Vele soha nem lehet kellemetlensége, ellenben Lázár felül nem biztos.

— Nem szeretem a torony alatt a zseniket, mondta egyszer Lázár. A zsenik mindig bajt csinálnak, ha nem maradnak meg a maguk munkakörében. Elég egyetlen vezérlő akarát.

Valahogyan így gondolkozott, még ő előtte, szinte vele kapcsolatban, Kállay is. Lázárnak nem lehet azt mondani, hogy: így akarom, tedd meg, mert nem fűlik hozzá a természete. Saját elgondolásai vannak, alkotó erő, nyughatatlan temperamentum, aki sokat álmodik, mikor Szeged naggyáfejlesztéséről van szó. Már pedig fejlődik minden magától is, a dolgok rendje szerint, fölösleges a siettetés. Abból csak baj lehet, uram bocsáss, még póttadó-emelés is!

Ettől rettegett a legjobban, ebbe a keretbe kellett mindent beleszorítani, — intette Fajka János főszámvevőt, aki minden délelőtt megjelent a sarokszobában, elreferálta a város helyzetét, az eseményeket, köztük sok olyasmit is, ami nem tartozott szorosán véve a közigazgatás dolgaihoz. Más pletykának mondaná, de már hogy volna az, mikor itt csak információk adásáról van szó és kinek kell informáltabbnak lennie, mint a város élő lelki-

ismeretének, a főispánnak!

Pálffy Ferencsel nem volt soha baja.

— Fercsikém, ezt így gondoltam...

— Nagyon jó gondoltad, Albertem, úgy lesz.

Pálffy drága, dédelgetett díszje volt a városnak, az az angol alkotmány szerint való király, aki reggelenként álmélkodva olvassa az újságban, hogy nini, milyen furcsa proklamációkat bocsátottam én ki tegnap!

Egy törvénytárgyaláson, ahogy felmutatták az aláírásával ellátott nyugtát, ami elsikkasztott pénzről szólt s megkérdezték, nem emlékszik-e rá, hogy ki vette át tőle aláírás után a nyugtát? — a világ legszelídebb mosolyával válaszolta.

— Naponta annyiszor kell aláírnom a nevetem, hogy aláírnám én a magam halálos ítéletét is.

Épp úgy magyarázták bele, hogy nyugdíjba kell mennie, otthagynia öreg tintatartóját, érc-hamutartóját gyufástul s Kállay remélte, hogy »kihozza« Tóth Pált. László Gyulára nem igen vetett, csak Lázártól tartott. A 263 szavazatból aztán Lázár 151-et kapott, Tóth Pál 66-ot, László 46-ot.

Azért nem lett baj. Kállay a legjobb, a leginkább megértő, a város fejlesztésében, szeretetében vele versenyző munkatársat kapta meg Lázárban.*)

* Jellemző sorokat ír Lázár az árvíziről szóló könyvében Kállayról:

»Kállay Albert nem tartozik a nagyszabású kezdeményező szellemi képességek sorába. Inkább az a tiszta, erős, megvesztegethetlen, nem fönnszárnyaló, de mélyen szántó felismerő és ítélőtehetség az ő adománya, melyet magyar parasztszűznek nevezünk s melynek legmagasabb államférfiúi lángelmévé szublimált fokozata a haza bölcsje volt«.

Szegedi környezetét a legdemokratikusabb alapon szervezte meg Kállay.

A régi szegedi urak közül Pálfy Ferencen, Szluha Ágostonon és Lázár Györgyön kívül nem tegeződött senkivel. Ez is nyilván úgy történt, hogy annak idején még Pálfy Ferenc tegezte le először a kis miniszteri fogalmazót, viszont Szluha és Lázár képviselők is voltak az idők folyamán. A képviselőség pedig mindig jogot adott Magyarországon arra, hogy per tu beszéljen valaki a miniszterekkel, legalább is, amíg a mandátum tartott.

— Hogy sikerült a választásod? — kérdezi az anekdotában a kegyelmes úr valakitől.

— Hát biz én megbuktam a régi kerületemben.

— Ez nagyon kellemetlen. Mit fog ön most csinálni?

— Törvényt, mert bejöttem egy másik kerületben.

— No ez derék dolog, nagyon örülök, hogy

»Nemes, okos, vérbeli magyar konzervativizmusa, a szoliditás, a megbízható tartósság aranyát vegyítette abba a sokezerféle anyagból kevert amalgamiába, melynek bonyolult, nem egyszer kétséges kémiai folyamatból diadalmas eredmény gyanánt állott elő a modern, a mai Szeged«.

»Mint ember, első pillanatra nem kelti fel a rokonszenvet, nem gerjeszti fel maga irányában a szeretet melegét. Viselkedésének és gondolkodásának előkelőségét, modorának kimértségét nem kapiskálja az első találkozásakor a szegedi ember konciliáns, olykor pajtáskodó, modora. úgy néz ki, mintha nem önmagát akarná megismertetni, hanem ő akarná kiismerni azt, kivel érintkezik. Hosszabb idő, többszöri érintkezés kell ahhoz, hogy kiismerjük mindig korrekt, nemes gondolkodását, a ridegnek feltűnő külső alatt egy melegen érző nemes szív verését. De akkor azonban nemcsak becsüljük, hanem szeretjük is ...«

tovább is itt láthatlak.

Tisza Lajos is zárkózott volt, senkit sem eresztett közel magához, őt azonban szintén tegezte Bakay Nándor a hagyományos képviselői alapon. De még mennyire tegezte!

— Te, kegyelmes... harsogta tüntetve, főleg amikor sokan hallhatták.

Amiként a köznapi életben is — tessék csak megfigyelni! — valamely esemény elbeszélésénél sokszor nem maga az esemény a fő, hanem a tudtul adása annak, hogy milyen viszonyban van valaki egy előkelőséggel.

— Megmondtam neki nyíltan és őszintén, hogy kegyelmes uram, kérlek alásan, mégis csak nekem van igazam, mert esik az eső.

Bakay aztán az élete utolsó szakában, mikor a kereskedelmi és iparkamara segédtitkári állásában húzódott meg, boldog volt, ha szóba álltak vele a régi ismerősök, akiket annyira fölényesen kezelt valamikor. Hol volt már akkor a Bakay-gyár, a régi gazdagsága! Elvitt mindent a politika, mint annyi más vagyont Szegeden.

Kállay Albert tudott nagyúr lenni gög és leereszkedés nélkül is. Tanulni nem lehet az ilyesmit, mert belülről jön. Aki jogosulatlanul próbálja használni, annál groteszkül üt ki. Az elefánt is figura lesz, ha menüettet akar táncolni, hiszen nem az ő számára találták ki a finom figurákat. Vannak szavak, rózsaszíromból szöttek, amik csak a gyengéd egyéniségű ifjúság szájából szépek s durvasággá válnak, ha vaskos díjbirkózó mondja ki őket.

Kállay Albert mindig »Kállay« maradt. Mint olyan ember, akiben megfelelő adag cinizmus is van, hajlott a tréfára, a szatírára s szemtől-szembe is megcsipkedte azt, aki szerinte rászolgált.

A «kedves Weiner» azért így is boldog volt, hogy a mindennapi sleppjéhez tartozhatott, halálosan meg volt sértve, ha valaki nem beszélt a főispánról a föltétlen hódolat hangján, kegyetlenül átunatkozta a közgyűléseket, a hat órát sose lehetett elég közel hozni, hogy elkísérhesse Kállayt Újszegedre (mert egymagában esetleg eltévedt volna); ha egy tárgyhoz harmadik szónok is jelentkezett, azt igyekezett türelmetlenül lehurrogni, »szavazzunk, szavazzunk!«, — óh, Weiner Miksa boldog volt, ha kiejthette Kállay Albert nevét és minden apró esete, története, azzal kezdődött:

—A minap, mikor a főispánnal együtt vacsoráztam ...

Hogy valamelyiküket tegezze is Kállay, ez annyira távol eső gondolatnak tűnt fel, mint ha akár a pápát invitálták volna meg márciusi ünnepségre valamelyik népkörbe.

Duka Marcell csak volt valaki Szegeden, nobilis egyénisége ott él még az idősebbek emlékében.*) Származásra nézve is valaki, mindenestre kiemelkedő a mindent elszűrítő átlagból. Kállay szívesen vette a társaságát, de csak »kedves Duka« maradt ő is.

Mif várhatott akkor Weiner Miksa, aki valósággal lélekzetvételhez se hagyta jutni s akit »az alispánom«-nak nevezett el.

—Weiner Miksa alispán, mondták utána az emberek részint tréfából, részint egy fokkal feljebb: gúnyból, de Weiner komolyan vette a dolgot és a saját pozíciójának megszilárdulását látta az elnevezésben.

* A Szeged és Vidéke 1913 március 4-iki számában tacitusi tömörségű, és erejű jellemrajzot írt halála alkalmából *zs. p.* (Lőw Immánuel főrabbi, akinek pseudonimje — zsjidó pap — rejlik a betűk mögött.)

A szerepe valamivel disztíngváltabb volt a komornyikénál, de nem jutott el a baráti nívoig. Ha Kállay hosszabb ideig nem volt itt-hon, Weiner gondoskodott róla, hogy a lakását szellőztessék, takarítsák. Igaz viszont, hogy ezt több fontoskodással, nagyobb műgonddal senki más nem végezhetné volna el.

— Sok a dolgom, mondta ráncbaborult homlokkal, a főispán rámbízta a kulcsait.

A naivabbja azt is hihette, hogy a hivatalos chiffre-kulcsokról van szó.

Minden évben meglátogatta Kállayt néhány régi jóbarátja, kaszinói tag, akik együttesen rándultak le Szegedre. Az akkor adott ebédeken ott volt Weiner is a szegedi notabilitások szűk sorában. Szinte azt mondhatnám, hogy szabad volt jelen lennie, mint bizonyos, »asztalnoki szolgálattételre« igen alkalmas férfúnak.

— A tisztelóm! — mutatta be Weinert ennek a kategóriának Kállay.

— Nem »barátom«, csak »tisztelóm«.

Volt idő, hogy a sok idejű emberek problémát csináltak abból, kikkel véteti magát körül a főispán? A tételt azonban teljes tisztán nem oldotta meg senki.

— Ahhun van kedve!*) — mondja az ilyesmikre Gólya és nyilván nem is volt olyan nagyon titokzatos rugója a problémának.

Szegeden élt, soha nem kíváncozott el a városból, amely alapítójának tisztelte meg a

* Ez is szegedi szállóige, nem maradhat ki. Pókay Elek büntető tanácsi elnök faggatott egyszer egy embert.

— Hány gyereke van?

— Gyerek csak egy, de két jányom. Az egyik férjhez ment, a másjk pedig »szömély« lett,

** — Miért? — kérdi Pókay szórakozottan.

— Mert ahhun volt kedve.

síremlékén is, jól érezte itt magát, igényeket nem engedett az érzéseiben nagyra nőni, egyszerű polgárrá vedlett a polgári környezetben.. Hogy mit gondolt magában, milyen terveket szőtt, azt csak akkor mondta ki, ha népszerűsíteni akarta valamilyen ötletét s előbb feleresztette kísérleti ballonként. (Mint a régi olasz mesterek, akik az új operájuk áriáit előbb hónapokig nyekeregtették verkleiben, hogy népszerűekké váljanak a bemutató idejére.) Nem rajongott az okoskodó, mindent ellenző emberekért, — sokszor egy-egy tipikus jámbort többre becsült mindennapi használatra a legötletesebbnél — s ha nem is voltak nyílt zsarnoki allűrjei, de bízott a maga leszűrt higgadságában annyira, hogy azt tartsa jónak, amit egyszer kimondott. Hát — ha már igaz, hogy az ember társas lény s nem lehet egyedül — ebben a csupa-tisztelet környezetben mindent megkapott. Hogy a »kedves Wiener« ellenkezett volna, elhiszi-e valaki azok közül, akik ismerték? *)

Időnkint azért szakított magának annyi időt, hogy hazalátogasson Szabolcsba, az ősi fészekbe. Ilyenkor igazi Kállay lett s mindig azt hiszem, hogy szüksége volt ezekre a kis változatokra. Egyszer, arrautaztában, — azzal a véletlennel, amit az okszerű lélek hajszál-

*) Még az élete végével is mintha tisztelete legnagyobb tárgyát szolgálta volna. Kállay Albert 1922 július 30-án halt meg 81 éves korában, — ugyanazon év szeptember 7-én követte őt a 74 esztendőes Wiener. Viszont a régi társaság harmadik tagja, Pilüch Kálmán, éppen két nappal előzte meg a halálban Weinert. (1922 szeptember 5. Élt 82 évet.) Még ragyogott az alföldi nap sugar, mikor gyors egymásutánban, szinte egyszerre, mondta fel a földi szolgálatot három ilyen nevezetes egyéniség.

finoman készít elő, hogy színészi módon játszassa meg a meglepettet, — a szegedi környezetből valaki meg akarta látogatni a saját fészkében, Szabolcsban is.

— Kedves jóbarátom. gondolta. Miért ne? Amikor épp erre járok!

Kállay Albert azonban, szintén véletlenül, épp akkor nem volt otthon.

— Nagyon sajnáltam, mondta, mikor véget ért az atyafiak látogatása és visszavedlett megint szegedi polgárrá.

Mikor Tisza István megbukott, megelégette a főispánkodást. Neki a Tisza név olyan fogalom volt, hogy azután mást nem tudott szolgálni. Most már fokozottabb mértékben imádhatta a természetet, eljárt a közgyűlésekre, figyelt minden szóra, leste, hogy mit csinálnak abból, amit ő teremtett. A háború végefelé, meg azután meglehetősen szűkös időket élt át ő is; nem egyszer láttam, hogy maga vásárol be a piacon, aztán egészen szerény ebédeket főzet Újszegeden. Tavasz jöttén, a nyár bucsúzásakor ebéd után a korzón gyönyörködött a természetben, a parktükrök virágjaiban, mint ahogy mindig figyelemmel kísérte, mikor nyitja ki húsos szirmai az a korai virág, amit a nép ő róla nevezett el »a főispán túlipántjá»nak. Panaszkodni azért soha senki nem hallotta, tudott igénytelenné válni, mintha mindig ilyen körülmények között élt volna.

Búcsúzásul megkapta a titkos tanácsosi méltóságot, ami a legkivételesebb ritkaság főispánoknál. De akkoriban amúgy sem osztogatták olyan pazarul a címeket, meg a kitüntetések, mint napjainkban. Kívülről, azt íiszem, még csak egy főispán lett kegyelmes úr. Viszont igaz, hogy az is Kállay volt.

A szegedi vendéglátás

A szegedi vendéglátás mindig híres volt, itt fejlődött ki a férfiszúr szokása is. Leginkább vasárnap délután, amikor nem lehet, vagy nem érdemes máshová menni, az időjárás pedig olyan, hogy okosabb fedél alatt maradni.

Kettőkor elsőt harangoztak a vecsernyére, mikor népekkel volt tele már a város: megindult a látogatás. A legszívesebben talán Kátay Sándor látta ilyenkor a barátait. Az asztalról nem fogyott el a bor, kínálni nem kínáltak senkit, mert föltehető volt, hogy van mindenkinek magához való esze. A szokást még az édesapja kezdte nagyon régen, ő csak folytatta az uri kényelemmel berendezett tiszaparti házban, amelyben agglegényi életét élte.

Értékes, felvilágosodott ember volt Kátay Sándor, mégis petróleumlámpával világított. A gáz, meg a villany már ugyancsak elterjedt, de ő nem kért belőlük.

— A petróleum biztosabb.

Nagy rábeszélésbe tellett, amíg behódolt a modern vívmánynak, bevezettette a villanyt.

— Hát ez derék dolog, Sándor bácsi.

— Csak várjátok ki a sorát, hogy mire végzi. Tartok tőle, hogy egyszerre elalszik. Azért nem kell félni, nem maradunk sötétben. Itt vannak tartalékban a petróleumlámpák.

Minden óra új eseményt jelentett.

— Még mindig ég!

Megtárgyalták már a világ, meg a város minden dolgát, jelen voltak itt hatósági emberek is, akik többet tudtak, mint mások, — Sándor bácsi hallgatta őket, nem fukarkodott a maga véleményével sem, csak a villamos körtek felé pislogott szaporábban.

— Különös, nem aludt el.

Normális vasárnapokon alkonyatkor szedezőzni kezdtek a népek, mert részint otthon is van kötelezettség, részint Sándor bácsi, mint örökös páholybérő, színházba megy, vagy elfoglalja helyét a Próféta törzsasztalánál.

— Ne szaladjatok, tartóztatott ma mindenkiket, már készítik a vacsorát.

— De a színház...

— Tőlem maradhat, lemondok róla. Fontosabb ez az ördögmasina, amit ki kell próbálni. úgy képelem, hogy éjfélkor adja be a kulcsot.

Finom volt a vacsora, a legalkalmasabb »madár«, a pulyka került terítékre, (ami Vékes Sándor szerint csak télen jó, amikor nem fészekszagú), a hangulat is egyre emelkedett. Az lett a vége, hogy az egész társaság megvárta a reggelt. Kizárólag a villany tiszteletére. Ki kellett már próbálni, meddig bírja?

Mintha nem tudta volna azt a vendégmarasztalásban ravasz Sándor bácsi jobban!

A Kátayak barátja volt Mikszáth Kálmán is, a család régi vaskereskedésében látta meg leghíresebb alakját, a kaszát vásárló parasztot. Hová lett ez az üzlet és hová lett vele a sok többi?

A szegedi krónikák csak egyetlen esetet tudnak, (azaz egy-természetűt), amikor hiányzott a szegedi vendégszeretet. A Bach-korszakbeli fertálymester körülbelül akkora úr volt, mint

sokkal később a kerületi rendőrbiztos. Beosztottak melléje két esküdtet, meg egy írnot s ő tartozott túrni a méltóságot. A tekintély megóvásával volt a legtöbb baj, mert mégis csak furcsa, hogy az egyik napon még becsületes bognármester valaki, holnap pedig hivatalt kell viselnie, ha nem akar összeakaszkodni Perczel megyefőnökkel, aki akkor cselekedte a legderékabb dolgot, mikor nem az ősi nevén állt be fogdmegnek, hanem a predikátuma után Bonyhádinak nevezte magát.

Hogy a fertálmester megőrizze a tekintélyét, — ordította. Mikor egymást agyonbeszélő kofák dolgát intézte s már-már siketté váltak a fülek abban a bábeli zűrzavarban, amelynek örök Vesztaszüzei a nők, — a fertálmester feltolta homlokára az okulárét.

— Csend legyen! János, kend pedig lépjen közbe.

János, a behemót hajdú, ilyenkor nem annyira közbe, mint inkább a lábakra lépett. A csizmája talpa szögekkel volt kiverve, ellenben az asszony nép papucsban kacérkodott. Ha a slingelt szoknyájú alperes ugyanabban az időben történetesen beszélt volna, hát nyomban elharapta a nyelvét.

Sokkal fontosabb, hogy Vidra fertálmester nyugodtan tárgyalhatott tovább. Csakis ezeken a tárgyalásokon lehetett magyar szót hallani, mert a szegedi polgár kényszerű nagy előzékenységet tanúsított a német nyelv iránt, mondván az adók behajtására kivezényelt Sachsen-Meiningen bakák ezredesének, a korai gyümölcsöt kínálva:

— Essen sie, Herr Tausender, das ist Zeitung.

Az adót akkoriban mindenütt úgy hajtották be, hogy a hátralékos, vagy a makacs házába

katonákat kvártélyoztak be ellátásra is. Azoknak pedig napról-napra nőtt az étvágyuk, a kívánságuk s elpusztítottak a ház körül mindent. Hol a kappant, hol a malacot.

Schubert hentes utca kapitány volt s így a hatalomhoz tartozott. Ő ezért nem táplált katonákat, ellenben rozsdás kard lógott az oldalán és az ellenőrző közeg rangját viselte. Bánta is ő, hogy mi történik az országban! A hivatali büszkeség elfeledtetett vele mindent, a megritkult baromfiállományokat, a malacvisítás egyre jobban kihaló tünetét egyformán.

Az agyonevett gazda, járván az udvaron, jelentette Schubertnek megtörten.

— Holnap kifizetem az adómat.

A katonai kirendeltség feje beleszólt.

— Azt maga úgyse teszi meg.

— Meg én, de nem étetek ennyi éhes szájat.

A katonák este megállapították, hogy ez rebellis magaviselet, ő rajtuk nem lehet olyan könnyen túladni, már csak azért sem, mert az ölban hízók rőfögnek. Nem is engedték meg az adófizetést addig, amíg egy falat ennivalóról tudtak. Ki se bocsátották a kapun a gazdát.

Abban az időben élt Szegeden Gabara Vince csizmadia, akinek neve a bolondos jelzővel ellátva maradt az utókorra. Józan állapotban nagyon csendes ember, de ha beitalozott, akkor nem lehetett vele bírni.

— Azt a mindenséget annak a császárnak, kiabálta, mégis csak gabság, hogy mit nem ér meg a szegény ember!

Tyü, ez főbenjáró bűn! Vitték nyomban vasraverse az áristomba, másnap kihallgatásra. Akkorára azonban megszélidült.

— Már mint hogy én káromoltam volna a felséges urat? Ugyan, menjenek már a tréfa-

jukkal, ne üljenek fel a viharkeverőknek. Nincs nekem vele semmi bajom, addig éltesse az Isten, amíg őszent fölségének a kedve tartja.

—Többen hallották, hogy káromolta a császárt, gazságot emlegetett vele kapcsolatban.

—No igen, felelte nagyon nyugodtan Gabara, merthogy gazember is az. De úgy hívják, ahogy engem, Vincének. Császár Vincének, a sógorom, meg kalapos is. Tudják-e az urak, hogy mennyi fortéllyal kaparította az meg az én jussomat?

Elszalasztottak néhány nyomozót, hogy állapítsák meg, igazat beszél-e a csizmadia? Csakugyan megtalálták Császár Vincét, behozták.

—Rokona magának Gabara?

—Mit tagadjam, a sógorom.

—Milyen viszonyban vannak?

—Én nem haragszom rá, de ő megfojtana egy kanál vízben, mert rám maradt a nagyobb örökség.

—Pörben állanak?

—A tekintetes Tanács is nekem adott igazat, azóta szélteben-hosszában terjeszti a rossz híremet. Nem haragszom azért rá, bolond az, szegény.

Erre elkergették Gabarát, a lelkére kötve, hogy minden becsületes ember csendben él, kerüli a botrányt.

A királysértést nem ismerték Bachék, ezért csak rákiabáltak a csizmadiára, mikor változatosságból azt hirdette, hogy a királyt is fel kellene már egyszer akasztani.

—Miféle királyt emleget maga?

—Az is a sógorom, a Király Samu. Az édes testvérnénje a feleségem. Nem hiszik az urak, milyen alattomos természete van nekije. Akasztottak annál már százszor becsületesebbeket is. Hogy az ördögök játszadoznának a király csontjaival.

Hogy aztán mit gondolt, meg érzett a lelke mélyén Gabara, azt egyedül csak ő magyarázhatta volna meg, azonban kijelentései mindig csak zárt határok között mozogtak, bizalmasan se árult el azokból bármit barátoknak. Olyan idők jártak, hogy sose lehetett tudni, melyik oldalról éri az embert baj, ki árulja el. Azért annyi galibát okozott a folytonos botrányai-val, hiábavaló munkát szerzett a hivatalos köröknek, hogy bekvártélyoztak hozzá hat katonát, hadd pusztítsák, szoktassák rendre.

— Ezeknek mind én főzetek?

— De biz ott mindnek.

— Aztán mit?

— Mindig a javát. Kényes gyomrúak, hozzá vannak szokva az úri ellátáshoz, mert hogy eddig se parasztoknál kosztoltak, hanem a város legelőkelőbbjeinél. Az Aignereknél, a Kátayaknál, a Taschlereknél, meg a többi tekintélyesnél. Felsővároson akkora kecségéket kaptak, mint a karom.

Mutatta a hivatalos ember, hogy mekkora a karja. Hatalmas cseh-darab volt.

— Tülem is kaphattok akkorát!

— Csak annyit mondok, hogy ne legyen panasz, mert még van egy féltucat elhelyezni valóm, akik torkig laktak a vadhússal, (Fodorék vadásznak állandóan a tiszteletükre), hát szívesen cserélnének. Öles ember valamennyi, azok tudnak csak enni.

Gabara, imígy kioktattatván, kiment nyájaszkodni az udvarra az őrmesterhez.

— Ham, ham! — mutatta az evést.

Az széles vigyorgással felelte, hogy jó dolog az, nem fog megártani.

— Fordulj fel a neved napján, folytatta Gabara és mélyen meghajolt, mint ahogy a legnagyobb tiszteletet adják.

Ez még jobban imponált az őrmesternek, megveregette hát a csizmadia vállát.

—Braver Kerl.

Gabara a szívére illesztette a jobbkezeit, a szemét felfordította, mint a nagyon megilletődött ember.

—Az ördögök játszanak kergetősdit a csontjaiddal Beleegyezel-e? Igen?

Olyan élénk volt a mondása, hogy meg kellett érteni, itt valami nagyon udvarias kérdést adtak fel.

—Ja, ja, hagyta rá ugyanezért a katona, egyben értekezést tartott a bakáinak, hogy nem olyan rossz nép ez a magyar, amint azt felületesek híresztelik róla. Ki lehet nagyon jönni vele, csak el kell találni a bánásmódot.

Gabara mutatta, hogy megy a konyhába intézkedni.

—Ham, ham!

Azalatt a katonák leheveredtek a fűben és folytatták a lustálkodást. Dél táján aztán, hogy megéheztek, az őrmester beóvakodott a konyhára, hátha kap előlegnek egy darab pecsenyét!

Egymásután emelgette a fedőket, hamarosan rá is gyújtott a kreutzsakramentre. Ott főtt ugyanis a tűzön Gabara egész menüje: a régi szíjjakból hasogatott, csirizzel berántott lebencsleves. Szinte szárazra aszalódott már a sütőben a kirántott bocskortalp, az egyik sonkának pedig, Isten úgyse, mintha kaptafa formája lett volna.

Maga Gabara sehol. Eltűnt. Egy hétig keresték életre-halálra, megbúvott a tanyákon, ahol mások is eleget rejtőzködtek abban az időben más címen. Aztán előkerült, bezárták néhány napra, de baja különben nem esett. Kiderült, hogy szegény fejének magának sincs

ennivalója, miből láthatta volna el a katonákat?

Mondom, ez volt az egyetlen eset, hogy szegedi ember megréfáلتa a vendégét, de hát az ilyesmi úgy se megy rendes vendéglátás-számba. Ettek Szegeden mindenkor nagyon is, innen került ki a legtöbb gyomorbeteg ember, akik ismerték a jót Bálóné előtt is. Mert Bálóné maga aztán külön fejezetet jelentett az ételek dolgában a harcsás káposztával, a töltött csukákkal, az ezerféle jóval megszerkesztett leveseivel, nyársonsültjeivel.

Ma? Talán azt se tudja az emberiség, hogy mi a jó. Hát hiszen nem marad éhen az, akinek megvan hozzá a módja, azért a régi ételek mégis különbek voltak. Ma nem az ételtől romlanak el a gyomrok, hanem az élettől.

— Javában dűlt az őszirózsás forradalom, mesélte nekem valaki, csupa izgalom, nyugtalanság az utca, ágyúkat vontattak keszeg félnadrágok, facér és megzavarodott kőművelgények, mikor két öreg szegedit látok balagni az utcán.

Mindig zavart az az újságfrázis, hogy »az emberek másról sem beszélnek...« A vidéki tudósító szíves jóvöltából gazdag földbirtokos lánya lesz mezítlábas Kódis Tanyai Teca, ha szerelmi bánatában marólúgot iszik, vagy a kútba ugrik, sőt tapasztaltam már azt is, mennyire félreismerik idehaza a kubikgödrökben élő dorozsmai nyomorultat, aki leütötte feleségét. Fővárosi lapban ugyanis azt olvastam róla, hogy ez a — szintén — földbirtokos a merénylet után saját autóján szökött meg. Egyébként mi »másról se beszélünk«.

Mondom, érdekelték néha ilyen apró bolondságok, kíváncsi lettem most is a nagy közvéleményre, mikor megpillantottam a két öreget.

Rég nyugdíjban voltak, valamikor kishivatalnokok, most elhízottak, fáradtak, gondozatlan szakállúak.

Szörnyen gesztikuláltak, meg-megálltak, fogták egymás karját. Hát neked már semmi érv nem elég? Látszott, hogy nem tudnak egyvéleményre jutni, — nyilván a politikában.

Azt mondja, (ismétlem a legnagyobb októberi zűrzavarban) az egyik.

—Csakis kaporral lehet a káposztát főzni s bele tehénhúst. Ez benne főjjon.

—Disznót! — erősködik a másik.

—Nem a, csakis tehént. annak is a pauflekkjét. Te összezavarod a dolgokat. A töltött káposztára szokás sütni malackarmonádlit.

— Fenét tévesztem, csak tudom, hogy mi a jó káposzta! Kövér disznóhúst főznek bele, hogy megadja a zsír a zamatját. Ezt hívják dagadónak.

Kurta kövér karjukat csapkodták sűrűn magukhoz, méltatlankodva, hogyan állíthat ilyen istentelenségeket a másik, mi lesz a világból, ha már annak a legfontosabb dolgait is elfelejtik.

— Mi van ott? — kérdezte meg közben az egyik, a tömegelésre mutatva.

— Bánom is én, mindig gyülekeznek mostanában az embernek. Én csak rajtad csodálkozom, hogy elfelejtesz mindent, mióta özvegy vagy. Marhahús kell. Érted? Szigorúan marha, annak is a tehén-hasaalja. Ezt hívják dagadónak.

Mentek tovább feldúlt lélekkel.

Ma úgy emlékszem az egészre, hogy akkor ők voltak az utca sokezernyi népe között a legokosabbak. A nagyobb rész káposztája ott kezdett megkozmasodni.

Halott polgármester portréja

Szeged mindig szerencsés volt a polgármestereivel, akiket legjobb fiai közül válogatott ki. 1867-ben Réh Jánost választották meg, aki 1185 szavazatot kapott, míg Osztrovszky József, a város követe, később kúriai tanácselnök, csak 890-et. Osztrovszky azért bukott meg, mert meg akarta váltani a Back-féle vízvezetéki hálózatot. Szörnyű bűn volt ez akkor a jó nép szemében, hogy valaki vízre prédálja a pénzt. De voltak más »forradalmár« ötletei is. Sürgette a meglehetősen kietlen, deszkapallókkal járhatóvá tett, Széchenyi-tér kikövezését s be akarta hozni a piaci helypénz-szedést. Olyan felháborodást keltettek a tervei, hogy még egészen bizalmas több hive is elpártolt tőle. Ezzel a választással kezdődött a fehér (Réh), meg a zöld (Osztrovszky) cédulások harca s tartott ízléstelenséggel, demagógiával tarkítva nagyon sok éven át.

A Felsőváros végén, a Vereskeresztő mellett volt a Réh-nyaraló. (A tó azóta kiszáradt, szérűskert van a helyén.) Másnak nem is volt itt nyaralója, de ehhez ötven holdnyi szántóföld is tartozott. Itt tartózkodott lemondása után Réh János kora tavasztól késő őszig, csak azután költözött be a Dugonics-utcai házába.

Palotás Fausztin meséli, akivel sűrű érint-

kezése volt, hogy mikor a 18 éves János fia váratlanul meghalt, beszüntette mindenkivel az ismeretséget, még legbensőbb embereivel is. Szeged dolgaival pedig nem törődött. Különös elvei voltak.

— Szeged egy krajcárral se tartozzék bárkinak, így lesz a magyarság bevehetetlen bástyája. A pénztára legyen állandóan tele pénzzel, hogy bármely vívmányt nyomban megszerzhessen, közszükségletet kielégíthessen.

Rettenthetetlen kuruc volt. Valaki egyszer nagyon dicsérte a korán sikerek szárnyára került ifjú Szluha Ágostont.

— Csak az a nagy hibája, felelte rá Réh, hogy egyik őse, Szluha Ferenc nádori ítélőmester, volt az, aki a pozsonyi gyűlésen indítványozta és elfogadtatta a *pragmatica sancti*ót.

1873-ban a függetlenségi párt felkínálta neki a szeged-elsőkerületi mandátumot. A küldöttséget szívesen fogadta, de nyomban kijelentette, hogy semmi kedve a köz-szerepléshez.

— Az anyagi helyzetem sem engedi meg, hogy képviselőiséget vállaljak. Pesten nem tudnék megélni a napi öt forintból.

A küldöttség vezetője, a fehércédulás párt egyik sokat szereplő tagja, a mellét kezdte döngetni lelkesedésében.

— Tekintetes uram, majd pótoljuk mi a többbit.

Réh János arcát elöntött a vér, minden arisztokratikus érzésének megszegyenyítése volt ez az egyébként jóindulatú ajánlat. Végig mérte tekintetével a szónokot s csak annyit mondott gúnyosan:

— Kendtek?

Azzal elfordult, még csak kezét se fogott a deputáció tagjaival.

1871-ben mondott le az állásáról, mert az

1870. évi 42. t.-c. életbeléptetése után Szegedre főispánt neveztek ki s a polgármester ebben az önkormányzati jog sérelmét látta. *) Talán az egyetlen polgármester volt, aki nem állt fényképező gép elé. Nehéz ma már megállapítani, hogy miért tette, elég abból annyi, hogy ellentállt minden kísérletnek.

Utána néhány hónapig Kolb Antal következett, de 1872-ben már Pálffy Ferenc, minden időkből a jóságos melléknevű, a polgármester. Neki adták elsőnek hírül, hogy Réh János végképpen elcsendesedett, ámbátor sose volt ő hangos. A bejelentés is inkább tisztességtudásból történt, mert a nyugdíjat akkor még nem ismerték.

— Szegény János, mondta Pálffy Ferenc és tisztelvén a múltat, eszébe jutott a jövő is.

Íme, elment, makacskodott mindhalálig s nem foglalhat helyet ama galériában, amely Volford Györgyöt, Müller Sebestyént, Babarczy Ferencet, Dugonics Ádámot, a Szilbereket, a Vadászokat, Wöbert, Gamperl, Taschler Józsefet örökíti meg az utókornak, jelentvén, hogy íme, ezek voltak a szabad királyi város polgármesterei, szeressétek ti is úgy Szegedet, ahogy ők szerették!

Tűnődött egy sort, aztán behívatta valamegyik fullajtárját.

— János nem távozhat a földbe megörökítés nélkül. Le kell fotografálni, hogy arcának mása maradjon.

Aigner Károly tisztí orvos akkor már sokáig

* Semmi kifogásom, mondta, Dani Ferenc személye ellen. De Szeged város polgársága engem választott meg első tisztviselőjének, én vagyok Szeged feje és vezetője, az állami hatalom képviselőjének nem vethetem alá magamat.

hallgatózott az elnémúlt szív fölött, de a szív nem adott több hangot. A kezek egyre hidegebbek lettek, fehérségük már kezdett kék színbe olvadni, a fehér szakáll sárgásán csillogott, mikor rásütött a nap.

—Mehalt, mondta Aigner, ennek az életnek vége. Majd kiállítom a halotti levelet.

Közben sürgősen beteghez hívták, az irás későbbre maradt, jöttek a szomszédok, meg az ismerősök érdeklődni, hogy csakugyan igaz-e, továbbá megjött Pálffy Ferenc üzenetvivője, hogy itt van a fotográfia boszorkányosságában jártas Heine Henrik mester, emléket örökít Réh Jánosról.

Aigner doktor dél táján került vissza a házba, mégis csak ott állítja ki az irást a Tialott polgármesterről. Kell az a temetéshez, követelik a papok.

Hát amint benyit a szobába, elkiáltja magát s belekapaszkodik az ajtófélfába, annyira bizonytalanok a lábai.

—János, mondja szaporán kétszer is, János mit csinálsz a fotelben?

A halott polgármester, lábán fehér harisnyával, testén zsinóros fekete díszmagyar mentéjével valóban ott ült a faragásos karos-székbén. Két kezét a mellén összekulcsolta, fejét egy kissé lelógatta a vállára s úgy látszott, hogy maga is mosolyog ezen a helyzeten.

—János, mondta újólág a doktor, én tudom, hogy meghaltál, soha nem tévedek az ilyesemben. A szívedet jobban figyeltem másokéBál, mert engem is szeretett, — János, hogyan ülhetsz te székbén?

Azonban a halott nem válaszolt a szóra. Viszont a hangos beszédre bejött a család a szobába és visszahelyezte a polgármestert az ágyra.

— Szegénynek sose volt fotográfiája, azt csináltunk most róla, mert a Pálffy Fercsi úr akarta. Ha pedig már megcsináltuk, legyen az olyan, amilyen a többi emberé szokott lenni. Azok is mind ülnek.

Sírt az özvegy egy sort, aztán elmondta még a hozzávalót.

— Úgy megvagyunk zavarodva, annyi a kapkodásunk, hogy mikor elment a Heine mester, elfelejtettük szegényünket visszatenni a pihenő helyére.

Ebből a fotográfiából csak egy példány készült, később elkallódott valamerre a családban. De arról festette meg Tóth-Molnár Ferenc, a külföldön élő nagy talentumú szegedi fiu, olajmását a város számára. Ezen már nyitva van a halott szeme, nem úgy, mint az eredetin.

Mikor annak idején beszéltem erről Réh lányával, Schiller pénzügyi titkár özvegyével, nagyon bánatos volt.

— Nem ilyen volt az apám. De hát nem a piktör hibája, hiszen ő nem ismerhette azt a jószágos szelíd tekintetét.

A másik jó ember, a csupa vajszívű Pálffy Ferenc aztán három évtizeden keresztül polgármestere volt Szegednek, valóságos pátriárka-kort ért és megbecsülésben, szeretetben sohasem érzett hiányt. Az utcán egész sereg ember kísérte, akár csak a múlt század elején a város főbíróját, akinek méltósága ki-domborításához tartozott a szvit, a hivatalában sem késett megjelenni a sok tisztelő, érdeklődvén, hogyan aludt az éjszaka? Az újságírók ott turkáltak az íróasztalán, nem volt hivatalos titok, viszont ő arra a pesti újságíróra sem haragudott, aki a mezőgazdasági kiállítás idején éjfél után sürgönnyel verte föl az ál-

mából.

— Holnap érkezem, gondoskodjék részemre szobáról.

El lehet képzelni, mi mindenféle áldást szórt erre az aszfaltvirágra — nem is Pálfy, hanem a sok tisztelője!

— Ne bántsák szegényt, védte az öreg úr, ha egyszer nem érti jobban.

Ahogy haladt előre korban, úgy szerettek podesztának hívni. Az öreg podeszta, a kedves podeszta, — használta mindenki a kifejezést, vagy értette a szó jelentőségét, vagy sem, amíg végre az egyik újságíró össze nem zavarta a szót a deszpotával.

— Mi minden lesz az emberből, ha megöregszik!

Így panaszkodott mosolyogva Pálfy, pedig talán még nem volt ember a világon, akire kevésbé illetet volna ez a fogalom. Hogy még ő?

Netu, a híres dohánycsempész, aki örökös harcban állott a fináncokkal, szerette őket megtréfálni. Mikor éppen őt lestek volna a híd alatt, veszett futásba kezdett.

— Fogják meg! — rohantak azok utána vagy három utcát, girbe-görbe közökön át, mire magától megállt.

— Hát mit akarnak?

Következett a motozás, nem volt annál egy cigarettára való sem.

— Akkor miért szaladt kend?

— Meggémberedik az ember lába, ha mindig csak ül, meg áll. Kell az egészségnek a testmozgás.

— Gyalázatos svercere, eljárást indíttatunk kend ellen hatóság félrevezetéséért.

— Kit vezettem én félre? — hunyoríttatta félszemét Netu. Legénykoromban a menyecs-

kék szaladtak utánam, most pedig maguk. Tehetek én róla, hogy olyan kapós vagyok?

Az öreg csempész társa a futóverseny alatt kényelmesen áthozott a hídon egy egész zsákra való finom lovrini dohányt. Úgy hemzsegtek ott a csempészek, hogy állandóan meg kellett erősíteni az őrsöket, akik olykor még golyót is váltottak az üzletüket féltő magyarokkal.

—Hát sose térsz meg, Netu! — korholta panaszos hangon Pálfy, vétkezel a kincstár ellen, de magadnak se használsz.

—Nagyságos úr, olyan vágatú dohányom van, mint a női aranyhaj.

—Netu, te istentelen, ne káromkodj már. Tüstént mutasd meg azt a dohányt.

—Tessék, ehun van e ! Nem adok belőle akárkinek, a nagyságos úron kívül csak a rendőrbíró úr kapott egy kilónyt.*)

A város tömlőcében sínylődő rab egyszer jelentkezett, hogy fontos beszédje volna a polgármesterrel.

—Mit akarsz tőle?

—Nagyon nagy dolgot akarok közölni. Odavezették hát elébe.

— Leginkább azt kérném, szíveskedjék nekem három napi szabadságot adni. Híre gyűtt, hogy fiam született, azt szeretném látni.

— Ravaszkodsz, te ember, meg akarsz szökni.

— Úgy segéljen az Isten, hogy igazat mondok. Három nap múlva itt leszek és leszolgá-

*) Egyébként Netu volt az, aki keserves panaszra fakadt, mikor a járásbíróság elzárásra ítélte.

— Mi lesz velem, mi lesz velem?

— Ejnye, mondta a bíró, nem olyan halálos sérelem az kendre, hogy a hűvösön ül.

— Már hogy a csudába ne volna, tönkre megyek egészen. Tetszik-e tudni, hogy épp most van a dohánycsempészet leggyönyörűbb ideje?

lom a hátralévő időt.

— Kezet rá.

— Itt van.

— Becsületszavadra?

— Becsületszavamra.

— Akkor menj Isten hírével és vegyél valamit az asszonynak. Megérdemli, fiat szült.

Pénzt is adott neki, az ajtóból visszahívta.

— Aztán olyan időben érkezzél, hogy nyitva legyen még a városháza kapuja, ne zavarad a dörömböléssel senkinek az álmát, különben kint halsz a szabad ég alatt.

Betyár ide, vagy oda, csak magyar ember képes erre is, — a rab pontosan megérkezett.

— Ugye, mondtam, büszkélkedett Pálffy azok előtt, akik a fejüket csóválták, hogy talán mégse kellene ennyire menni a bizalommal.

— Mit akartok? A szavát adta!

A szakértő rajongásával szerette a lovat, maga is gyönyörű csikókat nevelt. Hétfői, meg csütörtöki napokon, tanácsuléseken, mikor elütötte az óra a tízet, fogta az itatóstappsrét, meg a tollszárát, ballagott át a szomszéd szobába.

A referálásokat azonban még nem lehetett megkezdeni, az öreg előbb szincerizált.

— Ötezren voltak tegnap odaát Újszegeden. Nagyon örülni való, hogy népünk szereti a rózsaligetet.

Ő is szerette az öreg fákat, a szelíd cserjéket, amikről egy kis fantáziával elhiszi az ember, hogy erdő. A híd vámszedői hétfőn már kora reggel jelentéssel tartoztak a vasárnapi statisztikáról.

Aztán odafordult az egyik tanácstag felé.

— Hallottam, jól érezted magad a héten a várostanyán.

— Igen, Feri bácsi, pesti vendégek voltak

lenn.

— Mikor végződött?

— Hajnali háromkor jöttünk haza

— A lovak pedig addig befogva álltak a tanya előtt. Ezt is tudom. De vájjon tudod-e te, fiam, hogy mit szenvedett azalatt a ló? Én nem bánom, ha valaki jóízűen mulat, tegye. Fiatalkoromban olyan voltam én is. De hogy nem gondolsz a szegény párára? Mert nem tud panaszkodni? Nem lehet kifogni, lepihentesni, ott álljon hajnali háromig hámban, szíjban? Fiam, ezt ne csináld többet.

A tanácsúr csak hallgatott lesütött fejjel, nem tudott mentetetőzni.

Az öreg duruzsolt még egy sort, aztán átnyújtott a szenátornak egy médiaszivart.

— Jó száraz, válogatva kapom, te szereted az ilyet.

Ez volt a békítése.

Ha valamelyik hivatalnokot dorgálásra ítelt a fegyelmi hatóság, vagy ad audiendum verbum rendelték elébe, akkor volt a legnagyobb zavarban.

— Kedves fiam... kezdte. Mikor én a köztisztviselői pálya kedvéért odahagytam a tanyai csendet...

— Azt az isteni helyet! — szólt bele nem minden ravaszság nélkül, ismerve az öreg úr gyöngéjét, a delikvens. Épp a héten jártam arra, de gyönyörűek a nagyságos úr csikai!

Pálfy szeme felcsillant.

— Igaz-e, hogy gyönyörűek? Nincs azoknak másuk ezen a vidéken. Csak a rácok tenyésztenek hasonlót, mert azok értenek hozzá és szeretik az állatot.

— Volt ott egy finom vonalú kis pej...

— Hát azt nem adnám oda öt hold földért.

Jobban kedvelem, mint akárki embert. Csak

látná, kedves öcsém, mikor kimegyek, mennyire ismer, hogyan szalad felém...

Beszélt hosszan, rajongva a csikairól, melyiknek mi a tulajdonsága, hogyan játszanak gyerek módjára, az idő szaladt, közben aláírni valót hoztak be, föleszmélt.

—Hol is hagytuk el? Igaz, ni, hát vegye tudomásul, kedves öcsém, hogy én magát nagyon szigorúan megdorgáltam. Ha pedig még egyszer arra jár, csak térjen be a tanyámra, nézze meg közléről is a csikókat. Megéri a fáradságot. Most pedig menjen szépen vissza a hivatalába.

Örökké gyászolta a Viktor nevű fiát. aki egyike volt kora leggyönyörűbb emberpéldányának, kultúr tanácsnoka Szegednek, nagy gavallér, egy fejlődő stílus pompás példánya.

Nekem Kozma Andor, a költő, mesélte el, aki együtt szolgált vele vadászönkéntesi évét, hogy egy parádé alkalmával feltűnt Ferenc Józsefnek.

—Hogy hívják? — szólította meg a király.

—Pálfy Vikornak, felség.

—Hová való?

—Szegedre.

—Rokona a polgármesternek?

—A fia vagyok.

—Nagyon szép. Ismerem az édes apját, derék ember.

Fiatalon halt meg Pálfy Viktor, családja nem maradt, fiúágon nincs is folytatása a város szelídlelkű öregének.

Nem mehetek itt tovább annélkül, hogy még valamit hozzá ne fűzzek az eddigiekhez.

A kor levegője olyan volt. hogy ma alig érti meg az újabb stílusú szellőkben felnevelkedett ember. Még ha meg is tagadtak valami szolgáltatást, az kevésbé volt bántó, mint a

ma nyújtott szívesség. Jobban megbecsülték egymást, vadidegenek nem méregették felebarátjukat dühös tekintettel, főleg indokolatlanul, én még láttam középkori előkelőségű lovagokat, (a festői megjelenésű Rohonczy-fivérek azok maradtak aggastyán korukban is), akik hódolattal közeledtek a nőkhöz és eszményt tiszteltek bennük. Igaz, az akkori nők is igyekeztek, hogy azt lássák bennük. Nagymamák nem duhajkodtak tánclökálokban, az iskolákból nem tanácsoltak el kisasszonyokat, mert szülői felügyelet alatt nőttek fel s a negyven éven jóval alul levő úri nő, valakinek gárdéja a bálban, homlokáig elveresedve állt be kiségitőnek a francia négyesbe. Az elpirulást se a drogériákban mérték. De tovább megyek, ismertem nagyon jó családból származó, nagyon disztिंगvált úriasszonyt aki ötgyerekes anyja korában jutott el az első báljába, akkor is csak mint lady patronesse.

Ennek a kornak a levegőjét szintén Pálfy Ferencsel tudom jellemezni. Egyszer meglopta a régi kocsisa, — ő restelte azt a legjobban. Ismerősei unszolására aztán elbocsátotta szolgálatából az embert.

Azok azonban nem szűntek meg kellemeztelkedni.

— Miért nem jelenti fel a rendőrségen?
Öreg Pálfy nagyot nézett.

— Nincs eléggé megbüntetve azzal, hogy elküldtem?

Ha csak egyetlen ember is megérzi, hogy mi minden van ebben, már nem volt kár a megörökítése.

A kor levegője! Az ám!

Kállay Albert már rég nyugalomban volt, mikor sok és változatos nyomorúságaink során ránkszakadt a lakáshivatal boldogsága is.

Idegenből jött alkalmazottak, rubrikás számlények végezték az ügyek jó részét, mindenre nem értek rá a vezetők, — így jelent meg idézésre Kállay is. El akartak rekvirálni a lakásából egy részt, ami aztán alkalmatlanná tette volna az egész lakást.

— Talán mégsem ildomos, kérem, hogy egy idős embert háborgassanak.

Csak ennyit mondott, — azt is nagyon csendesen. Nem jelentett fel senkit hatalmaskodásért, nem vitt magával ügyvédet, nem pattogott, (mint sokkal kisebb ügyekben is a pattogásra berendezkedettek), — pedig titkos tanácsos volt, mégis csak valaki ennek a városnak az életében, Kállay! Ő még a maga korának a levegőjét hozta át az újba. Az »ildomos« szó is rávall, tipikus Kállay-féle szó. Azóta rég törölték a magyar közélet szótárából. A fogalmát is.

Szeged Gyurija

Lázár György először főügyésze, majd helyettes polgármestere, később országgyűlési képviselője és végül polgármestere volt Szegednek. Ritka talentumú, klasszikus műveltségű férfiú, akit csak egy ambíció fűtött, hogy nagygyá tegye Szegedet és végeredményben megszerezze a számára a »harmadik« egyetemet. Ezeknek a soroknak nem az a célja, hogy részletezze az ő több évtizedes munkásságát, azt egész könyv tudná kifejteni, amivel még mindig adós a hálás utókor. Ezek a sorok csak nagy vonásokban szaladnak végig a múlton és keresik azt a mosolyt, amely lehervadt az emberek ajakáról, a derűt, amit kiloptak a szívekből az idők. A régi gárdából pedig hogyan maradhatna ki Lázár György, akit beteggé tudott tenni, ha valamit nem szerezhettek meg Szegednek s a legkomolyabb ügyeket a legszívesebben fehér asztal mellett intézte el, nem is olyan rossz pszichológiával.

A miniszterekkel bizalmas érintkezésben volt még képviselő korából, de őket nem igen zaklatta a város érdekében. Jól tudta, hogy az ügyeket a miniszteri tanácsosok intézik, rajtuk fordul meg minden, ők referálnak, — hát velük tartott fenn meleg barátságot.

— Gyertek le, győződjetek meg a magatok

szemével, hogyan állanak a dolgok.

Le is jöttek, szinte pihenőre és egészen más képe lett az ügyeknek, mint ha a minisztériumi íróasztal mellett ragaszzkodtak a holt betűhöz.

— Nem lehet a tanya dolgát rideg bürokráciával kezelni. Nézzétek, ez az eleven élet!

Megvolt benne is az a tudat, hogy az idegent csak kellemes emlékekkel szabad elengedni. Gondoljon ránk szívesen máskor is. Kellő pillanatban ezért csúsztatott az urak táskájába egy doboz szegedi paprikát, egy kis hamisítatlan tarhonyát, hiszen a nagy urak felesége is csak asszony és szereti megkérdezni:

— Mit hoztál?

A jó szokás aztán átöröklődött az utódokra is. *) Higyje el minden jó lélek, nem a legutolsó politika. Ha pedig a dolog gazdaságos oldalát nézzük, minden esetre olcsóbb eleink rendszerénél, akik a kún pusztákért folytatott pörösködés alkalmával a XVIII. században egész vagyonokat költöttek el, hogy a felső hatalmasságok szíves hajlandóságát felénk térítsék. A város régi számadásaiban és tanácsijegyzőkönyveiben egész nyíltan fel van tüntetve, hogy mennyi tehén, ló, fácán, szőnyeg, aztán hattyú, hány mázsa cukor, nádméz, dohány, mennyi tajtékpipa, főleg pedig hal

*) Gaál Endre dr. meséli, hogy mikor a kolozsvári egyetemnek Szegedre való áttelepítése ügyét tárgyalták, egyszer nagyobb tanári küldöttség volt a vendégünk. Az elutazásukkor aztán az állomáson Somogyi polgármester figyelméből csomagokkal kedveskedett a kulturánácsnok az uraknak. Volt azokban a »szeretetsomagok«-ban sok mindenféle, ami rendkívüli módon hatott amabban a »szintén nehéz« időszakban. Múlt aztán az idő, megjött az egyetem s valamilyen ünnepélyes alkalmal bemutatja az egyik professzor a feleségének Gaált.

és teknyősbéka került Pozsonyba, meg Bécsben Lázár egyébként a fehér asztalt nem gasztromómiai örömkért szerette, hanem mert ott felszabadult minden feszesség, nem kötötte az embereket a hivatali szoba a maga komorságával. Szabadabbá vált a gondolat, az őszinteség is, akár a tisztalevegőjű csengelei várostanyán segítette ehhez őket a paprikás-csirke, vagy az alsótanyai erdők fái, — Kiss Ferenc erdőfőtanácsos fiai — suttogták fülükbe azokat az álmokat, amiket Szegednek ez a nagy fia álmodott végig nyitott szemmel a varosa nagyságáról. Tiszta, őszinte kék tekintete ilyenkor messzire nézett a levegőbe, ahol az ezeregyéjszaka kincsei, palotái elevenedtek meg; hosszú és hangtalan volt ez a tekintet, Lázár György szájában sokáig hömpölygött a szivarfüst... Nem, nem akkor, azóta foszlott szét a füsttel sok reménység.

Hozzá tartoztak ezek a hivatalos ebédek és vacsorák a város dolgához, sok érdekéhez.

— Így ért az ember szót!

Végtére azok a miniszteriumbeli urak nem szorultak arra, hogy kapjanak az ilyen alkalmon, azonban nagyon szívesen vették a közvetlen érintkezésnek ezt a praktikus formáját,

— Gaál Endre tanácsnok úr.

— A méltóságos asszony, meséli a ny. szenátor, nagyon nyájasan mosolyog, de már siklik is rólam tovább a tekintete. Annyi új embert ismert meg egyszerre, mit törődött velem!

A professzor azonban folytatja:

— Ő az a kedves úr, aki annak idején azt a csomagot küldte neked a paprikával, meg a többi mindennel.

— Hát azt kellett volna látni, fejezi be Gaál az epizódot, milyen kedves ember lettem én egyszerre! Kultúr-tanácsnok! — mi az? De aki figyelmet tanúsított az otthonlevőkkel szemben is! Ez már egészen más.

ahol könnyebben oldhatók meg nagy problémák, mint szófecsérlő anketteken.

Maga Lázár a világ legpuritánabb embere volt, kériyesen tiszta erkölcsű, akit megbotránkoztatott olyan valami is, ami mellett a társadalom vagy szemet hunyva, vagy észre-/evés nélkül haladt el. Etelben-italban mértékletes, mindén igénye egy-két jó falat, az is magyaros.*) Tanyai, vagy zöldben rendezett ebéd nincs tyúkhúsleves nélkül. De benne az egész tyúk, hosszúra metélt tésztával. Amint-hogy a pulyka is paprikás lében daraboltan elsőrendű.

— Holnap kihozok hozzád Felsőközpontra pesti urakat, üzente néha Fajka János főszámvévőnek, régi bizalmasának. Menü: bográcspan, szabadtűzön főtt, bürgeleves.

Aki nem evett ilyet, nem is tudja, mi a

*) Híres »oldalkanonok«-ja, Fekete Ipoly, írja róla:

— Az egyszerű ebédek szereti, azért inkább hétköznapokon, főleg pénteken, jön be hozzánk a piarista-rendházba ebédre. Szereti a böjtös ételeket, főleg a rántottát s a halpaprikást, de megharagudna, ha kedvéért csak valamilyen eltérést, vagy kedveskedést is tapasztalna. Azonban a szántói vizet — de csak bor nélkül — szorgalmasan issza... Annyira barátja az egyszerű ebédeknek, hogy az őt meghívó kedves ismerőseinél, vagy azoknak barátja társaságában, akikhez beinvitáltatja magát, a vendéglátók egyenes tiltakozása ellenére kiköti, hogy az egész menü két, legfeljebb három egyszerű fogásból állhat. A kedves Horátius-ával tart: *Laudat dapes mensae brevis*. (Dicséri az egyszerű asztal étkeit.)

Ugyancsak Fekete Ipoly beszéli el, hogy egyszer Ab-báziában adott Lázár ebédet az ott összegyűjtött szegediek tiszteletére: Szegedről frissen érkezett hideg bürgepaprikást szegedi buckái borral. Máskor meg Szegedről szállított kecségét A meghívóra pedig rá volt írva: Vacsora után rögtön távozás.

jó. A szabadlevegő elveszi annak minden gyanús ízét, kanalazni pedig csak lassú megfontoltsággal szabad. Kíséri az egészszet Fajka aszubora. Ne mosolyogjanak a borszakértők, így van: a szegedi homok terméséből még aszút is lehet csinálni. Csak érteni kell hozzá. Türelemmel, szeretettel.

A polgármester most is gyorsan végez az ebéddel, aztán hanyatt fekszik az ámbitus széles dívánján és hömpölygeti a szájában a füstöt.

—Ti csak beszélgetetek tovább, hallok minden szót, nem alszom.

Valaki még nem ismeri a szokását, tapintatos akar lenni, suttogóra veszi a szót, vagy csendet int.

— Mi az, miért hallgattatok el? Mondom, hogy nem alszom. Melyiktek említette Telbiszt? Mi van vele?

Három úgynevezett nagy polgármestert ismert akkoriban az ország. Temesvárt Telbisz Károly vezette gyors tempóban előre, Marosvásárhelyet Bernády György. Nem vétek a kegyelet ellen, ha azt a gyanúmat fejezem ki, hogy Lázár néha féltékenykedett rájuk. Figyelemmel kísérte minden dolgukat, az elismeréssel sem fukarkodott, amikor azonban megint sikerült Szegednek megszereznie valamilyen közintézményt,*) felvillant a szeme.

— Ez is ér annyit, mint a temesvári vár megváltása.

Ámbár az nagyon sokat ért.

*) Érdekes, hogy mint a humor nagymestere, éppen Lázár György jellemezte legjobban a városát azzal, hogy:

— Mi szegediek soha se vagyunk megalégedve, a jót mindig keveseljük. Ha idehoznók a római pápát, bizonyosan az volna a bajunk, hogy kevés a kardinális.

Ha volt a lelkek mélyén versengés a három nagy polgármester között, áldja meg az emléküket az égi hatalom. Csak jó származott belőle, — sajnos, Trianon után másnak.

Nagyon koránkelő ember volt Lázár, reggel hatkor már a Tiszában reggelizett és olvasta a Lloyd Abendblattját.

— Nem értem, hogy lehet annyit aludni? Amelyik percben lefekszem, már alszom is, aztán elég belőle néhány óra. Ezért viselte később, hosszú betegségében, különös fájdalommal az álmatlanságot. Mikor vergődő, forgolódó éjszaka után csak hajnal felé szunnyadt el rövid időre, aztán fárasztóbbá vált a rákövetkező nap.

Farsang idején főleg a kisiparos alakulatok ambicionálják, hogy a polgármester is megjelenjen a báljukon. Deputáció kérte föl erre Lázárt is.

— Jól van, jól van, majd meglátom.

Volt is rá gondja, mikor este tízkor már lefeküdt! Azonban reggelizvén a Tiszában, figyelmessé lesz valami dörömbölésre.

— Megbolondultak az emeleten?

— Nem, kérem alásan, hanem az este rendezték báljukat a kőművesek s még most is táncolnak.

— Nini, jutott eszébe, megígértem nekik a »fényemelést«.

Arra aztán fellátogatott középük öt percre. Nem tudták, hová ültessék, olyan örömmel fogadták. Többfelől is toltak elébe poharat.

— Köszönöm, nem iszom.

— De csak egy kortyot!

Másodnapos állapotukban sehogysem értették meg, hogy nem lehet a napot borral kezdeni. Azonban az volt a fő, hogy a polgármester is megjelent a bálon.

Volt valami rendszere — szinte rendszeretlen rendszer —, amivel a látogatásait végezte. Csak befogatott a négyesbe, amelynek bakján a leggyönyörűbb típusú parádés kocsis ült, (hol ér föl ezekkel a legsnájdigabb sofför is!) — aztán ki, a tanyára. Komoly gazdákhoz. Útközben lehet szundikálni is egyet, viszont a fegyelmezett szervezet abban a pillanatban ébred fel, amikor muszáj. A zsebében apróságok, játékok a gyerekeknek. Egyúttal megnézte, hol kellene utat javítani, újat létesíteni.

— Hogy vagytok?

— Megvolnánk, kérem, de nagy a kútszenvedély.

A nyelvben tájékozatlanok álmétkodva tűnődtek ezen a rejtélyen, de Lázár már válaszolt is.

— Csak legyetek nyugodtak, legközelebb ti is kaptok artézi kutat.

A puritánságnak páratlan jelét tapasztaltam sok mindenben nála. Gerliczy Ferencéknek vizitet adtak vissza Deszken, a polgármester a város hintójában ment ki, de a felesége, meg a leánya fiákkeren.

— Gyuri bácsi, ez már mégis csak túlzás!

— Semmi túlzás, válaszolta gyors, kurta, szinte szótharapó módjával. Ne vesse a szememre senki, hogy a családomat közpénzen kocsikáztatom.

Ugyanakkor még az is, akinek csak cérnaszálnyi köze volt a városhoz, két hintót kapott akármilyen hozzátartozója lakodalmára.

Hetenkint egyszer férfizsúrt rendezett a kávéházban, nagy tisztességet jelentett annak, akit meghívtak oda. A rendes környezetében az első Grün József kúriai bíró, gyerekkori barátja volt, aki eleinte az íródeáki címet vi-

selte, míg évek múltán »bokros érdemeire való tekintettel« előléptette titkárnak. Még Abbáziába is elvitte magával, sok bizalmas, fontos dolgot neki diktált le. Ő maga csak ceruzával írta a konceptusokat sárgás-szürke fogalmi papíron. Ott volt továbbá az oldalkanonokja, Fekete Ipoly piarista-tanár. A jókedv, a szellem embere, meg az örök fiatalság maga. Évek óta nyugalomban van, minekután nagy generációt bocsátott ki sok tudással az életbe, — de ma sem versenyez vele, egyenes tartásával, minden nemes szépség iránt való rajongásban, senki a sokkal ifjabbak közül. Csikós József »koma« szintén a derút jelentette, a tréfacsináló hajlamot. Micsoda harsogó nevetések voltak itt, mennyire kellett ez a kedély ahhoz, hogy megpihenjen a halálos komolyan végzett városépítő munka egy-egy napja után.

Néha ékes latin nyelvű meghívók szaladtak szét szűkebb körbe, hogy ekkor és ekkor ebéd a Gedóban.*) Klasszikus szépen beszélt lati-

*) *Infrascriptus praefectus urbi intimo cordis amore familiarissimeque invitât Dominum N. N. ad prandium die Lunae (21.a huius) in villa Gedonia hora secunda habendum.*

Szegedini, die 15-a februarii, a 1911.

Patrónus Georgius.

S mivel észrevette, hogy előre nem látott körülményiek folytán az egy nappal későbbi lakoma napja nem vág össze a dies Lunaeval, a következő újabb meghívóval figyelmeztette vendégeit:

Justo ac debito honore amoreque vos carrissimos hospites beneficiatos certiores facio, in litteris invitationiis ad vos, duobus diebus ante datis, aliquid erroris commissum esse, — pradiumquo ad vestrum honorem parari jussum 21-a, quidem huius, eodem loco eademque hora, sed die Mártis (non Lunae) habendum esse.

Szegedini, 17.a febr. a 1911.

Patrónus Georgius.

nul, büszke is volt rá. A beszédéből soha nem hiányzott a megfelelő citátum, — ott élt a lelke a régi nagyok között. Maga a Gedó nyári vendéglő a város végén, nagy kertjében csak ünnepeken van polgári közönség, hétköznapiokon azonban fölötte alkalmas arra, hogy bámuló publikum nélkül ebédeljen benne egy meghitt társaság s hullámokat verjen az évődés hangulata.

Fővárosi vendégeit, festőket, szobrászokat, írókat szintén a szabadban szerette megvendégetni. Minden művész a barátja volt, tele rakta volna szoborral az egész várost; ami műemlékünk van, azt ő szerezte meg, sokszor ingyen. Meghallotta például, hogy valamelyik érdekeltség emléket akar állítani Vásárhelyi Pálnak, Rapaics Radónak, a nagy Bertalannak, a vízszabályozás halhatatlanjainak s ő maga is elsőrendű vízi szaktekintély lévén, nem nyugodott addig, amíg be nem bizonyította, hogy a szobornak, vagy emlékműnek csakis Szegeden van a helye.

— Itt a legérdekesebb a Tisza, itt csinálta a legnagyobb bajt. Nem is a mi vizünk volt a kártékony, hanem az idegenből érkezett, amely a Marossal egyesülve elkövette a veszedelmet, aztán tovább lopakodott, mint a csínytevő gyermek.

(Ámbár amit az egyik Tisza elrontott, azt helyrehozta a másik.)

A piaristákat nagyon szerette, az érdekükben mindent megtett. A szegedi rendházban külön szobája volt, büszkén vallotta magát confráternek s ha távol volt Szegedtől a családja, ott kvártélyozta be magát. Viszont, ha ő volt távol Szegedtől, sose mulasztotta el, hogy anzikszot ne küldjön a piaristaháznak, így írva magát alá: »Rendtársi szeretettel.«

Azt hitték, hogy szórakozott ember, nem ismeri névről minden ismerősét. Hát ez előfordul, ha sok emberrel érintkezik valaki, azonban néha meglepetésszerűen derült ki, hogy mennyire tudja minden kis napidíjasának is az egész életét, szokásait, viselt dolgait.

— Hogy vagy, hogy vagy? — kérdezte szaporán, aztán ő maga nagyon keveset beszélt, inkább szerette a többieket hallgatni. A mondanivalóit olyan tömör, nagyon kevés szóból álló, tőmondatokban adta elő, hogy megfelelő önadminisztrációval rendelkező szónok egy-egy ilyet félórás lére ereszt fel.

Személyére nézve a legszerényebb, szinte igénytelen. De ha Szegedet reprezentálta (az Urbs-ot), amikor hallatlanul gőgös. Meg volt győződve, hogy Szeged a világ első városa, legalább is azzá kell tenni.

Khuen-Héderváry miniszterelnöksége idejében óriási küldöttséget szervezett a kormányhoz a harmadik egyetem érdekében. Ott volt hét vármegye színe-java, Csernoch János akkori kalocsai érseket személyesen kérte föl a részvételre.

— Töröm magam Kalocsáig, — panaszkolt nekem, — azon az istenverte úton, szörnyű vasúti összeköttetéssel, Csernoch nagyon kedves, ott lesz föltétlenül, — aztán elenged anélkül, hogy meghívna ebédre! Mindenki tudja mennyit eszem, milyen kevésbé fontos nekem az evés, de abban a szörnyű fukarságában azt sem respektálta, hogy az egész Szeged város jelenik meg előtte a személyemben. Hogy fogadtuk mi őt temesvári püspök korában, ha Szegedre jött!

Erről a deputációzásról van még egy emlékem. A miniszterelnök nagyon rideg választ adott, levert az mindenkit. Ketten szinte kul-

lógva mentünk ebédelni a Royalba, nem volt ott már kívülünk senki. Lázár azonban falatot se tudott lenyelni, szívta az egyik szivart a másik után, — hasztalan volt minden vigasztalásom.

— Nem lehet ez még az utolsó szó.

Csak legyintett, mint akinek a lelkében egész világ omlott össze.

Egyszerre felpattan az ebédlő ajtaja, rohan be szokott téglavörös arccal Gerliczy Ferenc, Szeged akkori képviselője.

— Gyurikám, Gyurikám, szenzáció!

Lázár halottsápadt lesz, úgy figyel. Később elmesélte, hogy azt hitte, nyilvánosan nem mondhatja a kormányt, amit esetleg bizalmasan üzen meg most a város képviselőjével.

Néz hát szinte megüvegesedett szemmel Gerliczyre, aki teli szájjal kiabálja:

— Képzeld, a P. Böskét kinevezték a szegedi polgári iskolához tanárnőnek.

Lázár arcába lassan szökken vissza a vér, csak néz még mindig, aztán kiengedi a szájából a szivarfüstöt s egyetlen szót mond. Nyilván én is hallucináltam a nagy izgalomban, mert egy pillanatra azt képzeltem, hogy mellettünk ül Újházi Ede is.

De ez már a végefelé volt, amikor komolyabb dolgok, gondok zavarták a jókedvét, a hajdani tökéleteset.

Akkor, régebben, az évődés volt a legnagyobb szórakozás. Rátapintani egymás elevenjére, még az igazat is megmondani nevetve, de úgy, hogy harag ne származzék belőle. Lázár lelke volt a tréfacsinálásnak, Salamon Zsiga táblabíró — aki szeretett előkelősködni — Külön kupéba ültették, mikor vadászatra mentek Csengelére. Aztán, hogy lehűtsék a nagy kedvét, lecsatoltatták ezt a kocsit, úgy

ment el a vonat nélküle. A Salamon Zsiga patronjaiból kiszedték a sörétet és tarhonyát raktak a helyébe.

— Nem tudom, mi van ma velem, panaszkodott. Öt lépésről se találom el a nyulat.

Egyszer egy tapsifülest találnak a szabadban, úgy áll az, mintha figyelne, bár nem rohan el a vadászok közeledtére. Álló, vagy fekvő nyúlra pedig csak a vadorzó lő, esetleg a kocavadász, akinek mindegy, hogy hogyan szerez meg valamit. Ma már azt sem értik meg, hogy volt idő, amikor minden jó társaságból kizárták azt, aki vadászjegy nélkül vete-medett a sportra, vagy idegen vadászterületen akárcsak szarkára is elsütötte a puskáját. Akkor ez nem szimpla kihágás kérdése volt.

Egyszóval közelednek a furcsa nyúlhoz, hát táblát találnak a nyakában ezzel a felírással:

*Kíméletet kérek!
Én rám a Salamon
Zsiga úr szokott lövöldözni!*

Természetes, hogy ennek a tréfának az elsütésére külön kitömték egy nyulat.

Az évődésekben nagy részes és még nagyobb mester volt Kállay főispán is, aki Lázárral együtt számos jellemrajzot írt a nevezetes Pillich Kálmánról. Kevés példányban legépelten jelentek meg ezek az írások, amik aztán felolvasásra kerültek víg lakomákon. *) Azt

*) Kállay megrajzolta Pillich Kálmánt 60-ik születésnapján mint vadászt Ezt a pompás írást Lázár szorul szóra közölte a »Visszaemlékezés a nagy árvíz napjaira« című könyvében, amely egyébként is a legtökéletesebbe memoárja a katasztrófának és díszére válhatnék akár melyik hivatott írónak.

mondhatnám, hogy tökéletes írásművek, habár nem mindenben tűrik is el a nyomdafestéket. Pompás meglátások, amiket a közéleti harcban, a fórumon, nem lehet érvényesíteni hiszen ott kötelez a forma, — ellenben alkalmasak arra, hogy baráti körben nyilvánosságra kerüljenek.

— Beléd látok, nekem nem alakoskodhatsz!

Az évek pedig szaladnak, nem marad ma-holnap egyebünk a megemlékezésnél. Néhányan látjuk azért Lázár Györgyöt tovább is. Halálakor, a háború alatt, éppen Szegeden katonászkodott Szentgyörgyi István, a nagyértékű magyar szobrász is és az én kérésemre ő csinált Lázárról halotti maszkot. Ott segédkeztem Szentgyörgyinek éjszaka a kultúrpalota előcsarnokában, ahol Lázárt felravatalozták. Egypár példányban sokszorosítottuk csak a maszkot, olyan jól esik olykor elnézni, mert vissza tér általa a múlt, a hihetetlenül boldog kor és szinte halljuk Lázár hangját, amikor az imádott városa után érdeklődik.

— Nevetnek-e még Szegeden az emberek?

Mikszáth

Végtelen nagy szellemi domíniumait 1910. tavaszán egy kis skvarkával cserélte föl Mikszáth Kálmán. Az egész ország csüggött mesemondó ajakán, mégis, mintha a halála után lett volna fokozottabb mértékben népszerű, főleg mire színdarabbá dolgozták fel a regényeit, bebizonyítva, hogy van, Isten úgyse van még új alakja is az irodalomnak.

Sokszor fölmerült a kérdés, hogy mi lett volna Mikszáthból Szeged nélkül? Körülbelül lehetetlenség rá megfelelni, csak a tényekkel vethetünk számot s nagyarányú irodalomtörténeti munkásság feladata, hogy összeszedje a szálakat s kimutassa azt, ami kimutatható.

Annyi bizonyos, hogy a hetvenes évek derekán nagyon szegény pesti író és újságíró ember volt Mikszáth, legelső dolgait valósággal garasokért helyezte el a kisebb igényű lapokban. Mikor a múltakról emlékezem, nem mehetek el szótlánul mellette, hiszen ennek a városnak kevés dicsősége között is a legnevezetesebbjei közé tartozik, hogy a falai — a régi és új falak — között élt Mikszáth.

A Szegedi Napló akkoriban alakult át napilappá s megalapítója a később nagy politikai karriert csináló Enyedy Lukács Budapestre ment, hogy Gelléri Mór segítségével munkatársat keressen az újság számára. Mik-

száth Kálmánt ajánlották neki,*) aki akkoriban sokat betegeskedett s főleg ezért meglehetősen kedvetlen is volt. Szinte fanyaron, ambíció nélkül, a vidék tisztább levegője után kapva, ment az alföldi városba, immár semmiben sem bizakodva, legkevésbé a maga tehetségében.

— Én már ki-írtam magamat!

Nem is ezzel a szóval mondta, sokkal erősebbel, magyarosabbal.

Azokat az írásait azonban, amiket így aposztrofált, sohasem vette fel a gyűjteményes kiadásába. Nyilvánvalóan maga sem tartotta őket érdekesnek a nagy nyilvánosság számára, mikor páratlan tehetsége elérkezett az igazi lendülethez. A halála után fölötte keresettek lettek a Mikszáth-könyvek s a kiadói érdek tudott nővumokkal is szolgálni. Viszont az író, aki tiltakozhatott volna, már nem élt.

Szó sincs róla, sok ezer között is kedves dolgok, azért csak oroszánköröm valamennyi.

Szegeden azzal kezdte a működését, hogy hónapokig betegen feküdt. Ha nem volna Enyedy Lukácsnak más érdeme, mindenek fő-

*) Gelléri Mór úgy meséli el, hogy Budapesten a szegedi származású Borostyám Nándortól kértek tanácsot, az pedig elsősorban Kakujay Gyulát ajánlotta (aki később Temesmegye tanfelügyelője lett,) másodsorban Mikszáthot, a következőket mondva róla:

— Nem mindig pontos, nem is fegyelmezett, inkább bohém természetű, most kissé elhagyott, beteges, de egy kis vidéki rekreáció talpra segíthetné.

— Harmadiknak Kenedi Gézát akarta ajánlani Borostyáni, de Gellériék megmaradtak Mikszáth mellett, aki betegen, pamlagon fekvő, fogadta őket, mikor felkeresték. »Körülötte egy pár orvosságos üveg hevert, ez volt szobájának minden díszé és nyomorúsága«, — írja Gelléri.

lőtt való az a jóság, amivel a beteg Mikszáthot ajnározta.

—Hiába tartanak annyi jóval, nem tudom viszonzni! — tört ki már belőle is a szó.

—Nem baj, majd jobban lesz.

Meg is gyógyult, aztán megindult a dicsőség útján, habár páratlan tehetségét Enyedyn kívül csak egy ember ismerte fel: Tisza Lajos gróf.

Az idők folyamán sokat beszélgettem régi szegediekkel. Emlékeket kerestem, dokumentumokat és alig találtam. Csak külsőségeket tudtak mondani, alig-alig valami jellemzőt. Népszerű is jobbára a kávéházi, a vendéglői életben tudott lenni, a régi Oroszlánban, ahol dühöngött a bennszülött polgári gőg s lenéztek minden idegent.

Nem azt akarom ezzel mondani, mintha szürke emberként tengett-lengett volna a városban. Nagyon is megbecsülték benne a társasági tényezőt, szívesen látott vendége volt az úri köröknek már csak a szellemi kiválósága miatt is. Fanyar kedve fel tudott olvadni és felolvasztott más kedélyeket, — hogyan nélkülözheték volna akkor éppen őt, aki toronymagasságban állt a többiek felett! Csak a hatalmas írók nem látták meg benne, azt a nem is olyan kis magot, amely nemzetek fölé lombosodó fává terebélyesedett. Leghívebb barátja, Felmayer János is csak nagyon felületes emlékekkel tudott szolgálni, hiába faggattam, forgattam, ő abban kéjelgett, hogy mennyi jót tett Mikszáth-tal, hogyan Maece-náskodott vele.

Czimer Károly a szegedi kaszinó történetében »Felmayer író-társ«-ról írván, megemlíti tréfás kedvét, jó kedélyét s azt a mondását, amellyel egyszer Mikszáthot lepte meg a leg-

jobban. A jelenlétében gratuláltak ugyanis a nagy írónak, amire ő is megszólalt.

— Most hallom először, hogy te író vagy. Már sokszor akartam kérdezni, hogy voltaképpen mi a mesterséged?

Mikszáth szeme nagyrameredt

— Örvendek brúder, hogy slájfernek (vándorköszörűs) nem néztél.

Így mondja Czimer, de bennem évek hosszú sora alatt kialakult az a meggyőződés, hogy akármilyen érdekes, sablonokon felüli ember volt is Felmayer, a valóságban sem érezte meg Mikszáth nagyságát.

— Hát ír, mint a többi, mert ebből él.

De hogy később, mikor már híres emberré vált, mondom, hogy akkorára sem maradt más reminiscenciája róla, mint az együtt töltött mulatások emléke, hogy soha nem elevenedett meg az emlékezetében valami apróság, nini, ezt itt találta, itt szippantotta fel, ez, vagy az termékenyítette meg, — az már Felmayerre jellemző.

Hogy Mikszáth a legjobb társaságokban fordult meg, annak közigazgatási nyomait is találtam. Az árvíz után ugyanis tilos volt minden multság, bál. »A város hatóságának, mondta ez a tiltó rendelet, erkölcsi kötelessége minden zajosabb színezetű vigalmak betiltása, jól tudván azt, hogy ezen intézkedést a tetteinket éber szemmel figyelő, könyöradományt nyújtó, közönség méltán el is várhatja.« 1880 január 9-én aztán a Hungáriában zsúrt rendezett egy társaság, ezért a rendőrség felelősségre vonta Juránovics Ferenc vendéglőst, nagy közigazgatási aktaszaporítás származott belőle, a felebezéseket pedig mindig a rendezők: Marinchich Mihály törvényszéki elnök, Kalmár István igen előkelő ügyvéd és Mikszáth Kálmán adták

be, erősítvén, hogy itt csak a város legelőkelőbb közönségének zártkörű vacsorálásáról van szó, nem vigalomról.

Az aztán már csak legenda, hogy Mikszáth egyszer egy társasággal átlátogatott Szabadkára, ott jókedvükben nagy zenebonát rendeztek s másnap hazatérve, a Szegedi Naplóban megrótta az idegenben garázdálkodó titokzatos társaságot.

Szegeden érte Mikszáthot az árvíz, azért mégis kicsiny füzetkére való csak az az anyag, amiben szegedi témát dolgozott fel. Mikszáth hazajárt anyagért a felvidéki pátriájába s évtizedekig lakhatott a fővárosban, annak levegőjéből csak a politikai világot ismerte meg. Egyébként mintha örökké Balassagyarmaton, vagy Rimaszombaton élt volna. Budapest nem tudta magába olvasztani.

A város újjáépítésével kezdődött az írói karrierje is. Az akkori Szegedi Napló éles kritikával kísérte Tisza Lajos rekonstrukciós művét, Mikszáth valósággal kivirágzott a támadásokban, »Szeged veszedelme« című munkája, ami alatt a királyi biztosságot értette, óriási feltűnést keltett. Tisza éppen ezekből az írásokból győződött meg Mikszáth nagy erejéről s mikor elment Szegedről magával vitte, ajnározta, beajánlotta a bátyjának, aki aztán hamarosan képviselőt csinált belőle.

— Mint ellenfél többet árthat.

Ez volt róla a Tiszák véleménye.

Különös helyzete volt aztán a pártban is. Soha szemrehányást nem kapott, ha csipkedte a mamelukokat, a strébereket. (Hiszen mindig más a stréber, nem mi! Nem veheti ezt senki magára.)

Mikszáthnak minden szabad volt, neki panaszkodott akárhány képviselő a pártfegyelem

szigorúsága ellen s hiába fogja — nevet nem említve — másra, ő volt az a »szabadszájú« képviselő, akit Bánffy gróf figyelmeztetett.

— Vigyázz magadra.

— Miért, Béla bácsi?

— Mert ha így folytatod, sosem lesz belőled semmi.

— Mit folytatok én?

— Nem rosszból mondom, mert én is szakasztott olyan voltam, mint te, azért nem lettem miniszter; ami a szívemen, az a számon, a viláért sem tudom elhallgatni, ha valami jó ötlet eszembe jut.

— Ugyan, Béla bácsi, hogy jutna a te eszedbe jó ötlet!

Az öreg gróf szeme felcsillant.

— Ez az, kiáltott fel élénken. Ez az, amit el kellett volna hallgatnod!

Megcsinálta ezt már Szegeden is legnagyobb jótevőjével, Enyedyvel.

— Írjon, Kálmán, holnapra maga vezércikket, mondta a szerkesztője.

— Jó, csak adjon témát.

— Ha témám volna, magam írnék, mosolyog Enyedy.

Mire Mikszáth odafordítja feléje a fejét s csöndesen pöfékel a vergóniájából:

— Tud is maga írni!

A nagyon kiváló Enyedy egyáltalában nem volt stiliszta.

Budapesten szinte máról-holnapra nagy ember lett. »A jó palócok«, meg a »Tót atyafiak« gyöngyszemei eredetileg a Szegedi Naplóban jelentek meg, habár az irodalomtörténet feladata megállapítani, hogy nem láttak-e napvilágot még előbb, apróbb fővárosi lapokban, amikor Mikszáth Budapesten tengődött? Kötetbe gyűjtve azonban a beérkezettek ele-

lére sodorták írójukat. Mikor egyenkint jelentek meg, hát tetszettek, hogyne tetszettek volna. kapott is értük sablonos dicséretet, hogy bájos, meg kedves, meg szép, de másnap már új események kötötték le az emberek érdeklődését.

Az előbb azt említettem, hogy nem igen szerette Szegedet. Tény, hogy körülbelül az egyetlen, Szegedről elszármazott író volt, aki sosem ajnározta távozása után a várost s nem kíváncozott vissza látogatóba, mint akárhányan, akik rosszul érezték magukat, ha egy hónapban legalább egyszer nem jöttek »haza«. Pedig épp annyira nem volt szülővárosuk Szeged, mint Mikszáthnak. Épp csak, hogy néhány szép esztendőt töltöttek el a falai között. Kerestem sokat ennek az okát s nem tudtam másban megtalálni, mint abban, hogy elindult egyszer Szegedről a dicsőségbe s nem szívesen gondolt vissza élete legszegényebb korszakára, amikor súlyos betegen, anyagi gondok apró megalázkodásában, egészen egyedül élt itt. Hiszen abban az időben a feleségétől is elvált éppen az anyagi gondok miatt. Csak később esküdtek meg újból, mikor jó helyzetbe került.

A jubileuma mégis kiforgatta s örökös cinizmust mutató lelke tele volt meghatottsággal. Mintha érezte volna, hogy az országos ünnepet megelőző szegedi ünnepeken látja utoljára a várost, amelynek temetésén épp úgy részt vett, mint az újjászületésén. Addig csak szegedi motívumokat hímzett bele novellái szőnyegébe a Gilagó cigánnyal, a bodomi rét selymes fűvével együtt, akiket hasztalan helyezett át Nógrádba, szegediek maradtak mégis.

Szegedre megérkezvén, Lázár György polgármester, régi jó barátja, karon ragadta és vitte kifelé a perronról.

Gömbölyű szeme, amely soha semmit el nem árult, legkevésbé azt a feneketlen mese-tavat, amely felszívta a más által nem is sejtett kincseket, — látszólag közömbösen siklott el az alsóváros paprikafüzéres házain, a ferenc-rendiek öreg templomán, mikor azt mondta Lázárnak.

— Kérlek, most ne szólj hozzám.

Lázár, abban a hiszemben, hogy Mikszáth az üdvözlő beszédétől ijedt meg, sietett megnyugtatni.

— Ne félj. Lesz rá holnap elég alkalom. Kocsira ültek, hajtottak befelé az éljenzők sorfala között. Mikszáth rágta a szivarját, csak nézett, — de ki követhetné a tekintetét?

— Te Kálmán...

Csak kezdené Lázár, de nem jut tovább, mert Mikszáth árnyalati idegességgel rászól:

— Jó, jó, de most ne társalogj velem.

Aznap nem is váltottak több szót. Néha megfordult Mikszáth a kocsiban, nyilván valami új házat vett észre, kereste az emlékeket, hogy mi volt egyszer annak a helyén, jöttek egyenest, akárcsak egyik remek, megirt, alakja, Kászonyi kapitány, akinek útjával a körutas-jellegbe épített várost jellemezte, — azután hamar lepihent.

Aki reszketve vágyakozik a csend után, csak az tudja megérteni, miért nem tudja ünnepe estjén a legjobb barátját sem meghallgatni. Benne akkor is a régi, betegséggel, szegénységgel küzdő, az érvényesülést újból előlről kezdő ifjú Mikszáth élt, aki magába akarta még egyszer inni a múltat.

Az az érzésem volt mindig róla, hogy meglehetősen lenézte az embereket s a gyermekein kívül nem szeretett senkit. Legföljebb az emlékeit, a legelsőket, a fantáziáját megtermékenyí-

tőket, de jaj, mondja meg bárki, hogy nem a gyermekeink azok is?

A fiainak akart gondtalan jövőt biztosítani, ezzel törte meg az öreg Légrády a kétségtelen kényelemszeretét, olyan honoráriumot biztosítva neki hogy annál többet kapott, minél többet írt. Felment ez havonta néhány ezer koronára is.

Minden írása folyékony arany, de egyik sincs olyan szép, mint amiket a fiairól írt, akik a második házasságkötése után születtek. Az első, a Jánoska, meghalt négy éves korában, a gyermekek réme, a difteritisz vitte el. Nekem Pósa bácsi mesélt sokat róla, nagyon szívéhez volt nőve a szent öregnek. Már verseket tudott, édes gügyögő hangon szavalta »A kiszurkált kecské«-t, sőt mikor megérkeztek a leglázásabb órák, cserepes kis ajka akkor is a kecske sorsával bíbelődött.

Később »valaki« lett belőle, a nevét soha sem volt szabad a családban kimondani.

—»A kis testvérkéi is így szólnak, ha emlegetik, ha kivetődik valami felturkált fiókból egy ostornyél, egy pityke a veres mellénykéről, vagy egy kis kalapács. Melyikteké ez, gyerekek? Félve mondják, halkan mondják: azé a valakié volt. Igaz nevétől malomkő a szívem, két kút a két száraz szemem... Még az a kő is megfordulhat, amit a vízbe dobnak, hullám fölemeli, más oldalra fordítja, de az én bánatom az meg nem fordulhat.«

A játékeit, kis állatkáit ott tartotta állandóan az íróasztalán, azok keresik kis gazdájukat.

—»Mit kérditek, hol van? Hiszen elég legelni valót hagyott nektek. Azt a széles rétet, ahol az én jókedvem virágzott...«

Így ír róla, itt kell keresni azt a különös

fanyarságot, cinizmust, ami a civil Mikszáthot jellemezte, szemben az elragadó, azért olykor mégis elboruló íróval.

Aztán még két fia maradt, a Laci, meg a Berci. Az utóbbi szerepel az írásaiban többet, vagy tíz év előtt halt meg felnőtt korában. Vékony, cingár legény volt. Apja halála után a Laci felvette a Kálmán nevet — nyilvánvaló, hogy ezt is megkapta a keresztségben, — de tény, hogy írásaiban Mikszáth nem emlékezett meg róla, mint Kálmánkáról. Az csak Laci volt. A fiúk próbálkoztak az irodalommal is, de egyikük sem örökölte az apjuk tehetségét. A rengeteg, el nem mondott mesét, az utánozhatatlan koloritot, magával vitte a nagy palóc a másvilágra.

Voltak, akik rossz néven vették a fiatal Mikszáth-tól, hogy miért ír Kálmán néven. Mikszáth Kálmán csak egy volt, annak a szellemi örökébe senki nem léphet s magam is úgy érzem, hogy ha a világ legnagyobb tehetsége merülne ma fel, akit véletlenül Jókai Mórnak hívnak, kötelessége volna más, választott, névvel szerepelni az irodalomban. Az »egyetlen Jókai«-hoz az Aranyember, a Magyar nábob, meg a többi száz csoda emléke fűz mindnyájunkat.

Adatoknak szánt írásomban el mondom még Jánoska találkozását az édes apjával. Abban az esztendőben történt, amikor lezajlott a nagy jubileum s utána egy-két nappal elszállt Mikszáth lelke is.

Ott volt az ünneplők sorában Pósa Lajos is, verssel adózott ifjúkori barátjának. Azt mondja ebben:

*Koszorúzott fejét boldogan lehajtja,
Elrengeti lágyan a dicsőség karja,*

*Álomba ringatja csillagos éjjelen,
Megnyílik a kék ég... Jánoska meg jelen.*

Keresi a lovat, a nyulacskát, meg a bárányt, eljátszadozik velük, eteti-itatja őket. A vers ezzel végződik:

*S kinek a bánata soha meg nem fordul,
Könytelen szemének újra könye csordult
...Laci, Berci reggel csak azt tudakozták:
»Mért sírt apa éjjel? « — »Láttam a Jánoskát.«*

Mikor ez a költemény megjelent, Mikszáth halálos útját járta Máramarosban. Nagyfáradtán került haza s szokása szerint az asztal mellett pipázott, érdeklődve, hogy mi történt a távollétében, mit csináltak a fiúk?

A felesége referált s megmutatta neki a »Mikszáth álma« című Pósa-verset is. Úgy el tudott rajta merengeni, de nem szólt semmit, nem mondta ki a nevét. Az asszony se szokta, most azonban leküzdötte az aggodalmát.

— Talán jó volna, ha Jánoskát ki vinnénk Horpácsra.

Mikszáth gondolatai messze kalandoztak.

— Tudja mit, Ilon fiam, amelyikünk elébb meghal, az veszi Jánoskát magához.

Ez szerdán történt, több szó nem esett róla. Csütörtökön reggel már nagyon rosszul lett Mikszáth, szombaton meghalt. A temetésen pedig Jánoska koporsója már ott várta a sír szélén az apját.

Mikszáthné írta a temetés után Pósanénak:

— »Ez a vers adta meg nékem azt a nagy dolgot, hogy Jánoska az uram mellé került. Ha az urad verse nincs, talán nem is tudtam volna meg ezt az akaratát. Igazán, ennek a versnek köszönhetem azt az óriási dolgot, hogy

Jánoska várta őt a temetőben, ott van veles az ő kedvence nincs egyedül. Mélységes mély gyászomban az az egy vigaszom van, hogy nincs egyedül és várnak engemet...« Azóta már négyen vannak. Megtért hozzánk az özvegyel a Berci is, akitől pedig úgy féltette haldokló perceiben a játékait Jánoska, mert összetörné...

Hajós népekről

A Tiszáról még a háború alatt eltűntek a bögös-hajók s a gabonaszállítási azóta uszályok végzik. Viszont az uszályok helyett homokot hordó luntrák hasítják lomhán a vizet. Tóth Ferenc, — vagyis inkább Fercsi, ahogyan mindenki nevezte, — egyszer csak eladta hajóit és megszűnt hajósgazda lenni, — ezzel aztán Szegednek századok óta fennálló hírneves hajósi-
iparága megszűnt, mert alig hihető, hogy ezután azzal valaki számottevő módon foglalkozzék. A Tóth-féle bögös-hajókat a Ferencsatorna-vállalat vette meg 1917 nyarán a gazda gőzhajójával együtt, immár ők teljesítenek szolgálatot, szállításokat s a régi jellegzetes hajótípus nem jelenik meg többé a Tiszán.

Másnak nincs már ilyen hajója, ez a nyolcdarab volt az utolsó, amiként hogy Tóth Fercsi fejezte be az eseményekben gazdag hajósmúltat, mely vagyont és tekintélyt hozott egész sor családnak.

Nevét a bögös-hajó valószínűleg orr-tőkéjétől kapta, hasonlít az a nagybögő fogantyújához. A mester remekbe készítette, egy-darabból kellett kifaragnia s a hajósgazdák büszkélkedve vetekedtek, hogy melyiküké a szebb? Mikor a hajó kiszolgált, reparálás nem segített rajta s megérett a szétszedésre, az orr-tőkét levették róla s elültették a ház elé címernek.

Ez jelentette, hogy belül hajósemer lakik, természetesen csakis Felsővároson, mert itt telepedtek meg a hajósok épp úgy, mint a halászok, nemkülönben a muzsikus cigányok, akiket ellenállhatatlan kényszer vonz nem a víz, hanem a halak felé.

A hajókat is a Tisza partján ácsolták és nem gyárban. Az volt a szegedi büszke felfogás, hogy a gyár nem ért hozzá. Annyi apró titka, fortélya van annak a tudománynak és olyan különleges a minden részletre kiterjedő gusztus, hogy a munkát nem lehet idegenre bízni.

A rendelést teljesítő gazda minden szabad idejét ott töltötte a parton, nézte, hogyan épül a hajó, mert ez már önmagában véve is gyönyörűség és számtalan emlék fűződik hozzá, mire elkészül, vízre lehet bocsátani.

A bögös-hajó volt minden hajók királya, a görög származású Zsótér-családnak 101 darab vizén úszó járműve volt, a hetvenes években a legtöbbje Zsótér Andornak maradt a birtokában. Híres hajósgazda volt Ábrahám József, különösen arról nevezetes, hogy elsőnek haladt le a Vaskapuig bögös-hajóval s fel is vontatta azt. Az iparág megemlékezik a Kopasz-családról, Boros Istvánról, Gedó Mártonról, Fekete Pálról, Tombác Mihályról, — mind-mind jeles gazdák, apáról fiúra szállt a foglalkozásuk. Szolgálták a várost, mikor még csak akkora volt, mint egy jóraivaló falu, de talán boldogabb a mai nagyvárosnál. A hajósok azonban lassankint elmaradtak a mesterségüktől, az újabb generáció másfelé igyekezett s nem igen követte az apák életpályáját.

À Tiszát szabályozni kezdték, vizein megjelentek a gőzhajók s elkergették a halakat, amelyek majd annyian voltak, mint a víz. Öreg emberek mesélték nekem, hogy nem

lehetett az ócska szalmakalapot belementeni a vízbe, hogy néhány halat ne húzzanak vele vissza.

Kirándultunk tízen a Marostóbe, emlékezett Koncz Antal archivárius, két literes butykost megtöltöttünk borral, vittük a halásznak ajándékba. Ezért jól tartott bennünket halpaprikással, meg süthallal. A paprikás sem úgy készült, mint ma. A szolgafán, szabad tűz fölött a bogrács, abban először főzni kezdték az apró halakat. Vagy jó háromfertály óra múlva aztán kihajították ezeket az apróságokat, most szeletelték az ízt kapott lébe a potykát, a harcsát, a kecsagét, — az étel szentháromságát, — mindegyikből a javát, szép és nagy példányokat. A rántott hal a hat-nyolc kilós harcsából volt a legjobb, de akkor se neheztelt meg a vendég, ha tíz kilót nyomott. A kecsage mehet egy kilóig, hogy igazi örömet szerezzen a finom, foszlós fehér húsa. A háborítatlan vizekből feljött a Fekete-tengerből a viza is. Titelnél szépen elhagyta a Dunát és tiszai lakos lett. Nem volt ára a halnak, annyi volt. Többet jelentett a halásznak az a két liter bor, amit ötven krajcárért szereztünk be. Tizen delectáltuk magunkat érte, lassan, szótlánul, meggondoltan kanalazva az ételt, mert ősi szokás szerint a magyar ember duplán hallgat, amikor halat eszik.

Szó, ami szó, veszedelmes dolog ilyenkor másra is alkalmazni a száját, mint az evésre. Mit csinálna például a kárászok rajongója, ha diskurálna is közben? A kárász apró hal, de rendkívül zamatos, kisütni is úgy szokták, hogy megpörkölik a szálkáival együtt. Egy baja van, rendkívül sok zsírt emészt. Amelyikben azonban benne marad a szálka, azt a szakszerű ember úgy eszi, hogy beleteszi a szája egyik

szögletébe az egész halat, óvatosan tolja balról jobbra, aztán a szája jobbik oldalán kiköpi az összegyűjtött szálkát. Nagy bámulóközönsége van az ilyesminek, nem is ért hozzá akárki. Az utolsó haltudományos ember derzsenyei Lévay Béla városi hivatalnok úr volt, Pestvármegye hajdani alispánjának a fia, aki Szeged halüzemét is vezette le nem írható szenvedéllyel.

A háború elején, mikor kezdett fogyni az ételkészlet, a természet sietett Szeged segítségére. Nagy esőzések sok vizet hoztak le Pestmegyéből, megduzzasztották a kétezer holdas, terméketlen, szikes területünket, a Fehértót, — árterek, mik jóvoltából egyszerre elszaporodott a kárász. Volt, amelyik félkilósra is megnőtt, azonban minden esetre nagyszerű és olcsó közéletmezési cikké avanszálódott. Most aztán kialakulhatott az újabb szegedi virtus: úgy enni le róla a húsát, hogy érintetlen maradjon utolsó szálkájáig a váza. Vihetik akár a múzeumba, nem kell ezen többet preparálni, legföljebb megerősítik az idő pusztítása ellen, hogy ne essék össze.

A régi időben alig tudtak mit csinálni a sok hallal. Kenyérkereseti forrás, külön iparág lett a szárítása. Ketté hasították, besózták, levegőn konzerválták. Export cikk volt, egész Oláhországot mi láttuk el vele, nagyszerűen csúszott rá a pálinka. Olyan illata volt tőle Felsővárosnak, hogy még azután is lehetett érezni, amikor már rég megszűnt a kereskedelmi cikk jellege. Azt beszélnek, hogy Ráday gróf is szerette vele táplálni a rabjait, meg a gyanúsítottjait. Megvendégelte őket szíves készséggel s mert hogy szörnyűséges szomjúság jelentkezik a nyomában, vizet csak akkor adott a vendégnek, ha az előbb felelt bizonyos in-

diszkrét kérdésekre. Teszem azt, hogyan kötöték el a lovat, vagy kik vettek részt a perjámosi rablásban?

Hová lett a sok hal? Úgy vagyunk ma Szegeden, hogy ami szép harcsát, vagy kecsegét fognak, azonnal viszik nagy árért idegenbe, mint ahogy a Balaton mentén eszik a legkevesebb fogast.

Óriási pusztítást végzett a Tiszaszabályozás, meg a nyomában megjelent gőzhajó. Évtizedes álmukból felzavart, régi generálisbajuszú harcsák, megnehezteltek a háborgattatásért, magukkal csalták a kövér kecsegéket, az ártatlan színű süllőket s elköltöztek idegenbe, ahol nincsenek örvényt kavargató vas-szörnyetegek, ellenben szelíd füzesek hajolnak a locsogó habokra s hosszú árnyékuk összeölelkezik a látogatóba érkező holdsugárral.

Az Öreg Zsóterről regélik, hogy sehogysem akart belenyugodni a technika haladásába s csak azért is meg akarta buktatni a gőzöst. Olyan hajót fundált ki, amelyet nem emberi kéz visz előre, de masina sem. A száraz malmokhoz hasonló nagy kerék van belül a közepén, amit lóval hajtának. Ugyan mit tehetett a gép ereje ellen! Bele kellett buknia. Így volt ez a bögös-hajók korszakában is, amikor a sleppek versenyét csak lassan és nem szívesen állták a bögösök.

Ma már eltűnt a Tiszáról a drótkötéllal vontatott burcsella is. Jött alulról, víz ellen, hozott élelmiszert, néha tíz ember vontatta, elsepervén a kötéllel mindent, ami az útjába akadt.

— Visznek-e embert is? — kérdezte néha valamely Szegedre vágyakozó utas, akinek mindegy volt az idő, hogy egy órán belül, vagy csak másnap érkezik meg Martonosról.

— Viszünk hát.

— Aztán mit fizetek?

— Harminc pénzt, ha a hajón ül kend, de ha segít húzni, akkor csak tizenötöt.

Mivel pedig tizenöt pénz is nagy szó a takarékos férfiú életében, az utas mellére illesztette a bőrhevedert, ráakasztotta a kötelet és segített húzni víz ellen a hajót. Így spórolt, de legalább olcsón jutott el Szegedre.

Tóth Fercsi megépíttette még a Kossuthról elnevezett bögőst, a legnagyobb valamennyi között. Sok búzát szállított vele, de jövője nincs már az iparnak. Elfogytak a tölgyfa-erdők, amik a hajóépítéshez szükséges hatalmas törzseket adták, a kimerült erdők már a békében bárósítási alapokká váltak, a Felvidék, Erdély — jaj, nem is jó rágondolni; a megmaradt fáinkból inkább gyufát aprítanak.

A szegedi tanyai kocsmáros valamikor szívesebben felajánlotta vendégének a dohányzacskóját, felajánlotta ravasz nagy készséggel, ingyen, — azonban gyufát nem adott hozzá. Az drága portéka volt akkor is, mikor a kénes fajtának krajcárjával mérték pakliját. Viszont a szeged-tanyai embernek egy-pipa-dohányhoz legalább tíz gyufa kellett, ha ugyan nem húsz némelyiknek a szuszogóbb fajtából. Ekkora pazarlást pedig lelkes ember hogy tudna elszívni?

Kénes gyufa nincs már, semmi sincs, elhal a nóta is, nincs, aki énekelje, hogy aszongya:

*Jön a Tiszán egy nagy bögős-hajó,
Huzza áztat harminchat sárga lő...*

Ha volna is, aki énekelje, akkor sem igaz, mert a lovak elvonultak szintén, vasgőzös cipeli a vashajókat, művészi faragású orr-tőkéről

nem szalad vízbe a vasmacska, — egyedül a homokot szállító dereglyék apró emlékeztetői a kornak, amelynek a korán elhunyt Tóth Fercsi volt legjellegzetesebb, legutolsó reprezentánsa.

Gyönyörű szál ember, szinte óriás. Kémlelő tekintetű, azért szörnyen barátságos, a világ legjobb cimborája. Maga küzdötte fel magát azzá, ami lett, páratlan energia, különös észjárás. Zsidó üzletfelei úgy félték tőle, mint a tüztől, — a legbonyolultabb ügyben sem húzta Tóth Fercsi a rövidebbet.

Azt mondtam, hogy különös észjárású. Lát-szatra csupa természetesség, világosság, logika minden szava. Nem csap be senkit, — hogy is lehetne ilyesmire gondolni egy büszke magyarral szemben! — mindössze meglátja az első pillanatban az ügyek nyolcadik-tizedik kapcsolatait, hogyan fejlődik ki az egész, micsoda mellékerecskék szakadnak a főmederbe s amíg más elbíbelődik egy látszólag előnyös részletkérdésen, így akarja lépre csalni, Tóth Fercsi hirtelen engedi, hogy hadd diadalmaszkodjék.

— Elfogadom, itt a kezem.

A nagy ravaszok csak azután vakargatták a fejüket.

Amihez nyúlt, az mind arannyá változott s ha keresem valamerre a típusát, hol láttam már ilyen figurát, Móricz Zsigmondnak a Túri Danijához érkezem el.

Gyönyörűen tudott mulatni, szeretett is. Fia-talabb korokban a rokonságos Katona testvérek, — akiknek kezében futott össze az ország legnívósabb lókereskedelme, — néhány hivatalnok volt a legjobb szórakozó társa. Érdekes, hogy valamennyi hatalmas testalkatú ember, szinte óriás. Valamikor csinos vagyó-

nok ura, de a vagyon elúszott s attól kezdve egészen jól érezték magukat valamely kishivatalban. Csak nem is zúgolódtak. Az államnak annyi elhelyező intézete nyílt meg akkortájt, mikor a már egyszer elpusztult középosztályt kellett fölsegélyezni! Hiszen csak a vármegyére kell gondolni. Útmesteri állásban különb urakat ismertem, mint ma, — nem is merem megmondani miféle pozícióban. Megyebálakon olyan tökéletes gavallérok táncoltatták a konteszeket, hogy álomban sem lehetett róluk valami nem-finomat feltételezni. Pedig akárhány közülük csak írnok volt a vármegyén és harmadnap megint másolta a szarkalábat, amikre Hertelendy József főispán azt mondta:

— Leírni csak leírtam, fiam, de hogy mit jelentenek, azt már nem tudom. Képtelen vagyok elolvasni, találj ki te valami okosat.

A városi közönség általában valami fitymáló hangon szokott megemlékezni a vármegyéről és nyomban kész a megszokott frázis használatára:

— Nepotizmus, klikkrendszer, szolgabíró, gentry!

Mindig mondtam, emberek, hogy nincs annál szebb, mint mikor a bagoly mondja a verébnek: nagyfejű! Lázár György, akit nem szűnök meg idézni, mikor komoly megállapításokról van szó — mert nem múlhat el az emléke egy kurta fejezetben — elég nívós polgára volt az urbanitás gondolatának, ezt mondja:

— »Tisza Kálmánnak egyik legfőbb érdemül fogja betudni a történelem, hogy az állam hivatalnoki karába bevitte a magyar közép-nemességet, a gentryt, s ezáltal ezen, a régi magyar köz- és társadalmi élet gerincét képezte, de a mindig zivataros politikai viszo-

nyok között vagyoniilag visszamenő, a munkától elszokott, tespedő, de östehetségekkel dúsan megáldott társadalmi osztályt munkához szoktatta, részére új egzisztenciát teremtett, a polgári munkába való beillesztés által azt a polgári osztályba bevonta, de egyben a bevonás által a hivatali pálya külső díszét és tekintélyét magasra emelte.«

Elfogulatlan, tisztán látó szem veszi ezt észre.

Van még egy emlékem. Mikor annak idején Bródy Sándornak »A tanítónő« című darabját próbálták a Vígszínházban, Hegedűs Gyula megállította az olvasást.

— Sándor, kérlek, mondta a jelenlevő szerzőnek, nincsen ez sehogyan se jól. A szolgabíró megdöbbenő dolgokat mond a szerep szerint. Láttál te egyáltalában szolgabírót? Az jogvégzett ember s még ha csak billiárdozott is négy évig Pesten, de úri származású, úri körben forog és nem mondhat ilyen tudatlan dolgokat, amilyeneket te adsz a szájába!

Bródy erre azt felelte.

— Jól van, akkor majd a zsidó mondja azt, amit a szolgabírónak írtam.

Csak a túlzott városiaskodók jellemzésére hoztam fel ezeket a dolgokat. Akik gúnyosan használják a gentry szót, de ők maguk nagy szenvedéllyel próbálják utánozni annak az osztálynak a hibáját, ferdeségét, mindent, ami torz benne, szóval csak a felületet. Számtalanszor tapasztaltam, hogy »ezek« miatt utálják a gentryt, nem pedig a Lázár szerint is a polgári munkába teljesen felszívódott igazi elemért.

Szegeden is volt a vasútnak, a leszámoló-hivatalnak, a kataszternek mágnása.

— Valahol valakinek le kell esnie a lóról,

aztán én ülök a birtokba, — mondták ezek a majoreskó-hivatalnokok.

Vidámak voltak, szerények, finomak, jókedűek. Az egész életük igazolta az uri eredetüket.

Volt Tóth Fercsinek egy elválhatatlan barátja, aki nélkül lépést se tett. Állami hivatalnok, szintén akkora ember, mint ő, ha nem is olyan testes. Minden cigánylakodalmon részt kellett venniök. A sátorosok multságán, ahol Fercsi, vagy másik hozzátartozója vőfély volt, a bort pedig a legnagyobb vizespoharakból itták, lefitymálva a bunyevácokat, akik gyűszűkből trojanicáznak.

— A barátom nótája az első! — parancsolta Fercsi.

Ezt a jóbarátot egyszer elhelyezték a Dunántúlra s Tóth uram búsult rajta a legjobban. Keserű lett szájában a falat, nem ízlett az ital.

— Mit ér az élet a Tóni nélkül?

Néha, amikor nagyon felgyülemlett már a keserősége, mégis cigányt rendelt, aztán felhívta telefonon a messzi városban Tónit. Huzattá a kagylóba álló órán át a régi nótákat, amiken amaz lelkesedett, vagy búsult.

— Sose helyeznek már vissza Szegedre? Pohár van a kezemben, így koccintok veled.

Elérkezett egyszer a visszahelyezés is, de szokatlan körülmények között, a jóbarát állást fogadott el a darabont-korszakban.

Tóth Fercsi valósággal megszédült, mikor ezt meghallotta.

— Ilyet mert csinálni? Mondjátok meg neki, hogy ne próbáljon közeledni hozzám, én eltemettem örök időkre. Ne lássam az utcán, ne köszönjön, mert nem állok jól magamért.

Leborult az asztalra, sírt egy jó sort, aztán

fölkelt és úgy lézengett, mint az alvajáró.

— Honnan jössz, Fercsi? — szólították meg az ismerősei.

— Temetésről.

— Ki halt meg?

— A Tóni.

— Csak nem? Épp ma láttam!

— Te láthattad, de én eltemettem. Ez a legnagyobb gyász, ami az életben ért.

Kemény, rideg, megközelíthetetlen tudott lenni mindvégig. Aztán elment ő is. Folytatása, mása nincs, nem is lehet.

Amire az öreg takaréknak is ad

Az igazán büszke szegedi magyarok, a polgárok mindenkor Felsővárosról kerültek elő. Alsóváros a földműveseké volt, Rókus a legszegényebbeké. A Belváros (vagy Palánk) a honorácioroké, kereskedőké. A legszolidabb vagyron Felsővároson húzódott meg, illetőleg az öreg takaréknak került, amelynek alapításában még Klauzál Gábornak is része volt. Soha sehol akkora bizalom, mint amilyennel a Szeged-Csongrádi találkozott. A régi béke-években, mikor négy százalékot fizetett a betétek után s egyik-másik új bank igyekezett magához hódítani a tanyai magyart, hogy ők öt percentet adnak, — a magyar azzal vágott vissza:

— Hát az éccakai nyugalom kutya? Mert mit lehessen tudni, mi történik azzal a bankkal, amelyik annyira unszolja a vendéget! Aki a Csongrádiba viszi a pénzét, az nem nyugtalankodik.

Megesett azért, hogy egy héttel a betét elhelyezése után megjelent az ember és nyújtotta a könyvecskéjét.

— Ki akarja venni?

— Ki.

Olvassák le elébe a pénzt, arra megszólal.

— Jó van hát, tegyék csak vissza. Azt akartam látni, hogy megvan-e még?

Határozottan jómódú, gondok nélkül élő, volt a régi szegedi polgár, tellett virtuskodásra is. Ábrahám József öt szürke fogaton járt s állandó fullajtárt tartott maga mellett Hasi Jóska személyében. A fullajtárt ugyan Virág Józsefnek hívták, de Felsőváros mindig szeretett csúfondároskodni s a terített asztalok válogatott falatjait kedvelő későbbi rendőrbiztost szintén megtisztelte a megfelelő jelzővel.

Virág Jóska-t Parisba is kivitte magával Ábrahám, aki valamiképpen úgy érezte, hogy dukál neki megtapasztalni a világvárost. Tolmácsot fogadtak, az vezette el őket a látványosságok színhelyére, — örök kár, hogy ennek az utazásnak a részletei nem maradtak meg az utókor számára. Elhaltak rég a népek, akik valamikor tudták a róla való meséket, ámbár akkor sem azokat jegyezték meg, amik a mai embert mai felfogásában, érzésében, érdekelnék. Két kiskaliberű magyar mit csinált Parisban?

Csak annyit tudunk, hogy Virág Jóska-nak külön kötelezettsége volt: gondoskodjék, hogy minél nagyobb legyen a számla. Ábrahám csak intett s Virág elértvén a tekintet jelentőségét, törni-zúzni kezdett. Poharat, tükröt, ablakot. Ez volt a virtus, amiből az is gyanítható, hogy milyen helyein fordultak meg a városnak, amely valamikor a napkirály járását-kelését látta s világhíres, bár a mosakodástól irtózó, a fürdőkádat nem ismerő, virágszirmok sóhajtozását hallotta.

Jártak más Szegediek is külföldön, hat hetet töltött például a fáraók honában az öreg H.

— Mondja már, unszolták itthon, mit látott, milyen világ van ott?

— A sör meleg, a bor komisz! — volt a beszámoló.

Ennél többet aztán nem is mesélt az útjáról.

Világot aztán csak a háborúban látott a szegedi magyar, akit elvittek mindenüvé, ahol becsületes magyar lélekre, hűségre, megbízhatóságra volt szükség. Hegyeket álmában sem látott, a szatymazi domb volt a leghatalmasabb magaslat, — lehet vagy három-négy méteres, — egész életében az akácokhoz szokott, meg a forró homokhoz, amely megégeti a csizmatalpat, aztán olyan otthonos lett a Doberdó sziklái között, mintha ott született volna. Ment az első hívásra a maga nagy szótlanságában, amelyről olyan nehéz kitalálni, hogy mit rejteget; itt hagyta számtalan kis cselédjét, az asszonyt, a javarésze haza se jött, ellenben — világot látott. Különbet, mint akárki más. Egész addig, amíg végzete be nem tellett.

»Akkor« ki gondolt volna háborúra? A »kis kaszinó«-ban mulatoztak az emberek, akik soha annyit nem ferbliztek, mint a szabadságharc és az árvíz közötti időben. Néha elhalkult, máskor jobban nekilendült a játék, de járt a zsinór ezer forint körül is. Uraknak szintén a ferbli volt a kedves szórakozási eszköze, pláne ha lejött Szegedre Kiss János egyetemi pap-tanár, a város értékes fia. Ez nem házardmunka volt, hanem mulatság. Szépen, finoman, hatosokba. Ebből az időből maradt meg Jászai Géza belvárosi plébános, címzetes püspök, álma:

— A világ legnagyobb gyönyörűsége volna fehér márványasztalon aranyba ferblizni.

A szerényebbje a kalábert gyakorolta, természetesen a felsővel. Sőt, mit mondjak? Mikor téli unalmas délutánokon kávéházba szorul a szegedi kispolgár, még mindég nem tért át az alsósra. Az ugyancsak felsővárosi lakos húsiparosokat gyakran látom felsős-kalábere-

zés közben. De akad olyan is, aki a »zsidós«-t kultiválja, ahol a tízes elhagyja rendes helyét és sorrendben a felső, meg a király között telepedik meg.

Tisza Lajos gróf szenvedélyes kertész is volt, a kertészeit a legkiválóbbak közül válogatta ki. Mikor Szegeden élt, Májzlinak hívták az emberét, aki híres volt a műízléséről.

Ugyanakkor élte virágkorát Heiter pékmeszter, aki viszont szenvedélyes ferbli játékaról volt nevezetes.

Már most, hogy mit jelent a ferbliben a »májzli«, azt nem fogom elmagyarázni. Aki ferblizik, az úgyis tudja. A hozzá nem értőnek pedig hiába fejtegetnem, mert akkor a »vizi«-n kellene kezdenem. Elég szomorú, hogy a régi hazai csendes csaknem egészen kiment a divatból. Nem a kártyaszennvedély csökkenése a sajnálatos, (hiszen maradt abból elég), hanem a pénz hiánya. Mert ferbli mellé nem lehetett öt garassal leülni.

Elég abból annyi, hogy egy éjszaka ballag hazafelé Heiter pék, nagyon mélyen elgondolkozik az est folyamán esett cukasszákon. mikor nagy kiabálást hall a közelben:

— Májzli, hé Májzli!

Annyira meglepte a hang, hogy felriasztva a gondolataiból, hamarosan tájékozódni se tudott, csak ösztönszerűleg torkaszakadtából kiáltott vissza.

— Tartom!

— Mi az polgártárs, mi történt? — szalad oda valaki.

— Semmi, csak azt hallottam kiabálni, hogy Májzli. Már pedig én minden májzlit tartok.

A másik nevezetes eset szintén a kiskaszinóban történt Heiterrel, ezúttal dardlizás alkalomával. Voltak ott minden figurák, a mestert

is bemondták számtalanszor, de a legvégén alakult ki különösebben a helyzet. Azt mondja a partnere, hogy négy tízese van, Heiter viszont elárulja a kvintjét, — leszámolnak, mennek haza. A négy tízes mindig erősebb, ilyenkor a kvintt hem gilt.

Azonban nem minden ember tud azonnal elaludni, forgatja a fejében a nap eseményeit, hogy volt, miért volt, — Heiter uram is felugrik nagy-hirtelen. Szedi magára a ruháját, ki az éjszakába, verdesi a partner ablakát.

— Ki az? Mit akar?

— Én vagyok, a Heiter.

— Talán ég a ház?

— Még nem lehessen tudni, hogy mire végezzük. Csak azt akartam mondani, hogy nem lehetett az úrnak négy tízese, ha nekem kvin-tem volt. Akár az elejéről számolja, akár a végéről az egyik tízesnek nálam kellett lennie.

Az álmos partner, bosszankodva a háborgatásért, mérgesen visszakiabált.

— Hátha maga nézte rosszul a kvinttet!

— Nono, felelte a pék, az is lehetséges. Megesik az ilyesmi az emberrel. Hát nyugodalmas jóéjszakát kívánok.

A kártyacsatákban Terhes János és Pipás Kopasz István voltak Ábrahámon kívül a vezető egyéniségek. Letűnt családok elei sok mással együtt, akikről vagy nem hallani már hírt, vagy azt se tudjuk, — szerény, igénytelen alakokat látva, — hogy kinek a folytatását kell tisztelnünk becses személyükben?

Ábrahám is egészen elkészülve végezte. Pedig olyan nagy úr volt a maga idejében, hogy kevesen hasonlók hozzá. Az öreg Tombác is volt valaki, a Károly fia (a szegediek kedves emlékű huszárezredese), meg a többi gyereké nagyúri nevelésben részesültek, apró grófi cse-

meték voltak külső megjelenésben is, csak kivételes, ritka osztálytárssal érintkeztek, — de Ábrahám tudott reprezentálni is. Kétszer nősült, az első felesége az öreg Zsóter János leánya volt (nővére Zs. Andornak), a második Metz Mária. Összesen tizennyolc gyereke volt. Mondtam már, hogy öt szürke lovat fogatott a kocsijába, azon járt, reggelenként rapporton jelentek meg Maros-utcai házában, (ma is megvan, közben volt az a Tombáczké is), — a hajósai. A kapu alatt gyülekeztek. Ábrahám aztán hosszúszerű pipával a szájában elsétált előttük, kihallgatást rendezett, miközben agarai követték a lépéseit. Olyan nagy volt a tekintélye, hogy »paraszt báró«-nak is hívták, csak kisebb részben használva gúnyos értelemben a szót, mert lényegében maguknál felsőbbrendű valakit láttak benne.

A hatvanas évek elején aztán bérbevette a mezőhegyesi kincstári birtokot, rossz gazdasági évek következtek, köztük a sok mindent elpusztító híres aszály, — tönkrement ő is. Lement szerencsét próbálni Romániába, kísérletezett hal-exporttal, de már nem állt többé lábra. Állítólag a gőzhajó, meg a gőzmozdony is belesegített a bajába, de a magyarnak mindig kell valami kifogás, hogy úgy mondjam: narkotikumnak. Szigorú tárgyilagossággal bírálva nehéz elhinni az ilyen kifogásokat, hiszen akkora vagyonukkal, amekkorákat a régi hajósgazdák szereztek, még mindig vissza lehetett volna vonulni a csendes szemlélődő polgári életbe. Mi hiányzott belőlük? Talán a magasabb kultúrérzék? Ábrahám az élete végéig büszke volt rá, hogy hajójával ő ment át legelőször a Vaskapun. Titka van ennek, senkinek el nem árulta a fortélyát, — mikor pedig bekövetkezett az egész alacsonysorsú

szegénység, állandóan járta a hivatalokat, hogyan lehetne azért a régi virtusért valami jutalmat kapni?

A történelmi nevezetességű ferblik legjelesebbje szintén a kiskaszinóban zajlott le, — Terhes, Kopasz és Ábrahám vettek benne részt.

— Egy vízimalom a vízi, adták ki a jelszót s ebben az arányban növekedett a folytatás.

Pipás Kopasz István hamar dobta a lapját, de mutyiba ment, a két matadorra bízván a harcot.

Terhes János két királyt mutatott fel, Ábrahám két ászt, aztán kezdtek hívni, visszahívni, elállt mindenkiben a lélegzet, akkorára nőtt a zsinór. Sok, nagyon sok ezer volt benne, (a verziók eltérőek, de beszéltem olyan öreg emberrel, aki hatvanezer forintról tudott), a jelenlevők minden magukkal-hordott aprópénze is odakerült, (ma adós marad valaki az itallal, a cigány is holnap kapja meg az ángáriát), — akkor Terhesen lévén a sor, visszahívott vagy tízezer forintot.

— Guberáld ki, mondta Ábrahám.

— Nincs nálam annyi.

— Sajnálom, csak készpénzre játszom.

Ehhez mindenkinek joga van, a kívánságban nincs sértés. Ha valaki leül kártyázni, vigyen magával hozzávaló pénzt. Előfordult máskor is, olyankor az ember hazament, belemarkolt a sublótba s visszatérve folytatta a munkát. Csakhogy erről most nem lehetett szó. Terhes János mindenét elhozta magával, viszont az öreg takarékos akkor se tartott éjszaka hivatalos óráját.

— Van-e véletlenül valakinél pénz?

Senkinél se volt. Már hogy annyi.

— Én pedig csak készpénzben játszom, ismételte nyugodtan Ábrahám.

— Akkor hagyjuk abba, holnap folytatjuk.

— Ezt megtehetjük.

Mindenki borítékba zárta, tanúk előtt lepecsételte a maga kártyáját, külön azt, ami nem került kiosztásra, az eldobott lapokat, — úgy vitték föl reggel a Csongrádiba. Ott összeült az igazgatóság, felbontotta a pecséteket s megvizsgálta, kinek milyen lapja van.

Terhes ugyanis több ezer forint kölcsönt kért s az a kérdés volt eldöntendő, hogy lehet-e neki azt megszavazni a két királyra? (Ámbátor elsőrendű volt ettől függetlenül is a bonitása.)

Csupa disztingvált, óvatos igazgatósági tag úgy határozott, hogy folyósítják a kölcsönt. Arra a kártyalapokat megint kuvertába pecsételték, átadták egy szakbizottságnak, nem türelmetlenkedett senki, végezte egész nap a dolgát, csak este ültek össze folytatásra a kiskaszinóban. Ugyanazok a kártyalapok mutatkoztak felfödve, mint tegnap, ugyanazok elta-
karva.

— Hol is hagytuk el?

— Visszahívtam tízezer forintot, mondta Terhes János.

— Megadom, felelte Ábrahám, mi van érte?

— Négy király.

— Nyertél. Nekem csak három disznóm van.

Azóta közmondás Szegeden, ha az a bizonyos jó fertályóra környékez valakit kártyázás közben:

— Olyan jó lapja van, hogy még az öreg takarékos is adna rá.

Lecsúsztak mások is a hajdani jólétből, kit a kártya, kit a könnyelmű élet sodort el, de került áldozata a politikának is. Mikor a szorgalmas kis-ember belekóstol ebbe a nagy molochba, abból rendszerint baj lesz. Sok a

szereplés, nem marad idő a munkára. Akármilyen lényegtelen aprócska politikai faktor is valaki, elkerül a nagyobb politikusok társaságába s paroláznak vele a hatalmon lévők. Egyszer aztán úszni kezd a vagyon, annak pedig olyan a természete, hogy szereti a gyors tempót. A kisember lába alól kihúzzák a gyékényt s mikor letört, sehogyse tudja megérteni, miért hagyják ki a politikából is? Talán nem is hagyják ki egészen, csak nem hallgatnak már rá, nincs aki féljen tőle, a parolázásnál is a balkezet nyújtják feléje, amiben határozott lekicsinylés van.

Van Szegeden emlékbem néhány ilyen néhai élet, intő példa marad mindenki számára. Ámbár az emberiség nem szívesen tanul, mindenki azt hiszi, hogy ő kivétel s ha feljutott a torony párkányáig, a kupola szerkezetére is kíváncsi. Ott pedig biztos a szédülés ha ugyan nem jut hozzá már előbb is.

A Nándi nem volt iparos, a Nándi úr volt mindig, tekintélyes patricius család fia, aki megelégedett az életből annyi kötelességgel, hogy csak szeretetreméltó legyen.

Ki se írom a nevét Nándinak, pedig az Ové volt valamikor egész Budapest, ahol tanulnia kellett volna. Nem igen gyakorolták ezt mások sem, azonban vizsgáztak legalább és hazatértek hivatalokba. Nándi benne volt a legjobb körökben s talán ez siettetette vagyoni romlását. A készlet elfogyott, utánpótlásból semmi, közben dobálta az élet hol fel, hol le.

Jogászkorában megesett, hogy hónapokon keresztül nem találkozott szobatársával, Fodor Károllyal, aki később helyettes polgármestere lett Szegednek. Nándi csak nappal tudott aludni, rajongott az éjszakáért, annak titokzatos varázsáért. Amint aztán felgyulladtak a

lámpák, új életre kelt a legnagyobb bágyadságból is.

A vége az lett, hogy elhanyagoltan, csaknem rongyosan, valami csekély családi apánászból kellett megélnie. Amire ezenfelül szűksége volt, azt a legapróbb baráti kölcsönökből fedezte. Nem mondhatom, hogy züllött volt, csak szájalomra méltó. Senki se haragudott a »bajátom«-ra, sőt okkal-móddal az összeköttetést is fenntartották vele.

Halála előtt, — annak is harminc éve lesz ma holnap, — fölkereste Fodor Károlyt.

— Nem élek én már sokáig bajátom.

— Dehogyan nem élsz, felelte a törékeny fizikumú Fodor, hosszabb életed lesz, mint akár melyikünknek.

— Jó baj atom vagy?

— Mindig is az voltam, Nándi.

— Küldesz koszorút a koporsómra?

— Ne beszéljünk erről. Mit szentimentális-kodsz?

— De csak beszéljünk. Azt akarom tudni, küldesz-e koszorút?

— Ha előbb halsz meg, mint én, akkor föltétlenül, ha már tudni akarod.

Nándi szemét ellepte a könny.

— Nézd, bajátom, mi hasznom lesz nekem akkor abból? Add ide inkább most a pénzt koszorúmegváltás címén.

... Hanem azért ott volt hamarosan a koszorú is szegény Nándi koporsóján.

Régi birok

I.

Másfélék manapság a bírák, másképpen megy az igazságszolgáltatás, mint régen ment. Akármit is mondanak, nem volt valami könnyű az átmenet, mikor elválasztották a közigazgatástól az igazságszolgáltatást, mert előbb egész sor patriarkális szokást kellett eltemetni. Szó sincs róla, nem az igazság hiányos kiméréséről van szó, — végtére a vármegye is ösmerte a magyar becsületet, — csakis a könnyedén vett, kedélyes szokásokról.

Valósággal nevelni kellett az új intézmény számára az új bírót, aki ma már nemzetközi viszonylatban is a méltóság, a tudás legmagasabb polcán van. Kibőjtölte az ország a másik átmenetet is. A protekció ugyanis a legmagyarosabb módon dolgozott s kiérdemesült öreg közigazgatási oszlopok ambicionáltak, hogy őket is átvegyék, legalább még egy-két esztendőig legyenek birok, valamelyik járásbíró-ságon legalább, ha már másképpen nem megy.

Hát amúgy is átvették, meg elcsalogatták a fiatalabb generáció javarészét, — mert végtére megesett Magyarországon az a furcsaság, hogy nem lett volna annyi hivatalos válszó ember, mint ahány hivatal volt, — de amikor a független bíraskodást sokban éppen ezek miatt az öregek miatt kellett megteremteni!

Azonban hol voltak ők már akkor, amikor életbe lépett Csemegi kódexe! Hol maguktól vonultak vissza, mert képtelenek voltak beleszokni az új rend és szokás fegyelmébe, vagy ha nem vonultak, hát megtalálták annak is a módját. A kiszekírozást nem viseli el mindenki.

Többé nem történhetett már meg, hogy disznóvágás idején friss aprólékot küldött városi barátjának a szolgabíró s hogy ne fizessen érte portót, ráírta, hogy: Bűnjel.

Vármegyében történt meg az is, hogy az esküdt kölcsönvette a bűnügyi iratokból a hamis százforintos bankót. Farsang járta, kellett az aprópénz, a magáé fogytán. Pótolta Ő azt a tárgyalás napjára, már hogyne pótolta volna. Még pedig vadonatúj tízforintosokkal.

A táblák decentralizációja alkalmával már olyan fejlett volt a bírói közszellem, — vagy ha úgy tetszik: önérzet, — hogy sok helyen csakis egymással érintkeztek a társadalmi életben. Zárt kaszt lett a bíróság, idegent oda nem vettek be, akármilyen méltóságot viselt, mert mit lehessen tudni, mikor kell a dolgában ítélni. Aztán hogy legyen az ember elfogulatlan a cimborával szemben, mikor a veséjébe se látni, hogy voltaképpen ki az a cimborá?

Még alig voltunk túl a Ráday-korszakon, a híres királybiztosságot is a sok felháborodás, közéleti támadás, türelmetlenség likvidálta idő előtt, de amíg meg volt, a vaskezü gróf igen széles körök közönségét látta vendégül a szegedi várban. Voltak ott hatósági népek is szép számmal, de csak a kapcabetyárok névsora került nyilvánosságra, — amúgy még ma is környékez a gyanú sok famíliát, hogy eleik szintén...

Van benne valami, hogy ezért nem nyúlhatott még hozzá emberfia a vasládákba bezárt bűnügyi iratokhoz. Keresik azokat időnkint sokan, de az ember is kevés, aki tudja, hogy hol őriztetnek. Körülbelül úgy áll a dolog, hogy amint halad az idő, annál bizonyosabb az örök titok. Derék, becsületes, közéleti szerepet játszó unokák miért szégyenkezzenek ártatlanul? Épp az hiányzik, teszem azt, hogy valamelyik képviselőről kisüljön a vérrokonság. Hogy mi történnék azzal alkalomadtán a parlamentben, azt elgondolni se jó.

Pedig sokan lehettek. A számukra csak abból az elszámolásból tudok következtetni, amit Szeged őrizett meg. Ugyanis a város élrelmezte őket vállalatban, Ráday havonta fizette ki a számlát. Csak egy-két tétel a következtetés kedvéért. 1870 augusztusában 2333 forint és 10 krajcár volt ez a kosztpénz, szeptemberben 2470 ft. 93 kr., októberben 2793 ft. 611/2 kr., novemberben 2891 ft. 93 kr., végül decemberben 3095 ft. 15 kr. Óriási összegek! Annak a kornak olcsó élete mellett el se tudjuk képzelni, mennyi pénznek volna mai értékben megfelelő vásárló ereje. De tetszenek észrevenni, hogy a hűvösebb időkkel növekednek a számok is? Egyre többen kerültek be, ahogy fogyott a szabadban a búvóhely s már nem adott menedéket bokor, meg kazal.

... Hát nagyon lassan ment a bírák felmelegedése és beolvadása. Voltaképpen azt lehet mondani, hogy mindig maradt bennük valami diszkrét tartózkodás.

Maguk között annál disztिंगváltabb lett a tónus. Hódossy szegedi törvényszéki elnökénél például a spanyol etikett nagymestere se lehetett volna előzékenyebb. Hivatalvizsgálatnál, mikor sorba járta a bírákat, így beszélt:

— Nagyon alásan megkérlek, igen tisztelt barátom, légy oly kegyes, tisztelj meg azzal, hogy elintézed a restanciáidat. Végtelenül lekötelezel velem.

Elresteltek az urak, vagy mi történt velük, elég abból annyi, hogy lázas munkálkodás kezdődött s a végén egymást keresték fel a bírúk.

— Nincs egy pár felesleges aktád? Ugyan, segíts ki velem, mert én már elkészültem a magaméval, nem akarom ölbetett kézzel lopni a napot.

Az is megesett, hogy az egyik bíró kicsempészte az iratokat a kollégája asztaláról és megszerkesztett ítélettel csempészte azokat vissza.

Azóta se tud hasonló esetről a magyar judikatúra. Úgy hangzik, mintha mesebeli idők meséje volna.

Az elnök pedig elolvasott minden sort. Javított, ha kellett. Schnell Fricinek, a nevezetes szász származású bírónak, helyesírási hibáit pláne piros tintával korrigálta ki.

Ez a Schnell valahogyan ellavírozott a büntetőtanácsban. Sok baj volt vele, nagyon derék ember volt, csak nem egészen hivatalra termett, magyarul se tanult meg rendesen soha. Szerette a pirosabroszos kiskocsmákat és ajtaján gyakran fityegett a figyelmeztető cédula: A Baloghban vagyok! A Balogh igen testhez álló és szívet derítő kis vendéglő volt, ott tanyáztak Tűzoltó Jóskáék, a Tölcséryek, a Katonák, a Folkusházyak, meg a Farkasok. Hogyne érezte volna itt jól magát Schnell Frici?

Csak akkor érte valóságos csapás, amikor beosztották egy polgári tanácsba. Gyűlt is halomra a hátraléka.

— Ha mindent elintéz az év végéig, visszakerül a büntetőbe, kecsgettette egyszer egy miniszteri biztos, mikor felülvizsgálta a törvénszékét.

— Méltóságos uram, húzta el a száját Schnell, ne bolondítsuk egymást. Én ugyan nem intézem el ezeket a pöröket, de méltóságod sem helyez engem vissza.

Azt hiszem úgy is halt meg, ősi hátralékokkal terhelten, amik ha szomorúfüzzé alakulnak át, betöltötték volna az egész temetőt.

Schnellre fogják ezt a történetet is, bár nem vele történt meg. De úgy van az anekdotákkal, hogy szereti a nép egy helyre hordani, akárcsak a csillogó tárgyakat a szarka. Hogy ki a mese hőse? — nem tudtam kideríteni, különféle öregek különféle nevekre emlékeztek. Elég abból annyi, hogy visszaküld egyszer a Tábla egy ítéletet, mondván:

— A törvénszék ítéletéből, de a mellékelt iratokból se derül ki, hogy melyik fél hivatkozott a felcsatolt makkászra, általában milyen szerepe van ennek a kártyalapnak a pörben?

— Hála Istennek, kiáltott fel a bíró, csak hogy végre tudom, hová lett a disznó. Mert hiányzott a pakliból.

úgy csúszott az be véletlenül az iratokba. Azonban már nagyon is Schnellel történt, hogy hallgatta egy ügyvéd dicsekedését.

— A törvénszék elverte a felemen a port, de a Tábla nekünk adott igazat.

— Megesik, emberek vagyunk, különbözők a felfogások. Ott másképpen gondolkoztak.

— Egészen másképpen, lelkendezett az ügyvéd, még pedig az én eszemjárása szerint, az én érveim alapján, amiket a felebbezésemben fejtettem ki. Az jogászi munka volt, azt honorálni kellett.

Szörnyen nagyra volt magával, napok múltán is azt hangoztatta, hogy mennyire meghökkent a Tábla az ő felebbezésétől, amire Schnell Frici felhajtott egy pohár bort és kivágta az ágyút.

— Hát én azt se bánom, ha elcsapnak, de nem hallgathatom tovább ezt a hiábavaló dicsekedést. Tudja meg az úr, hogy fel se csatoltam a felebbezését, mikor az iratokat a Táblára küldtük. Nem rosszakaratból történt, csak kifelejtődött. Hát az sose került oda. Ha nem hiszi, jöjjön velem most nyomban a hivatalomba, megmutatom, hogy a fiókomban fekszik. Megpukkadok, ha ezt el nem mondom, de most már vége legyen a dicsekedésnek.

Abból az időből való történet ez is:

Legalább két éve húzódott egy pör, amelynek egyik ügyvédje vissza is adta felének a megbízatást. A fiskális ott megy el egyszer a bíró ajtaja előtt, amikor az épp kilép a folyosóra:

— Jaj, de jó, hogy látlak, gyere be hozzám.

Bemennek, Schnell erre bezárja az ajtót, lehúzza a kulcsot s azt mondja:

— Most innen ki nem mégy addig, amíg meg nem csinálod az ítéletet ebben a pörben. Az elnök agyongyilkol érte s nyolcnapos terminust adott, különben elcsap.

A fiskális mentegetőzik.

— Hogy jövök én hozzá?

— Úgy, hogy láttam a nevedet, szerepeltél benne, ismered.

— Majd beszélünk még róla, most más dolog van.

— Márpedig én nem engedlek ki, amíg nincs ítélet.

Mit volt mit tenni, a mi ügyvédünk átfutja, emlékezete megerősítésére az iratokat, aztán

elkezd diktálni az ítéletet, még pedig Schnell Frici magyartalan stílusában. Megítéli a követelésnek talán kétharmad részét, a többivel elutasítja a felperest.

Erre nagy hálálkodások közepette kiengedték.

Nyolc nap múlva kezébe kerül az ítélet, ugyanaz, amit ő diktált, csakhogy Hódossy helyesírási javításaival.

— No, itt ugyan szépen dolgoznak, gondolta magában. De majd meglátja a hiányokat a Tábla.

Az lett a vége, hogy jóváhagyta a Tábla, meg a Kúria is. Az ügyvéd ma is él, ő mesélte:

— Egyik helyen sem nézték át az iratokat, vaktában referálták. Ez abból is kitűnik, hogy amikor a felperes perújítással élt, megnyerte az ítéletéből kimaradt egyharmad követelést is. Csakhogy akkor már nem Schnell Frici volt a referens.

Volt Hódossy elnöknek egy Nyáry nevű hivataloszója, (délutánonként elsőrendű tyúkszemvágó a Wagner-fürdőben), — ezt megfenyegette, hogy húsz forintra bünteti, ha gyanús nyomot talál a folyosón a köpőládák mellett.

— Mit csináljak, könyörgött Nyáry Mátyás, ha olyan tisztességtudó a paraszt, hogy nem köp a ládába, hanem csak melléje!

— Szoktassa őket rendre!

— Könyörgöm, nem hivataloskodhatok én száz évig!

Levelet mutat egyszer Hódossynak egy ügyvéd, nagyon sürgős dolgot kérnek benne.

— Jaj, adja ide! — borzong meg az elnök.

Azzal szépen körülnyírja ollóval a borítékot, mert, hogy a rendetlen fiskális ügy szakította fel, türelmetlenül, rongyos szélűre. Ájtatos ember nem nézheti azt végig nyugodtan.

Történtek aztán az idők folyamán más dolgok is másokkal.

Birtokháborításból származó sommás visszahelyezési per kerül a törvényszék felebbezési tanácsa elé. A referens bíró — jó bíró, de nagy tréfacsináló is, — el akarja utasíttatni a keresetet, mert a felperes nem volt a birtokban egy évig és egy napig.

F. T., aki körülbelül mindent tudott, amit törvénykönyvekbe fektettek, sőt azon túl is tudott valamit, — megszólal. Elsorolja mit mond hasonló esetben az angol bírói gyakorlat, hogyan simul az eleven élethez a német, milyen árnyalatbeli distinkciói vannak Svájcnak, az olaszoknak.

— Nem a magam szempontját vitatom ezek szerint, hiszen nekem ad igazat Bluney is, aki pedig...

Nem folytathatta, mert a temperamentumos referens meglobogtatta az aktacsomót.

— Bluney? Az is valaki? Hol marad Harras Rudolftól, aki szerint szintén el kell utasítani a keresetet.

F. T. a válla közé húzta a fejét, megadta magát a sorsának, — pláne mikor az elnök is a referenssel szavazott, — elment. Egy hét múlva azonban benyit a kollégájához, komoly, szinte tétovázó a tekintete.

— Kérlek alásan, nagy zavarban vagyok. Nyolc nap óta egyre csak a fogyatékos tudásomat igyekszem kiegészíteni, feltúrtam minden lexikont, törvénykönyvet, jogi munkát, de sehol se akadtam rá Harras Rudolfra.

Egy harmadik valakinek a kacagása tértette magához.

— Látod, ilyenek vagytok ti, akik annyit tudtok! Ezt az egyet csakugyan nem ismered, mert te a kaszinóba is csak olvasni jársz.

Hát ne is keresd, mert Harras Rudolf a svájci kártyapakliban a makkalsó. Az a bolondos ember alaposan beugratott.

II.

Mindig és mindenben nehéz volt az átmenet. Hogy többet ne mondjak, mennyi időbe tellett, amíg a polgárság megértette az esküdtbírói intézményt. Nagyon sokszor csak két végletet ismertek s vagy felmentettek valakit, vagy rászabták a legsúlyosabb ítéletet.

Szegeden történt, hogy a golyók összeszámolásánál tizenhárom talált az esküdtek főnöke.

— Tévedés, uraim, szavazzunk újból. Ezúttal is tizenhárom golyó került elő, de ugyanakkor megszólalt H. I. nagyiparos.

— Én dobtam be két golyót, hogy több felmentő szavazata legyen annak a szerencsétlen firmának.

Pókay Elek volt a legközvetlenebb büntetőtanácsi elnök, ő már nagyon is tudott a nép nyelvén, hasábokat lehetne megtölteni az eredeti mondásaival, csakhogy hiába hangzottak el azok a mondások nyilvános főtárgyaláson, a királyi ügyészség mégis fölöttébb nehezményezné a reprodukálásukat.

Egy ilyen esküdtbírói tárgyaláson pompásan összegezi a kérdéseket. Bonyolódott volt az ügy, sok benne a vádlott, — hazajött a szabadságos katona, tiszteletére nagy kocsmai összejövetel, aztán a kedélyeskedések során a kunsztok bemutatása. Teszem azt, az aljánál fogva úgy üti a földhöz a sörös üveget, hogy egyszeribe kirepül belőle a dugó. E fölött vita indult meg, a vita verekedéssel folytatódott, valaki holtan elvágódott az asztal mellett, más sebekből is folyt a vér.

Pókay szinte beleizzadt a magyarázatba, aztán befejezi.

— Van-e valami, amit nem értettek meg? Tessék jelentkezni.

Az egyik esküdtnak majd leesett az álla, Olyan figyelemmel kísérte a közel egyórás magyarázatot.

— Csupa lélek ez az intelligens polgár, gondolta magában Pókay és őt tűzte ki ama fixpontnak, amelyre szüksége van minden szónoknak,

Most feláll ez az ember.

— Nem értett meg valamit?

— Igenis, kérem, hogy nem. Azt tessék megmondani, hogyan kell a söröspalackot úgy vágni a földhöz, hogy a dugó kiugorjon belőle?

Amivel még távolról sem akarok tőkét kovácsolni az esküdtszéki intézmény ellen. Isten mentsen tőle minden betűvetéssel foglalkozó lelket. Csak az esküdt-képeseket kell szigorúbb mértékkel összeválogatni.

Azonban nem annyira a törvényszéken történtek és történnek a nevezetesebb esetek, mint inkább a járásbírószágon. Ott mutatkozik meg jobban a mindennapi élet, lévén az apró csetepaté, becsületsértés, mégis gyakoribb, mint a rablógyilkosság.

Már megint csak az »átmenetet« kell idézni, megemlékezvén arról a számtalanszor jóízű bíróról, aki muzsikaszóval kísértette fel magát a bíróságra s azt kiáltotta a várakozó felek elé.

— Ma kizárólag az alperesek fognak nyerni.

Máskor, szintén hasonló körülmények között, a felperesek jelöltettek ki boldogoknak előre, mielőtt még belefogtak volna a tárgyalásba. Természetes, hogy nem maradhatott meg a hivatalában.

Szegeden Taschler József volt a legnevezetesebb járásbíró, rendkívüli egyéniség, nagy kultúra, szintiszta magyar jellem, meleg emberi érzés az egész ember. Egy kissé mulatós is, de ez sose ment a hivatás rovására. Múlatás közben az se zavarta, hogy közelében ült a törvényszék elnöke, ő csak felugrott az asztalra s ingujjban elszavalta Rudnyánszky Gyula híres forradalmi versét, amely így kezdődik:

*Feketesárga zászló leng előttünk,
Fiuk, hadd mondok egy őszinte szót:
Mielőtt még az ellenségre lőttünk,
Tiporjuk sárba ezt a lobogót.*

Szörnyűség volt az, hogy bírósági ember ilyen verset szaval a zsúfolt kávéházban.

— Hozzá még ingujjban! — ájuldoztak a cerimóniamesterek.

Nagyon szerette ezt a verset, elszavalta más-kor is, a legjelesebb színészekénél különb tehetséggel.

— Halljunk már valami szépet, Jóska, nógatták egy bírói összejövetelen.

Megint csak a Rudnyánszky-verset mondta. De már az első strófánál felugrott H. T. királyi alügyész. Igen lelkes és pedáns tisztviselő, — rég a túlvilágon ő is.

— Én ezért téged letartóztatlak! — kiáltotta ideges mozdulatokkal.

Az ügyészi kar egy magasabb rangú tagja, aki később előkelő szerephez jutott a magyar igazságszolgáltatásban s a szigorúságáról volt híres, — odament H.-hoz.

— Ha megengeded, majd magam veszem át a soros ügyész szerepét. Hogy van tovább, Jóska?

Fiatal jegyző korában, ballagván vasárnap hajnalban hazafelé, már ébren találta a cir-

kuszosokat, akik »a világ legerősebb emberé«-vel hódították a közönséget. Épp a plakátokkal bajlódtak, mikor megáll előttük Taschler és kezdi tapogatni a Herkules izmait.

— Te vagy az a nagyon erős ember?

— Én.

— Hát majd leszoktatlak róla. írd ki a plakátra, hogy estére Taschler József királyi bírósági jegyzővel birkózol.

Hazament aludni, késő délután ébredt fel s akkor eszébe jutott a hajnali kaland.

— Jézus! Azóta rajtam röhög a város, tán még fel is függesztettek!

Rohant ki, kereste a plakátokat, szerencsére nem volt rajtuk a neve.

— Több esze volt a Herkulesnek, mondta. Aztán egy kis mélabúval tette hozzá.

— De kevesebb lesz a publikuma is. Taschler Józsefet leginkább többen eljöttek volna megtapasztalni.

Sehogy se fért a fejébe, miért nem fogadja el a nagyon erős ember a meghívását egy pohár borra.

— Fél, hogy legyőzöd, magyarázták neki. Ezek a cirkuszos népek abstinensek.

— Hát furcsa szokásuk van, mondhatom, de az is bizonyos, hogy nagyon rendes, gavalér népek, — mondta karakterisztikus nyelvcsettintésével. Igen alkalmasan tudnak bánni az italos emberrel.

Örökké hálás maradt, hogy akkor nem irták ki a nevét a plakátra.

Báró Konradsheim törvényszéki büntetőtanácselnök rendkívül finom ember volt, de azt hitte, hogy úgy kell beszélni a paraszttal is, mintha márkikkal társalogna.

— Mondja, kérem, dolus eventuálissal cselekedett ön, mikor tisztelt nejét leszúrta?

— Ügön, felelte értelmetlenül a paraszt. (Majdnem elítéltek érte életfogytig. Hiszen maga ismerte be!)

— A gyermekei nem mondták önnek: de papa, ne inzultálja a mamát.

— Nem mernek azok nekem olyan csúnyát mondani.

— Mit minősít ön csúnyának?

— Azt, hogy papa.

— Ittas volt ön?

— Hát volt bennem ital.

— Mennyi?

— Lehetett négy lüvet.

Az elnök megtorpan, de folytatja, hátha megérti később.

— Tisztán fogyasztotta, vagy ásványvízzel?

— Fenével! Szoldával! Mondtam!

— Milyen arányban vegyítette?

— Ahogy az megkívántatódik, vágja most oda egész mérgesen az ember.

Taschler Jóska, a tárgyalás jegyzője már írja is.

— Vádlott előadja, hogy két liter bort fogyasztott négy üveg szódával.

Az élesszemű elnök megállítja:

— Várjunk csak, jegyző úr, a vádlott nem mondott kifejezett mennyiséget.

— Megmondta az becsületesen, méltóságos uram. Stimmel minden. Fél lityi, egy szóda, egy lüvet — ez az, ami »megkívántatódik«. Ezt mi szegediek így tudjuk mindnyájan, kérem alásan.

Taschlernek írógörcse volt, ezért nagyon unta az írást s igyekezett a haragos feleket összebékíteni. Olyan rövid az élet, hogy halálos bűn minden viszálykodás. Sírva távoztak tőle akárhányszor a legveszettebb haragosok is.

Máskor, mikor vallomását elmondta a vád-

lott, odafordult hozzá azon a ritka zamatos nyelven, amely sok népies íróét verte.

— Nem igaz ebből, tatám é' szó se!

Volt valami a hangjában, amitől összerokkadt a magyar.

— Nono, mond valamit a bíró úr. Hát úgy történt...

Attól fogva vallott szépen.

Panaszfelvételi napon bejön a dorozsmai öreg ember. Fehér a haja, gyenge a járása.

— Mi jóban jár, tatám?

— Semmi másban, minthogy nagy a panaszom, kár esett a becsületemben. Azt mondta rám a Sisak Illés, hogy sokat menyecskézök.

— Ez az egészség?

— Ez.

— Hát csak megtesszük azt édes-mindnyájan, amíg bírjuk.

— A tekintetes bíró úr is?

— Úgy én, de nagyon.

A borús ábrázat egyszerre kisimult.

— Akkor nem szóltam semmit, Istennek ajánlom.

A falusi öregasszony is bekocogott. Fogatlan volt és ráncos, továbbá fantasztikusan szutykos. Taschler ismerte még abból az időből, mikor a tanyájukon szolgált, de már akkor is elszaladtak fölötte az esztendő. Igen könnyedén szaladtak, virgonc életmód mellett, hadseregtámogatással, — képzelhetni hát a bíró elképpedését, mikor bepanaszol egy húsz éves legényt, hogy az erőszakoskodott vele.

A végén rárivallt.

— Hallja-e, öreganyám, szedje azokat a gacsos lábait, aztán nagyon sebesen pusztuljon el innét, mielőtt méregbe jövök. Útközben csússzék kend térden a templomig, köszönje még a menyébéli magas Isten ritka kegyelmét,

de ne panaszkodják arra a legényre, mert csak dilis lehet az.

Az ítéleteit is úgy hirdette ki.

— Lecsökkentem kendet három hétre, aztán szent az Isten magas egekben, kész az egység.

Még csak »lebbentem« se lehetett az ilyen szívhez szóló szép szavakra. Taschler Józsefnek majdnem minden ítélete nyomban jogerőssé vált.

Elmondtam már valamerre, de el kell mondanom itt is, hogy ritka művészi érzéke, meglátása volt, megtörtént paraszt-eseteket olyan szépen mesélt el nagyon jó barátjának, Tömörkény Istvánnak, hogy az csaknem szószerint megírta. úgy, ahogy a Jóska ajakáról folyt a mézes szó.

Azonban Tömörkény lelkiismeretes, finyás úr volt, aggodalmai támadtak most is.

— Ez nem az én művem, hanem a Jóskáé! Hogy írhatnám alája a nevemet?

Odaírta hát a T. I. betűket. Ez egyformán jelentett Tömörkény Istvánt, meg Taschler Józsefet.

Somlyódy István szintén amolyan kibékítő bírósági volt, sokszor egész prédikációt intézett a felekhez, bibliai példázatokkal, amint az a református presbiterhez illik is.

— Fölösleges a sok cifra szó, mert az egyszerű ember fejét megzavarja a paragrafus, meg a jogi kifejezés.

Mikor aztán a lehetőségig összehozta a pörlekedőket, megkérdezte:

— Haragszanak-e még egymásra?

— Dehogyan haragszunk.

— Akkor csókolózzanak össze, ez az ítélet. Hogy furcsa? Tudja Isten. Legfőleg későn született Somlyódy, nem a maga igazi korá-

ban, ahová visszarepült a lelke, — kétségte-
nül szárnyain annak a darumadárnak, amelyik-
ről mindig azt akarta bebizonyítani, hogy vol-
taképpen ez a turulmadár.

Egyszer valamelyik cigánybanda pikulása
volt a panaszos, kárt okoztak a hangszerében,
annak követelte az árát. A muzsikuscigánnyal
mindig úgy volt az ember, hogy senkise vette
észre a nyiszlett hegedűjét, de ha valamiképpen
eltörted, hát nyomban Stradiváriussá lépett
elő. Soha annál értékesebbet!

Somlyódy, a búsongó hangulatú magyar, aki
mintha állandóan transzban élt volna, régi
nemzeti dicsőségeken tünődve, — a tárgyalásra
úgy idézte meg a pikulást, hogy hozza magá-
val a szerszámját.

— Ez az a hangszer?

— Ez,

— Mi baja?

— Nem a régi többé.

— Én se vagyok a régi, maga se az. Pró-
bálja ki, fújjon valamit rajta.

— Mit tetszik parancsolni?

— Például azt, hogy daru madár gyere velem,
szállj előttem...

Hamarosan felsírt az örökszép Dankó-nóta,
a folyosón, a szomszédos tárgyaló termekben
érdeklődve kapták fel a fejüket az emberek.
Hogy mi az?

— Cigánypör, hangszerpróba.

— Ahá, akkor nyilván Somlyódy tárgyal.
A cigány elfújja a darumadarat, utána azt
mondja a bíró, nyilván hazagondolva az ő
Erdély-országába.

— Maros vize folyik...

Azonban alaposan kell itt ítélkezni, szegény
ember vagyonáról van a szó, hát nagyon ki
akarja tanulmányozni Somlyódy az okozott

kárt. Kétségtelen, hogy ezért mondja:

— Nagy Bercsényi Miklós...

Az asztalra könyököl, tenyerébe hajtja a fejét, úgy hallgatja. A lelki szemei pedig látva látják a nagy fejedelmet, a bujdosó kurucokat, Rodostót, a többi szomorúságot, sóhaj tör elő a lelkéből.

— Te vagy a legény, Tyukodi pajtás... diktálja.

Ebben is van magyar bánat, az ember billegeti hozzá a fejét, önkéntelenül persze, hiszen benne él a vérben minden taktus, aztán legyint a kezével, árnyképeket hesseget el, — vissza kell térni a jelenbe. Következik az ítélet, nekünk nem is fontos, hogy milyen. A hangszert kipróbálták, ez a fő.

Volt azonban egy ítélete, amit igazán csak versben volna szabad elmondani.

Ellopta valaki a vak koldus gramofonját a hozzátartozó lemezekkel együtt. Bizonyosság volt rá, hogy ki az istentelen tettes, körözölevelet is adtak ki ellene, elküldték a régi Nagy-Magyarország minden rendőrségének.

A nyomorult kárvallott azalatt minden héten bekopogtatott Somlyódyhoz.

— Nagyságos úr, van-e már hír?

— Csak legyen türelemmel és bízzék a hatalmas Istenben, mert előkerül

— Igazán bízni tetszik benne?

— Persze hogy bízok. Meg vagyon írva, hogy egy porszem se veszhet el a mindenségben.

A második esztendő derekán csakugyan elő is került a gramofon a tarisznyára való lemezzel. Erdélyben fogták el a tolvajt. Somlyódy megtartotta a tárgyalást, jegyzőkönyvbe vett mindent, végül kihirdette az ítéletet, valahogyan így:

— Öfelsége a Király nevében X. Y.-t bűnösnek mondom ki lopás vétségében és ezért elítélem egy forint pénzbüntetésre. Igaz ugyan, hogy a gramofon ellopásával létalapjában ingatta meg a szegény tulajdonos megélhetését, azonban tekintetbe kellett venni, hogy álló esztendeig csupa magyar dalt játszott Erdély apró falvaiban, a dalok közt a magyar, meg a lengyel Himnuszt, a Szózatot; magyar nótára táncolt egész vármegyék nemzetisége, magyarok lelke derült fel azokon a hangzatokon, következőleg a vádlott akármilyen bűnös is, tulajdonképpen a magyarságnak tett nagy szolgálatot s a királyi járásbíróságnak a büntetés kiszabásánál le kellett szállnia az egy forint összegig.

Ha jól emlékszem, annak idején sok mosolygás fogadta ezt az ítéletet, de mikor nagyon a mellemre nehezedik Trianon a mai állapotainkkal, eszembe jut a vándordaruk útját járó Somlyódy István és eltűnődöm:

— Nem lett volna jobb, ha a régi nemzeti-ségi vidékekre úgynevezett erőskezű, sokszor erőszakos bölcsek helyett magyar gramofonokat küldünk?

Színházi dolgok

A színház szintén az a téma, amely külön köteteket kíván. Vidámságai, bohóságai mellett főleg az a nagy nívó int felénk a múltból, amelyet egyhamar aligha fog elérni. Valahogy úgy érzem, hogy akkor hivatás volt, ma túlságosan erős rajta az üzleti illat.

A Nemzeti Színház öreg Bercsényije elég régen megmondta, mikor öltözködés közben bosszúsága támadt a cipője körül.

— Gyalázat, hogy már nem talál az ember a Kerepesi-úton cipőzsinórárust. A sok gazember mind elment színinövendéknek.

Páratlanul hatalmas volt a vidéki színészet, vaktában ragadok csak ki egy listát, amely hivatalos adatokat tartalmaz. 1883 október hónapban a szegedi városi színháznál alkalmazottak *félhavi* fizetésének kimutatása a következő volt:

Nagy Vince igazgató	100 írt.
Pósa Lajos titkár	35 írt.
Müller Ottó I. karmester	50 írt.
Barna Izidor II. karmester	30 írt.
Beödy Gábor rendező	60 írt.
Kacziányi Ödön festő	25 írt.
Dusnitz Sándor festő	15 írt.
Balácsi Sándor színész	50 írt.
Molnár Antal színész	30 írt.
Makó Lajos színész	65 írt.
Somló Sándor színész	50 írt.
Szathmáry Árpád színész	95 írt.

Megyeri Dezső színész	70 ft.
Andorfi Péter színész	65 ft.
Szép Aladár színész	30 ft.
Egri Kálmán színész	60 ft.
Hatvani Ede színész	40 ft.
Müller Fülöp színész	75 ft.
Szirmai Imre színész	40 ft.
Fenyvesi Károly színész	25 ft.
Lovászi Dezső színész	40 ft.
Beődyné színésznő	40 ft.
Oláhné színésznő	35 ft.
Gönczyné színésznő	45 ft.
Vadnay Vilma színésznő	100 ft.
Rostagni Irén színésznő	40 ft.
Gyöngyösi Ika színésznő	30 ft.
SzöUössy Ilka színésznő	30 ft.
Nagy Ibolya színésznő	80 ft.
Lánczy Ika színésznő	65 ft.
Hunyadi Margit színésznő	90 ft.
Perlaki Gizella színésznő	45 ft.
Tharaszovits Margit színésznő	40 ft.
Teleki Emma színésznő	65 ft.

Volt azonkívül 16—16 tagú női- és férfikórus. Ezeknek a fizetése félhavonként 17 ft. 50 kr. és 25 ft. közt váltakozott. Csak Bajor György kapott 35 forintot, Retter 12 ft. 50 krt, Selényi Antalné viszont csak 10 forintot. A 20 tagú zenekar igazgatója Müller Károly (félhavi gázsija 35 ft.), a zenészek között Szerepel Fehér Poldi, Szommer Endre és Vojacek Ferenc is. (Csupán kuriózum képpen említtem meg, hogy az egyik díszítőt Napfény Jánosnak hívták.)

Olyan nevek vannak közöttük, akik egész színészeti történelmet jelentenek, csillagai voltak a magyar művészetnek, örök időkre feledhetetlenek. De hát ez természetes is. A fővárosban a Nemzeti Színház, majd az Opera nem szerződtehetett mindenkit, a Népszínház is felszippantotta a javát, ott is bajos volt szóhoz jutni. Így történt, hogy a vidéken a legragyogóbb tehetségek jártak vándorkör úton

s vártak az esetleg megüresedő helyekre. Hogy aztán odafönn a naiva naiva maradt tisztességes; anyányi korban is, az megint más kérdés. A vidéki színigazgató nem volt kénytelen szükségből akárkit szerződtetni, válogathatott az első klasszisból.

Különös dolog, de hozzátartozik a színiélet történetéhez, hogy a mindig kitűnő színházi előadásokat Krecsányi Ignác feleségének köszönhette a közönség. Ő járt el ugyanis szerződtetni, csak megjelent egy-egy városban, nem tudott róla senki, a szálloda portásával megváltatta a jegyét, beült a sötét nézőtér legutolsó sorába. Azonban esetleg már az első felvonás után megjelent a színpadon, teregetvén egy blankettát valaki elé.

— Tessék aláírni a szerződést, jöjjön hozzánk. Mikor a direktorok nem bírtak a mindig nehezen kezelhető színészeikkel, egyszerre csak felkiáltottak:

— Nagyon óvatosan nézzen körül valaki a színházban, hogy nincs-e itt Krecsányiné?

Ez lehűtötte a legvadabb temperamentumot is. Hátha ott van? Hátha észreveszi? Krecsányiékhoz kerülni jó, mert nyáron Budán játszanak, Budától pedig már csak egy lépés a pesti kőszínház.

Mikor megcsinálták a Vígszínházát, sok gúnyos mosoly fogadta a szervezkedést. Vidéki színészekkel akarnak kultúrát teremteni! Nem e sorok feladata annak a megállapítása, hogy mit jelentett nagyon hosszú ideig a Vígszínház s mit az a sereg vidéki színész.

A szegedi históriákban ezúttal csak egészen régi színházi időkre megyek vissza. Amikor olyan darabokon lelkesedtek eleink, kacagtak, meg sírtak nagyanyáink, amilyeneket ma

tíz percen át se néznének meg. Csakhogy akkor a színpadról hangzó magyar szó lelkesítette a magyart.

Élt Szegeden a múlt század második felében egy Kovács Mihály nevű becsületes pallér, akit azonban csak Színház Miska néven ismert mindenki a teátrum iránt megnyilvánuló végtelen szeretete révén. Abban az időben nem volt nálánál híresebb vőfély polgári lakodalmakban s ha végig ment az akkori piacon, szent ámulással néztek utána a kofák.

— Valami nevezetes egy lagzi készül, nézék már kendtek, Miska a vőfély.

Megesett az is, hogy sok helyen kitolták a lakodalom napját, mert Miskát számosan vették igénybe és sort kellett tartani személyét illetően. Akárhányszor pedig nagyobb stólat kért, mint a híres alsóvárosi Farkas kántor, ki is megkérdeztetvén, hogy mennyiért mondja el a százforintos búcsúztatót, így felelt:

— Százharmincért mert olcsóbban nem jövök ki vele. Sok a hozzávaló.

Szó, ami szó, pompásan is festett Színház Miska a filigrán ezüstgombos atillában, fehér selyemből való aranyzsinóros mellényben, aranyrojtos nyakkendőben, megyszínpiros, sújtásos magyar nadrágban, ezüstsarkantyus kordován csizmában, amik így mind együttvéve roppant komollyá és kevélyé tették a férfiút.

Ki ment volna akkor hintón a lagziba? Ostobaság elrejtteni a ruhát, vélte Miska is, kezében a citrommal, benne a rozmaringszállal. Érdekes egyéniségét megsüvegelték a gyerekek, mint mindenkit, aki imponál nekik.

»Színház Miska vőfélykönyvé«-ből talán van még valamerre egy példány. Mert kinyomatta s kádenciában írta rá a szerzőséget így:

*Írta Kovács Mihály,
Szegednek szülötte,
Több lakodalmaknak
Verselő vőfélye.*

Heszlényi (Heszler) József és Hoffer Károly építészeké volt annak idején a mostani Hági-sörcsarnok helyén levő és 1856-ban épült faszínház, Színház Miska pedig Heszlényi palérja és házmestere lévén, házmester és díszítő lett ugyanott is. A famíliából teltek ki a jegyszedők. Ez a virágos papirossal díszített bódé talán nagyobb örömök színhelye volt, mint sok kőszínház. Miska is ott szerette meg a művészetet s dédelgette a maga módja szerint ezt a múzsahajlékot, amit ábrándozásaiban néha valósággal a magáénak tekintette Parancsolt, rendelkezett, dirigált s nem tűrte az ellentmondást.

Megesett, hogy a rendező instrukciókat adott ki:

— Ezt a menyországot húzzátok ide! Azt az arkangyalt fürd oda a falhoz.

Miska idegesen közbeszólt:

— Ezt én már talán mégis csak jobban tudom. Megfordítva kell mindent csinálni, mit értenek maguk hozzá!

Ha gyengén ment a színház, műkedvelők is felléptek. 1863-ban például az alföldi ínségek felsegélyezésére Violát adták Szekula Józseffel a címszerepben. De Ákos nem kisebb-gavallér volt, mint Szluha Ágoston, Macskaházi pedig Muskó Sándor, viszont Cifra futóbetyár Heszlényi József. Még Zombory Antal is fellépett 1864-ben a Csizmadia, mint kísértet című igen vidám és bohó darabban Nagy Sándorral együtt.

Szegeden is leégett a színház, elpusztult

másfelé is, csak éppen a bódét nem érte baj. Pedig azt szuvas fából csinálták, vagy ha nem is éppen abból, de azzá lett az idők folyamán.

Az alja embermagasságnyira tele papírszeméttel, sarkaiban vörösen izzó vaskályhák, a közönség fázósabb része odasereglett melegedni. A szikrák vidáman pattogtak kifelé, mégse kaptak bele a ruhába.

A színpadon görögtűz nélkül nem élhetett meg a darab. Ez együtt járt az allegóriával s a közönség azt is megbocsájtotta, hogy füst marja a szemét

Violában (Az alföld haramiája) papiros, meg kócfojtással lövöldözött a kulisszák mögött a hatás emelése kedvéért Színház Miska. Ragadta magával az a megmagyarázhatatlan valami, ami előkelő családok gyermekeit is kényszerítette, hogy otthagyják a színpadi világ bizonytalansága kedvéért az otthon kényelmét, a rangot, mindent. (Színház Miska később nagyon lenézte a kőszínházat, abba a lábát soha betenni nem akarta. Ellenben műkedvelői előadások kiforszírozásán fáradozott, magával vivén dicsősége régi tanyájáról minden cifra papirost, továbbá a hattyúkat, akik a bódé függönyét díszítették, miközben úsztak az oszlopos hajlék előtt a tavon. Szájtátva merengett el azon mindenki.)

Azonban nyilván rendeltetése volt az isteni gondviselés szemében. Tamás bácsi kunyhója volt akkoriban a repertoárdarab, amely szükség esetén megmentette a bécsületet és kirántotta a kátyúból a színészet megrekedt szekekrét. Igen szép és hatásos darab. E sorok írója — későn születvén — már nem láthatta, de ifjúsági olvasmányán kívül emlékszik rá egy fehérhajú, gyermek-kedélyű matróna elbeszéléséből, ki is Tamás bácsi kunyhóját úgy állí-

totta alázatos szolgájuk művészettörténetre szomjas lelke elé, mint a drámai irodalom gyöngyét.

Istenem, ha azokat a múltba visszacsillámló tekinteteket is meg lehetett volna örökíteni!

A darab szegedi előadásai példátlan sikert jelentettek. Aztán bizonyos unalom következett, ami együtt jár a megszokással. Tamás bácsi kunyhója kezdett kisebb házakat vonzani, egyszer aztán mégis műsorra tűzték. Titokzatos suttogások, kilátásba helyezett gyönyörök azon az estén megtöltötték közönséggel a nézőteret. A várt szenzáció pedig valóban nem maradt el.

A kunyhó — tudniillik Tamás bácsié, amennyire a mesére emlékszünk — végül leég, még pedig a darabban a publikum szeme előtt. Hát hogy jobban égjen, Színház Miska petróleummal locsolta a tüzet, teremtven szívetlelket elbájoló hangulatot, sűrű fekete füstöt és széles nyelvű lángokat.

— Hajszálmeresztően borzasztó legyen a kunyhóégés, — mondta Miska, tudat alatt nyilván holmi naturalizmusra gondolva.

— A lángok — elragadtatva a szerep nagyszerűségétől — belekaptak a díszletekbe, a mennyezet-gerendákba, ám néhány rövid perc alatt ijedelmek nélkül eltaposták a bajt, kézzel tapogatták halálra.

A bódénak semmi baja nem történt, mondom, hivatása volt, amit a felettünk levő gondviselés szabott elő a számára. A bódé állt szilárdan, pedig mindenki meg volt róla győződve, hogy tűzben múlik ki. Hitték fanatikusan, többek közt azért is, mert ennél különb tűzfészket senki sem ismert.

Mikor köztudomásra jutott, hogy utolsó hónapjait, heteit éli, mert kő-utódja jut uralomra,

fokozódott az izgalom.

— Most! No, most!

Végül is le kellett bontani. Viola haramia úr pisztolyai épp oly hiábavalóan fenyegették, mint Tamás bácsi ingatlana Színház Miskával együtt.

Valami nagy titka lehetett, azt nem tudta ellesni az első modern kőszínház, amelyik aztán hamarosan leégett. Hogy ne beszéljünk azóta való egész sereg színigazgatóról, akik nemkülönben ...

Ha szerették is a régiek a görögtüzet, (amit nem vet meg a közéleti ember ma sem), azért nem lehet mondani, hogy Szegeden a múlt század kezdetén és második felében ripacsok terjesztették művészetüket. Havi és Hegedüs, Szabó és Filippovics, Hubay és Sztupa, Latabár, Molnár György, Kocsisovszky Jusztin, Láng Bódi, Aradi Gerő, mind-mind hatalmas részt követelhetnek abból a dicsőségből, amely immár csak a kegyeletes megemlékezés szárnyán hozza őket közelebb hozzánk.

Rég eltávoztak az örökkévalóságba azok is, akik emlékeznének a vándorapostolokra. Berzsenyi, az öreg Döme, Dési, a Hetényiek, Hegedüsné Bodenburg Lina, Rajz Jancsi, Jászi, Timár Jancsi, aztán Zöldi, a leghíresebb cigányszerep-alakító, Jánosi Pap Emil elmúlhatatlan jeles alakokként élnek az emlékekben. (Jánosi Pap Emil a 12. honvédgyalozezred parancsnokaként halt meg. Még 1869-ben vált meg a színpadtól s forradalmi rangjával belépett a hadseregbe.)

A nevük sokáig fennmarad, hiszen sokkal többet áldoztak fel, mint akárki más, mert családi tradíciókkal kellett szakítaniuk, ott hagyták a polgári karriert, a biztonságot, a

nyugodt megélhetést s benső meggyőződésből, leküzdhetetlen vágyból mentek a száraz kenyeret nyújtó pályára.

Azért szerették a színészt a színpadon kívül is. Karácsony előtt a karszemélyzet Bethlehemezett, — tíz gyomor kellett volna hozzá, hogy minden meghívásnak eleget tegyenek az emberek. Emlékszik-e még valaki a Szöllőssy nővérekre, akik vidám disznótorokon jókedvű nótázással tették teljessé a hangulatot.

Hol van Ottó piktör (fennmaradt-e a családi neve is?), aki rettenetes pocakjától nem fért hozzá a bemázolandó papiros-kulisszákhöz, azért öles pemzivel festette rá az angyalokat, jó távolról.

Hol a régi színház függönye? (Erdei tájkép, oszlopos csarnokú kéjlakkal, előtte hattyúk úszkálnak a tóban.) Magával vitte azt is Színház Miska, végül eldarabolta a magarendezte műkedvelői előadások számára.

— Egy hattyúval, vagy kettővel tetszik?

Mert később így is lehetett alkudni. Azonkívül szükség volt az előadásokon házra, előkelő palotára, amelyből hihetetlen eleganciájú köcsögkalapos grófok léptek ki, elszédítve minden elszédíthető halandót. (A kültelki varrólányok, akik étlen-szomjan hallgatták az ígéretet, ilyenkor napokig nem aludtak az izgalomtól. A művészt magányos utain meglepték, vakmerő közeledését lesütött szemmel túrték. Isten később megjutalmazta őket, habár nem is igen volt benne hasznuk, mert a színészurak meséiben, amiket róluk adtak adott alkalmmal elő, grófnökként szerepeltek.)

Ám Színház Miskának is voltak művészi felfogásai s mikor a műkedvelői előadások benne találták fel a Maecenást, az intendánst, a szakavatott rendezőt, soha sem engedte el a

darabok végéről az allegóriát. Olyan gyöngéje volt ez, hogy nélküle alkuba sem bocsátkozott.

— Vagy lesz allegória, vagy nem lesz semmi. Babra nem játszom.

Hogy aztán stílus szempontjából mindig hadilábon állt az egyik kosztüm a másikkal, sőt ellentéteket kiabált ugyanazon az emberen a kucsma, az atilla, meg a csizma, — ki bánta azt? A világ azért nem dőlt össze, azóta is megvagyunk valahogyan, mindent kiegyenlített, minden fölhevülésre, kritikára hajló elmét megbékített a görögűz.

Közben a vőfélyeskedést sem szüneteltette Színház Miska. Hogyan is tehetne volna, hiszen az hozta a száz váltóforintokat. Több sört, mint ő csak a Pallavicini örgrófok híres cseh tisztartója ivott. De két üzlet után járva, reggeltől estig sokat fáradott, sok kocsmába kellett betérnie üdítő cseppekre már azért is, mert olyan helyeken tartózkodik az emberiség jelentékeny része, nem volt a nap minden szakában újság, ami kipletykálná az eseményeket, itt cserélődtek ki a hírek s itt lehetett tudomást szerezni róla, hogy mikor lesz lakodalom és kinek kötik be a fejét?

Havi búcsúk alkalmával az ő tudományához fordultak a népek, hogy minél tisztesebbek legyenek a kapualjba épített kocsmák, amelyekben idegen vándorok ették áhítat végeztével a lacipecsenyét, riszáló derekú menyecskék gyarapították a bűneiket, pedig a régiektől épp a mai napon szabadultak meg, kellő feloldozás útján. Juhászos emberek itt ölték magukba a töméntelen mennyiségű borokat, mialatt paripájuk, a szamar, a türelem egész skálájával várakozott az utcán, odakötve valamely karóhoz.

— Mit ér az egész, mondta a dicséretekre

a jelenlevő és a diadalt bezsebelni szerető Színház Miska, mit ér az egész díszített kapualj, ha nem lehet allegóriát csoportosítani.

Azért járt kocsmáról-kocsmára és a felkínált borokat, söröket elfogadta kecses természetességgel, mint az adót a fejedelem.

— Tiszteletüket nyilvánítják vele, igenis, tiszteletüket. Ezt pedig nem lehet visszautasítani.

A búcsús nép csak annyit tudott róla, hogy valami köze van a színházhoz s ez máris misztikus fénnel fogta körül. Haláláig sem felejtette el a furulyázást, amit hajdan — amikor szünet volt a színházban — élvezettel hallgatott az egész környék. Ott ült Miska a kapu előtt és fújta.

Később szélütés érte, az egyik oldala megbénult. Azért tisztességgel megkereste mindig a kenyerét, mint báli ruhatáros. A legutolsó színházi relikviákat, egy kostökö, meg egy kovás pisztolyt, élete utolsó heteiben adta oda Bek Pistának, a régi Szeged eme specialitásának.

— Ludas Matyiban játszották, mondta, Döbrögi földesurat a zacskóval. A pisztoly Violában szerepelt.

Régi színházi dolgokról nagyon sokat tudott mesélni Balassa Ármin, aki fiatalabb éveiben, amikor nem merült el egészen a politikában, a legkedvesebb szórakoztatója volt a bohém-társaságoknak. Ha fokozódott a hangulat, énekelt is meleg szép hanggal; ha kellett, ivott az ivókkal s annyi mindenre emlékezett, mint kívülről kevesen.

Talán ez volt a baja is: sose tudott egyfolytában végigvezetni egy történetet, folyton ki kellett térnie a közben felmerült adatokra, nevekre. Hatalmas folyam volt minden meséje,

amelybe érdekes, helyes kis folyócskák szakadnak s már hogy lehetne azokat mellőzni!

Így aztán akárhányszor megtörtént, hogy elkezdett egy mesét, folyt az ajkáról érdekesen és mindig jellemzően, a legfontosabb adatokat kiemelve a szó, aztán oldalvást tért, azt részletezte sok humorral, pompás meglátással, — az idő pedig szaladt, már szedelőzködött a társaság.

— Ejnye, mondta Ármin, majd máskor mondom el, amit akartam.

Például egy régi népszínmű előadásáról beszélt (dátumok, személyek olyan pontosan, hogy közjegyzői okiratban se különben), jelentősége volt az előadásnak, azt akarta feleleveníteni, aztán közben megakadt egy névben.

— Ez is érdekes ember volt, folytatta, 1882 november 7-én például...

Balassa Árminnak legalább száz évig kellett volna élnie, hogy állandóan stenografus üljön mellette s feljegyezze mindazt, amit a régi színházi világból tud. Nem pletykákat, primadonnás kalandokat, hanem komoly színművészeti adatot, emléket.

Csak úgy jött belőle a szó, minden bejelentés, előkészület nélkül. Ütünk a kávéházban, az eső verte az ablakot, az utcán olvasztotta a havat, ő pedig mesélt.

Nagyon sok történetet vitt magával a más-világra, nagyon sok maradt belőlük jobb időkre, amikor perspektívát kapnak a legközelebbi évtizedek s múlttá válik a jelen.

Piros abrosz, fehér abrosz

Külön történelem volna a rendbeszedése, hogyan alakultak a kávéházak, a vendéglők, — átadva közben a helyüket egészen más természetű üzemeknek, — aztán melyik vágott be, melyik volt kérész-életű?

Talán nincs is már élő ember, aki valami-kor az »Öt pacsirtá«-ban mulatott. Ott volt az a mai Lengyel-palota (régii Klauzál-ház) mellett. A vársétányon a kioszk sem volt utolsó Wagner György tulajdonos menazseriájával. A Komlókert-mulató sok derűs emléke vájjon miért szállt el az elmúlt emberek seregével? Ki kacagott a Kaszinó-kertben, vagy hova lettek a melódiák, amikkel a kiskaszinó előtti ligetben érzékenyítette a szíveket a cigány? A Makkos-erdőben vájjon lesz-e még az életben majális?

Egyre jobban fogynak a visszaemlékezők, a mai generáció a legutóbbi néhány évtized lokáljait se tudja mind számontartani, a hurcolkodásokat, a cseréket, nem hogy eszében tartaná a még régebbieket. Mikor paloták előtt lialad el, még csak az emléke sem csapja meg, amin az új századba átment ember mereng el olykor.

— Micsoda alacsony gulibák voltak itt egyszer, milyen fiatal voltam akkor!

A melankólia főleg azokat borítja el, akik

régen elszármaztak a városból, nagy idők után visszatérnek s hiába próbálnak tájékozódni, mert nem megy az olyan hamar. Nem a fejlődést sajnálják, sokkal inkább önmagukat, akik amabban a korban derűsebben, jobban éltek. Vibráló tekintetek merednek egymásra, »olyan ismerős«-nek tetszett valaki, aztán sóhajtva jönnek rá:

— Istenem, valamikor meg akartam halni érte!

— Jaj, mi lett belőle, de megrokkant! Egykori bálkirálynők dédanyái sorban már csak a forró kávénak, meg a posztócipőnek tudnak örülni, — a divatos gardrób javarészt széllel bélelt.

Nem is szabad ilyesmire gondolni, az idő vasfoga legelőször a csontfogakat őrli meg, aztán írásmániája támad és mivel nagy ingyenc, szarkalábakat karcol az alabástrom-bőrre, de mindig megtalálva a legkellemetlenebb helyet.

*Oda, hol egyszer boldog voltál,
Ne menj többé soha, soha...*

Így dalol a költő és neki van igaza, csak erős tudjon lenni az ember, hogy megállja.

(Bálóné.)

Ha gasztronómiáról van szó — egyaránt művészi és élvezeti tekintetben, — akkor az első hely Bálónét illeti, ezt a Blaha Lujzára emlékeztető szép magyar asszonyt, aki 1922 telén hazajött meghalni Szegedre. Mert innen indult el valamikor, Felsővárosról, ahol szűkké vált számára a helyi keret. Budapest nem ismerte fel azonnal, sokat kellett küzdenie, amíg fogalom lett belőle. Már úgy hívták, hogy »kuriózum«, megtapasztalta az egyik ember a főztét

és hírt adott róla másoknak, sokaknak. Bizonyos centrumok felé vonszol annyi népet a gyomor, mint amennyit a szív. A savanyúkáposzta addig valami alárendelt, szegénység-szagú étel volt, amit igénytelenségre kárhóztatott népek elkészítenek vasárnapra, aztán felmelegítenek utána többször is a hét folyamán. Bálónénál költemény lett belőle. A tejfel diszkrét márvány-csíkokban úszott rajta, de nem annyira, hogy rejtekeiben elbújhasson a dagadó, tetején pedig mellőzés érje a gyenge malackarmonádlit.

Kenyeret talán sose sütöttek Bálónénál, a fonatos kalács járta és magyar volt, — Karlsbadig szárnyalóan magyar — minden falat. Azért tökéletes, mert Bálóné maga dirigált a konyhában s a legkisebb porció is azzal a gonddal készült, mint ami az előkelőségek tányérjára került.

Bőséges helyiségei (főleg a Ráday-utcában) nem voltak. Néhány kisebbszerű szoba az egész, amiket odajáró piktorok festettek ki ambícióból, a maguk kedve szerint, — nyáron az udvar, amelyen át aggódva tipeg a konyhaszemélyzet, többnyire előregedett asszonyok, akik idáig csúsztak és életük utolsó stációján várják a szép temetést.

Aki egyszer megfordult Bálónénál, az visszament máskor is. A patikusok egyesülete ott tartotta választmányi üléseit s reklámja volt a soha reklámot nem hajszólo vendéglőnek, mert ha ők nem félnek, ugyan mi rettegni valója lehet a keverékeikre szoruló emberiségnek?

A bohémek nála vertek tanyát, súlyos politikai harcok estéin ott pihente ki fáradságát Tisza István s ámbátor nevezetes cigányt sose tartott Bálóné, (itt csak ő lehetett a prim-

hegedűs), néha pláne csak amolyan beóvako-
dottak lestek a jó szerencsét, — ha jó ked-
vében volt Tisza, táncra kerekedett, amúgy
egymagában. Panyókára vetette a kabátját és
járta a csárdást. Ennek a szenvedélynek kü-
lönb mértékben csak Khuen-Héderváry Károly
áldozott, amit talán el sem hisz az a generáció,
amelyik a »grancsár«-nak tisztelt és több
gyűlölettel, mint szeretettel övezett politikus
márványmerevségű gondolataiból és indula-
taiból semmit el nem áruló, arcát ismerte.

Szegedről származó szokásához híven va-
csora végével megjelent Bálóné, érdeklődni,
hogyan ízlett-e minden? Szerényen elhárította
a dicséreteket (»sose mondja, jobban is sike-
rülhetett volna, de épp ma bolondult meg a
lerni«), aztán, hogy végtelen szívességgel un-
szolták, leült a társaságba, megnedvesítette az
ajakát egy csepp borral, kis táblára krétával
felírta az elszámolást s alig várta, hogy min-
denki hazamenjen, mert szeretett idejében,
korán, lefeküdni. A vendéglő üzeme sose nyúl-
hatott bele a késő éjszakába.

A háborúval járó rekvirálások és fejadag-
olások korában nagy veszedelem fenyegette
Bálónét, aki soha nem sajnálta az ételtől a
megfelelő hozzávalót. Azonban mindig került
valaki »illetékes«, vagy valamilyen hálás »igaz-
gató«, aki zsákocská liszttel kedveskedett;
holmi méltóságos úr, aki konflison érkezvén,
beszölt, hogy emeljék le a kocsiról a bebugyo-
lált holmit, amiben egy bődön zsír szerényke-
dett, — mindig volt jótét-lélek, mert szomorú-
ságok idején az lett volna a legnagyobb
szomorúság, ha Bálóné is bezárja az üzletét,
hideg marad a kéménye.

Csak a halálos betegsége tudott véget vetni
a tevékenységének. Akkor aztán hazajött, hogy

itthon haljon meg.

Még az ura szegedi életéből való ez a történet.

Újházi Edét várták vendégszereplésre, nosza a bohémek — kedveskedni akarva a mesternek — halpaprikást rendeltek Bálónál.

— Mennyire?

— Tíz személyre valót, annyian leszünk. Ez még délelőtt történt., Báló pedig indult a halpiacra különféle kecségék és harcsák beszerzése tárgyában.

Tíz óra tájban véget ért az előadás, indultak a tízek vacsorára. Báló azonban hideg szobával fogadta őket, ahol azonkívül különféle vendégek jóvoltából már vágni való füst kavargott. A gyöngébb tüdeje vissza is hőkent és indult volna másfelé. A másik része azonban megkísérelte az egyezkedést.

— Nincs különszoba?

Báló, aki sohasem emelkedett fel arra a magaslatra, ahol a felesége volt, úgy gondolkozott, hogy elég jó egymagában a halpaprikás, mit kíván még mást is a telhetetlen emberiség !

Azért újból szedelöztek a tízek és indultak másfelé.

— Hát a vacsorával mi lesz? — kiáltott utánuk a vendéglős.

— Adjon hozzá tisztességes helyet!

Elég az hozzá, hogy pör keletkezett a dologból, Báló kártérítést követelt, mert ő neki készült, bevásárolt. A bohémek azt vitatták és igazolták, hogy ők nem vacsoráztak Bálónál, tehát fizetni sem kötelesek.

A bíró aztán meghozta ítéletét és elmarasztalta a megrendelőt tíz személyre szóló halpaprikás megfizetésében.

— ... Köteleztetik azonkívül, szólt az íté-

let, fejenkint egy-egy liter bor és két-két üveg szóda árának megtérítésére is, mert ennyit föltétlenül megivott volna minden vendég. Lévén ez az a mennyiség, amit a hal megkíván.

(Kassék, Juránovicsék.)

A Feketesas, meg a Hétválasztó fejedelem voltak a viz előtti központok. A Feketesas az Kass Vencelé, öreg János édesapjáé, a Hétválasztó Okernyi Gyuláé. Itt bonyolódott le a szegedi forgalom, itt szálltak meg a kocsin érkező vidéki földbirtokosok. Sose volt elég szoba, ágyaztak hát a billiárdon s pompás szunyókálások estek a karos-székekben is.

Egyébként is szeretett az akkori ember »kalap alatt« háltni.

Kass Vencel az ilyen vendégeit, mikor azok nagyon törülgették a szemüket, előzékenyen törköllyel kínálta meg.

— Aztán hova tetszik most innen elmenni?

Az üzemet János fia vette át, ő bérelte ki aztán 1884-ben a Tiszát. A Feketesas (Gruber Gusztáv kezében) lecsúszott az elsőségről, kispolgári hely lett, sok viszontagságon ment át, míg végre egészen eltűnt.

A Hétválasztó Juránovics Ferencé lett (Ferenecsevics György társaságában), ők vállalkoztak a Prófétára is, amit később Juránovics maga vezetett addig, amíg a Hungáriával az élre ugrott. Az itt töltött tiz év (1878—1888) meghozta Szeged fellendülését. A királybiztosságnak nagy tartozéka volt, azóta az irodalomtörténetbe került újságíró gárda került Szegedre, hemzsegték az építési vállalkozók. A Hungáriában biztosan meg lehetett találni azt, akit másfelé hiába kerestek, Pósa Lajos géniusza itt találkozott Dankó Pistáéval.

Kass János 1884-ben a Tiszával csinált valóságos társadalmi forradalmat s az a tizennégy-év, amit itt töltött, fénykora a szegedi vendéglősiparnak.

Egyáltalában a sok régi névből, amely valamikor népszerű volt, csak a Juránovicsé, meg a Kassé maradt meg a mai napig is. Kass János felépítette híres palotáját, Juránovics pedig néhány évi Európa-i működés után, megvette a Tiszát, — a leszármazott famíliabeliek vezetik ma is Szeged eme két előkelő üzemét.

De ami a Hungáriában, a Kassban, meg a Tiszában évtizedek folyamán lefolyt, — bál, politikai gyűlés, társadalmi érintkezés, — az maga kötetekre menő politika és társadalomtudomány.

(A Próféta)

is tiszteletreméltó múlttal dicsekedhetik, habár hasonló a holdhoz, amely hol megtelik, hol elfogy. Jó néhány esztendő óta kísérleti nyula a főpincéreknek, akik összegyűjtött tőkécskéiket itt veszítették el a nyarak folyamán. De a régi időben a legkedvesebb vacsoraelőtti sörözőhely, ahol a polgári elem mindenáron azt akarta bizonyítani, hogyan dönti Tisza Kálmán veszedelembé az országot.

Honmentő ötleteket is fejtettek ki, a szólamok pedig valahogyan így kezdődtek:

— Ha odajutnék, megmondanám én neki: Te, miniszter...

Szörnyen tegeztek a minisztereket, így, biztos távolból, mint a snobok általában, akiknek meséiben nem a történet a fontos, hanem, hogy lássa mindenki az ő állítólagos összeköttetésüket,

— Akkor azt mondta a kegyelmes úr: nézdd,

kérlek, kedves barátom, jól tudod, hogy szeretlek.

Az se baj, ha az elmondásra szánt lényeg elsikkad, csak beadhassák, amit akartak a Kegyelmes úrral. Tisza István itt Pista volt, Andrassy Gyula csak Duci. Képzeltetni hogyan bántak a kisebb potentátokkal. Ámbár a bennszülöttek nyelvtana csak úgy mondta azt, hogy »potenta«. Aminthogy Sch. bádogos is nagyon el volt ragadtatva »Miksza« Kálmántól, lehetetlennek tartva, hogy valakinek tárgyas raggal végződjék a neve.

Mindez csak általánosságban vonatkozik a kispolgárra, de nem érinti a Próféta nevezetes asztaltársaságát, melynek tagjai a piaristákon kívül Kulinyi Zsigmond, Eisenstädter Róbert, Popper Nándor, Rainer József főkapitány, a rendkívüli tekintélyre törekvő Lőrinczy táblai irodaigazgató, Kókay István, Reiner Mór és mások voltak.

Szinger Kornél, vagy Cserép Sándor gimnáziumi igazgató néha elborongott.

— Van egy derék piaristám, csupa tudás és lelkesedés. Milyen jó volna, ha a vakációban kimehetne tanulni a külföldre.

— Nagy dolog az, ha világot lát az ember! — jegyezte meg valaki, aki legföljebb Szatymazig merészkedett.

— Ha pénze van hozzá, vélte Cserép Sándor, úgy is mint filozófus, — a külföld valóban termékenyíti az elmét.

— Mennyibe kerülne az az ut? — érdeklődött, csak úgy odavetve a szót, 'Eisenstädter Róbert.

— Belejönne kétszáz forintba is. Sok pénz. Róbert úr már nyúlt is a kebelébe és előhúzott a bukszájából egy százast.

— Ha olyan derék ember, amilyenek mon-

dod, az odavaló költségét fedezem.

Popper Nándor szintén kotorászni kezdett a tárcájában.

—Itt a másik fele, hogy vissza is tudjon jönni.

A piarista atyák iskolájának száz meg száz év alatt sok dicsérője és rajongója volt, de kevés olyan megértője, mint ez a prófétai asztal, főleg Eisenstädter és Popper. Az önképzőkör jutalom-díjai úgy repültek ott össze pillanatok alatt, mint amilyen gyorsan hozta a pincér a vágást, ha kiürült a pohár. Elég volt észrevenni egyetlen sötétebb árnyalatot Cserép Sándor arcán, hogy az egyetlen indító okot megkeressék.

—Mi kellene, direktor úr? Szóljon nyíltan és őszintén.

—Sok a rongyos diák. az idő pedig hűvösre fordul.

Piaristának, piarista-diáknak mindig jutott mindenre, mert ez volt az az iskola, amely a szívéhez nőtt az egész városnak s amelynek tanári karát — egyaránt nevelői és papi mi-voltánál fogva — méltán nevezték atyáknak. Csak át kell nézni régi évtizedek értesítőit, mindennél többet mond a hatalmas lista, hogy kik tanítottak a falai között és kik kerültek ki onnan az életbe, — sokszor hogy mint újabb nemesanyag: nevelő-tanári generáció térjenek ismét ide vissza.

De áldásos szereplésükről megemlékezve, főleg mikor a régi Szeged emberségéről, jókedvéről esik szó, nem lehetett szó nélkül elmenni a Próféta asztaltársasága mellett.

(A Mikádo.)

A háború előtt még élt Szegeden egy roska-tag kucséber, a Reininger bácsi. Fáradtan ván-

szorgott az éjszakában, boldog volt, ha játszott valaki nála egy skatulya szardíniára. Régi ismerősei az akkor újdonság-operett nyomán Mikádónak hitták.

Valamikor vendéglős a Feketesas-utcában, az akkori előkelő vendéglők során. Ide jártak a bohémek korlátlan hitel mellett. El is intézték az öreget, aki maga volt a jólelkűség és a naivság.

— Mit vitáznak az urak? — lépett egyszer a színészek asztalához.

— Fogadtunk, mondta valaki.

— Mibe?

— Az ügyis csak később dől el.

— Nem arról van szó, hanem mennyibe fogadtak?

— Öt üveg pezsgőbe.

Mikádó már hozta is.

— Majd fizeti a vesztes, én előlegezem.

Mikor aztán már itták a habos bort, tovább érdeklődött az öreg.

— Micsoda is a fogadás tárgya?

— Eh, azon kaptunk össze, hogy ha ledől a városháza tornya, a Széchenyi-térre esik-e, vagy a Feketesas-utcába?

Mint látnivaló, ma sincs, aki megfizesse az öt üveg pezsgő árát, mert sem a torony nem dőlt el, sem a fogadás. Ellenben Mikádó bácsi ilyenformán teljesen elkészült.

Nagyon szegény ember lett, valósággal könyörületes szívekre utalva, hát megdöbbenően fogadta az értesítést, hogy adóhátraléka van s foglalást vezetnek ellene.

A sok tréfa, ami kifejlesztette a boldogabb időkben az ő humorát is, elvitte Fodor Károly adótanácsnokhoz.

— Tessék elengedni az adómat.

— Öregem, mondta a nagy kultúrájú és sok

emberi jósággal teli Fodor, tudhatná, hogy adót sosem engednek el. Már Deák Ferenc megmondta, hogy az adó sose lesz kisebb, csak nagyobb.

— Akkor tessék megengedni, hogy két részletben fizessem meg a tartozásomat.

— Erről beszélhetünk. Szóval mikor lesz esedékes az a két fizetés?

— Ha meghalok és ha feltámadok, — felelte Reininger.

(A nagyasztal.)

A Kass-kávéház nagy asztala volt a legtüzesebb sarokasztal Szegeden, itt folytak a legviharosabb vitatkozások, itt mentek az emberek csaknem ököltre. Nem működött alapszabályok szerint, azt sem mondták ki, hogy csak agglegények gyülekezhetnek köréje, a társaság túlnyomó része mégis öreg legény volt. Közben történtek megházasodások, elmaradások, bár Engel Lajos, — népmese ide, vagy oda, — ebben sem engedett magának diktálni s hosszú vergóniájával a szájában még tizenegykor is hajlandó volt megjelenni, hogy egyszerre belesapjon a vita közepébe.

Lichtenegger Gyula örökké derűsen szívta a szivarját s az arca olyan pokoli gúnyt fejezett ki, mintha intrikus jellem volna, vagy legalább is szatirikus. Tán az utóbbiból volt benne valami, szerette a tréfát, a véleményét nem hallgatta el, de sose volt éle a szavának. Egészen különös, máséhoz nem hasonlítható volt a beszédmódja, egy kissé lustás és szaggatott, amolyan dörmögő. Szelíd szemében pajzán lángok gyúltak ki, mikor Engel Lajos Wimmer Fülöppel harcolt. Alattomban Engelt biztatta és ugratta s hallatlanul mulatott rajta, hogy összevesz a két asztaltárs, habár csak

néhány percre. Mert végeredményben szórakozás volt ez az esti kaszinózás is, mint ahogy egész napi komoly és érdemes munkában kifáradt emberek gyülekeztek itt, egy-két órára, hogy megpihenjenek.

Az ő megállapítása volt a következő is. Történt, hogy Platz Bonifác tankerületi főigazgatót, aki cisztercita-szerzetes volt, a vasúti állomáson meglökdöste egy részeg iparossegéd. A hír felfűjt formában jelent meg némelyik lapban, innen átvette a fővárosi sajtó szenzációt hajszóoló része, immár olyanféle-képpen tüntetve fel a dolgot, mintha Platzot lepedőben vitték volna haza.

Akkor mondta Lichtenegger, a maga furcsa, tompa hangján:

— Érdekes dolog az, hogy ha egy papot meglök egy italos asztaloslegény, az »*Megvert pápa*« címmel jelenik meg. Ellenben úgy helyben hagyják a zugujságírókat, hogy kanállal vakarják fel s az erről szóló riport már az »*Inzultált hírlapíró*« címet kapja.

Zsivora Pál keveset beszélt, azt is lassan mondta. Egyszer aztán elmaradt ideiglenesen, mint agglegényi-fogadalmat megszegő, majd elment véglegesen. Csonka Luciánnal sem volt baj, ő is a mérsékelték közé tartozott, bár nem volt akkora respektusa, mint Désy Bélának, ennek a feledhetetlen tökéletességű úrnak. Mindenki értékelte a disztíngváltságát, a helyes érzékét kényes kérdésekben s ha néha megesett, hogy Désy nem mutatkozott néhány napig, nyomban találgatni kezdték, hogy ugyan ki követett el valamit — hogy is mondjam — nem egészen hibátlan dolgot. Amiért t. i. távol tartja magát.

Sok időt töltött ennél az asztalnál szegedi tartózkodása idején Vágó Pál, az árvízkép

festője, a páratlan bohém.

—Druszám, mondta megdöbrent hangon Nyilassy Pálnak, gentleman-nek tartod te magad?

—Hogyne, hogyne!

—Akkor miért rakod úgy keresztbe a lábodat, hogy a jobbik van a balon, mikor a gentleman a balt helyezi a jobbra.

Nyilassy Pével igen megütődött az eseten s attól fogva vége volt a nyugalmának. Folyton feszengett, izgatta magát.

—Hogyan is kell, druszám, mert mindig összetévesztem.

Kass Jánosnak ennél az asztalnál mondták meg leplezetlenül az »igazságot«, a kifogásokat, amik ellen öreg János szerényen védekezett. Később pezsgőt hozatott a társaság tiszteletére és sikerült egyik-másik kritikus szellemet becsalni a tegeződésbe.

— Szerbusz, szerbusz!

Akkor János letette a poharát s így szólt:

—Hallod-e, kedves barátom, ha még egyszer kifogásolod a konyhámot, úgy kiröpítelek, hogy a lábad se éri a földet.

—Kérem, kérem...

— Semmi kérem, eddig nem mondhattam ezt meg, mert vendég voltál, én pedig Nick, a fogadós.*) De most a barátom vagy, hát őszinte lehetek.

Ugratni legjobban a Spinglit, Brauswetter Ottót lehetett, aki egyetlen estén sem maradt el, mint ahogy csaknem a halála napjáig a Kassba járt az öreg Brauswetter János is és valamelyik kördíványon szunyadozott egy sor álom-előleget. Sokszor hajnali két óráig is.

*) A Ripp van Winkle operett szereplőjéről ragadt rá a név.

A Spingli volt a point-gyilkos, viccet a világon senki akkora tökéletességgel nem tudott elrontani, mint ő. Viszont, ami újat hallott, azt a legszélesebb alapokon megmagyarázta, hogy a részletekben semmi félreértés ne támadjon.

Teszem azt, el akarta valaki mondani a régi adomát, hogy sóért, meg paprikáért küldték a gyereket, — Brauswetter nyomban előrehajolt és a felfedező szenzációs arckifejezésével magyarázta:

— Tudniillik a szülői küldték a boltba, mert ott kapni sót, meg paprikát. Ezt ő (az elbeszélőre célzott) kihagyta belőle.

Korán meghalt, önkezeivel vetett véget az életének azért a merészségéért, hogy jobban bízott a magyar koronában, mint a svájci frankban. A spekuláció korszakában voltak furcsaságok, de a legbiztosabbnak tartott valutát csak a Spingli kontreminálta meg.

A Kass-kávéház örök emlékü örök-vendégei közé tartozik Strausz Miklós, a halkszavú, finom ügyvéd is, aki olyan pontos volt, hogy hozzáigazították a kereskedők az órájukat.

— Öt óra van, a Strausz úr megy a Kassba.

... Ha fölöttünk valahol kerekasztalt formálnak a felhők, bizonyára a régi Kassbeli társaság üli körbe s mikor szemez az eső, Brauswetter Ottó kacag immár századszor Lichtenegger adomáján, a sváb származású »nod fégedén«.

(A Goldstein.)

A nevezetesebb helyiségeket emlegetve, nem hagyhatjuk ki Goldstein Pál kóser vendéglőjét. Kuriózum volt az öreg Goldstein, ritka ember látta őt nevetni, mondanivalóihoz képest a táviratistílus vénasszonyos fecsegés volt.

— Meleg libatöpörtöt ennek! — szólt rá dángubáló pincérére és a hüvelykujával a vállán át hátrafelé bökve mutatta az irányt, hogy kiben rejlik az elégtétel.

Nem is virágozhatott fel egy olyan üzem; ahol a legjobbat adják valóságos garasokért.

Több próbálkozás történt a Feketeházzal is, a vendéglő üzemén azonban a sokszor túlságosan sikamlós orfeum társaságok se tudtak lendíteni. A hajdan nagyon tekintélyes és vagyonos Mayer-család ebbe temette megmaradt garasait.

(*A Hági.*)

A régi színkör helyén épült Hági vasárnap a kispolgároké volt, egyébként a középosztály söröző helyisége, a honvédtiszteké. Központja pedig mindenkinek Szlampi, amely néven Szekula Antal telekkönyvvezetőt ismerték.

Szlampi makacs és lassankint megöregedett agglegény volt, aki itt töltötte napjának jó részét, folytonosan várakozva az ismerősökre, mert hogy azok állandóan késnek és nem tudják méltányolni egy nyugdíjas türelmetlen lelkiállapotát.

A kényelmes, elgömbölyödött emberkét nem izgatták nagy problémák, a tragédiákon hamar átsiklott és került minden elérzékenyülést, mert az csak álmatlanságot okoz. Az álmatlansággal fejfájás jár, — győzze aztán az ember kikúrálni szódavízzel!

Azt beszéltek, hogy Szlampi lassankint belekerült a leltárba s amint váltakoztak a Hági bérlői, úgy adták és vették át a bútorokkal és a konyhafelszereléssel együtt őt is.

Arra mégis vigyázott, hogy férfiúi méltóságán ne essék csorba s olykor titokzatos mesébe kezdett.

— Tegnap nevezetes vendégem volt, meglátogatott egy grófnő.

— Csakugyan, láttunk alkonyatkor sétálni a Tisza-parton egy nővel, — mondta rá valaki.

— Ugye, hogy láttatok. A tájat mutattam meg a grófnőnek.

— Csakhogy az a hölgy mezítláb volt.

— Hát az inkognito semmi? Te számár! — fortyant fel Szekula Tóni. Csak nem öltözik estélyi ruhába, hiszen kipletykálnátok ti a szene- teket is!

Ő a feltalálója a nyári kézfogásnak. Nyáron annak is harmatos lehet a keze, akit egyébként nem kínozt az izzadás, mire való hát ez a felesleges cerimónia? Úgy van azonban a dolog, hogy valamivel mégis meg kell mutatni az egymáshoz való tartozást, erre való a nyári kézfogás. Az ember összeérinti a hüvelykujja hegyét a barátja hüvelykujjával, aztán a többi ujját meglobogtatja a levegőben, mintha le- gyező szárnya volna.

Egyszer azt hozzák neki hírül, hogy P. üveg- kereskedőn kitört az elmezavar, kórházba szállították.

— Nem csodálom, felelte halálos nyugalom- mal Szlampi. Én is megbolondulnék, ha a nap- jaimat üres üvegek között kellene töltenem.

Olyan kevés a helyem, hogy szinte fájdalmas, amikor futtában kell áttörnöm azon, ami ön- álló köteteket érdemelne. Mondtam már, hogy kóstoló ez a könyv, talán sor kerül egyszer mindenre. Szalay Józsefnek, a Dugonics Tá- rsaság elnökének, ragyogó ötlete, hogy meg kellene írni a magyar földbirtok történetét, — én a házakéra gondolok. Teszem azt, mi volt a Kárász-utca olyan régen, amennyire vissza tudunk adatokban menni, micsoda vál-

tozásokon ment át egy-egy ház, kié volt, ki lakott benne, — száz meg száz regény minden kicsi hely.

A kávéházak hová lettek az emberekkel együtt, a Bergl, a Bavesitz, a Prés, a Szőlőfürt, a Botrány, főleg visszatérhet-e a Sugi? A Feketesas-utca hajdani előkelősége hogyan igyekezett lefelé, hogyan verték ki újságírók Szegedről a német zengerájt s milyen erőfeszítéseket végzett Ádám kávé az orfeum terén?

Lesz-e még Ströbl a Ströbl, akárki bérelje is? Még láttam abban az időben, amikor szép csendes álmra szenderült. Este féltizenegykor már eloltották a lámpást, addig unatkozva sétálgatott az egyetlen pincér, hogy a vendégek, r- már mint hogy Wagner Gusztáv és Kókay István elolvassák az este érkezett bécsi lapokat.

— Mit szól ehhez ügyvéd úr? — szólalt meg nagy ritkán a szoborkülsejű szép szál Wagner.

Megbökött az ujjával egy közleményt és nyújtotta az újságot.

Kókay elolvasta, adta vissza a lapot.

— Hát nagyon derék dolog ez, Wagner úr, nagyon derék!

Ennél több szó nem is hangzott a hires, régi, finom és csendes kávéházban, még a pincérrel se kellett beszélni, mert az úgysis tudta, hogy csak pikkoló kapuciner volt a fogyasztás.

Játékos elmék

Azok voltak, tele volt velük a város, mindenki tréfán törte a fejét. Csak a »lakatkarakterű« Főkövi Béla nem nevetett, ő őrizte Kállay főispán titkait. A beléje helyezett bizalom aztán olyan fontoskodóvá tette, hogy még akkor is diplomatikus választ adott, ha azt kérdezték tőle, hogy ki a szegedi polgármester?

— Nem tudok most érdemi választ adni, — körülbelül így mondta, — előbb utána kell nézнем az előiratokban.

Mert igaz is, mit lehessen tudni, mikor származik baj az ilyen kíváncsiaskodásból.

Mondom, talán csak ő nem kereste a tréfás kedvet, kivüle mindenki más. Főleg a főispánja.

Ha megkérdezték a makacs-agglegény Kállayt, hogy miért nem nősz meg, negédes ringatózással felelte.

— Nem szoktam nőszni.

Női társaságban a legtökéletesebb gavallér volt, de mindig megőrizte a fölényét, valahogyan három lépés távolságban tartva magától a praktikás asszonynépet.

— Majd én tűzöm fel dobogó keblükre az érdemrendet, mondta kitüntetések átadása alkalmával.

Ahogy a »dobogó kebleket« megfelelő mosoly

kíséretében emlegette, abban is csupa szarkazmus volt. Akik a kitüntetést kapták, tisztes korban régen túl voltak sok mindenen, s valóban, a keblük immár csak azért a kis keresztért tudott dobogni.

A mai, tréfától elszokott korban, amikor — mingyárt előrebocsátom, hogy nagyon kevés jussal — érzékenyebbek lettek az emberek, mint bármikor, a legszűkebb intim körben sem lehetne olyan felköszöntöket mondani, mint amilyennel Kállay Albert és Lázár György tisztelték meg ... a barátaikat. Ma nem ismerik a tréfát s a közéletben tajtékzó ajakkal vagdosnák egymás fejéhez az emberek azt a sok »leleplezést«, amin fehér asztal mellett a leleplezett mulatott a legjobban. De éppen ez jellemzi annak a korszaknak a kedélyességét, szinte azt lehetne mondani, hogy jámborlelkűségét.

»Sine ira et studio«, — mondom, idézve a latin klasszikusokért lelkesedő Lázár György nemes szellemét. S ha már itt tartok, ne hagyjuk ki ezeknek a multságoknak a másik karakterisztikonját sem, amely azt mondja: *Ridendo dicere verum*.

Ma nyomban rágalmazássá változik minden szó s kézzel-lábbal tiltakozik a bizonyítás elrendelése ellen — a sértett.

Hogy szinte bohókás gyermekekké tudtak válni a pihenés, óráiban, mit ártott ez Kállaynak, meg Lázárnak?

Ibsen mondja egyik levelében:

— Ha valaki az életben a maga hivatásába fekteti tőkét, akkor már nincs módja barátokat tartani. A barátok tartásának drága multsága nem abban van, amit az ember értük tesz, hanem amit rájuk való tekintettel elmulaszt tenni. Emiatt sok szellemi csira megy

tönkre...

Hát éppen az mutatja az ő kiválóságukat, hogy még itt se követtek el mulasztást. Annyira külön tudták választani a dolgokat a személyektől, hogy sokszor a jóbarát éppen azért nem kapott meg valamit, mert jóbarát volt. Van ezekről néhány klasszikus esetem, de itt most vidám történetekről esik szó. Majd, más-hol.

Játékos elméje volt Juhász György érdemes asztalosmesternek, aki úgy kínálta a remekbe készült diófacoporsóit, hogy azokban érzi csak jól magát a halott.

—Nehogy érckoporsóba temesse kend az ángyát, mert grünpánt kap.

Ez csak így hangzik tréfának, Juhász mester komolyan hitte azt, amit mond.

(Nem árulom el az időt, hogy mikor olvastam szegedi hirdetésben, de nagyon meghatott az udvarias előzékenység, amely azt mondja:

—*A temetkezni kívánó* igen tisztelt közönségnek a legolcsóbb árakkal állok rendelkezésére.)

Tömörkény István felfedezte egy külföldi lapban a szegedi kultúrpalota mását, illetve azt állapította meg, hogy a mi »pagodánkat« másolták le valami híres műintézetről. Ez ellen a tőle telhető módon és haraggal vezércikkben kifakadván, címül azt bigyesztette föléje:

—Kultúrpalota, ön az?

Viszont mikor folytatásos regényt fordított a régi Naplónak, az éjszakai kényszermunka ilyen sorokat adott a tollába:

—Hah, szólt az órgrófnő igéző pongyolájába burkolózva, nem lesz itt addig rend, amíg fel nem építik a fogadalmi templomot.

Becslőmunkánál, mikor szakemberek tudo-

mányát vették igénybe, azok nem mulasztották el megkérdezni:

— Kaucióra becsüljük, vagy adóra?

Az első esetben ugyanis igen előkelő palotává avanzsálódott a kis guliba is, hiszen két szerelmes szív boldogsága függött tőle. Az adóra való becslés lényegét minek magyarázzam?

Abafi Aurél közjegyző (vulgo: a Táti), nagy vadász volt, kutyanévelő, jön egyszer hozzá valaki, hízeleg, mert jóindulatot vár tőle.

— Közjegyző úr, egy pompás vizslát örököltem. Én nem tudok vele mit csinálni, de olyan helyre adnám, ahol szeretik az állatot. Nagyon szívesen felajánlom Önnek.

— Nem szuka? — kérdi Abafi, akinek sok baja volt már a nőstény kutyákkal.

— Csak egy kicsit! — feleli a dolgokban járatlan ember, de az nem tesz semmit. Alig lehet rajta észrevenni.

Szeged népe sose szerette az élőfát. Itt a facsemetét nyomban kitepték, alig ültették el, rengeteg igyekezet veszett már ezen a címen kárba, — tisztán a játékos elmék jóvoltából. Csak meg kell nézni a parkokat, ahol zománcos táblák hirdetik, hogy Védd a fát, óvd a madarat! — egyetlen se ép. Erős vasbottal, vagy súlyos kavicsal kell abba úgy belevágni, hogy annyi rész letörjön, mint amennyi hiányzik belőlük. Nem is pajkos gyerekek munkája ez, hanem felnőtt, Istentől elrugaszkodott lelketleneké.

Hogy mit lehetne ezekkel csinálni? A kihágási törvény gyenge hozzá, tudok a múltból példát.

Mikor még fahíd állott a mai vashíd helyén, azon tilos volt a dohányozás. Azonban hiába írták ki nagy plakátokra a tilalmat, a szegedi

magyar mégis, pipaszó mellett ballagott át rajta. Egy nagyon okos játékos elme aztán kifundált valamit. Most már képet ábrázolt a plakát, ott is pipál a magyar, de a rendőr úgy vágja képen, hogy a pipa kirepül a szájából, egyben ő is felborul.

Ezt megértette mindenki, a hid biztonságát nem fenyegette többé tűzveszedelem.

Nagyon el kellene egyszer látni egy ilyen fanyűvőt. Elszédítő tréfával viszonzni a tréfáját. Aztán menjen panaszra. A város legjobb fiai közé tartoznék, aki belemenne az ilyen próbaperbe.

Egyszerre fellendült az árvíz után a szegedi irodalom is, a napilapjaink jobbak voltak a pestieknél, mert elevenen írták meg a legapróbb hirt is. Annál nagyobb szükség volt erre, mert például — csak találomra nyúlok bele a nagy szénaboglyába, — még 1876 december 24-én ezt a remekbe irt riportot olvasom a Szegedi Híradóban:

— *Öngyilkosság. K. rókusi mézeskalácsos 23 éves fia, mint a városban szerte beszél — tegnap pisztolylövéssel véget vetett életének. Mondják, hogy előbb bátyjára lőtt volna, kit azonban szerencsére nem talált.* Amikor azonban megindult a Szegedi Napló, nem maradhatott meg patriarkális szokásaiban az addig hetenkint csak háromszor megjelenő Szegedi Híradó sem, hanem átalakult szintén napilappá s megkezdődött — sokszor személyeskedésekkel tarkítva — a gyilkos iramú verseny.

Addig délután hatkor befejezték a szerkesztőségi munkát s leéghetett a fél város, reggelre nem lett volna szó róla a Híradóban. Lehetetlen ilyesmivel feltartóztatni a nyomdát, amelynek beosztott munkaköre van. Majd a legköze-

lebbi számban! Nagy Sándor szerkesztő úr, aki egyébként később klasszikus krónikása régi szegedi dolgoknak, sietett a Próféta-beli törzsasztalhoz, ahol szigorú férfiak diktálták neki valósággal, hogy mit kell megtámadni, mit megdicsérni. Hogy azzá a nagyértékű íróvá váljék, aki később lett a Senex irodalmi pseudonimmal — túl kellett lennie Szeged határlán. Mondjuk: történelmi távlatban.

Nagyszerű, ragyogó gárda dolgozott Szegeden az árvíz után. Az egyiknek a szelleme megtermékenyítette a másikat, acélpenge volt valamennyi, amely szikrát csiholt az érintkezéskor, az összecsapásnál. Természetes, hogy ilyen levegőben kifejlődhetett az utánpótlás is, habár Mikszáth Kálmán kritikáját a »Szommer darabja«-ról azóta se múlta felül senki. Régen nincs műsoron, még se lehet megírni, csak bizalmasan elmesélni.

Pósa Lajos költő és színházi titkár volt, az újságírásban sose vitte semmire. Ő írta meg, hogy »az ismeretlen tettet Kása András személyében keresi a rendőrség«. Riporter remeklése szintén egy újdonság volt, amit körülbelül így írt meg:

Vonatkozás. Az éjszaka egy órakor esedékes budapesti személyvonat ma késéssel érkezett városunkba, még pedig hajnali fél négykor. A késés oka az, hogy a kisteleki állomásfőnök, aki elsikkasztotta a hivatalos pénzeket, a vonat elé vetette magát, amely darabokra szaggatta.

Hány hasáb telnék ki ma ebből a riportanyagból? De akkor az ilyen kicsinységre nem néztek. Az volt a fődolog, hogy szabad időben együtt volt mindig az egész társaság s még Gárdonyi Géza is megnevettették, már

pedig a nagy Göre sose adta olcsón a mosolyt. Semmit se venni nagyobb mértékben komolyan, mint amennyit az megérdemel! Ez volt a jelszó és ők találták ki a legjobb tréfákat. A piarista gimnázium egyik civil-tanára nagy családú szegény ember volt. Egy napon maga elé citáltatja Fehér Ipoly, a szigorú főigazgató.

— A tanár úr katolikus ember, igaz-e?

— Igaz, kérem.

— Katolikus tanintézetben működik.

— Abban.

— Hogyan ragadtathatja hát magát pogány cselekedetekre? Azt hallom, van két olyan gyereke, akik nincsenek még megkeresztelve. Igaz ez?

— Igaz, kérem, de ne tessék haragudni, nem maradnak úgy. Szegény ember vagyok, minden garasra vigyáznom kell, drága a stóla, — de most úgylis úton van egy újabb gyermek, azt gondoltam hát, majd vele együtt kereszteltetem meg a másik kettőt is. Tömegesen talán olcsóbb lesz.

Így mesélte a történetet a bohém-legenda, mert ezek a gonosznyelvűek nem kíméltek senkit, ők szöttek legendát Zombory Antal szenátorról, aki mindig szerény, csendes, halkan suhanó, de kivételesen vékony ember volt. Mikor az árvíz romboló munkáját megszemlélő Ferenc József szemében könnyek jelentek meg (— mintha legenda volna ez a könny is! —) a bohémek terjesztették el a híret, hogy Zomboryban látta a király megtestesülve a szegedi nyomort s ezért sírt.

— Jaj nekem, de lesóványodtatok, Tónikám!

Élő ember egész szivart nem látott a takarékosan, vagyontalanul élő szenátor szájában, csak apró darabkákat s mikor ugyanabban a

a régi kalapban járt esztendők múltával is, szélnek eresztették az ötletet Zombory állítólagos fogadalmáról, amely szerint addig nem vesz új kalapot, amíg állandó vashidat nem kap Szeged.)*

Az ifjú titánok boldogok voltak, ha odapilanthattak az írók asztalához, Kosa Lajosnak aztán nagyok sok mindenébe került ez a pillantgatás.

Kosa építési rajzoló volt a városi mérnökségen és szenvedélyesen gyártotta a verseket. Mint szakember meg is felelt, de a poézisbe már nem tudta belevinni a kicirkalmazási képességét. Ábrándos, rajongó lélek, aki különösen a »Tél« című versére volt büszke, amelyekben elmereng a ragyogó fehér tájon:

*Fehér paplan alatt
Áll a nagy természet...*

— Költő szeretne lenni? — fogadta egyszer a jelentkezését Lipcsey Ádám, aki az »Asotthalmi leletek«-ben írta gyilkos két-soros verseit.

— Az a legnagyobb vágyam.

— Letette-e már a költői vizsgát?

Kosa nagyot nézett. Hogy ő erről nem tud

*) Zombory egyébként 1930 decemberében balt meg 91 éves korában. Azok közül, akik annak idején fogadalmat tettek, hogy templommal örökítik meg az árvíz emlékét, egyedül ő volt életben 1930. őszén. Zombory ugyanis már tanácsnok volt 1879-ben. Szójjünk hát mi is legendát tisztos emléke köré s higyjünk abban az idegeneknek érthetetlen város-szeretetében, amely szinte azért éltette Szegednek ezt az érdekes fiát, hogy megérje a fogadalom beváltását. Mert utána hamarosan átköltözött a túlsó parton levő tanácsülések színhelyére. Ideát ugyanis nincsenek már tanácsülések.

semmit. Micsoda tudatlanság, vagy rosszakarat hagyhatta ekkora sötétségben?

— Kérem, hebegte, még nem mentem neki, de kötelességemnek tartom. Hol kell jelentkezni?

— Nálam.

— És miből áll az?

— Megvizsgáljuk a tehetségét, természetesen megfelelő formában.

Megadott neki minden felvilágosítást, biztatta, hogy csak készüljön szorgalmasan, majd kitűzik a terminust.

Végre elérkezett ez a nap is. Kosával magyaros ruhát csináltattak, lehajtós gallérján nincs nyakkendő, aztán kivitték a Valéria-térre. Ott le kellett dűlnie az anyaföldre abban a pózban, ahogyan Petőfit ábrázolják az olajnyomatok amint a »Hazám...« szót leírja.

Így adtak fel neki különféle kérdést, megforgatták mindenfelül, — sose tudta meg melyik volt komoly, melyik tréfás, — rögtönöztettek vele adott témára verseket, végül megbuktatták rímeléstanból.

A szegény ember elméje később elborult s fennmaradt róla az a hit, hogy ez a bukás is siettette a tragédiáját.

Fékezhetetlen jókedvükben sokszor úgy viselkedtek a bohémek, — akiknek a dolgaiból csak kóstoló ez a fejezet, mert összegyűl az külön kötetbe is, — mintha náluk is hiányoznék egy kerék. Legalább így látta a kívül álló emberiség, amely hozzá van szokva a nyárs-polgári formákhoz, idiómákhoz, rendet ismer és követel s nem tudja megérteni, hogy a bohém akkor talál meg a leghamarabb valamit az íróasztalán, ha ott szalmakazal módján van összehányva minden.

Az egyik ilyen játékos elme nagy családú, nagyon szegény ember volt, fülén felül is adóssággal terhelve. Elsején a sok foglалás miatt alig kapott ki valamit a fizetéséből. Kitalálta hát a módját, hogyan biztosíthassa a jövedelmét. Szabályosan elvált a feleségétől, akivel azért együtt maradt, de nőtartási díj fejében most már az asszonnyal foglaltatta le a fizetését. Ez a foglалás megelőz minden mást.

Mikor divatba jöttek az estélyek, Csoór Gáspár, korának egyik legjátékosabb elméje, elhatározta, hogy nem hagyja lefőzni a cigánysort, megmutatja, hogy tud a bohémnép is olyat rendezni. Aranyszegélyes nyomtatott meghívók seregét küldte szét a városban, meghiva az előkelőségeket a Híradó szerkesztőségében tartandó estélyre.

Egy garasa nem volt az egész redakciónak, tréfának indult a terv, majd csak kilyukad valahol. Hogy hol? Minek arra idő előtt gondolni? Az ilyesmivel csak a spisz törődik.

A vendégsereg pedig kezdett gyülekezni, ki frakkban, ki szmokingban. Szívesen fogadtak mindenkit; amíg futotta a székekből, arra ültek, aztán felkínálták az asztalokat, — ám kezdett lassan terjedni a suttogás, majd a moraj, hogy mi lesz itt, sehol semmi előkészület.

A legkritikusabb pillanatban kivágódtak az ajtók és megjelent hatalmas tálcákat cipelő pincérgárdájával Kass János, szállítván a legfinomabb falatokat. Olyan volt az, mint a váratlan csoda, körülbelül meg se magyarázható, maga Csoór Gáspár hült el rajta a legjobban, ő se tudott róla, nem rendezte meg, az ő ötlete csak a tréfa volt, viszont Kassé, — akinél különb és bőkezűbb Mecénást soha a

bohémvilág nem ismert, — mondom, Kass Jánosé volt a megézés. A kettő találkozásából pattant ki az a ritka nagy lakoma, amely itt kerekedett hamarosan.

De a csodán is felülemelkedő Csoór most még magasabbra akart kerülni. Ahogy visszanyerte a lélekzetét, udvariasan közeledett a gyanúsabb csoportokhoz.

— Valami nem tetszik talán az uraknak? Pardon, azt hittem...

A bort öblös demijonokban szállította öreg János, hajnalra kiürültek azok s akkor alkalma nyílt Csoórnak az önálló akcióra is, hogy min-mindenben kielégítse a vendégek távozni nem tudó részét. A kezébe nyomott egy ilyen demijont a szedőgyereknek négy krajcár kíséretében.

— Szaladj, hozzá egy kis Patzauert, mert szomjasak az urak. (Az italt a gyáros a nevére tisztelte fel a szegedi nép.)

Hogy borközi állapotban mi mindenre nem vetemedik az ember, arról nagyon sokat lehetne mesélni. Mondottuk pedig, hogy páratlan volt az emberek hangulata, gondtalan élete s nem mindenki szerette a »társalgási bort«, értvén alatta olyant, amit világos reggelig lehet szopogatni, mégse látszik meg az emberen, hogy kalap alatt hált.

A szegedi homoki új borok tudnak kutyaerősek lenni, főleg amikor megtisztultak az őszi forrás után.

— Nóta van benne! — vélte a gazda. Viszont a másik emigyen taksálta:

— Félgyertyás, hála Istennek.

— Hát az meg már mit jelent?

— Azt, hogy a tavalyinál tövig égett a gyertyaszál, mire megkívántam az ágyat. Ebből

csak annyit ihatok, hogy a felénél tart a gyertya, mikorra már elkészültem.

Vitte, ragadta magával ez a bor a jókedvű népet, boldog hangulatukban megfélekeztek a másnapról. Mégis legföljebb annyit törődtek vele, hogy akkor következik a folytatás. Egyvégben, persze.

Akármeekkora multság volt hát látványnak, lényegében nem nagyon lehet rajta csodálkozni, hogy nyári délutánon, amikor a korzó eléggé népes, a bohém harisnyásan sétált végig a platánok alatt, a két kezét pedig beledugta egy-egy cipőjébe.

— Eleget hordoztak engem, most én cipelem őket! — mondta magyarázatul valamelyik megöröknyödött barátjának, aki aztán igyekezett elvinni a tetthelyről.

Mert hogy az örökös józanságba sülyedt profán felfogás nem érti meg, micsoda benső öröm van az ilyen szórakozásban!

Tápay Diga sem tudta felfogni, hogyan lelkesedhetik Szőri József, a mi hősi halált halt festőművésznünk a természetért.

— Nézd, Diga, mondta elragadtatva, hányféle formája, színe van ősszel a falevélnek! Micsoda ehhez képest az emberi alkotás?

A flegma örök szobra csodálkozva nézett Szőrire.

— De olcsón tudsz mulatni Jóskám!

Szegény Jóska megmutatta a világháborúban, hogy tud ő drágán is mulatni.

Külön, nem is egészen jelentéktelen, fejezetet érdemelnének a Iegjátékosabb elmék, a nagyotmondók, a füllentők, avagy — legyünk teljesen jóhiszeműek — azok, akiket az Isten másoknál élénkebb fantáziával áldott meg.

Mindig érdekelt a hazug ember lélektana,

valósággal vadásztam rájuk, mint specialitásokra, meglehetősen nagy gyűjteményem is van belőlük.

Ne higgye senki, hogy egyformák, hogy az egyik füllentő olyan, mint a másik. Ellenkezőleg, óriási köztük a különbség, aszerint, hogy milyen az alaptermészetük, az egyéni hajlamuk. A társadalmi állás nem számít, abban a tekintetben már egészen összeolvadnak, (Aminthogy nádfedeles gunyhóban is születet lángeész.)

Aki rosszakaratból hazudik, az már nem is hazug, hanem komisz ember. Ezekkel nem érdemes foglalkozni, ámbár most csak éppen felvetem magam is a kérdést, részletezésbe nem megyek, későbbi időre tartom meg az anyagot.

Van, aki azért füllent, hogy érdekessé tegye magát. Aki mindent jobban tud másnál, »hasonló eseteket« talál ki pillanatok alatt, mert szégyenli, hogy lemarad az értesüléseivel, hogy neki nincsenek olyan jó összeköttetései, mint másnak. Van, aki elképzeli egy eseményt, hogy így történhetett volna, aztán az ihlet tüzében annyiszor variálja, hogy a végén már maga is megesküszik rá. Egyszerűen egybefolyt agyában a valóság a költészettel.

Néha a tréfa fejleszti ki a hazugságot, a heccet — miután koholtak valamit a jókedv tiszteletére — szenzációra lihegők komolyan veszik, tovább adják s miután mindenki aggattott rá egy kis diszt, vagy szédületes hazugság, vagy pletyka származik belőle.

P. I. régi barátunk mesével szerette traktálni az ismerőseit és így mondta el erdészkorából azt a nagyúri vadászatot, hogy amikor a fejedelmi vendég leterítette a tizenhataggancsos szarvast, a hatalmas szarv letört az állat leesése közben. Odarohantak hát és a legnagyobb

álmélkodásra megtalálták benne az acélcsavárokat.

— Öregem, szólt rá gyöngédtelenül valaki, mese ez, hiszen Mikszáth is megírta valahol.

Mesemondók nem jöttek zavarba.

— Megírta? Nem olvastam, de nem lehetetlen, mert hiszen én meséltem el neki.

Egyáltalában emeljük ki megalázó sorsából a Hazugság fogalmát és valljuk be, hogy azt illeti csak a jóindulatúlag vett hazug titulus, aki ártalmatlanul művészkedik, senkinek vele kárt nem okoz.

A hivatásos hazugban bizonyos mértékben a művészet nyilatkozik még. Az egyéniségétől függ aztán, hogy hogyan. Ha nagyon messzire akarjuk vinni a témát, akkor a mese se más, mint kitalálás, elleplezése a valónak egy képzelt szebb kedvéért, mégis olyan köntösbe öltöztetve, hogy igaznak lássék. Még erkölcsös tendenciája is van, oktat, visszatart a rossztól, gonoszságot büntet, erényt feleml.

Mégse igaz, jaj! Csak mese, vagy regény. Szóval egy-kutya.

Nem mesél a szobrász, meg a festő sohamem-látott szépségekről, formákról?

Mondom hát, ne bántsuk a hazugokat és ne legyünk túlságosan szigorúak a fogalommal. Szüksége van az ellisztesedett társadalomnak erre a kovászra, hiszen minden csak kifejezéseken, minősítéseken múlik, mert teszem azt, a politikai életben egy-egy államférfiúi kijelentést, vagy cáfolatot sosem neveznek egyszerűen hazugságnak, pedig mindenki mérget vesz rá, hogy nincs úgy, ahogy mondva van.

A Csónakázó Egylet regattaházában, ahol valamikor párját ritkító baráti élet folyt, Nagytata ismerte jól az embereket s ha valaki mesét mondott, csak legyintett rá mosolyogva:

— Kompona!

Nagyszerű szóképzés, megneheztelni sem lehet érte.

Voltak aztán fejlődési fokok, hogy egy-egy »mesedélután«-on épp csak elkezdte a szónok:

— Pesten voltam tegnap s találkoztam...

Nem is folytathatta, hogy kivel, már rázúgott a kórus:

— Kompona! Kompona!

Ha eljutott odáig, hogy megnevezhetett valakit — mindig közéleti előkelőséget, majd már nem azt! — háromszoros volt a felzúdulás.

— Kompona, kompona, kompona!

...Hát majd sorra kerülnek egyszer ők is.

De addig is tanuld meg felebarátom, hogy valamiképpen az okosság képében tetszelgő embert nem szabad magadra uszítanod, akár mennyire többet tudsz nálánál, vagy észreveszed a tévedéseit, — azonképpen ne tégy megjegyzést a mesékre, amikkel föléd akar kerülni.

Azt mondod, nem viselheted el, hogy butának tartsanak, akinek mindent be lehet adni?

Jó, csak hogy nem azt fogják rád, hogy buta vagy, hanem hogy komisz. Legalább is irigy.

A nagyágyú

Megírni Pillich Kálmán egész életét csak hatalmas könyvben lehetne, annyi annak a tartalma, olyan sokféle, érdekes is, különös is. Csodálatos egyéniség volt, senki máshoz nem hasonlítható. Csak egy vonása van, amiben egy az elődökkel: Fanatikusan szerette Szegetet s dolgozott érte hosszú életén át annyit, mint néhány generáció együttvéve.

Ő volt az élő lelkiismeret, monstruózus alakja úgy állt szimbolikusan a városháza kapujában, mint félelmetes tilalomfa. A székház emeletrevezető lépcsőházába az ő indítványára szavazta meg a közgyűlés a karfákat. Mosolyogtak rajta, ráfogták, hogy érdek vezeti, mert ahogy elnehezedett a teste, szüksége volt, hogy felmenet belekapaszkodják valamibe.

— Nem tagadom, mondta, mikor szóba hoztam előtte, hogy mit beszélnek, öreg ember vagyok, jól esik az a karfa. De akkor tehetnének szemrehányást, ha csak magam használnám. Figyeljék meg, hogy egy nap alatt hány felfelé haladó öreg ember kapaszkodik meg benne! Amiért a vízvezeték kiépítését sűrgettem, ne igyak vizet?

Egyszer előttem haladt fel a lépcsőn Sári János, a sűrűn szereplő hentes-városatya, egy tanyai magyarral, aki rég nem járt a városban.

— Hát ez mi? — csodálta meg a karfát a

tanyai.

— Eh, a Pillich indítványa, felelte Sári, kétségen kívül irigykedve az ötletért.

Mert neki is épp úgy eszébe juthatott volna. Ott ült fél délutánokat a Tisza-kávéházban, öklére támasztva az állát és keservesen tűnődött.

— Mi baj, Jánoskám?

— Semmi se jut az eszembe, hogy miről interpelláljak a legközelebbi közgyűlésen.

Hát ezt is közéleti tevékenységnek nevezték valamikor. Vagy tán megvan még ma is a divatja?

Pillich Kálmán tekintete elül nem bújhatott el senki s akármit cselekedett a nemes tanács, vagy a tisztelt szakhivatal, mindig számolnia kellett azzal, hogy hátha megtudja Pillich Kálmán, aztán mit szól hozzá?

A számvevőség titkait jobban ismerte, mint a főszámvevő, a mérnökség eseteiben ő volt otthonosabb. Fórum volt, mindenki elvitte hozzá a mondanivalóit. Ha valamelyik kiskirály annyira túltengett a maga szemétdombján, hogy vakmerőségében már se látott, se hallott, — ezzel mindig belefeküdt valakinek a gyomrába. Aztán — hol tiszta szándékból, hol irigységből-miből — Pillich Kálmánhoz szaladtak, hogy vágjon bele a dzsungelbe. Ezért hívták Pillichet a nagy ágyúnak.

Finom, ínyenc-falatok nagymestereként néha magamagától vetette ki egyik-másik ügyre a nagy fenékhálót. Szépen csalta, csalogatta az áldozatot, elvitatkozott vele a közgyűlésen, amig körülkerítette, az elszólta magát, kimondott egy szót, amire éppen várt, aztán lecsapott rá és úgy marcangolta, ahogy akarta.

Egyszer harminc napon át tartott Szeged város közgyűlésén a költségvetés tárgyalása.

Kállay Albert főispán szerette délután hatkor bezárni az ülést, várta a tarokk-pártija.

— Ne siessünk ma, kérlelte Pillich, maradjunk itt, mondjuk: hétig. Nagy dolog a város háztartása, ilyenkor eshetik szó olyasmiről is, amihez egész éven át nem jutunk hozzá. Volna néhány megjegyzésem.

Kállay szeretetreméltóan mosolygott.

— Holnap is van nap, minek siessünk annyira?

Pillich próbálkozott még egy sort, de mert Kállay tovább is ellentállt, azt találta mondani egy kis indulattal:

— Sok idejébe kerülhet méltóságodnak ez az óra!

Azzal hozzáfogott a költségvetés boncolásához. Mi az, hogy boncolás? Trancsérozta, szaggatta, darabokra tépte, összehányta, fenekestül felforgatta. A gazdasági tételeknél számon kért minden fillért, — László Gyula szenátor vérbeborultan forgatta a szemét, sose értette meg tisztán, hol van Pillich szavában a tőr, vagy az inszinuáció mérge? A referensek egész sereg fullajtárt tartottak maguk mellett, minduntalan iratokat kellett előkotorni és csodálatos, Pillich jobban tudta, mi van azokban, mennyi az aktaszámuk.

— Tessék csak az utolsó bekezdést is felolvasni, a legfontosabbat kihagyta.

Ma már talán nem is fontos, hogy mi volt benne. Bizonyos, hogy úgy kezdődött: »... tekintettel...«, de Pillich nem volt tekintettel senkire.

Délután hatkor véget ért a közgyűlés, folytatása másnap, gyékényen a mérnökség. Azt különös kéjjel szaggatta, hallatlanul érdekes dolgok lepleződtek le, a világ mégse fordult ki sarkából. Ellenben egy hónap múlva meg-

kérdi Pillich Kállaytól:

— Nem megmondtam, hogy sokba kerül az az óra?

Kállay, a nyugalom élő szobra, most is finoman mosolygott.

— Kedves ügyvéd úr, semmi se sok, ha a köz javára történik. Nekem nemcsak élvezetes, de hasznos is volt ez az idő, mert megtudtam sok olyasmit, amiről eddig nem volt fogalmam.

Ritka gourmet ez a Pillich. (Teljesen kifejező szó nincs rá a magyarban, de össze is keverik a fogalmakat. Nagy *gourmand*, mondják némelyik emberre, pedig nem azt gondolják, amire szánták. A *gourmand* a Fresser, aki arra dolgozik, hogy minél több ételt tömjön magába. Ellenben a *gourmet-t* Feinschmeckernek mondja a német. A magyar ínycenc szó árnyalatilag nem olyan sikerült.) Pillichnek is épp akkora az érzéke a *szezonújdonságok* iránt, mint Kállaynak, aki maga jellemzi baráti kör számára sokszorosított »értekezés«ében barátját úgy, hogy:

— Apró szívességgel kötelez le mindenkit. Az első folyamodású bíráknak nyulat küld, a tábla őzet kap, meg földi epret májusban. Az adóvégrehajtónak elég egy portorikó szivar is, viszont az első rózsacsokor az adószénátor feleségéé, mert az ura ad halasztásokat.

Az előző fejezetekben megemlékeztem már a kor tréfacsináló kedvéről. Pillich Kálmán hatalmas célpont volt, vele különösen sokat tréfálkoztak. Kapóra jött, jó alkalom volt erre a hatvanadik születésnapja, amit nagy ünnepséggel ült meg a baráti köre. úgy készültek rá, mint a gyerekek, épp annyi lázzal, örömmel. Kállay Albert jellemezte benne a vadászt, az ünnepi felköszöntőt Lázár György mondta. Pompás írás ez a kéziratban megmaradt, be-

szed, (talán az utolsó példányát én őrzöm), s nehezen tudom megállni, hogy ne közöljek belőle részleteket. Azonban ma már alig értenék meg az akkori tréfát, hogyan gyarapodott a kerítés gyakori »átcsoportosításával« a Pillich-birtok; gazdaságos beosztással hogyan használta fel melegházának tűzfalát a jégverem oldalának, milyen úttörő volt a sertés-táplálás rendszerében, mikor is falkáit az újszegedi ólaktól a szőregi vásárra való hajítás címén délelőtt áthajtatta a torontáli töltés melletti tanyájára, délután pedig vissza. A népkert hátamegetti utakon és közökön buja volt a fütermés.

Ragyogó részek ebben a leírásban P. K. harcai a városi fiskalátussal és az adóhivattal. Majd arra tér át, hogy mekkora a talentuma, a szónoki képessége, milyen alaposan ismeri a város minden dolgát.

— »Szeretreméltóságán kívül, úgymond, e három tulajdonságon alapul azon igazán félelemgerjesztő befolyása, mellyel a közgyűlésen bír, de melynek magasztosságát a torony alatt ezidőszerint tizenhárom élő rokona dicséri...«

Így megy ez végig, folytonos derűs csipkedéssel, aztán jön az általános jellemzés, még pedig a vérbeli író tollára való meglátással és jellegzetességével, szinte kiengesztelésül:

— »A legfontosabb tulajdonsága, amely az összes eddigieket áthatja és kedves harmóniába öleli, a kiapadhatatlan kedélyesség, hűség, barátság és az ezeket átfogó kimondhatatlan jó szív. A tréfa a komolysággal, a naivitás a nem rossz értelemben vett furfanggal, a bohémesség a takarékoszággal, a gavallérság a cinizmussal, a gyengédség az erőszakkal, a harag a kiengesztelődéssel úgy össze-vissza vannak benne forrva, hogy mikor a nagy zűrzavar

ból valamit kihalászni kezdünk, akképen válik ki tisztán belőlük a hozzá közelállókka szemben a férfijellem egyik főekessége: a kedély, a hűség és a barátság, mint származik az összes létező színek egybekeveréséből a fehér. Nem nyűgözi le magát mellétekintetekért, hanem azok félretolásával tör a cél felé. Nem szolgál az hátrányul reá nézve társadalmilag sem, mert nem affektált tulajdonság, hanem veleszületett, mint pacsirtával a dal és így nincs sem szegletessége, se odiózus oldala, ez az ő lénye.«

...Hát ezért csakugyan nem volt szabad megharagudni, pláne mikor ilyen szépen volt beadva. Mert ami a rokonok elhelyezését illeti, ugyan, ne bolondítsuk egymást, emberek se ne bántsuk a régi vármegyét, nepotizmust, családi érdekeket, mit emlegetve. Bizony csak igen elhelyezi a maga atyafiságát a városi polgár is a hivatalokban. »Városi érdekből« Lázár is tett apróbb szívességeket. Mindent másnak, magának és hozzátartozóinak semmit. A fiát se adta közigazgatási pályára, Lázár László ma igazgatója az államvasutaknak és «gyik büszkesége a magyar közlekedésügynek.

Pillich maga az árvízi emlékeire volt a legbüszkébb. Átélt a veszedelmeket, átdolgozta, görög istenszobrokra emlékeztető vállával támasztva a töltést, hogy minél később szakadjon át. Március tizenkettedikére hajló éjszakan megszólalnak Szeged harangjai és egy órától kettőig emlékeztetik a lakosságot, hogy akkor tört be a víz. Ezt a harangszót mindig Pillich Kálmánnál vacsorán várta be a legintimebb társasága. A megmaradt régieken kívül egy-két új ember, aki jól vizsgázott már a Városszeretetből, Ott volt Kállay főispán is, aki a nagyúr specialitás-gyűjtésével ragasz-

kodott Pillich-hez, akármennyi borsot is tört ez az orra alá. A közgyűlés végeztével a legjobb barátok lettek megint, hiszen együtt dolgoztak a város újjászületéséért és hogyan is érthette volna meg az ilyesmit a »spisz«, aki a közélet csatározásaihoz okvetlenül megkívánja a személyes gyűlölködést is!

Azok az árvízi vacsorák! A sült pulykát egészbe hozták be az asztalra nagy deszkalapon. Pillich Kálmán aztán kötényt vett magára és személyesen tráncsírozta fel régi huszárkardból készített fegyverrel a madarat. Hogy a zsírja szétfreskendezett, az nem volt baj. Vigyázzon mindenki magára, azért tettek a tányérja mellé szalvétát is. Mondom, ő végezte a szeletelést, a darabokat aztán kézzel rakta a vendégjei tányérjára, különösen ügyelve nemcsak a rangsorra, hanem arra is, hogy kinek milyen kondícióban van a foga. Mert aszerint kap mellehúsát, vagy combját, amiben egész ín-kábelek vannak elrejtve, elpusztíthatatlan huzalok titkolják a hús-részeket. Hogy ez a kiszolgálási mód nem volt a leggusztusosabb, arról lehetne beszélni, azonban Pillich Kálmán annyira különleges helyet foglalt el a város társadalmában, hogy szinte föl se tűnt már, milyen küllősek a köszvényes ujjai.

— Speciális villája van! — mondták mosolyogva és belenyugodva mindenbe.

Leírni a házatáját, a gazdálkodását, szinte vakmerőség-számba megy, mert arra csak Dickens lett volna méltó, hogy minden színét, árnyalatát, hüen, részletesen megörökítse. Volt egy hatalmas asztala, tele iratokkal. De a hatvanas évek aktacsomói épp úgy ott heverték, mint a tegnapiak, művészietlen rendetlenségben minden. Spárgadarabok, ceruzavégek, nyeletlen bicskák, spanyolviasz-hulladékok,

üres szardíniás dobozok, elsárgult és egészen friss újságok, memorandumok, cédulákon gazdasági számadások, imhol egy félig elszívott kurtaszivar kandikált ki az 1880. évi zárszámadás kebeléből, de ha az 1899. évi szegedi mezőgazdasági kiállítás terveihez érsz, alighanem mintazacskót találsz mellette heremaggal. Az összhangot csöppet sem zavarja a tejesköcsög, vagy a bőristráng, — közben levelek és konceptusok százai, épülettervek, éppen csak megkezdett bírósági beadványok, városrendezési problémák, — a jó Isten tudná valamennyit felsorolni.

De épp ilyen az ebédlő is, ahol az illusztris vendégsereget fogadja. A szoba sarkában a gazdasági élet sok kincse, liszttel teli zsák, búza. Az ablakban finoman avasodó szalonna, (az igazi szegedi gusztus különösen vágyakozik erre a sárguló, avas ízű, szalonnára), bögre tejfel, köpülés-közben abbamaradt vaj. Panyókára vetett sonka kacérkodik az ablakszárnyon, tálak, kishordók, lopótökök, borminták léptenyomon.

Ő maga szinte beleépítve a székébe, ül az asztalnál és bütykös ujjaival úgy zongorázik ebben a bábeli zürzavarban, hogy pillanatok alatt megtalálja, amit keres. Ha évtizedek választják is el a tárgytól. Mindegy, tud mindent, de élő ember a halmokhoz ne nyúljon, aki más itt rendet akar teremteni, egész biztosan elpusztítja a rendet. Nagyon nehezen mozdul, a lába régen eltörött, mankóval jár, hatalmas testét úgy kell hatalmas erőnek segíteni, akkor is, ha ágyba fekszik. Hát még amikor kocsira ül!

A szava pillanatra sem hallgat el, rengeteg a dolga. A háza állandóan tele soha el nem képzelt korú vénasszonnyal, akik vagy mos-

tak, vagy a konyhában totyogtak, de állandóan ettek, — részint fiatal legénykéekkel, garabonciás diákokkal, nagyhajúakkal. Az előbbiek voltak a cselédei, emezek az írnokai. Valamikor tartott rendes ügyvédi el öltet is, de mikor abbahagyta a szóbeli tárgyalást kívánó perek vitelét, írásban intézett mindent és megelégedett a legszerényebb igényű supplencekkel.

— Írja, galambom-tubicám, Tekintetes királyi járásbíróság!... Miska te, az apád mindenit, nem megmondtam, hogy elvidd patkolni a lovakat!

A boglyas fejű diák ijedten szólal meg.

— Ezt is a tekintetes járásbíróságnak írom?

— Fenét! Nem látja, hogy most fordult be a tanyásom az udvarra? Hol is hagytuk el? ...Igazolt ügyvédem útján a következőkben vagyok bátor... Kisasszony, Kisasszony, (a szemét behunyja és valahogy a levegőbe fordítja fölfelé az arcát), elküldték-e a cantalup-dinnyét a Kállay főispán urnák? Hogy nem? De a hét szentségít magának, már mindent magam csináljak? (A Kisasszony a házvezetőnője volt.) Az a negyvennyolcbeli vén markotányosnő, ha már nem rabolták el a Paszkievics muszkái és itt maradt a konyhában, szaladjon el vele gyorsan. De az egyik lába ott legyen, a másik itt, aztán kérdezze meg azt is, hogy lesz-e a héten rendkívüli közgyűlés? Hol is hagytuk el, tubicám?

Ez megint a diáknak szól, aki rágja a tollszárat.

— »... a következőkben vagyok bátor a tekintetes járásbíróság...« De tegye csak félre azt a beadványt, vegyen elő másik papírt, a Lázár Gyurinak van üzenni valóm. Sehogyse tetszik nekem az a vircsaft, ami most folyik a java-

dalmi hivatalban.

Eláruljam, hogy a Lázár polgármesternek szóló levél se készült el? Már hogy aznap. Meglett, hát meglett, csak a sorját kellett kivárni.

— Kedves Gyurikám! Jól tudod, hogy a közérdek csataterén vívott harcaim... Kisasszony, Kisasszony...

— Tessék parancsolni drága, aranyos jó ügyvéd úr, röpült be a rajongó öreg lány.

— Mi lesz ebédre?

Sorolta elő, Pillich Kálmán szinte elolvadva csámcsogott, előlegezve magának a gyönyörűségeket. Közben elszalasztotta a diákot egy font sóért, mert kifogyott, a kisasszony pedig, — aki később élettársa és utolsó éveinek gondozója, ápolója lett, — szigorú perpatvarral őt interpellálta meg ezért; továbbá második útján elszaladt a diák bélyegért, a harmadikon a Hattyasy lakatoshoz, hogy nyomban jelenjen meg és igazítson meg egy ócska zart; panaszosok jöttek, ügyfelek, protekciót kérők, ezeket leültette és szükség esetén, — ha valamennyi Írnoka megbízatásban járt már, — nekik diktált sürgős periratot, vagy őket szalasztotta el a városházára.

— Tisztelteti a Pillich ügyvéd úr a tanácsnok urat, tessék egy félóra kölcsönadni a Fehértó aktacsomóját, mingy árt visszaküldi, csak meg akar benne nézni valamit.

Ott nagyot bámultak a diákon és elküldték. A legközelebbi találkozásnál aztán maga volt az élő szemrehányás az öreg.

— Minden udvariasság kifogy belőletek? Azt a rongyos kis szívességet is sajnáljátok az embertől?

Kegyetlen kezek nem sokkal a halála előtt rendet teremtettek az íróasztalán, bárha Pil-

lich igyekezett helyreállítani a statusquót. De ez már együtt járt a betegeskedésével, súlyos bajok szaladtak át rajta, idő előtt a halála híré is költötték. Sárga is, fekete is volt egyszerre az arca, a bőre odaszáradt múmiásan, csak a szeme villogott élénken. Sose volt nagy időre szüksége, hamar magához tért s akkor a régi lett újra, akit minden érdekel, dolgok és emberek egyaránt.

Ha új valaki került a városba és szerephez jutott, azt magához kérette.

— Bocsásson meg, fiam, az öreg embernek. Meg akartam ismerni. De nézzen rám és meglátja, hogy én nem mozdulhatok.

Az új generációban nem sokat bízott. Sokkal nagyobb és intenzívebb közéleti múltja volt, semhogy könnyű szerrel bele tudta volna találni magát a Mába. Ott volt Szesred pusztulásánál és részt vett az újjáépítésében, mint a királyi biztosság tanácsosa. Tekintélyes fiskális volt már akkor is, a politikában a bal-középhez tartozott, mikor Tisza Lajos felkérte, hogy lépjen a távozó Bakay Nándor helyébe.

— Kegyelmes uram, mondta nekünk nagyon sokban ellentétes a nézetünk, nincs nekem ott helyem.

— Szeretem, sőt megkövetelem az ellenvéleményt, felelte Tisza. Csak meggyőződésből származzék és ne érdekből. Ha jó a tanács, szívesen elfogadom, azonban a kész dologba való beleavatkozást nem szeretem.

Pillich erre engedett. Szeged múltját és körülményeit nálánál jobban senki sem ismerte. Nyomban elkészítette az első memorandumát, aztán vagy két hét múlva bámulva látta, hogy Tisza az ő terveit viszi be a tanácsba.

Ellágyulni talán csak akkor tudott ez a sok mindenféle anyagból összetett ember, ami-

kor az édesanyjáról beszélt. Drága, finom matróna volt, nyolcvan éves már a királyi biztosság idején, a másodszeri beszélgetésnél édes fiának szólította a neki rokonszenveseket. Viszont őt az egész város Grószinak.

A királybiztosság tagjai Pillich ujszegedi nyaralójában pihentek este. Egyszer Tisza Lajos is elkerült oda, habár véletlenül. A környéket tanulmányozta reggel hat táján, amikor lóháton érkezett szállásáról, Deszkről, — okkor senki se zavarta.

Megcsodálta Pillich rózsáit, a szintén korán kelő néni pedig felajánlott neki egy csokorra valót.

— Nem is tudom, hogy köszönjem meg, mondta Tisza jóleső örömmel.

— Sose köszönje, kedves fiam, szívesen adom.

Nyomban észrevette, hogy túlságosan bizalmas volt, Tisza gögösségéről viszont legendák szárnyaltak.

— Bocsásson meg a kegyelmes úr, de már rájár a szám.

Tisza arca földerült.

— Ugyan, édes Grószikám, ne mentegesse magát. Nekem még nem mondta ezt a szót senki az édesanyámon kívül. Ez a büszkeségem. Nevezzen csak tovább is édes fiának, nekem pedig maradjon a Grószim. Legalább nem irigykedek a tanácsosaimra, akik szintén így hívják.

... Egész darab történelem, színes, kavargó élet tűnt el Pillich Kálmánnal abba a semmiségbe, amely kegyetlenül öröl meg mindent, mintha csak az ittmaradt tülekedőknek akarna szolgálatot tenni.

A régi tanácsuléseken, ahol sok mindenről szó esett, ami az életet teszi, — halála után

is emlegették Pillich Kálmánt. Mert akinek annyi ügye volt valamikor, mint öneki, az nem halhat meg úgy, hogy rendben hagy mindent. A legnagyobb oktalanság volna ilyen ábrándokat szőni, hiszen Pillich Kálmánnak a bábeli munkálatokhoz hasonlatos íróasztalán még az életében sem volt soha rendben semmi, miért lett volna épp az elmúlása után? Akkor, amikor az emberek végre megpihennek, véget ér a zaklatottság s a lelelkiismeretesebb is azt gondolja, hogy tegye be az ajtót az, aki utána jön.

— Mindig kíméletlen volt! — jellemezték azokon a tanácsüléseken.

Pedig talán nem is volt egészen így. Csak ismerni kell jobban az embereket, hogy jogerős véleményt mondjunk róluk s akkor rájövünk, hogy a szókimondó, vagy éppenséggel goromba emberek annyi gyöngédséget rejtgetnek, hogy az ügyes életművész tőkét gyűjthetne a századrészből is.

Pillich Kálmánt is azok ítélték meg a legszigorúbban, akik a közgyűlési szereplését ismerték s nem látták, hogyan lesi ujszegedi kertjében kislányos aggodalommal, mikor fakad ki az első rózsabimbó?

A természetimádást csak az állatok iránt való szeretete múlta felül, egyformán szerette az özet, a vaddisznót, meg a lovat, — az utóbbit, persze csak kocsiba fogva — s jaj volt annak, aki durván bánt a kutyával.

Megesett aztán, hogy a pecér elfogta a vizsláját. A jámbor állat odahaza kihúzta fejét a nyakravalóból s élénken érdeklődően a tavaszi ebkongresszus iránt, kiment a Szent István-térre. A sintérlegények pedig akkoriban épp az ismert kutyákra vadásztak, mert azok után nézett ki a borralaló.

Hát rohan Pillich-hez az egyik suplence.

— Ügyvéd úr, kérem, elfogták a Violát.

— Tyü! — kiáltoz Pillich, s megereszt néhány hatalmas káromkodást, lelövöm a gazembert, kiirtom a világból, hol a puskám?

Szolgái szétszáguldanak, nincs most semmi fontos tennivaló, csak a kutyaügy s negyed-órába se telik, Viola ott dörgölőzik a gazdája lábánál, eb-pszichologia szerint csakhogy nem mondja is:

— Köszönöm te nagy hatalmadat, óh félelmetes úr, hiszen féllábbal már ott álltam valamelyik keztyűgyár csődhirdetményén.

Az esetet teljes egészében fel kellett deríteni, Pillich minden részletet tudni akart, Viola sonkacsontot kapott, aztán felhangzott a diktálást végrehajtó suplenchez intézett szó.

— Hol is hagytuk el, tubicám? Írja elül-belül: Ezek után, tekintetes járásbíróság...

Egyszer csak kopognak az ajtón, kopott ruhájú, alázatos suhanc lép be.

— Kézit csókolom...

— Rögtön, gyöngyvirágom, mingyárt kész vagyok. Várj addig egy sort, ülj le valahová.

Megdiktálja a keresetet, akkor fordul a jövevény felé.

— Mit hoztál, galambszárnyam?

A galambszárny felugrik s utánozhatatlan gráciával, amiben benne van a büszkeség, meg a borraalótváró kéznyújtás, azt mondja:

— Én fogtam el, kézít csókolom, a tekintetes ügyvéd úr kutyáját.

Pillich Kálmán fürgeségéről beszélni meddő oktalanság lett volna talán már félszázad előtt is, — most mégis villámgyorsan nyúlt át az asztalon, mellen kapva a legényt.

— Te voltál az a gazember? És még ide

mered tolni a pofádat? Hát várj csak!

Néhány szédületes simogatást kapott a pecérlegény, úgy rázogatta a fejét, mint akinek a füle megtelik vízzel. Emberfeletti erővel szakította ki magát Pillich kezéből, elrohant, — soha életében a Szent István-tér tájékára kényszeríteni nem tudták.

Ha nem volna olyan méregdrága a könyv, főleg ha érdemes volna újat kölykeztetni, meg lehetne irni az öreget számtalan szokásával történetével együtt. Mert nem hasonlítottak azok semmiféle máshoz. Ezt látni kellett, járni az öreghez, a bizalmába férközni, beszélni vele. Fantázia idáig nem ér el.

Közgazdászok tőle tanulhatták volna meg a legjobban, hogyan kell minden parlagon heverő energiát gazdaságosan kihasználni.

Az ő házából senki sem távozott üres kézzel, igenis, mindenki kapott valamilyen megbízatást, aminek borzasztó sürgősen kellett eleget tenni. Tudniillik vagy a házi teendőkkal volt elfoglalva a cselédség, (az Isten tudja, lionnan szedték össze a világ legrozszantabb csoroszlyáit), vagy a városházán kutakodtak a suplencek, elég abból annyi, hogy akkora személyzetet el sem lehet képzelni, amekkora Pillich Kálmán valamennyi ügyét lebonyolíthatta volna.

— Tisztelteti a Bokor helyettes polgármester tir, — állított be például valaki hozzá.

Pillich meg sem hallgatta, mit akar mondani, úgy kapott a szavába.

— Várjon csak lelkem, tubicám, mingyárt átveszem az üzenetet, addig szaladjon el ezzel a cédulával, hozza el a krumplimat.

Mikor újszegedi kertjét árendába adta Temesváry Gézának, az akkori rendőrbírónak, a hely-

színi szemlét alaposan megtartották, a hiányokat konstatálták, aztán Temesváry ment volna haza.

— Ne siessen úgy, kerüljön beljebb. A szobában azt mondta:

— Üljön már le nálam, írja csak, amit diktálok.

Temesváry Géza gyanútlanul fogta kezébe a tollat, három levél lett belőle.

— Nézze csak, kis sógor, hazamenet kézbe-síthetné is.

Állítólag Temesváry nem mert ellenkezni, mert valahogy visszaképzelte magát abba a régi korba, amikor aktív tényezője, részben kifutója volt jogász-gyerekként a Pillich-irodának.

(Rossz nyelvek szerint Pillich Kálmán ugyanakkor le akart diktálni néhány érdekelt kihágási ítéletet is. Megírta ő figyelmeztető céduláit a bíráknak is, hogy szívesen venné, ha az ő fele javára döntenék el a port. A törvényházban megmosolyogták, de nem vették komolyan.)

A háború idején történt, hogy újszegedi kis területei egy részét katonai célokra adta bérbe, azon kincstári lovakat tartottak s mikor Pillich lovai megbetegedtek, egyúttal zár alá is kerültek, hogy ne terjesszék a fertőzést.

Elég baj volt ez, hogyan kerül ő most esténként haza? Amíg lehetett, valaki mindig kölcsönzött lovat, de elérkezett a nyár, a nagy munkaidő s véget ért a barátság.

Hát akkor azt találta ki Pillich, hogy homokfutóját két muszka fogollyal húzatta. A híd eléjéig sokat nyögtek szegények, mert ott hegynek mentek, de a középtől kezdve vígan gurultak lefelé. Bizonyára mesélik is azóta otthon, úgys mint messziről jött emberek:

— Tudjátok, édeseim, Szeged az egy lapos nagy város, amit bizonyos, írással foglalkozó, hosszúhajú fiatal népek magyar Moszkvának is neveznek. Annak a leghatalmasabb ura volt a mi gazdánk. Mindenkinék parancsolt, bennünket pedig tubicának nevezett, még ha az apánk istene körül járt is. Egy odavaló tovaris elmagyarázta nekünk, hogy az emberfospont nemzeti hagyomány a vengereknél, még Dzsingiz kántól tanulták, de tán jobban a törököktől, akik százötven évig lovagoltak a vengerek nyakán. Én boldog vagyok, hogy a fényes ábrázatú nagyurat húzhattam, aki haragjában is nyájas volt s úgy mondta, hogy fene a pofádba, kérlek alásan. Óh, ne higyjétek, hogy túlzok! Volt ott egy másik nagy úr is, — Temesvárynak vallotta magát bennszülött szegedi lettére, nem is értem, miért, — az deresre huzathatott mindenkit, ha úgy akarta, de a mi urunk még neki is parancsolt. Egyszer kijött föltekinteni a kertet, amely gyönyörű volt, mint az álom, mert volt abban felváltva rózsa, meg vetemény, meg trágyahalom, aztán -csodás tulipántok, szemétdombok, csatornázási rendszerek, — szóval, mikor kijött, a nagyúr jiem tudott gyalogolni, megrokkantak a lábai, mert hosszú évek alatt sok mindent kijárt velük a szegényeknek. De a kertet be kellett járni, azért föltettük a kocsira s ő azt mondta venger Moszkva legfőbb bírói hatalmasságának, aki mindenkit deresre húzathatott:

— Tubicám, kis sógorom, fogják csak meg a muszkával a kocsirudat, aztán húzzanak körül, hogy mindent megmutathassak.

A fő-bíró pedig, aki előtt reszkettek a farizeusok és a pénzváltók, — fejét alázatosan lehajtva beállt a fospontba és húzta apátokkal együtt a fényes ábrázatú nagyurat.

Nőegyleti romantikák

Látunk néha korán öszült férfiakat, a háború sok keserű tréfát csinált, de a régi időben ritka volt az ilyesmi.

— Hogy történhetett meg szegénnyel, hiszen látszik, hogy fiatal ember, csupa rózsás az arca!

Vaktában rá lehetett mondani:

— Nőegyleti titkár volt.

Voltak, akik valósággal rászülettek a pályára, könnyen bírták, sőt — olyan, amilyen — karriert is csináltak ezen a réven. Mert az asszonyok ereje és befolyása mindig nagy volt. De a titkárok legtöbbje belerokkant a sok szekatúrába, a különös szellemű asszonyi vezetésbe, amikor állandóan félni kellett, hogy a szeretetreméltó sok szabálytalanságért egy szép napon feloszlatják az egyesületet. Nem volt ott soha súlyos dolog, vagy főbenjáró bűn, ne tessék azt hinni, azonban a férfinép van olyan oktalan, hogy ragaszkodik az alkotmányos formákhoz s ad a lelkiismeretre is.

Én láttam e harcot...

Nagyon tekintélyesek voltak az elnöknők s olyan versengést fejtettek ki, hogy hasonlóra azóta sincs példa. Valamilyen jótékony adománya volt egyszer Ferenc Józsefnek, azt illet megköszönni. A lázakhoz hozzászokott szege-diek akkor csakugyan nem beszéltek másról, mint hogy ki vegyen részt a deputációban?

Ki maradjon ki belőle? Egész szépen meg lehetett volna úgy oldani a kérdést, hogy felküldenek három szemrevaló menyecskét, azonban erről hallani sem akartak az egyesületi élet népfölkelői. Mikor jutnak ők még egyszer a király elé? Sajnos, a kihallgatáson egyikük sem beszélhetett annyit, mint amennyit elképzelt s amennyire képes volt, azonban még évek múltával is lehetett hallani a megemlékezésüket:

— Boldog vagyok, mert felfoghattam a király egy pillantását

— Rám is rámnézett!

— Csakhogy én rám hosszasabban!

... Így mutatták meg a királynak az árvíz előtti Szegedet, pedig talán mégis csak jobban érdekelte volna az új.

Wöber Flóra néni állt a Vörös Kereszt élén, — ő megmaradt matróna korában is szemérmesen piruló leányszerű egyéniségnek, naivnak, aki a Lajoskájáról, meg a Gyurikájáról beszél, mintha azok még mindig rövid nadrágban járnának. Polgár Lászlóné a Kisded-óvó és Jótékony nőegylet élén állt, Barcsay Károlyné hatalmas szellemű egyénisége a református nőegyletét tette nívósá, Worzikowsky Károlyné a Fehérkeresztet képviselte. (Ez végezte a később létesített állami gyermekmenhely feladatait.) Csak Wöberné halála után ragadta magához a Vörös Kereszttel járó hatalmat, úgy vezetve az üléseket, hogy ha eszébe jutott valami, hát azt nyomban közölte is a jelenlévőkkel, éppenséggel nem zavartatva magát abban, hogy valamelyik felszólalónak a szarvait szakítja ketté.

A férfi-elnök Veress Károly kúriai bíró volt, maga a szelídség, a türelem, a megtestesült halk tapintat, nem is igen adta át az elnöki

széket.

Worzikowskiné azonban, (avagy amint ő nevezte magát, Worzikowski ezredes özvegye), képes volt türelmetlenségében az elnököt is félbeszakítani.

— De kérem, horkant fel Veress Károly, talán mégis tetszenék várni.

— Elfelejttem addig! — mentegetőzött az újabb generáció életszeretettel agyonszűfolt Emma nénije és bementott még valamit, ami pótlólag jutott az eszébe.

— Igaz, átutazott ma az állomáson a Dzsillám báró.

— Kit érdeket? Azt se tudjuk, hogy, kicsoda.

— De kérem! Egy miniszter fia!

Kisült, hogy Ghyllány a neve. (Ki emlékezik rá, hogy ilyen miniszterünk is volt?) De Emma néninek épp ezért imponált.

Az ilyen intermezzók miatt aztán alig lehetett rendben megtartani egy-egy gyűlést.

Egyszer valami régi történetet mesélt el és tanúnak hívta rá Taschler Józsefet, az úgynevezett »kisebbik«-et.

— Maga emlékezik a boldogult uramra, Jóska,

— Hogyne emlékeznék a Naschitz bácsira, mintha ma is hallanám, hogyan kiált ránk az uszodában: kiffellé gyerekek, kiffellé, mert gyűnnek a jányok...

Worzikowskiné az özvegységét az ezredes halálától számította, a régebbi időkkel nem szívesen dicsekedett, hát egy kis méltatlankodással igazította helyre Taschlert.

— Nem arról beszélek most, hanem az ezredesről.

De Jóskát nem lehet megzavarni.

— Azért nagyon derék ember volt a Naschitz bácsi is, higye el az Emma néni.

Worzikowski már nyugdíjban volt, mikor

feleségül ment hozzá, így a halála után nem kapott özvegyi nyugdíjat. Azonban Naschitz bácsi után maradt két uszoda s az egyiket — szinte kegyeletből — a katonaság bérelte a legénység számára, szerény jövedelmet biztosítva így az egyébként is szerény életmódú özvegynek.

Azonban menjünk tovább a soron és alkalmazzuk az angol közmondást, mikor utolsónak érkezünk ahhoz, aki nem is volt az utolsó.

Rézi nénit Polgár-Kohen Teréznek hívták, ezt határozottan tudomására kell hozni a mai fiatalságnak, amely nem ismerte őt. Azzal is tisztában vagyok, hogy leírásból, elbeszélésből ezek után már soha nem ismeri meg az elefántcsontszínnű matrónát senki. Őt látni kellett örökös agilitásában, véget nem érő rendezési lázában, szeretetreméltó zsarnokságában. Aki sosem beszélt vele, az nem tudta, mi az eredeti kiszólás. Valami bájos módon keverte a szegedi nyelvet a jidó-germanizmusokkal s nem volt az a teremtett lény, akit ne ismert volna.

— Hah, egy idegen? Kicsoda, mit keres itt, kik a rokonai, az ismerősei? Táncol a bálban, vagy csak ülni szeret?

Rézi néni ugyanis a zsidó nőegyletnek volt elnöknője és minden fáradtságát az egyesület felvirágoztatására fordította.

Az utcára nem lehetett kimenni a napnak olyan szakában, hogy ne találkozta volna alacsony, már nem is fűrgén járó alakjával. Mindig szenvedéllyel beszélt, felháborodott elképzelhetetlen apróságokon s »megmondta a magáét« mindenkinnek.

Az ura hosszú éveket töltött bénán egy karoszéknben. Csak néhány bizalmas jóbarátia ke-reste föl, azokkal szeretett elbeszélgetni. Amúgy

nem mutatkozott s lassankint elfelejtették még életében.

Valaki, Rézi nénivel beszélve, idézte egyszer a múltat s nem csoda, hogy már összekavarta az állapotokat.

— Ihr gottseliger Mann... mondta közben, mire Rézi néni hirtelen belevágott:

— Fenét ist er gottselig, ott ül bent a szobában.

Farsangban érkezett meg Rézi néni igazi ideje, a nagy bálát kellett megrendeznie s hogy az sikerüljön, — sőt minden más bálaknái jobban sikerüljön, — ahhoz semmi fáradtság nem volt elég.

Mit tudják a mai riporterek, hogy mi a munka, meg a hajsza? Éltek volna csak a mi időnkben! Rézi néni elkezdte a rendezést már november közepén, ami azt jelentette, hogy eleintén három-négy naponkint, később azonban minden áldott nap, összeült a szűkebb rendező bizottság megbeszélésre. Nemzetközi diplomáciai testületek sűrű ankettezése vérbe-menő ügyekben lényegtelen semmi ahhoz képest, amit minden élő lény Rézi nénije kifejtett. Hogy legyen, mint legyen, kinek kell ott lennie (mert »kell«, ha ő mondja), a terem, a csillár, a fűtés, a büffé, az ablakok, a kilincsek, mind sorra kerültek, megbeszéltek és — mondom — nem egyszer, hanem tízszer, húszszor, a végefelé minden áldott napon és bőséges részletezéssel.

Ez önmagában véve még semmi, hát paszsiózzanak az asszonyok, ha kedvük van hozzá. Azonban ott kellett lennie az újságírónak is a megbeszélésen, hogy másnap tudósítást írjon az előkészületekről, elkápráztassa, csábítsa a mulatásra hajlamos közönséget, ilyen még nem volt, minden farsangot az idén pipálunk le,

halálos ágán is sír, aki elmulasztja.

(Hogy a tendencia gyanújába ne essem, a boldogtalanságra született újságíró köteles volt eljárni a többi nőegylet rendező-bizottságának ülésére is, azokról is tudósítást készített s kápráztatott, csábított, hangsúlyozva, hogy ilyen még nem volt, minden farsangot ez a bál pipál le.)

Azokat az üléseket nem szabad olyan halálos komolyan venni, ahogyan a nőegyletiiek vették. Kezdődött azzal, hogy »mit csináljunk valami szédületes szépet?« Természetesen egyszerre beszélt mindenki, idő kellett ahhoz is, hogy normális svungba jöjjön ez a zűrzavar, végre a tizedik-tizenketedik ülésen kiformalódott »a még soha nem tapasztalt, páratlan, új« ötlet.

— Jelmezestély lesz!

Vagy ha ezt az ötletet egy másik egylet már lefoglalta, mivel testvéri szeretettel vigyáztak a határvonalakra, főleg az elsőbbségi jogra, akkor a rendelkezésre álló szűk frazeológiából választottak.

A jelmezeselek közül aztán épp úgy nem hiányozhatott a bécsi mosónő, a hollandi lány, mint a kéményseprő, a kártyavető, az Éj, meg a rózsza.

A szerkesztőségben komolyan megrótták a riportert, ha elmulasztott egy ülést. Rézi néni pedig személyesen jelentkezett, valahányszor lagymatagságot tapasztalt a reklámok stílusában.

— Maguk nekem nem fogják tönkretenni a bálamat, hiába ravaszkodnak.

Így ment ez hamvazószerdáig, mikor is a báli riportert vizes lepedőbe csavarták s komoly orvosok egy garast se ígértek az életéért, annyira vigasztalan volt az idegkimerülése.

Zavar, konfliktus nélkül nem is történhetett

meg az ilyesmi, velem pedig megesett, hogy egy nap nem írtam reklámot. (Ami, nehogy félreértés legyen, hosszú hasábokra terjedt végeredményben és ingyenes volt.)

Korán hajnalban — lehetett délelőtt tíz óra — még pihentem a reggelig tartó lapinspekciót (amit az Iskola-utcai igen alkalmas Botránykávéházban tartottunk), mikor szedőgyerekfutárok repülnek értem.

Baj van, alighanem lemaradtam valami nagy szenzációval.

— Miért nem volt tegnap a Rézi néni gyűlésén? Szörnyű a felháborodás, soha az életben nem engeszteli ki senki.

Ezen ugyan lehetett volna még segíteni, sokkal súlyosabb volt az elefántcsonthajú elnöknő kijelentése. Ott mondta százak fülehallatára a korzón.

— Ez egy újság? Pfuj, majd megmondom mingyárt, hogy micsoda. Nekem elég volt belőle, soha a kezembe nem veszem többet. Mikor ma láttam, milyen szemtelenek, azonnal visszaküldtem.

Rézi néni visszaküldte a lapot!

A hír vészes szárnyakon száguldott és többen látni vélték már a nagy anyagi romlást, ami ebből keletkezik. Mert lavina lesz belőle, akárki meglássa.

Délután tudta már a kiadóhivatal, Engel Lajos komor volt, csak jobbik keze, Stern Szerén tűnődött.

— Nem értem a dolog, hiszen Rézi néni nem is előfizetők!

... Öt órakor legjobb feketeruhámban ott ültem az újabb báli megbeszélésen, nagy halom kéziratpapír előttem, hadd gyanítsák, hogy ezt mind reklámmal írom tele.

— Isten hozta, kedves fiam, repül felém Rézi

néni. Maga egy szemtelen taknyos, de még az egyszer megbocsátok, tudniillik holnap, ha szépet ír.

—Rézi néni, hebegtem, azt hallottam, hogy vissza tetszett küldeni a lapot.

—Vissza én! Azonnal, mikor láttam, hogy tönkre akarnak bennünket tenni.

—De a Szerénke azt mondja, hogy ő nem kapta meg. Hova tetszett küldeni?

Rézi néni úgy lendült nekem, mint a nyáréji harmat, vagy inkább az őszi köd. Egész ellepett.

—Hová küldtem? A fenébe! A Singer Matyinak, mert ő adta nekem kölcsön addig, amíg a kórházban van. Hát odaküldtem.

Tömörkény

Aki napközben találkozott vele, hivatalos elfoglaltságban, az nem tudott ráismerni este, a pirosabroszos helyiségben. Szívesebben itt, mint a fényes előkelőségű éttermekben, vagy a kávéházban, ahol haszontalanul töltik el az emberek az időt.

A hivatal az hivatal volt, Tömörkény benne szűkszavú, szinte rideg, de aztán elvetetvén a napi gond, lehetett az ember »fürge mókus« s baráti körben, vendégképpen is felhangzott a szava, ha más szempontok rovására túltengett a beszéd:

— Letörne a kezed, ha egy pohár bort öntenél?

Az első ifjúsága a Kószó Istvánnal való közös lakásban telt el, amikor óriási 7-es szám jelezte a Szent István-téren a ház-számot, hogy eltéveszteni azt ne lehessen, akármilyen időben kerül haza az ember. Jöttek a biztonság kedvéért a régi lóvonati sínek között, szabályszerűen kitérve a kitérőkben. Sőt vártak is ott néhány percet, mint maga az elavult jármű,

Ők honosították meg Szegeden az »ingyen bolt« intézményét, ami azt jelentette, hogy ilyen »kalap alatt átaludt« éjszaka után beültek egy pálinkamérésbe, vagy kis szatócs-boltba s az alatt az óra alatt, amit ott töltöttek, ők fizettek minden vevő helyett. Akár pohár szíverő-

sítőre betért napszámosról volt a szó, akár háztartási cikket vásárló szegény asszonyról.

Reggel azért végezte mindenki a komoly dolgát. Mert hogy nem kunszt úgy mulatni, hogy az a kötelesség rovására menjen.

Az emberek véleményével soha nem törődött valami különösebben Tömörkény.

— Akinek nem tetszik, ne adja hozzám a lányát, — szokta volt mondogatni, azonban immár olyan időkben, amikor amúgy se vállalt volna második feleséget.

Az emberek véleményével törödni mindig veszedelmes, sőt bajos dolog volt. Soha nem hiányoztak sorainkból a Cátók, akik megbotránkoztak, ha valaki jókedvű lett a szőlő levétől és nem késtek a megróvási kalanddal, ők leihatták magukat a tanyán a sárga földig, az nem számított, mert nem volt bizonyítható.

— De hát mindig voltak ilyen matikusok! — mondja adott alkalommal kültelki felebarátunk.

Ragyogott, szikrázott Tömörkény jókedve a barátkozások során, pikáns viccet a jelenlétében elmondani soha senki nem mert, de nem is volt arra szükség, mert került itt elég téma. Káromkodni sem hallotta őt soha senki.

— Becsületben nőttünk fel, nem Fűzesabonyában, azt a jóreggelét neki! — volt a legerősebb kifejezése, ha már éppen méltatlankodni kellett.

Előbb az alapszabályok nélkül működő egyesület alakult meg, véget nem érő kutatásokat rendezve a soha meg nem alkotott, azért mégis elveszett alapszabályok után. Ha Békefi Antal — Lipcsey Ádám szerint a tudóvész szédelője — Olaszországba ment, hogy a tüdejét reparálja, hivatalos megbízást kapott a kutatásra, gyanúba került Mussolinó, ama korok híres brigantija is, hogy ő rejtegeti a kincset,

amely nem lehetetlen, hogy Kisteleki Ede szónoklatainak állítmányaival együtt kallódott el,

A pénztári mérleg mindig meg volt hamisítva, felsorakoztatva mindazt a fantasztikus kiadást, ami voltaképpen soha nem történt meg, de aminek minden tétele kapcsolatban volt az aktuális társadalmi és politikai ügyekkel.

Megtörtént, hogy az elnök, trónolván hívei körében a kis Kassban, — ahol is nyomban meghúzták a harangot, ha valaki hazudott, — meglepő pénztárvizsgálatot rendelt el és a tagtárs Pálffy József rendőralkapitányt küldte a színházba, hogy kerítse elő az ott lappangó pénztárost. Detektív tette diszkréten a kezét Byll vállára, — olyan diszkréten, hogy szinte megakadt az előadás, — de miután megjelent és megfelelő módon tisztázta magát, a tréfában teljesen járatlan detektív volt az első, aki hozzálépett és minden elfogadható oldaláról üdvözölte.

— Gratulálok, őszintén megvallva, egy pillanattig sem kételkedtem.

Kedvesek voltak ezek a szórakozások, nagyon sokszor az asszony-hozzátartozók is kijöttek, főleg mikor Lipcsey Ádám vendégeket hozott s Urban Lajos, a virágjában levő, páratlan jó cigány, muzsikált a zártkörű társaságnak. Ecetcsöpp csak akkor esett a mézbe, amikor a foglalkozásba valamilyen ürüggyel bekapcsolódó álbohémek ötleteskedtek, a legfesztelebb szórakozás közben ötpercenként a Himnuszt húzatták, hogy elkiálthassák magukat.

— Mindenki álljon fel!

Ezektől a profánoktól azonban hamar megszabadítottuk magunkat. Vaddisznó nem való a búzavetésbe.

Az esztendő nagy saturnáliája Lajos nap

előestéjén zajlott le Engel Lajos házában, ahol évi közgyűlését tartotta a Sándor szoborbizottság. Amikor ugyanis Lázár György egyre másra szerezte Szegednek a szobrokat, felvetődött annak a gondolata, hogy talán mégis csak Rózsa Sándorról emlegették legtöbbet Szegedet s így — versengés ide, vagy oda — ő a város leghíresebb fia.

Mi kellett ennek az aránylag boldog gondtalanságban élő népnek ahhoz, hogy nyomban megalakítsa a szoborbizottságot! Száz és száz vita, tárgyalás, hogy miből készüljön: bőrből-e, vagy kötélből? Aztán kik érdemesek arra, hogy a mellékalakjaiként szerepeljenek? Öreg Kass Jánosban, mint vendéglő-betyárban, megállapodott mindenki, de már a tanbetyárság körül ellentétek merültek fel. Mert az érdem a pokolban is érdem marad s a pálya kiváló« jait nem lehet mellőzni.

Az évi közgyűlésen ott volt az egész város. Soha annyi kedélyt, soha olyan névnapokat. Szigorán legénymulatság volt, dézsaszámra a pezsgő és az az uralkodó jelszó, hogy ma este mindenkinek meg szabad mondani a magáét, ebből harag nem lehet. Tömörkény volt az elnök, akit Byll jelentett be esetenként:

— Az elnök szólni kíván.

Tömörkény nyomban felállt.

— Az elnök ugyan nem kíván szólni, de ha már provokálta a rózsaszínű zsidó, hát akkor megnyitja a közgyűlést, hangsúlyozva, hogy az ünnepelt, kinek itt borát isszuk, kiadói minőségében lámpavasra való.*)

*) Ez is olyan ötlet volt, ami a kiadóval való örökös előleg harcban született meg. A kiadó csak sarcolja a szegény munkatársai, merényletnek nevezi, ha az a fize-

Elmondta méltató szavait Sándorról, majd én olvastam fel a titkári jelentést ugyanabban a politikai és társadalmi vonatkozásban, ami a számadások stílusát adta meg. Alkalmas volt ez minden tréfa, csipkedés, célzás összeszedésére, — nem kíméltünk senkit, még önmagunkat sem. Sose tér vissza az a levegő, az a hangulat. Szinte eltespesztett mindenkit a béke, az aránylagos jólét s a lapok napokon át hasa» bókön foglalkoztak a »merénylettel«, ha a mérsárosok öt krajcárral drágítani merészelték a husi

Nagyképű közéleti problémákra, szereplési próbálkozásokra, versengésekre Tömörkénynek ez volt a szava.

— Az a nagy ember, aki keresztül tudja vinni, hogy akár két krajcárral is, de olcsóbb legyen a kenyér.

A Sándor-bizottság ülésén indítványt csak írásban lehetett beadni, afölött aztán szavazott a plénum.

— Az elnök szólni kivan! — így a Byll.

— Az elnöknek ugyan esze agában sincs szólni, emelkedett fel Tömörkény, de mert a rózsaszínű zsidó már megint okvetetlenkedett, elrendelem az indítvány felett a szavazást. Lelkiismerete szerint szavazhat mindenki, mi tiszteljük a más véleményét. Figyelmeztetem azonban a bizottságot, hogy az elnöknek mindig eggyel több szavazata van, mint a jelenlévőknek együttvéve.

Micsoda mély szatíra volt ebben a tréfában! Tömörkény egyszer tanyai nyaralásából ér-

tését kéri, ennek folytán forradalmi idők hangulatához képest megérett a lámpavasra. Mikor Engel Lajos meg-nősült, a szerkesztőség alkalmi lappal lepte meg, — ennek is »Lámpavas« volt a címe.

kezett haza a Lajos-nap kedvéért. Odakünn a legegészségesebb levegőkúrát használta, borotvát nem látott, biz a szakálla ugyancsak megereszkedett. Viszont mire megérkezett, már zárva voltak a műhelyek. Ült hát szakállasan, így se látta még senki.

Ellenben indítvány érkezik, hogy Cserzy Miska most itt helyben, az egész társaság jelenlétében, borotválja meg.

Az indítvány elfogadtatván, Miska hozzáfogott a munkához, Engel Lajos adta a kést.

Le is borotválta a »félpofát« (az elnök saját szava), mikor éjfél ütött az óra.

Erre szedi a szivacsot, lemossa Tömörkény arcát és kijelenti:

— Ettől a pillanattól fogva vasárnap van, tehát munkaszünet. Nem dolgozhatom tovább.

Állta is legalább egy órahosszat a törvényt, azalatt Tömörkény fél-szakállal elnökölt. Később azonban egy újabb indítványra felfüggesztette a bizottság a munkaszünetet s lekerült a szakáll-maradvány is.

Lajos, azaz Sándor-estén történt meg az is, hogy zavarba akarták hozni Kass Jánost, akit általában sokat ugrattak a cseh származásával. (A család régebben Kasch-nak írta a nevét.)

Mondom, nők nem vettek részt ebbei a társaságban — akkor is ért véget, amikor Engel Lajos megnősült és nem sikerült biztosítani a zárt kört, — egyszer azonban megtörtént, hogy valaki az éjféλι jókedvben felhozta magával valamelyik nyári kabaré cseh szubrettjét Pillanatra meghökkenés támadt, nem ugyan mintha a társaság alapjában véve irtózott volna a nőktől, sokkal inkább, mert féltette a szórakozás fesztelen hangulatát, főleg hangját. Kiderült azonban, hogy a rendkívül csinos és kellemetes leányzó egy kukkot sem én az anya-

nyelvén kívül, ez ugyan nem zavar itt senkit. (Ellenkezőleg, ő nem győzte a közeléből elhessegetni a nemzetközi nyelven udvarlókat.) Azonban máris szól az elnök:

— Indítvány érkezett, hogy Kass János, úgy is, mint a cseh nemzet jelenlévő képviselője, cseh nyelven minden elfogadható oldaláról üdvözlje a körünkbe érkezett művésznőt.

Na most meg vagy fogva Kass Jani, örvendeztek a zavart csinálók. Mindig az a hired, hogy mindenhez értesz, de az egyszer bele-sülsz!

öreg Kass János pedig felállt és olyan gyönyörű cseh beszédet vágott ki, hogy a formás szubrett először kimeresztett szemmel, bámulva hallgatta, aztán könnyek peregtek le az arcán, végül felugrott, a nyakába borult és meghatottan összecsókolta az akkor még férfiszépsége teljében levő Jánost.

Szinte döbbenetes volt a hatás, de hamarosan tomboló lelkesedés váltotta fel azt.

— Köszönöm nektek, pupákok, ezt az örömet!
— mondta Kass.

Akkor kezdődött csak a csodálkozás.

— Hát te komolyan tudsz csehül? Mit mond-tál neki?

— Majd mingy árt az orrotokra fogom kötni.

A szegény lány, a lelke mélyéig elérzéke-nyülve, ott ült szorosan János mellett, belecsimpeszkedett a karjába és nem engedte volna el.

— Tessék, csevegjeteK vele, ha tudtok!

Ült a szubrett, nyilvánvalóan boldogan a nagy idegen-tengerben, hogy van valaki, aki-vel az anyanyelvén beszélhet. Mégis csak kerül-nek helyel-közzel helyes beosztások is ebben a bolond nagyvilágban!

Magáról Engel Lajosról e helyen csak annyit,

hogy soha szívesebb házigazdát nálánál. Sok különös tulajdonság egyesült benne, lehetett alapjában véve nyers az egyénisége, amikor megbántották, de egy erénye elvitathatatlan: Amit valakinek meg akart mondani, azt megmondta a szemébe. Hiányzott belőle a modern farizeusok tulajdonsága, amely könnyes szemmel ölel át, hogy aztán a lapockádba szúrja a törét.

A régi Szegedi Napló nagyon hatalmas, súlyos szavú újság volt, néha néhány soros közleménye elég ahhoz, hogy megváltozzék valami helytelenség, vagy szabálytalanság, — maga Engel Lajos mégse avatkozott soha a szerkesztésbe.

— Azért van szerkesztőm és szerkesztőségem, hogy megbízzak bennük.

Megesett, hogy valamely egészen közeli hozzátartozóját csépelte az újság, — még csak megjegyzése se volt rá.

— Ti tudjátok jobban.

A bátyja Engel Mór ügyvéd, ugyancsak a jogi pályára lépett annak a fia, Sándor is. Soha nem láttuk őket a szerkesztőségben.

— Móric bácsi, mondom egyszer neki, mért marasztottak le bennünket épp maguk?

Valami érdekesebb polgári ügyet tárgyaltak a törvényszéken, újságíró az ilyesmihez csak úgy jut hozzá, ha figyelmeztetik, — hát egy másik lap megtudta, de mi nem, pedig éppen Engel Mór volt benne az egyik ügyvéd.

Azt felelte az öreg.

— A Szegedi Napló nem családi közlöny, hogy a mi nevünket favorizálja.

Tessék elképzelni ma egy ilyen kapcsolatot! Amiből aztán az is következik, hogy jó lapot csak úgy lehet csinálni, ha egyetlen akarat irányítja, nem pedig száz.

Körülbelül el se lehetett képzelni Tömörkény nélkül jóízű bohém társaságot. Valahogyan e mellett bizonyít az is, hogy a halála után nem volt senki, aki ennyire akaratlan köziponttá, összefogó erővé tudott volna válni.

Állandó tréfája volt ez is:

— Uri ember csak ötven évig él, akkor megbíz valakit, hogy napidíjért éljen helyette tovább. Egyébként, amikor viszik a temetőbe, a Halál-kocsma előtt, a Kálvária-úton leszáll, megiszik egy félliter bort egy kutyaijjesztővel, aztán visszafekszik a soklovas kocsira halottnak.

Milyen keserűen vált be a tréfája! Ötven éves volt, amikor meghalt.

Az ő vezérlete alatt álló társaság búcsúztatta el Vágó Pált, mikor a nagy mester végre befejezte az árvízképet és eltávozott Szegedről.

Éppen két hétig tartott a búcsúztatás, sehogyan se tudott elszakadni Vágó.

Ilyen feledhetetlen napok voltak azok is, mikor Gárdonyi Géza rászánta magát, hogy hazalátogat. A bor című színdarabját mutatták be Szegeden páratlanul tökéletes előadásban. Ő maga is elismerte, hogy a szegedi előadás jobb a Nemzeti Színházbelinél, már pedig Gárdonyi éppenséggel nem tartozott a hízelgő emberek közé.

A társaság üdvözlő sürgönyt küldött neki, ő nyomban útrakelt és — alig tudott hazautazni, olyan jól érezte magát.

Akkor mondta neki Tömörkény;

— Hogy mersz te, Géza, ilyen asszonyi problémához nyúlni? Mit tudod te, mi az asszony, hiszen feleséged se volt.

Pillanatra elfelejtette Gárdonyinak a rövid, szinte csak átmeneti házasságát, — hiszen mindig csak remetének emlegették — különben

alig mondta volna.

Gárdonyi aztán a maga nagyon csendes modorában csak annyit felelt.

— Dehogy nem volt, már hogy ne lett volna, ö. m. a. f.

Egész életében szegény ember maradt Tömörkény, vagyont soha nem gyűjthetett. Gyakran emlegette, hogy az édesapja vendéglős volt s a hajdani székálló legénye, az udvarosa, az eszcájgpcucolója mind dúsgazdagok lettek, csak éppen nekik nem maradt semmijök. Az igaz, hogy adóssága se volt. Legfiatalabb korában, ha pillanatnyira megszorult, inkább zálogba csapta valamilyen holmiját, de nem kért kölcsönt.

— Hej, a jóreggelét emberek, így is jól van!

Kóbor Tamás egyszer nagyon szeretete volna látni. Akkor már külön érték volt Tömörkény a magyar irodalomban, de őt magát nem ismerte a fővárosban más, mint aki lejött látogatóba Szegedre. Ha volt is Budapesten hivatalos dolga, azt röptében elintézte, aztán keresett egy alkalmas kis kocsmát, abba magát belevette a vonat indulásáig.

Mondom, Kóbor egyszer kíváncsi volt reá és azért jött le Szegedre, hogy megismerje. A Tisza-kávéházban volt ebéd után a találkozásuk és ültek hallgatagon egymással szemben. Tömörkény a borát szopogatta és sodorta egymásután cigarettáit, Kóbor beleburkolózott trabukkója füstjébe.

Izgatottan lestük, mit beszél ez a két éles élme, melyikük szólal meg előbb, micsoda érdekes irodalmi vitát hallunk itt mingyárt! Vagy félóra múlva csakugyan megszólalt Tömörkény:

— Mondja, Kóbor úr, sütteti a haját, vagy a természettől ilyen göndör az?

— A természettől, felelte Kóbor.

Így szól a találkozásról a tréfa. Szó sincs róla, megtörtént, azonban a mesélők elhallgatják a többit. Mert a bevezetés után megindult a beszélgetés, a mindkettőjükhöz méltó, — ki kételkednék benne?

Kevesen tisztelték úgy Tömörkényt, mint Jászai Mari, aki egy időben azért járt le szívesen Szegedre vendégszerepelni, hogy nagyrabecsült vendége lehessen a Tömörkényháznak. Először is kezet csókolt Pistánknak, aztán alig tudott enni, mert mindig róla beszélt az intim kis társaságnak, felszínre hozva olyan értékeket, amiket mi talán a közelség elfogódottságában nem vettünk észre.*)

— Jól van már Nagyasszony, szemérmeskedett Tömörkény, de ez a libapecsenye se kutya.

Jászai Mari, kezében a libacombbal, szavalt tovább és szinte hadonászott. Annyira ment az elragadtatása, hogy nem tiltotta el a házigazdát a bortól, sőt eltúrte a cigarettafüstöt

*) Egyik levelében a többek közt így ír róla: Igen nagy szerénytelenségnek, tolakodásnak tartom a magam részéről, hogy én Tömörkényről nyilvánosan beszéljek. Ő akkora művész, az igaziakból, az alkotók közül való, hogy illetlen stréberkedés a nevemet az övé mellé bigygyeszteni. Annak csak egy áhítatos fohásznak szabad lenni, amit én ő hozzá az Olympus legmagasabb csúcsára küldök. Az Isteneknek nem adunk le névjegyét. úgy látszik önök sem odalenn, és senki sem bírja még fölfogni Tömörkény nagyságát, ő oly egész, amilyen eredeti. Oly tökéletes, amilyen finom. Minden darabja csiszolt briliáns. Szent Isten, ha angol volna! (A franciától olyan nem telik.) Már a világ ünnepezné. Oh de jó tudni, hogy ő van. Hogy él. Hogy igazán léteznék olyan magasabb rendű lények, akiknek a lelkéhez az ember a gyarló lelkét odaköti és. az repül vele a fényességbe, a tisztaságba, ami után mi is vágyakozunk, de el csak az ő sasszárnyaikon juthatunk.

is. De véget kellett vetni a dicsérő szónak.

— Majd megmutatom az erdő rengetegeit a Nagyasszonynak, ahol a felségsértő bujdosott.

Kimentünk az udvarra, annak a legfelső sarkában nyújtogatta a nyakát a napfény felé néhány fa.

— Tetszik látni, ez a rengeteg adott menedéket a felségsértőnek.

Amit viszont úgy kell érteni, hogy itt kvaterkázott sokat Kalmár Antal, az egzaltált életű, nagy értékű publicista, akinek Ferenc József miatt gyült meg a baja a törvényt.

Az udvarát magas kőfal választotta el a szerb templom udvarától, az idő járását ennek a tornyáról lehetett megfigyelni, sőt észrevévén a harangozót, nem mulasztotta el, hogy fel ne adja neki a szót.

— Kako szi goszpodin?

— Takoje lagáno!

Nem tudom eldönteni, melyik tárgyú írása a szebb, amelyikben a tanyai magyart gloriifikálja, vagy ahol magyar katonákról ír, akik »az Aftovácon« töltötték régi esztendeiket. Spanyolviaszkországnak nevezte a birodalmat, ezernyi színéből, hangulatából soha ki nem fogyott, elég volt egy szó. hogy újabb emlékek áradjanak ki a lelkéből.

Tömörkény három évnél nagyobb időt szolgált a negyvenhatos császári-királyi gyalogezredben, sokáig meglakta a boszniai vidékeket, aztán Bécsset is, ahol német nyelven olvasta először a legtöbb Jókai-regényt, mert a magyar kiadás részint drága volt, részint nem jutott hozzá.

Alapjában véve katona maradt mindig, fegyelmezett, pontos lélek, ellensége minden slendriánságnak. Boldog volt, ha régi bajtársaival találkozott, elbeszélgetett velük a haj-

dani szép időkről s emlegette azután is, hogy milyen alkalmas cimborák.

Mikor utoljára láttam egy reggel, huszonnégy órával a halála előtt, szinte bronz-vörös volt az arca. Eszméletlen ugyan, de alig beszélt, most küzködött a lázzal.

Megcsókoltam a homlokát, úgy köszöntem el tőle.

— Zbogom! — mondta hangosan, amiből azt láttam, hogy megismert, mert sokszor évődtünk szerb szavakkal.

Másnap aztán szíven ütődünk jónéhányan. Tömörkény hú maradt a tréfás elvéhez, amely szerint úriember csak ötven évig él. A város a maga halottjának jelentette ki, a polgármester felkérte a temetés intézésére Gaál Endre kulturtanácsnokot, aki viszont a lebonyolítás nérmely technikai részével engem bízott meg.

Bementem a polgármesterhez, Somogyi Szilveszterhez.

— Csak úgy vállalom a megbízatást, ha nem ütközöm gáncsba. Tudom, hogy háború van, egy kicsit megcsappantunk anyagiakban, Tömörkény azért mégis Tömörkény.

— Természetesen.

— Főleg az első pont miatt vagyok itt, az érckoporsó megvételére kérek felhatalmazást.

Szabad kezet kaptam mindenre, olyan magától értetődő volt ez.

Akkor eszembe jutott valami és fölmentem Pernecky Jenő tábornokhoz, a honvédkerület akkori parancsnokához.

— Tábornok úr, egész különös ügyben járok, de hogy megértsen, vissza kell messzebbre mennem. Tömörkény István olyan nagy írónk volt, hogy csak az utánunk következő idők tudják őt felmérni. Szegednek nincs nálánál

különb fia, —habár Czegléden született a vasúti állomáson és Steingaszner néven, — a szegedi magyarnak ő faragta meg örökké tartó szobrát. De Tömörkény katona is volt s az, ebből az időből való írásai a legszebbek...

A gyönyörű szál katona, a finom előzékeny úr kedvesen elmosolyodott.

— Oh, hiszen én nagyon ismerem Tömörkény írásait!

Erre aztán belekezdett az egyik novellájába. úgy kaptuk egymás szájából a szót, hol ő mondott belőle valamit, hol én folytattam. Jött a másik, a harmadik.

—Tábornok úr, most elárulom, hogy melyik novella hozott ide. »*Valér a földbe megy.*«

— Ismerem — bólintott a tábornok.

— Toponárszky Gergely szegény paprikaültetvényes, fiatal házas...

— Igen, épp együtt öntözik a földet, mikor az asszony összeesik és meghal...

— ... aztán beviszik Valért a kórházba »koncolni«, ami szörnyű szégyen...

— ... sok keserűség után kiadják mégis, Gergely pedig a szegényes kocsiján maga viszi a temetőbe...

Hát azt mondja ez a novella, hogy amint haladnak kifelé, a katonaviselt kemény Gergely keservesen sír és kérdést intéz az éghez, hogy ki ad most ezért elégtételt? Akkor jön haza gyakorlatozásról az ezred, a tiszt úr kardot ránt, tiszteleg a halottnak, példáját, követik a századok és Toponárszky Gergely csukló hangon fordul vissza a kocsiban.

— Valér, látod-e?

— Tábornok úr, folytattam, arra gondol most az én nagy szomorúságom, hogy szegény Pistánk lelke a túlvilágon örömkönnyeket hullat, ha megtisztelnék ennek a civilben is korrekt

katonának a porhüvelyét az urak a katonazenekarral. Tudom, hogy szokatlan a kérés, de végtére nincs több Tömörkényünk.

Pernecky generális fölkel, megszorította a kezemet s azt mondta:

— Köszönöm a gondolatot, Tömörkény a miénk is volt, készséggel átengedem a katonazenét.

Így történt, hogy Tömörkényt, a polgár embert, katonai parádéval temették s mikor ballagtam összetörten a koporsója mögött s Beethoven gyászindulójának borzalmasan fontos akkordjai szaggatták a szíveket, én is felzokogtam:

— Pista hallod-e? Látod-e?

Úgy nő az emléke, az emlékével a nagysága, páratlan sok emberi tulajdonsága napról-napra. Szobrot faragott — sok százat — a szegedi parasztnak, (az egyik kötetének is ez a címe: »*Szegedi parasztok és egyéb urak*«), a künnivaló népek mégse tudják, hogy élt, hogy bennük élt.

Lassankint a szenvedélyemmé vált, hogy itt, meg amott megkérdezzem az idősebb magyarokat, (mert a fiatalját hasztalan kérdezném, az bambán belebámul a képembe és nem felel):

— Tudják-e, ki volt Tömörkény István?

— Nem vélekszök rá.

Hogy is mondta Tömörkény?

— Sóhajtsunk, emberek, a jóreggelét neki, mert ha sóhajtani se tudnánk, megfulladnánk.

A Dadi

Emlékeznek még a szegediek a Dadira?
Békefi Laci Dadijára?

A mi feledhetetlen Békefi Antalunknak van egy írása, amit a gyermekágyban elhunyt feleségéhez intéz, akinek szintén olyan fehér arca volt, mint a Lacinak és a frissen metszett réz színében csillogott a haja. Aki odaadta neki a maga jó lelkét, mely vidám volt, elragadóan cigányos és ragaszkodóan hü és mély lélek.

Akkor írta Békefi Antal, a sok romantikus, szívet melegítő novella írója, aki azonban maga is a legnagyobb regényhős volt, a halott asszonynak:

— »A fiadat imádkozni egy cseléd tanította, egy egyszerű asszony, a Jézust követő Mária-szívű asszonyok jó szívével megáldott öreg asszony. Tökéletes szívű asszony, akit a Te fiad Dadimnak hí és egy éjjelen tízszer is fölkel, mintha az ő magzata volna, olyan szívbeli ösztönnel, hogy Lacit betakarja. Ez segít nekem és Te látod: meg vagy vele elégedve, mert az öreg Dadinak tökéletes asszonyi szíve van. El merek menni mindig bátran hazulról, mert tudom, hogy nem bántja senki a fiamat. Ha szél van, a Dadi mingyárt begombolja a kis kabátját. Ha kihül a szobácskája éjszakára, fölbred és befűti jó melegre, éjjel kimossa a ruhácskáit hófehérre és tiszta a Te fiad

mindig, mint a friss hó. A Dadi fésüli napjában többször a frissen metszett réz színéhez hasonlatos haját, játszik vele a földön hemperegve, óvja, mint egy gyöngé kis növényt és meséket mond neki: mindig a jó fiú örömről és boldogságáról, a rossz fiú bűnhődéséről és boldogtalanságáról. Azt gondolom, hogy Te küldted a fiadnak a Dadit.«

Minden tekintetben ritkaság volt a Dadi s nem túlzás szegény jó Békefi Antalnak a róla való dicsérete. Dadinak a kivételeseket meg» illető tiszteletet adtuk meg mindnyájan magunk is, akik a régi Szegedi Napló köré tömörülve, körülbelül családi életet éltünk. Közös volt minden része az életnek, az öröm, a gond, sokszor a sovány bugyelláris is. Dadinak mindenbe szabad beleszólása volt, sőt az ő tanácsához fordultunk akárhányszor. Nyugodt, praktikus, tisztánlátó teremtés volt szegény, gyakran fehér kendővel bekötött homlokkal, amit a fejfájás ellen használnak vidéki öreg asszonyok. Dadi egy kis cseléddel bajlódott ugyan, de a vasalást maga végezte s a »tekintetes úr« csak kifogástalanul jelenhetett meg az utcán.

A tekintetes úr sohasem volt mulató ember, csak kivételesen ivott egy pohár bort, fennmaradásai sem nyúltak az éjszakába. Színház után egy kis Kassozás következett (a színházba ugyanis föltétlenül benézett minden este, ha csak egy negyedóra is), aztán haza. Pontosán, szinte dietikusan kellett élnie, mert gyenge volt a tüdeje, amelyet mindig mások érdekében rongált, sohasem a magáiban.

A szerkesztőségéből a lakásáig jó félórába került az út, ha nem háromnegyedbe, mert hamar elfulladt a lélegzete, meg kellett sűrűn állnia, viszont állandóan lelkesedett valamiért tiszta, gyermekes örömmel, naivul adva át

magát kizsákmányolásoknak, poéta szemével nézve a világot, amely annyi örömet rejteget, hogy csak az ártatlanok találják meg szépségeit a sok felleg mögött.

Csak néhány percet ha késett, már telefonált érte a Dadi.

— Mondják meg a tekintetes úrnak, hogy jöjjön haza.

Papucs alatt levő emberekkel ilyenkor el-évődnek órákon át. A papucsos férfiakban ilyenkor felüti fejét a dac és azt mondják, hogy azért sem. Éppen hogy most kezdek csak maradni! Dadi körül azonban nem röpködtek viccek még akkor sem, amikor hűvösebbre fordult az idő s ő maga jelent meg a Kassban a meleg nagy kendővel.

— Nem engedem magam bebugyolálni, próbált Békefi tiltakozni.

Kihúzta magát a régi fiatalkori délcegre, amikor sűrű fürtös feje megzavarta a lányálmokat, de csakhamar elfogta a görcsös köhögés, bele kellett valamibe kapaszkodnia, annyira elgyöngült.

Szerencsére ott volt a jó asszony, hát ő lett a támaszték.

— Láss, láss, mondta nagyon mélyről jövő szemrehányásokkal a Dadi.

Békefi Antal pedig hagyta magát bebugyolálni a plédbe, zsebkendőjét a szájára szorította, hogy a hirtelen leszállt ködök meg ne mérgezzék, ballagott haza az Abafi-házba.

Nagyon gyenge egészségű, minden szél-fúvásra reagáló ember volt, akit a betegsége türelmetlenné, sokszor érthetlenné tett. Alig tudta megmagyarázni, hogy miért szeret valakit, de épp ilyen titokzatos-mélyen szunnyadt az ellenszenve is egyes emberek ellen. Ne higgye senki, hogy ez szeszély, akármennyire is

annak látszik. A makk-egészséges ember sose tud olyan finoman disztingválni, mint a beteg, akinek szeizmográf a szervezete, titkos fluidumokkal átszőtt, hall füleknek meg nem hallhatót, lát ott is, ahol a mézárós-erő semmit nem vesz észre.

Ha megérem, hogy ennek a könyvnek folytatása lehet, többet is tudok és fogok róla mondani. Most csak épp megcirógatom az emlékét, mert nem maradhat ki a vidámak sorából, habár maga az élet java részében cáak passzív szereplője, inkább nézője, volt a jókedvnek. Ott ült a bohémekkel akkor is, amikor jobb helye lett volna az ágyban. Ritka jó napjának kellett lennie, — sok-sok napsugár, május legalább is, nem bolondító tavasz, — hogy megpróbálja, mennyi maradt meg a hangjából? Valamikor nagyon szépen énekelt, simogatóan meleg baritonja úgy szállt, hömpölyögve, mint a pusztai harangszó a búzavetések felett, de egyre jobban halkult. Az esztendő szigorúbb részét nem bírta ki itthon, a világ egyik legszebb tája, Taormina tudta csak anynyira helyrehozni, hogy kibírja a következő évig. Mennyire kerestem ott a nyáron az emlékét! A színekből ki nem fogyó tenger melyik pontján, a görög színházrom melyik pillérén pihent meg a tekintete? Talán látta még azt a sziklákban nőtt öreg fikust is, amelynek egyik késői hajtását emlékebe hoztam magammal!

... Egy ködös őszi napon találkozik a korzón a szintazonképpen rossz bőrben levő Dankó Pistával. Zsebkendőjét szorongatott mindegyikük a szája elé, inkább csak mormogva, a fejük mozgásával, köszöntötték egymást.

— Hogy van, Pista?

(Dankóval, a halhatatlan cigánnyal, szemben

mindig tartózkodóan viselkedtek a bohémkortársai.)

— Köszönöm, Békefi úr, rosszul.

Általános köhögési roham szakította félbe a beszélgetést, csak azután folytatta Dankó:

— Meglássá, hogy előbb lesz maga az én temetésemen, mint én a magáén.

— Úgy engedje az Isten, köhécselt rá nagyot Békefi.

Mint ahogy úgy is történt. Dankó halt meg előbb.

Hogy magyarázzam meg azoknak, akik nem ismerték, hogy kicsoda, micsoda volt a Dadi? Ismerte és szerette az egész város, respektálta még Engel Lajos is. Pedig ugyancsak fel tudott fortyanni, mikor előlegkérőben jártak nála az újságírók és egyszerre három, sőt öt forintig is elmerészkedtek. Megesett, hogy a Békefi-háztartásban tíz forintra volt szükség, olyankor mi — ifjú bolyhosok — szent áhítattal bámultunk a férfiúra, aki ilyen horribilis tőke birtokába jut, ha ugyan jut. (Hogyne lett volna nagy tőke, mikor tizenhat forintért egész hónapra jó ebédét-vacsorát lehetett kapni jó vendéglőben.)

Engel Lajos pillanatnyi pénzzavarban gyakran szenvedett s rövid szónoklatot tartott az előlegek átkos mivolta ellen. Visszaélés ezt Megrablása a kiadónak! (Pedig kilószámra nyomatta, szokott aprólékos pedantériájával az előlegkérő cédulákat.)

Félóra múlva aztán megjelent a Dadi és nyújtotta az írást.

Ah, Engel Lajos arcredői kisimultak.

— Hogy van Dadi, de rég láttam! Szerénke kisasszony fizesse ki azt a pénzt.

Szegedi diákkorában a Laci gyerek nem árulta el az íráshoz való hajlamát. Egyszerre

tört ez ki belőle a legsajátosabb módon, párosulva a színésztehetséggel. Apait-anyait egyszerre megkapott így, az igaz, hogy mást se hagyhattak rá. Szerette, kényeztette az egész város, neki sok minden szabad volt, amit más-tól rossz néven vettek, ezért volt érthetetlen Platz Bonifác tankerületi főigazgató »megdöbbenése«. Platz is sokat játszott, komázott a gyerekekkel, mikor aztán egyszer iskolalátogatásra érkezett a gimnázium első osztályába, Laci kiugrott a padból és örömteli kéznyújtással közeledett a »jó cimborá« felé.

Van annak is vagy nyolc esztendeje, hogy beszélgetve sok mindenről, egyszerre azt mondja Laci:

— Holnap lesz nyolcéves a fiam, ímhol a fotográfiája, micsoda nagy legény már.

— Hát a Dadi él-e még?

— Épp négy éve, hogy meghalt, alig volt egy-két napig beteg. A születésétől kezdve négy éves koráig ő nevelte a fiamat.

Szegény jó Dadi, mennyi dolgod lehet a másvilágon! Nem jön-e valamilyen felhő, amiből szél éri a tekintetes urat! Aztán vigyáz-e magára idelenn a Laci és a fiának, jaj, a drága kis fiának nem történik-e valami bajai Mert nem lehet azt elképzelni, hogy a másvilágon véget érjen Dadi gondoskodása.

A titokzatos Bitóné

Hogy Lipcsey Ádám miért vonzódott olyan nagyon Szegedhez, azt voltaképpen soha el nem árulta. Ügyvéd volt, író, befolyásos publicista, körülbelül minden kaputos (majdnem azt mondtam, hogy kapatos) embernek jóbarátja az országban, politikai körökben épp olyan szívesen látták, mint a művészek a maguk sorában, — mégis Szegedre jött szórakozni szombat esténkint. Ha nem is minden szombaton, de kétszer egy hónapban föltétlenül. Könnyen mozgó ember sem volt a jellegzetes fejű Ádám, tömzsi, elerősödött testű s többnyire már a vasárnap délutáni gyorssal ment vissza Budapestre.

Tizenhat éves korában ódát írt Tisza Kálmánhoz s attól kezdve nem szűnt meg lelkesedése a családért. A koalíció idején már ő szerkesztette a Borsszem Jankót s ennek a nagymúltú újságnak akkori számai példátlanul erős támadásokkal, gyilkos szatírával, vannak tele Kossuth Ferenc, Andrássy Gyula, általában az uralomra jutott ellenzék minden tagja ellen. Attól kezdve pláne, hogy Kossuth titkos tanácsos lett, csak csatos selyemnadrágban rajzoltatta, udvaroncnak s a hiúságoktól éppenséggel nem mentes politikust főleg a személyes hiúságában birizgálta.

Günther Antal igazságügyminiszter, jóbarátja

Lipcseynek, egyszer bizalmasan elárulta, hogy semmi sem bőszi fel Kossuthot annyira, mint a Borsszem Jankó.

— A legutóbbi minisztertanácson azt követelte, hogy tartóztassalak le. Nem lehetett vele megértetni, hogy ebből botrány lenne. Most aztán duzzog.

Erre Lipcsey a legközelebbi számban még kegyetlenebbül rája eresztette a gőzt.

Ha elgondolja az ember, hogy micsoda jelentéktelen alakokat juttatott be az idők folyamán a mindenkori kormány a parlamentbe, — akkor érthetetlen, hogy az értékes Lipcseyre nem gondolt. Ha gondolt, abban se volt köszönet.

— Hivatalos jelölt leszél Hódmezővásárhelyen, mondták egyszer.

Az ilyesmitől nagyon keserű lehet az ember szája íze, hiszen Vásárhely örökös negyvennyolcas domíniuma volt Endrey Gyulának. De megtiszteltetésnek kell venni ezt is. Lipcsey tehát lemegy a kerületbe s mint humorista éppen testi-lelki jóbarátjánál, Endrey Gyulánál száll meg, ott eltölt néhány vidám napot és mint bukott jelölt tér vissza a fővárosba azzal a dicsőséggel, hogy rászavaztak az állami hivatalnokok. De hogy biztos kerületet kérne, — nem is követelne, ahogy azt a stréberhad szokta, — arra nem alkalmas az ő egyénisége, amely csupa uri önérzet tartózkodás, Magyarországon ritkán található szemérem. Ennek a típusnak nem mindegy, hogy hogyan jut valamihez. Megzsaroltán, bosszankodva, fogcsikorgatva, lesajnálva adják-e, amit adnak, vagy őszinte szívvel.

Mikor valósággal az élete végén bejutott a parlamentbe, elkeseredve, egész elérékenyülve mondta:

— Hogyan örüljek neki, mikor Bizony Ákost, a kebelbéli jóbarátomat kellett kibuktatnom!

Szerette a szegedi levegőt, amit ifjúkorában szokott meg s nagyképűségek elől idejárt pihenni. Többnyire hozott is magával valakit, festőt, szobrászt, vagy író, tudóst, hogy ismerje meg a várost, meg a szegediek főztét. Hallatlan jókedvet tudott maga körül teremteni s ha mindenki el is maradt volna a társaságából, Tömörkény és Beck Pista nem hiányozhattak.

Látszólag cinikus ember volt, de ez a cinizmus is — mint annyi másé — tulfinomúlt, érzékeny lelket takart és álarcnak volt jó kihasználások, érzékenyülések ellen. Tréfáiban, amidet nem lehet mind reprodukálni, a kíméletlenségig ötletes, főleg amikor országos nevezetéseket házasított össze.

Az ő ötlete volt a koalícióra alkalmazva, (a Vörösmarty-szobor mellékalakjait politikusok helyettesítették), a szobor felirata:

Hazudnak rendületlenül...

Ez a kép is a Borsszem Jankóban jelent meg.

A szegedi szórakozások eleintén Bitó János halászcserájában történtek, a későbbi időben átkerült a színtér a Kis Kassba, ahol a legkiválóbb hozzáértő, öreg Kass János páratlan kedélye is jelentékenyen hozzájárult a hangulathoz.

Most azonban még Bitónénál tartunk és itt bővebben ki kell terjeszkednem egyre-másra, ami összefügg az elmondani valóimmal, főleg megmagyarázza ennek a fejezetnek a címét

1931. tavaszán özvegy ült meg Bitó János régi halászmesterünk, utolsó mohikánja a hajdani stílusos halászgárdának. Megható volt mindig az a szeretet, amiben ez a két öreg élt.

Hosszú évtizedeken át kiegészítő társként a munkában, a vagyonszerzés igyekezetében, amiből természetesen semmi se marad, mire az ember megöregszik. Bitó sógor, hódolván a korszellemnek, szintén megírta az emlékiratait s ebben a kis könyvben olyan rajongó szerelemmel ír az *élete* párjáról, hogy becsületére válnék az akármelyik friss-házasnak is. Pedig akkor még életben volt Bitóné, habár egy kissé megroskadva az élet küzdelmeiben, a sok baj terhe alatt.

Ennek a történetnek a megértéséhez szükséges egy kis őszinteség is, amiből azonban nem származhatik lélek vésze delem. Bitóné alacsony, zömök termetű asszony volt, jóságos barna kun-arcú, de nem az a feltűnő szépség, ami leginkább a bűnügyi riportokban szerepel, amikor szépségkirálynővé, »a falu legszebbjévé«, lép elő az aktuális nőnemű lény, hogy fokozódjék a hatás. A Kossuth Lajos-sugarút elején, a Szűcs kapitány házában, volt Bitóék halász-csárdája, de három évtized távlatából is visszarezg az ott főzött halpaprikások feledhetetlen, felséges zamata. Nem igaz, hogy egyik hal olyan, mint a másik, vannak a minőségben, az összeválogatásban és a főzésben is nüanszok, amiket elsajátítani akkor sem lehet, ha ott nézi valaki a készítés módját az első pillanattól az utolsóig s azt hiszi, hogy már mindent tud.

Lipcsey Adámné beteges, törekeny asszony volt, hagyta, hogy az ura rajongjon Szegedért, ő maga nagyon ritkán mozdult ki hazulról, legfölbjebb az után érdeklődött vasárnap este, hogy hogyan szórakoztak? Reiniger Simi volt a referens, örökös tréfacsináló, a legalkalmasabb, hogy tőle tudakozódjanak valami felül.

— Olyan páratlan az a szegedi halpaprikás?

— kérdezte Lipcseyné.

Simi ravaszul hunyorított bozontos szemöldöke, szakálla mögül.

— Nem is az a fő, hanem a csárdásné. Tudja, nem akarok bajt keverni, de nagy a gyanúm, hogy az Ádám a Bitóné kedvéért jár annyit Szegedre.

A csupa érzékeny idegasszony felszisszent
— Milyen asszony az?

Simi olyan mozdulatot tett, mint mikor — hogy is mondjam? — Szalay József ritka könyvre akad, szinte önmagát ölelte át, elringatta, ízek folytak egybe a szájában, a tekintete hálálkodva kereste a felettünk levő régiókat.

— Nem lehet azt így elmondani. Láthatja abból, hogy Ádám nem sajnálja szombatunkint a fáradságot.

Erre aztán működni kezdett a nagyvárosi asszony fantáziája. Halász-csárda? Egyáltalában csárda? Megelevenedett minden betyárromantika, ami akkor még közelebb vibrált a levegőben, a puszta szabad fiairól, akiket az észvesztő csárdásné szerelme sodort bajba. A menyecske kontyú pusztai démon ringó dereka, könyökön felül meztelen, de hófehér karja, a bokor átugrásához alkalmas kurta szoknyája, amibe nem a tövis akad bele, hanem az éhes férfiszem. Nem maradt el a piros papucs sem a fehér harisnyába bujtatott lábbal, meg az az Évától származó ravaszság, hogy ezek a boszorkány-feketeszemű menyecskék minduntalan lehajladoznak valamiért, \ agy van rá ok, vagy nincs, de akkor is háttal fordulnak az ártatlan emberfiának.

Nőtt, nőtt Lipcseynében ez a színezés, Reiniger Simi egyre titokzatosabb lett, ha Bitóné felül kellett magyarázatot adni. Valamelyik

szombat délben aztán, mikor búcsúzkodnék otthon Ádám, vele együtt emelkedik fel a felesége is.

— Hová készül, fiam?

— Szegedre.

— Tessék?

— Hát igen. Kedvem kerekedett, hogy elkísérem egyszer, nagyon megkívántam azt a híres halpaprikást.

— Hiszen ez nagyszerű, lelkendezett Lipcsey! De nem árt meg az egészségednek az utazás?

(Ahá, vissza akar tartani, ravaszkodik, — gondolta Lipcseyné. De most már akkor is mennék, ha gyalog kellene megtennem az utat.)

— Sose éreztem magam jobban.

Este megvan a szegedi csárdában a vacsora, a tökéletességig felséges minden, csak Lipcseynén látszik valami nyugtalanság. Nyájaszkodik Bitó sógorral is, úgy mellékesen odaveti.

— Hogy van a család?

— Köszönöm, kézit csókolom, csak megvagyunk.

— Hát a felesége egészséges?

— Nincs annak az ég-világon semmi baja.

— Mondja meg neki, hogy életemben nem ettem ilyen jót.

— De csak tessék azt neki személyesen megmondani.

(Nagyszerűen halad minden, lelkendezik Lipcseyné, nem is reméltem volna.)

— Hát hol van?

— Majd begyün.

— Mikor?

— Amikor annak a rendje kívánja és az ideje elérkezik.

Ez megint misztikusan hangzott. Mi itt a rend és mi az idő? Hogyan szokták azt meg valamikor a zshiványok?

Az aranyárga tejszerű lében úszó túrós-csusza után egyszer csak beállít Bitóné, kedves egészségére kívánja mindenkinek a vacsorát, sorban kezel és illedelmes régi szokás szerint megkérdi, hogy nincs-e baj, jó volt-e minden?

— A feleségem! — konferálja be élete párját széles mozdulattal Bitó.

Ugyancsak a hagyományok követelik meg, hogy ilyenkor hág klimaxra a dicséret, amiből ugyan evés közben sem fogyott ki a vendég, de most összesűrűsödik minden és szemtől szembe éri az alkotót.

Lipcseyné csak nézi az egyszerű, szolid polgári otthoni ruhás asszonyt s egyre jobban benapsugározódik az ábrázata. Azonban nem azért volt Simi a Reiniger Simi, hogy csak úgy könnyedén elrontassa a tréfáját. Dörzsölgetni kezdi most is az állát.

— Micsoda ravaszok! Eldugták hirtelen az igazi Bitónét, aztán mit tudom én, kit küldenek most ide az ő képében!

Magyarázta aztán később mindenki, esküdözött derűre-borúra, hogy rossz vicc az egész, testestől-lelkestől Bitóné van itt jelen személyesen, — Lipcseyné szívében holta napjáig megmaradt a gyanú tüskéje, hogy akkor őt becsapták. Mert hogy a híres csárdásnék egészen más fajtájúak, karcsúak, mint a tigris, könnyökön felül meztelen a hófehér karjuk, a szemükben számtalan pokol apró mécsese ég, a szoknyájuk ellenben kurta s ők maguk annyit, de annyit hajladoznak, hogy attól jut kárhozatba a lobbanékony férfinép.

Három fametszet

Mindenki nem kerülhet bele ebbe a könyvbe, amely amolyan kóstoló. Rengeteg az anyagom, az emlékem, sorba talán soha sem szedhetem az egészet, bár úgy tetszik, hogy ha neki fog az ember az ilyesminek, nem tudja abbahagyni, mert az egyik történet emlékezteti a másikra s a bohémkompanyia valamelyik alakját rajzolva, szinte hallom a közbekiáltásokat:

— Hát én hol maradok?

Tudom, hogy külön fejezet illetné meg Pálfy Danit, a legkellemesebb barátot, akinél olykor heteken át nem szedték le a terített asztalt s úgy járhatott mindenki a házába, mintha vendéglőbe menne.

Nagyon érdekes élet volt az övé, különlegesen magyar, habár még közel van a halála ideje ahhoz, hogy részletezni lehessen. Föltétlenül átmenet ő is a múltból a jelenbe, de az érdekessége főleg a mostani generációba olvad s azzal van összefüggésben.

Felmayer János valamikor megteremtette az »Ipar és elegancia« jelszavát, de ő maga még túlságosan nyers anyag, — darabos — volt hozzá, hogy meg is valósítsa azt az eleganciát, amelynek szeretetreméltó, egyszer szokatlan lendületet vevő, máskor szinte naiv, de mindig kellemesen kitenyésztett példánya volt Dani.

Valamikor beteg királyok és girhes főurak ilyen emberek társaságában szerettek ebédelni, mert maguk is étvágyat kaptak az ő jó étvágyuktól. Dani művésze volt az asztalnak s az övé ez a megállapítás:

— A pulyka a világ legoktalanabb madara. Mert egy embernek sok belőle egy, kettőnek meg kevés.

Mondom, Dani külön stúdium, aminthogy csak példának hoztam őt fel, hogy mennyi, de mennyi krónika, jellemzés van még hátra.

Az alább következő három fametszetnek legyen mégis ő az előszava. Különálló típus mind a három, úgy érzem mégis, hogy van valami, amiben találkoztak.

(Nagy tata.)

A Taschlerek ketten voltak: Endre, a »Nagy-tata« és József, a »Kisebbik«. József járás-bíróról a »Régi bírák« fejezetben emlékeztem meg, itt Endrének gyűjtök szövétneket, aki a város főjegyzőjeként halt meg.

Egészen különös valami a ház és a környezet, amelyben felnevelkedtek méltó fiaiként édesapjuknak, Szeged egykori polgármesterének és főkapitányának. Özvegy édesanyjuk megállította felettük az idők járását, a bodrosfejű diákokat látta bennük évtizedek elmúltával is. Csak az anyai szem képes erre, akkor is a kiválasztottaké, akik új életkorok zsvijára nem kíváncsiak, emlékeiknek élnek a régi családi házban s minden bútordarabnak ismerik a történetét, mert azok is a »kis fiuk«-hoz fűződnek.

— Ebben a székben botlottál meg, Andor, negyvenhét év előtt. Emlékszel-e még rá?

Endre, aki otthon Andor maradt, persze hogy emlékezik.

Ilyen szenzációkkal volt tele a nagyasszony-múltja, ahol külön mese jutott a fülesbögréiiek, a kis kanalaknak s klenódiummá lépett elő egy-egy csorba tányér.

Nagy tata ajkára is odafagyott végül a mosoly, amely az ő bölcs megértését, mindeneken való felülemelkedését jelentette.

— Mulattam, most fizetek, mondta ez a mosoly s szinte elmaradhatatlan az elképzelésből jellegzetes kézlegyintése, — mintha azt mondaná, hogy a világon semmit se szabad komolyabban venni, csak amennyit az megérdemel. Az emberek szeretnek komédiázni, hát játszásk meg magukat, majd beleunnak.

Voltak itt már kisebb-nagyobb viharok, felfordulások, nagyon erős oszlopok is elvesztették lábuk alól a talajt, egyedül Nagytatát nem tudták magukkal ragadni az események.

— Ki kell várni a végét, akár csak a jég-esőnek.

Ráfogták, hogy cinikus, nincs előtte semmi szent. De kik mondták? Akik pillanatok hatása alatt tudtak és tudnak elérzékenyedni, hogy aztán más hatásokra (majd azt mondtuk: konjunktúrára) nyomban az ellenkező végletbe csapnak, azért lelkesednek, annak az előnyeit keresik.

Szállóigévé vált mondásai is kacagtató tréfák. De mit tudom én, hogy csakugyan tréfák-e?

— Lányos háznál soha le ne idd magad, mert másnap rád fogják, hogy megkérted a házikisasszony kezét.

Az agglegénységét ezzel magyarázta:

— Hogyan jövök én hozzá, hogy egy vadidegennek a lányát az élete végéig eltartsam? A házasság himlő, ami ellen be kell az embernek oltatnia magát.

Végül ne hagyjuk ki ezt a mondását se:

— A hozomány olyan, mint a griffmadár. Beszélnek, írnak róla, tudjuk, hogy van, lefestik, — de látni még soha senki nem látta.

Nagy tata ifjú korában kapta ezt a megtisztelő nevet, így hívták a vele egykorúak is, akik szívesen fordultak életük komoly pillanatában az ő szintiszta judíciumához, megbíztak véleményének korrektségében, a tisztességről, a becsületről való felfogásában. Néhányad nagyon kevés magával ő volt az a fórum, amely megapelláthatatlannak találtatott, ha olyan dolgokról esett szó, amelyek nem foglalhatók paragrafusokba, mert disztingvált érzések szöttek túlfinomra. Fórumnak sem önmaga nevezte ki magát, a kényesek, a biztonságot keresők törekedtek hozzá.

Csak annyiban volt cinikus Nagy ta ta, hogy nem vette fel az örök-farsangot járók álorcáját, farizeuskodni soha nem tudott s magát egyedüljáró agglegényéletre kárhoztatva kereste a kedélyes emberek társaságát, élte művészien szép, egyenletes, nyugalmas, semmitől és senkitől meg nem háborítható életét.. Ezért háritotta el magától a megtiszteltetést is, mikor a város első polgárának méltóságára kérték. Nagy tata akkor is mosolygott s íolta el két kézzel az embereket, hogy ugyan micsoda tréfa ez?

— Én már nem tudok változtatni az életmódomon s ha ahhoz van kedvem, akkor meg játszom magam. Mint polgármester nem tehettem ezt, már pedig megéri az életrendem megváltoztatását akármilyen állás?

Markáns egyéniségében, amely kívülről a magyar táblabíró, belülről az általános tudású, a tudomány, művészet sok ágában otthonos, nagyműveltségű európeért egyénítette meg, —

valami közelebről elemezhetetlen báj volt. Előkelő nagyúr, aki ifjú maradt az ifjak közt, megbecsült tudós a tapasztalt öregek sorában, aki nem hivalkodott az ismereteivel, de mikor hazament s »fölfeküdt az ágyára«, a német, az angol, a francia irodalom legújabb termékeit eredetiben olvasta, sokszor hajnalig. Mindent tisztán látott és tudott, hajszálfinomak voltak a distinkciói. Sose lehetél benne biztos, hogy finom mosolya elismerés-e, vagy természetes fölény, de egyenes, megalkuvásra képtelen, kibékítő, megbékéltető s nyugtalanul háborgó lélek, örvendező kedély egyaránt vonzódott a társasága után. Mert ahogy az ő állítólagos cinizmusa képes volt visszaadni a lelkeknek a nyugodtságukat, épp úgy tudott örülni, ha együtt lehetett valakivel, akit szeretett. A felületes szemlélő azt hitte, hogy nyitott könyv, akárki olvashat benne, pedig mosolyon, komolyságokon túl nagyon mélyen járt, mint tengeralatti bűvár, aki nem fecsegi ki, mikor talált gyöngyszemet.

(A kegyelmes úr.)

A »kegyelmes úr« voltaképpen mindig csak tekintetes úr volt, nem is akart más lenni. A cím mégis ráragadt s fogalommá vált, — Nyilasy Pál titulálta így az ismerőseit, a barátait.

— Szervusz, kegyelmes uram!

De ismerni kellett az öreg urat, hogy érthető legyen, mi ebben a szatíra.

Domokratikus jelszavakkal mindig szívesen labdázta Magyarországon, azért a lelke mélyén minden második ember arisztokrata allűröket pengetett. Már most az más kérdés, hogy jogosan-e, vagy jogtalanul. Hányszor lát-

tuk, hogy a polgár restelkedik, amiért polgár. A suszter ortopéd lesz, a csizmadia kiírja a táblájára, hogy kéjgáz, igen derék »közrendű« ember fia, mihelyt beiratkozott az egyetemre, gentryt játszik, természetesen csak a legkelemetlenebb külsőségeket utánozva, aztán antiszemitáskodnak olyanok, akik ezzel az egész nemzetségüket inzultálják.

Azt mondta végül is Nyilasy Pál:

— Sose bántottam meg senkit, nem is akarok. Mivel azonban bizonytalan, hogy mikor sértek lappangó érzékenységet, megadom a legnagyobb címet, ami bennünket érhet. Legyen az egész világ kegyelmes úr, aztán faragjon le belőle mindenki annyit, amíg elérkezik a maga fokozatához. Bizonyos, hogy így is többet tart meg, mint amennyi kijár. Hát szervesz, kegyelmes uram, kérlek alásan, hogy mint méltóztatol lenni?

Halálos komolyan tudta ezt elmondani Nyilasy, — talán épp ezért hatott jobban a szatírja.

Gavallér úri ember volt mindig, anélkül, hogy cerimóniális formákhoz ragaszkodott volna.

Ujj József dr. meséli róla, hogy jogászkarukban együtt voltak valahova meghiva ebédre. Nyilasy bekanalazza a finom levest, aztán feláll az asztaltól.

— Hát én jóllaktam.

Nem lehetett többé leültetni.

Máskor a közös színházi páholyban találkoznak, Nyilasy az a bizonyos »Pfeffer und Salz« ruha.

— De ki vagy csípve Palikám!

— Vacsorára vagyok híva.

— Elkésel!

— Nem baj. Elég, ha a végire érek.

Regatta-verseny után bál volt Újszegeden, de elromlott az idő, szakadt a zápor. Nyilasy mint elnök nem maradhatott el az exkluzív mulatságról, meg is jelent, de a szmokinghoz csizmát húzott.

— Palikám, így jössz bálba?

— Ha egyszer sár van!

Mint városatya a legritkább esetben szólalt fel, akkor is három-négy tömör mondatban adta elő azt, amit hozzáértők órákon keresztül el tudnak vizenyősíteni. De a szavai azt bizonyították, hogy nem hiába volt Ráday híres Laucsik Máté nevű vizsgálóbírójának az Íródeákja, később pedig keresett védőügyvéd épp a Ráday-féle pörökben, bele tud látni nagy kertelések üvegfalán is a vesétkbe.

A közgyűlés nevezetesebb szónokait azzal tisztelte meg, hogy odaállt majdnem egészen a padjuk elé, tölcsért formait a tenyeréből a füle elé, hogy egyetlen szó el ne vesszen, vagy összefonta mellén a karjait és figyelt.

— Nagyon jól mondd, kegyelmes uram, bólintott néha. Csak folytasd.

A Ráday-korszakból nagyon sokat tudott, de soha nem árult el semmit. E tekintetben épp olyan túlzottan-diszkrét maradt, mint mindenki, aki a híres királyi biztos környezetéhez tartozott.

Élő ember nem mozdította ki a flegmájából, Nyilasy Pál semmin sem csodálkozott. Egyszer egy legény jött hozzá.

— Tessék elvállalni az édesapám védelmét.

— Mit csinált az apád?

— Agyonverte fejszével az anyámat.

Nyilasy annyit mondott rá:

— Nagy gorombaság volt!

Élete utolsó éveiben hat órákor már lefeküdt, ő kelt fel legkorábban a városban s

nagy galléros, jellegzetes köpenyében járta be az utcákat. (1919. márciusában halt meg 74 éves korában.)

(A kém.)

Hegedűs Pál főreáliskolai tanár is azok közé tartozott, akik páratlan nagy tehetségükkel nem tudtak úgy boldogulni, mint az apró, de ügyes szellemi szatócsok. Családi terheltség nehezedett volna rá? — Isten tudja. A bátyja, Hegedűs Miklós, régebben Torontál főjegyzője, aki egyszer csak minden különösebb ok nélkül agyonlövi magát. A főjegyző fia, Andor, ulánusfőhadnagy Sarajevóban, ahol akkoriban Auffenberg Móric a hadtestparancsnok. A garnizon kicsiny és unalmas, a tiszti társaság kicsinyes és szűk látókörű, Andor unja a folytonos lumpolást, a kártyát, meg a katonai humort, — olvasgatni kezd s beleszeret Schoppenhauerbe.

Kissé csapott a homloka, nyugtalanul száguldanak benne a gondolatok, elkezdi kutatgatni a családját, sok ideges őst talál s megállapítja, hogy ő nem életre való.

— Terhelt vagyok!

Egy kapitánya igyekszik kiverni fejéből a rögeszmét, cipeli bálákba s hogy új ösvényre terelje, a hiúságát kezdi birizgálni.

— Szerelmes beléd az Auffenberg Erika.

Erre a tréfára Hegedűs Andor parádéba csapja magát és megkéri a lányt. Ott nagyot néznek, köszönik a megtiszteltetést, amire nem adtak okot, mert amiért néha táncoltak, talán mégse...

— Kosár, kosár!

Újra lehetetlenné vált számára az élet s kezdődött olyan sok mindenféle, hogy kitarthatna egy regényt is. A részletek most nem

tartoznak ide, elég abból annyi, hogy sok bolondság, közben elmemegefgyelés után a fiú egy napon mégis agyonlövi magát az apja sírján.

A szomorú családi fátum örökségét Hegedűs Pál is magában hordozta, habár ő természetes halállal halt meg. De nyugtalan szelleme sohasem tudott megpihenni, a lángész egyesült benne a cinikus évődővel, no meg a nagyon-szegény emberrel, aki a főreáliskolai tanári fizetésből volt kénytelen családját eltartani.

Ma már elmondhatjuk, végtére nincs benne szégyen, hogy a végrehajtó csaknem lakótársa volt a családnak s a hivatalos lap, — amelynek első oldalára, a rengeteg sok oktondi közé, sohasem jutott el dölt ciceróbetűvel Hegedűs Pál, — a hátulsó oldalakon közölte sűrűen a nevét, ama bizonyos árverési hirdetményekben. Mivel pedig bohém is volt Pali, ezeket az ügyeket mindig a legutolsó pillanatokban rendezte, törlesztve valamit, azt sem a fennálló adósságra, hanem az ügyvédi költségekre.

A búr háború idején Gyulai Pál Budapesti Szemléjében egész könyvre menő tanulmányt írt a kérdésről, előre megjósolva a háború lefolyását, végét, a búr nép sorsát.

Akkor még élt Görgey Artúr, visegrádi magányából fölkerelkedett és meglátogatta a haragos kis Gyulait.

— Micsoda ritka talentumu stratégá rejtőzködik a Hegedűs Pál név mögött?

Idegenek, angolok, a parlament folyosóit járva és fogadva előkelőink udvarlását, föl-tették a kérdést.

— Hát azt a jeles Ejdzsedösz Pelt hol lehetne látni?

Ejdzsedösz Pel azalatt velünk, kényszerű és

részint öntudatlan bohémekkel ült a Kass terraszán, ott várta meg gyönyörű nyári éjszakákon a még gyönyörűbb napfölkeltét és sűrű spricerezések közben utazott.

— Most menjünk Nizzába.

Akkor átvonultunk a terrasz másik sarkába, onnan expresszen Parisba, Londonba, mindig újabb és újabb sarkokba. Szegény Hegedűs Pál, aki álmaiban az egész világot beutazta, csak így utazhatott a valóságban s én ma is érzem, hogy akkor pillanatokig hitte: ott van, ahol mondja.

Közben mindig beszélt, körülbelül szóhoz sem jutott tőle más. Nem mintha terrorizált volna bárkit, de mi hallgattuk áhítattal furcsa, rapszodikus, sokszor egzaltált beszédét, amely tele volt ellentmondással, borotvaéles logikával, minden elképzelhető mindennel. Nem lehetett megállapítani, hogy tréfál-e, magamagát figurázza ki, vagy bennünket, oktanokat, tesz próbára, akikhez egyedül ragaszkodott.

Megvitattunk mi ott sok mindent (»gyerünk Nápolyba, itt már elég sokáig voltunk«), természetesen, hogy szó esett Tömörkényről is.

— Mit akartok azzal a Takarmánnyal *i* Hogy tárcákat ír? A Fidzsi-szigeteken naponként ötszáz tárcát írnak, mégse törődik velük a kutya se.

— No, de talán mégis...

Darabokra szedte az egész Tömörkényt, gyilkos kéjjel szaggatta egész addig, amíg Szakáts Andor ravaszul azt nem mondta:

— Igazad van, Palikám, ez az én véleményem is. Csak örülök, hogy te mondd ki, akinek megvan hozzá a tekintélyed.

Akkor hurcolkodtunk éppen Szentpétervárra, mert nem győztük a nápolyi forróságot, Pali új spriccet rendelt s rákezdte.

— Mit tudják ezek a teán lebzselő muzsikok, hogy kicsoda Tömörkény.

Jött utána a példásan szép essay, a nagy nívójú tanulmány szabadelőadásban, szakadatlan cigaretta-rágyújtás mellett.

— Mit tudjátok ti, hogy kicsoda Tömörkény. Majd ha egyszer elmúlik, akkor ordítson és jajgasson az ország, de legjobban ez a város. A Bugac! Mert itt minden Bugac és tengerfenék. Oda kellene a homokos köldökű szegedi parasztnak járulnia hozzá minden reggel, megcsókolni a lábát, amiért annyi ragyogót hazudik róla. A Fidzsi-szigeteken van egy író, aki szintén szépirodalomba oltott etnográfát ír a maga fajtájáról. Ezt reggelenként fölteszik egy trónusra és ott imádkoznak hozzá. Így van ez a Fidzsi-szigeteken, ahol tiszertetek barbárok laknak. Pedig ott is van tengerfenék. Csakhogy nem annyira iszapos.

Volt valami baja Wlassics Gyula akkori kultuszminiszterrel, igazán nem tudnám megmondani, hogy micsoda. De Hegedűs szörnyen haragudott rá és néha félestét szentelt a számára. Sőt, amikor egyszer Szegeden föléptették képviselőnek, Hegedűs a temetkezési vállalkozó Wlassicsot ajánlotta megfelelő mennyiségű aláírással. Később visszavonták mind a két ajánlatot, állítólag éppen a Hegedűs hecces ötlete miatt.

Augusztusi éjszakán, amely semmiben sem mása a régieknek, hiszen fogytán a melege, bágyadtabb a csillagos égboltozatja s odaát van már a túlsó parton mindenki, aki a mi fiatalságunkban jelentett valamit: szíves barátot, kedélyt, tiszteletet, szeretetet, — jól esik Álomország fele utazni szegény jó Hegedűs Palival, akinek abban a csendes világban távolról sem volt annyi megrágni való témája,

mint amennyi most adódnék.

Olyan volt, mint az átlag szegény ember, akit minden ág húz, hát a spriccerekhez menefrül, hogy valami feledésfélét találjon. Mert nem igaz, hogy a bortól feledni lehet. Csak a teher tetszik könnyebbnek, kimagyarázhatóbbnak.

— Ti nem tudjátok, ki vagyok én, suttogta hajnal felé.

Szörnyen titokzatos volt, óvatosan nézett körül, hogy nem hallja-e meg valaki, kezét a szájához emelte, tölcsért csinált belőle.

— Pszt, kém vagyok, kémlelem Angliának a bugaci állapotokat, azokat nagyon érdekli itt minden. Szüksége van rá, még nektek sem árulhatom el, hogy miért. Háború lesz, világ-felfordulás, nem olyan »gyere farom, láss vásárt, ha meguntad, térj vissza«, hanem komoly, mindent elégető... én vagyok ebben a kém.

Egyszer csakugyan megérte, hogy kimehetett volna Angliába. Talán ezer forintot kapott, vakációban, tanulmányútra. Nagy dolog volt ez, készült is, de megint túlzott akcióba lépett a hivatalos lap árverési rovata, meg némely ügyvéd, akinek léte indokáról úgy el tudott tűnődni az ember. Hegedűs Pali ezer forintja arra kellett, hogy ne vigyék el ágyait, meg a szekrényeit. Sebeszta végrehajtó úr álló két hétig nem jött ki a mulatozásból, annyi pénzhez jutott, az ügyvédné ősszel arról regélt, hogy királyokkal volt egy fődél alatt Marienbadban, — csak Hegedűs Pali maradt itthon. Hanem azért megírta jelentését a tanulmányútról, sokkal szebben megírta, mintha Angliában járt volna. Elvégre a búr háborúban sem vett részt.

Véreim, magyarok!

Bocsánatot kérek Tömörkény István szellemétől, hogy hozzányúlok az ő dédelgetett *tanyai magyarjaihoz*. Csak az újságírói foglalkozás során találkoztam velük, nem is írtam róluk többet, mint amennyi ilyen alkalmakkor kínálkozott. De azt írtam, amit láttam. Teljesen tárgyilagos vagyok velük szemben, a tanyai magyar mégis minden hódolatot megérdemel azért, amit a világháborúban adott.

Itthon, kicsiny és sokszor szegényes körülmények között zárkózott és szűkszavú, bizalmatlan az úrral szemben, — megengedem, talán oka is van rá. De ha nagyon kutatjuk, ki volt az az »úr«, akiben csalódott s akiért nem szeret egész osztályt, akkor furcsa eredményhez juthatunk. Most ne feszegessük a kérdést, mert neheztelés fakadhat belőle. Én kerestem az okokat s azt hiszem, hogy rájuk találtam.

Szó sincs róla, nagyon tisztességes a tanyai nép, szélsőségekre nem kapható. Amig legény, addig egy kicsit neveletlen, a duhaj virtusért mindent feláldozó. Megfékezni ezt a zöld sereget senki se tudja, a papja, meg a tanítója gyenge hozzá. Legfeljebb ha megmotoznák, mielőtt bálba megy s elvennék a bicskáját. Vadász Lajos és László Kálmán régi tanyai kapitányok bikacsekkel felkészülve sétáltak a tánchelyek udvarán. Mikor aztán elröpült

az első szódásüveg, vagy előkerült a bicska, valóban közbe is léptek. Nem kellett nekik segítség, okoztak egymaguk — összeadva a részleteket — vagy esztendőre való könnyű testi sértést, amivel azonban senki sem dicsekedett.

Csodálatos, hogy amint megházasodott a legénny, a legveszettebbje is csendes, józan, munkás emberré válik, akinek egyetlen szerelme a föld.

Gulácsy Sándor dr. a »Magyar városok monográfiájának Szegedről szóló kötetében (176. lap.) néhány sorban olyan megfigyelését mondja el, amelyik a leggyönyörűbb magyar regénytéma. Egy szeged-feketeszéi kisézda 1914-ben Kraszniknál egy rozstáblában feküdt a századjával. Az ágyúk bömbölése közben is megtömté minden zsebét a szép rozssal s bár ugyanakkor sebesülten fogságba esett és csak 1918 végén szabadult, — hazamentette a zsákmány egy részét és elszaporította. Terjeszti is a környéken, a nép pedig szívesen veszi, mert 1926-ban egy hold 18 métermázsa termést adott.

(A magyar koponyák.)

A sí sporthoz hosszú botot használ az ember, azzal lóditja magát tovább. Hamarjában nem tudom, hány éves a sport (de meg a kisebb gondom is nagyobb, semhogy utána kutassak), — elég abból annyi, hogy a szegediek már nagyon régen ismerték és használták télen ezt a botot.

Neve is van, úgy hívják, hogy gusztony.

A régebbi szegediek ugyanis csontkorcsolyát használtak, ha a jégre merészkedtek. Ez a marha lábszárcsontjából készült, az alját laposra csiszolták, az oldalát átfúrták, hogy

spárgát lehessen azon áthúzni. A gusztony viszont embernél magasabb bot volt, hegyes vassal a végén. A csontkorcsolya ugyanis nem siklott olyan tüneményes gyorsasággal, mint acélból való későbbi utódja, azért kellett hozzá a segítség. A gusztony hegyes végét beleütötték a jégbe, aztán irányította vele magát előre az ember olyan formán, hogy a bot a két lába között maradt.

Még a múlt század hatvanas és hetvenes éveiben is ezt használta Szegeden az uri közönség. A közpolgár már nem, legföljebb kíváncsiságból. Ez a polgár nem bocsátkozott sportokba, lóversenyezni is jóval később kezdett a Dobó-család. (Vitatkoztak is sokat a múlt század végén s a mostaninak kezdetén egy vidéki futtatáskor, hogy urlovasnak nevezhető-e a szeged-tanyai kiscsordaleány? Ez a kérdés azonban csak akkor merült fel, mikor az ifjú elvitte maganevelt kancájával az első díjat.)

Emlékszem még rá, mekkora örömmel fedezte fel Szegeden a nagyon derék Seemayer Viliháld a csontkorcsolyát, meg a gusztonyt. Eget-földet ígért Tömörkénynek, ha szerez minitát a Nemzeti Múzeum számára. Aztán meg is kapta egy jó ebédért. Már hogy ő ebédelt Tömörkénynél.

Sokféle beszélgetések történtek ott, beleolvadt a tárgyalás a koponya-tanba, ami aztán nagy elhatározásra juttatta Seemayert, mert rájött, hogy a szegedi ember feje a legkülönösebb fejek közé tartozik.

Ünnep volt a következő nap, bő alkalom a szélesebbkörű tanulmányokra. Vasárnaponkint a városi bérház előtt gyülekezett a nép, pipával, szivarral a szájukban tárgyalták meg az eseményeket. Seemayer fogott egy fotográfust,

bevitte a bérház udvarára, maga pedig a tömegben kutakodott az alkalmas koponyák után.

— Remek fej! Még remekebb! Ez aztán az igazi magyar!

Hamarosan kiválogatott néhányat, azokat állította a gép elé.

Javában dolgoztak már, mikor híre menvén az eseménynek, kétségbeesetten rohan ki az udvarra Fodor Károly adóügyi tanácsnok.

— Az istenért, Vilibáld, mit csinálsz?

— Speciális szegedi koponyákat fotográflok.

— Aztán mire jó ez?

— Felhasználom egy tanulmányomban.

— Egyszóval, megjelennek az arcképek valamelyik újságban?

— Esetleg könyvben.

— Hát akkor nagyon szépen kérlek, ne folytasd. A kész lapokat is törd össze, de ne folytasd. Szeged nevében és érdekében kérlek erre.

— Ugyan már miért?

— Először is ezek jórészt nem szegedi származású emberek, a magyarsághoz is csak annyi közülük van, hogy az idők folyamán sok keresztződés után magyarok lettek. Ha akarod, megmondom, melyiknek az erében van szláv s melyikében cigány vér. Aztán meg valami csodálatos sugallat hatása alatt éppen a végrehajtóimat válogattad össze. Hidd el, most sem bírok velük, — mi lesz akkor, ha megjelennek könyvben?

(*A slingelt száj.*)

Czimer Károly sok szegedi dolgot tudott, aminthogy ő volt az utolsó »nagy idők tanúja«, aki emlékezett még régen elmúlt családok

nexusaira, megtörtént jóízű eseményekre, azokat is inkább elmesélni szerette, aránylag keveset jegyzett fel belőlük.

— Direktorem, meg kell mindezt írni, mert elkallódnak, aztán senki se lesz, aki emlékezzék rájuk. Halandók vagyunk.

— Igaza van, majd egyszer nekiülök.

A hagyatékában talán maradt egy és más. Onnan még sok becses emlék kerülhet elő.

Nem kímélt a kifigurázó szegedi humor senkit. Büszke magyarok laktak a városban, olyan feszes nadrágot hordtak, »hogy a bolha ríva fakadt alatta«, számon tartották a »rúgott menyecskéket«, értve alatta olyant, akit az ura elkergetett, aztán az alsóvárosi »gavar« a »hitös« mellett tartott; ha valaki nagyon sokat beszélt s éppenséggel nem moderálta magát, az megkapta a »slingelt szájú« elnevezést; volt itt a víz előtti időkben mindenféle nép, a tanyákról mindig beszivárgott a felesleg, de nem csupán tisztos gazdák, hogy hosszú életük pihenő alkonyát a templom közelében ériék meg, hanem, ahogy Czimer mondta, a pásztorok megunt, elkergetett »szárnyékleányai, ezek az időrágta, táncból kimarjult csárdavirágok, itcével harangozó, dallal hívogató nótás Katák«, meg a többi mindenféle, összeírás nélkül lappangó zsellér.

Tisza Lajos nem nagyon szerette a parasztot, tartózkodott is tőle, mert bántotta a vicces természete, amiben hogy hol van elrejtve a gúny, soha nem tudni.

Még vízben állt Szeged, eperfához láncolt háztetőmaradványon várta a jobb sorsot Föregeteg János koplalós, mellette a kutyája, amely valósággal le akarta szedni az arra csónakázó nagyurat.

— De dühös kutyája van, szólt oda a királyi

biztos.

— Dühös ez, uram, amióta rágott étellel él! Valami specialitás lehet ez a végzetes szerencsétlenségben, ütődött meg Tisza. Már a kutyák is?

— Aztán ki rágja meg neki az ételt? — érdeklődött.

— Ü maga!

Nem is folytatta Tisza a diskurzust.

Ahogy volt a háborúban tanyai gyerek, akit a Zita, meg a Hindenburg névre kereszteltek, épp úgy tartott lépést a szegedi magyar az eseményekkel, mindig az aktualitás szempontjából nevezve el a kutyáját.

— A nyáron (1931-ben), meséli a barátom, dolgom volt a tanyán, a gazda kikísér, mikor nagyon gyanúsán oldalog körülöttünk a kutyája.

— Ne féljen, nem harap, nyugtat meg a gazda.

Aztán oldalba rúgva, rámordul.

— Ne, te, Boletta, hogy a fene rágja meg a csontodat.

Képzelfelhetni, milyen rokonszenves volt neki a boletta intézménye.

Akármit rá lehet fogni tanyai vérünkre, csak azt nem, hogy szenvedélye a gavalléria. Takarékos a végtelenségig, garast hiába nem ad ki s bár ő maga szinte konokul hallgat, amikor alkuszni vele, — a saját érdekében tünényesebben alkuszik a cigánynál is. Láttam már külső embert, aki a vasúti viteldíjből is szeretett volna lecsípni néhány garast s hosszasan elszórakozott ezen okból a pénztárossal.

— Nézze mán, annak a vasútnak semmi az, ha eggyel több, vagy kevesebb ember ül rajta. Még ha megéreznél! De nem érzi.

Kedves magyar népszokásnak szeretik mon-

dani, hogy amikor látogatóba jön, vagy vendéget ereszt el, almával kedveskedik. Hát ez is úgy van, hogy almából van rendszerint a legtöbb. Az ajándékot se a fáról szedi, hanem a földről, amit levert a szél.

Szél Sándor, a tanyai költő és időjós, nagyon szeretett dörgölözni az urakhoz, hosszasan elcsevegett a hivatalokban, kinézte az ember szájából a szivart, aztán mikor végre megindult, jelentőségteljesen mondogatta.

— Jön az újév, majd jön vele a malac!

Soha élő ember nem látott Sándor bácsitól egy szem tökmagot sem. De hát igaz, ami igaz, jött a malac valamerről, csak nem tőle.

(Egy kis állomásról.)

Dorozsma után néhány kurta kilométernyire van Kettőshatár állomás, ahol szintén megáll a személyvonat, sokszor bosszankodására a Szatymazra, Jánosszállásra sietőknek.

Kettőshatárnál kezdődik a Fehértó is, amelyből egyszer halastó lesz, ha az Isten is úgy akarja, mint a munkaalkalmat kereső emberi ész. Amúgy csak a szekfű terem meg rajta s vadkacsák rendeznek itt zsinatot, ha vízállása van. De hogy miért áll meg itt a vonat? — azon már sokan tünődtek, hiszen alig van utasa, az is csak nyáron.

Hát úgy van az, hogy ide esik legközelebb a Vetró-tanya, derék Vetró Lajosunk birtoka, amit az apjától, a szintén kitűnő gazdától, örökölt.

Jó régen, évtizedek előtt, gondolt egyet öreg Vetró s a környékbeli gazdákkal, zsellérekkel kérvényt íratott alá, azt a közigazgatási bizottság útján eljuttatták az államvasutakhoz, külön megállót kérve. Dorozsma messze van gyalog, Szeged még messzebb, abban az időben pedig

minden nagy úrnak, excellenciásoknak külön vicinálisai hálózta be az országot. Miért kelljen Vetróéknak befogniok, ha a városban van dolguk?

A vasút azt felelte:

— Megadjuk az állomást próbaképpen egy esztendőre, azután döntünk benne véglegesen. Az a próba, hogy utazik-e naponta legalább egy ember innen a városba és visszafelé is jön-e vissza legalább egy?

Csakhogy Vetró sem járt a szomszédba észt kölcsönözni! Elővette az egyik béresét.

— Bemegy reggel a városba, megiszol az első kocsmában egy pohár pálinkát, aztán mingyárt gyüszsz vissza. De vonaton!

Így utazott és italozott a béres álló egy esztendeig és fogalma sem volt róla, hogy ő most valami különöset csinál, jelesen statisztikát, továbbá biztosítja a minimális vasúti forgalmat.

Mikor aztán letelt az év, megint készülődött reggel.

— Fenét neked, mondta a gazdája, itthon maradsz, elég volt a szórakozásból. A végén még egészen nekiurasodsz.

Az állomás azonban megmaradt.

(A tanyavilág fejedelme.)

A külső világ koronázatlan fejedelme kétségtelenül Pálfy Antal tanyai kapitány volt.

Itt álljunk meg egy pillanatra. A tanyai kapitányság intézménye egész speciális valami Szegeden. Formaszerint megvolt még a legutóbbi időkben is, de már nem az, aminek szervezték. Annak idején azt mondták, hogy kellenek megbízható emberek, akik a közmunkák számára összeszedik abban a rengetegben a népet. Voltaképpen a második kerület füg-

getlenségi mandátumáról volt szó, s arravalók voltak a kapitányok — értelmes, módos gazdák —, hogy előkészítsék a kormánypárt számára. (Mingyárt az első kísérlet sikerült, mert Ivánkovics János rókusi plébános kibuktatta Hermann Ottót.)

Ilyen kapitány volt a himlőhelyes arca miatt Rupának nevezett Pálffy Antal is, akit nagy becsben tartott minden hatósági ember. A tanyán szerzett megbecsülése azonban párját ritkította. Hat gimnáziumot végzett, úgy látott hozzá a gazdálkodáshoz, kiscigádák hiába hívogatták, se lakodalomba, se névnapra nem ment sehova.

— Az ember többet iszik egy-két pohár borral, mondta, s mingyárt elveszíti a tekintélyét.

Hangyaszorgalommal gyűjtötte a vagyonát, a külsejével se törődött sokat, nem irtózott a munkától, olyan ereje volt, hogy hetven éves korában fogadásból felemelt egy ökröt. (1907 őszén halt meg, 87 évet élt.)

Páduai Szent Antal napján ott volt nála ebéden az egész hivatalos közigazgatás, de azon kívül nem ért rá vendéget fogadni.

1900-ban, amikor a csanádi egyházmegye zarándokútra ment Velencébe, első püspöke, Szent Gellért hamvaihoz, ott volt Pálffy is a dómban. A prédikáció után pedig egyszerre csak előugrott s belekezdett egy magyar beszédbe. Ugyancsak bámultak rajta, de nem merték elcsitítani.

Egyszer a tanyán bérált Dessewffy Sándor csanádi püspök, Rupa adta a díszebédet.

— Szent atyám, mondja, majd hozok én magának olyan bort, hogy a király is megihatja. Harminc éves lesz az ősszel, a magam szüretelése. Azóta palackban hever a pincében.

Lemegy az öreg Rupa, de sokáig elmarad. Amikor megjön, hatalmas palack van a kezében, ott tisztítja le róla, nagyobb hatás kedvéért, a társaság előtt a pókhálót.

— Mesés bor, a saját termésem, harminc éves!

Aztán nekirugaszkodik a dugóhúzóval, erőlködik.

— Ejnye, a fene beléd, de megszorultál! Végre nagyot pattant a levegő, a palackból pedig kiszáll egy bolondos kis légy és odarepül a kegyelmes püspök elé...

Akkoriban nagy viták estek arról, hogy meddig él a légy?

A velencei virtust nem 1900-ban követte el legelőször. 1883 őszén, mikor a király eljött megnézni a már felépített Szegedet, kiment a tanyavilágba is, Ásotthalmába. A látogatás a megállapított rendben folyt le, Ferenc József már sietett a kocsijához, mikor előugrott Pálffy Antal, akkor domaszéki kapitány s nem törődve az általános elképpedéssel, ékes beszédbbe kezdett, megköszönve a tanyaiak nevében, hogy meglátogatta a népet saját otthonában, »ahol király még sohasem járt.« Egyben engedélyt kért rá, hogy azt a helyet, »ahol most szent személye áll«, az alsótanyai nép emlékoszloppal örökíthesse meg.

Ez az ásotthalmi — most már királyhalmi — iskola udvarán felállított királyi mellszobor története.

Dobó Miklós rókusi plébános volt, innen vitték be Temesvárra kanonoknak. Gyönyörű szép szál ember, mint általában az egész Dobó család, — mikor bemutatták a királynak, az kissé naivul meg is kérdezte.

— Nem az egri Dobóak közül való az apát úr?

Az apátot meglepetésszerűen érte a kérdés, Pálfy polgármester épp ki akarja segíteni azzal, hogy a népszerű szegedi családnak az »uras« ágából származik, mikor közbevágott szokott temperamentumával Pálfy Tóni.

— A Csipás Dobók közül való!

A király nem is volt tovább kíváncsi a leszármazás fejtegetésére, még valami egészen meglepőt hallhat, (ahogy a legenda szerint mondtak is neki leírhatatlan etnográfiai dolgokat Újszegeden, mikor a halak neve után érdeklődött), — hanem újabb magyart szólított hát meg.

Csak a teljesség kedvéért említem meg Lázár György feljegyzését, amely szerint népünnep volt aznap a tanyán s negyven bográcsban főzték patyolat-gyolcsba öltözött juhászok a bürgepaprikást. László Mihály tanyai kapitány pedig, mint katonaviselt ember, haptákba vágta magát.

— Felsőgednek jelentem alásan, negyven juhász, ezer kiló hus, ötven hektó bor.

A király szalutálva tudomásul vette a jelentést s a bográcsok hosszú sora előtt eldefilírozott.

(A dudások is elfogytak.)

Átalakul a világgal ez a város is, amely a nép-korzón régen nem ismeri a bokorugró szoknyát, a hímzett papucsot. A dohánygyári lányok, meg a paprikások fazonokat keresnek a divatlapokban, vasárnap módis szoknyában jelennek meg az utcán, selyemharisnyák után vergődnek s lakkcipővel kacérkodnak. A bubifrizura se ritka.

Az arcuk kozmetikája se mindig a friss levegő, sportjuk, fogyasztókúrájuk nem a marokszedés, ellenben a szemöldökük egyre

keskenyedik.

Kit érdekelne ezek után a duda, a régi magyar zeneszerszám? A tanyán alig van a dudásokból hírmondó, ott egyre nagyobb tért hódít a fúvóshangszer. Összeállnak négyen-öten, beszerzik a szerszámokat s zenét »szolgáltatnak« kellő helyen és kellő alkalommal. A hegedűre nincs tehetsége a mi népünknek, ahhoz csak a városban jut, egyébként is valami felsőséges gög nyilvánul meg ezen a téren, mert csak a cigány hegedül.

Kevesen vannak tisztában a duda lényegével, formájával, alkatrészeivel, ezért előbb arról szólok. A tárogatónak a mi vidékünkön nincs nyoma, csak a dudának. Ennek a sípjában nád van, akárcsak a tárogatóéban. (Olyan az, amilyent a gyermektrombitában alkalmaznak.) Csinálták epigonok cinkből is, de ez már nem az eredeti.

A magyar dudát az ezermester dudás mindig maga készítette. A fajtájai szerint kosfejű, kecskefejű és menyecskefejű van forgalomban. Férfifej sohasem diszit dudát. Csak a fejek az egymástól eltérők, a sípok egyformák.

A tömlőt a kos- és a kecskefejűnél fekete báránnyal varrják be, a menyecskét ábrázolót tarka-barka szoknyaszöveggel borítják, amint az illik is a nőszemélyhez.

A dudás a bal hóna alatt tartja a fújtatót (mellén az összekötő), az egészet szíjjal csatolja a derekára, hogy kezelésközben ne csússzon előre-hátra.

Bal vállán van a »bordó«. Trombitanyílású alkotmány, a végén rézből, ez adja a bassushangokat. (A szó nyilván a morgó-ból alakult át.) Régen fából készült, a rácok ma is abból csinálják.

A síp szája bicskával faragott magyar ornamentika, itt-ott gyöngyházzal kirakva. A magyar duda fújtatója magyaros bőrcsipkedísszel készül, általában nagy gond egy ilyen szerszám elkészítése, ámbár maholnap nem lesz, aki készítse.

A régi 32. ezred tulajdonosa, herceg Esterházy Miklós, a zenekar részére a magyar muzsika fenntartása végett, ébenfából csináltatott kecskefejú dudát, drága gyöngyszemekkel díszítette azt. Szentmártoni Pottyondy Lajos öreg negyvennyolcas honvéd említette nekem annak idején, hogy 1843-ban ő még látta. Pottyondy bácsi akkor hadnagy volt a 32-eseknél s együtt szolgáltak a dudával Olaszországban.

1848 után azonban a katonaságnál megszűnték az extradolgokat, a török muzsikát, az ezreddobosi botokat. (A török muzsika két réz-félhold egy rúdon, lófarkdísszel. Apró csörgők voltak rajta, ami pokoli hangzavart idézett elő.)

A rác duda csúnya formájú, hasonlít a skóthoz. Bordója túlságosan hosszú és fából készül. Ornamentikája is nemzeti jellegű, nem olyan díszes, mint a miénk. A tömlő nem fújtatóból, hanem a dudás szájából kapja a levegőt. Primitív az egész, nincs rajta semmi figyelemreméltó.

Csinálnak nálunk még citorát, mint naturalista hangszert és tökhegedűt (tamburát.) Ezt a hajósok kedvelik és szláv eredetű. Azoktól tanulták el, amikor egységes volt még a hajóforgalom, a gabonáshajók leereszkedtek Títelig, onnan törekedtek fel, a Dunán, a budai partokig. Itt sok szerb hasonszőrű emberrel érintkezvén, az eltanulás hamar megtörtént. A tanyai fúvó parasztbanda tagjai egyszerű

napszámosok, akik egymást tanítják meg a hangszer kezelésére, bár nótát precízen az Istenért sem tudnak eljátszani.

A stílszerű és legkiválóbb szegedi dudás Csonka Bukosza Tanács Ignác volt, aki néhány év előtt halt meg özvegyen, közel kilencven éves korában. Az élete végefelé még beszéltem vele, bár nagyon magának élő ember lett a zömök testű magyar. De hogy egy üveg borral állítottam be hozzá, éppen hálókötés közben, rám szólt, hogy »ugyan, ne vergődjön«, — azért szívesen látott, sőt tudományát is bemutatta a dudáival együtt, amiket piros köntösbe öltöztetett, lányos fodorral látva el a nyakukon.

Tudta, hogy Felsővároson él még egy kolléga, bár a neve nem jutott az eszébe, nyilván azért, mert »nem jó a dudája«.

—A Pecsénye Jóska is dudás, de az nem prima.

—Mi a baja a felsővárosi hangszernek? — érdeklődtem.

—Odakölcsonózték egy tanyainak, aztán beszakadt rajta a kontra-lyuk.

Csonka Bukosza valamikor vízimolnár volt s mivel 1863-ban nem termett a magyar föld semmit, álltak a malmok, hát tétlenségében megtanult dudálni. Élete végén vasárnaponként a Katona Jóska vendéglőjében »szolgáltattott zenét«, épp hogy meg tudott élni a »vetőpénz«-ből, már hogy amit a mulatózok vetettek a tányérjára.

—Igaz is, mondta búcsúzásnál, volt még egy Sziráki Ferenc nevű csósz, jó dudás. De rég elment ötömösre, onnan pedig Tázlárra. Nem tudom, él-e még?

Aztán hamarosan elment Csonka Bukosza is, most már nincs utódja.

(*A magyar viselet.*)

Már meg volt az ország csonkítva, de öreg Kabók Imre nem tudott róla, nem is törődhetett vele, magatehetetlenül feküdt betegen.

— Kabók bácsi, mondom egyszer neki, megint Bocskay-sapkát hordanak a magyar katonák.

Csak nézett rám, mint aki nem érti, vagy hihetlent hall. Vájjon merre kalandozhatott a meggyöngült emlékezőtehetsége, amely egyszerre csak azt bökte ki:

— Ötvenkilencben is...

Többet nem beszélt róla a magyar zsinórdíszítés gyűjtő-tudósa, de a dátumot már tudtam, azt is tőle. Abban az évben kezdődött a magyar zsinórdíszítés fénykora és tartott kilenc esztendőn át. Megvolt ugyan előzőleg is, csak nem ekkora gazdag változatban és nemes ízlésben. Elhalkulása a koronázás után ért véget, mintha azt mondta volna a magyar:

— Megvan már az alkotmány, nincs több szükség nemzeti tüntetésre.

Pedig dehogy nincs, már hogyan volna!

A régi magyar ember virtust csinált belőle, hogy jobb szabója legyen, mint másnak. A díszruha-hiúság mingyárt az agár-hiúság után következett. (Viszont sokat lehetne beszélni arról, hogy kinek dukál a díszmagyar, amint-hogy nem mindegy az ötletszerű összevissza való színkeveréke sem.) A magyar nemes szabójának épp úgy kijárt a szabad lakás, meg a kommenció, akár az ispánnak. Dolgozni azonban legfőljebb még csak az uraság cselédjeinek dolgozhatott. Pihenő idején elment a gazdájával agarászni. Kölcsönkérni a szabót nem illett, de meg a büszkeség sem engedte. Elcsalni, — az már más. Az úr inkább meglepte a barátját a magáéhoz hasonló öltözettel, —

tudniillik, ha az félre nem érthető módon dicsérte a ruhadarabot.

A magyar úr nemcsak szerette, de büszkén hordta is a nemzeti ruhát. Vécsey »Magánjog«-a még megemlíti, hogy a nemes ember pecsétgyűrűje, díszmagyarja és a ménese »Özvegyi juss« címén *tulajdonába* száll az özvegyének.

Nemcsak a vármegyéknek volt külön Ízlésük, de a mestereknek is. A zsinordísz 1859-ben kezdődött a Kazinczy-centennáriummal s a lelkesedés akkorára nőtt, hogy sokan borjúsájú ingben, virágos szűrben, árvalányhajas süvegben jártak az utcán, hogy minél magyarabbnak látszassanak.

Minden jobb szabólegény-munkást felszipantott a főváros, nem volt elég a hozzáértő kéz. Megjelent Jámbor Pál (Hiador) divatlapja, amit a magyar szabók nesztora, a Nemzeti Színház Kostyál Ádámja látott el jótanács-csal, helyes ismertetéssel, valódi irányba terelve a polgári és az uri viseletet. Nem kellett az urnák parasztruhába bújnia, hogy meglássák benne a magyart, egymásután keletkeztek az Atilla, az Árpád, a Buda, a Zrínyi, a Kazinczy,, a bekecs, a dolmány, a mente s habár csak tíz évig, de szalonképes lett a magyar viselet.

A koronázás után aztán megint a frakk kerekedett felül, azért sok Atilla kísérté sírba a gazdáját.

Kabók Imre, aki rendületlenül hitte, hogy visszatér még egyszer a nemzeti viselet, évtizedeken át rajzolta és tökéletesítette a zsinordíszre vonatkozó gyűjteményét, amit most a fia, Kabók Győző színművész, őriz. Napokig tudott beszélni a zsinordíszről, a vitézkötésről, a sújtásról, az anyagokról, a formákról. Mindig elbúsult, ha Szabó Mihály gombkötőről és Nigrényi Pál lakatosról, a két érdemes

szegedi mesterről megemlékezett. Évekig kísérleteztek, amíg feltalálták azt a gépet, amelyik bél nélkül készíti el a borítás-zsinórt. Mire aztán elkészültek, véget ért a fellobbant divat.

Olyan speciális bánatai voltak öreg Raboknak, mint kevés másnak. Ha például arra gondolt, hogy nem tudja megállapítani, ki alkalmazta először a vitézkötést és ki nevezte el, — az egész napja el volt rontva. Sehogy se akarta tudomásul venni, hogy Rákóczi tót kurucairól szállt az ránk.

Ilyenkor igen szigorúan jellemezte azt a divatot, amely kereskedelmi és ipari szempontból lehet helyes, de túrhetetlen a nemzeti viseletben.

— Ezzel ölték meg az eredeti jellegét. A divatlapok, mikor eleget kívántak tenni a folytonos változatosságnak, lassankint már mindent bemutattak, csak az igazi magyar ruhát nem. Túlozni kezdtek és megölték.

Ha pedig arról esett szó, hogy a mai idők mások, mint a régiek, sokkal nehezebb általánossá tenni a magyar viseletet, — erre is volt Kabóknak válasza.

— Rájöttem én már régen, hogy a zsinórdíszítés, mint díszítő stíl, egész könnyen alkalmazható az ipar minden ágában, mert nincs színhez, vagy helyhez kötve. Ami pedig a változatosságát illeti, abban nincs párja. Oda lehet vinni, úgy lehet alakítani, ahogy akarják.

Szóval, amint látnivaló, ebben is magyar. Hiszen mintha a nemzetre mondott keserű jellemzés volna: oda lehet vinni és úgy lehet alakítani...

Mikor alakítják már vissza magyarnak?

A rendőrbíró

A szegedi tanyai ember nem győz törvénybe járni, mert a kihágási törvényt tisztára az ő tiszteletére csinálták meg.

Törvényt tisztelő polgárok ők mind és mégis! Ha a kutya letépte a láncát; ha a fás-szín fél centiméternyire odább épült, mint ahova a tervrajz mondta; ha a kakas átbúvik a garádon és elgavallérokodik a szomszédban; ha a béres elszánt egy harapásnyit a dülőútból; ha lelövi a magyar a nyulat, amelyik abban a biztos tudatban száguld át Tóth Pördi Imre földjén, hogy az vadászati jog tekintetében Kisguczi Illésé s eszerint Tóth Pördi nem sörétezheti meg; ha elmulasztottad bejelenteni valahány kutyádat; a kisfiú nem merészelt neki vágni a három órás útnak, hogy bizonytalan kalandokon át jusson a tanyai iskolába; ha nem vizsgálta meg a szemedet a trachoma-orvos; ha... de ki az Isten tudná mindet elősorolni, amint következnek!

Nem lehet így aztán csodálni, hogy az írástudatlan ember (amiből, sajnos, még mindig elég van) beállít egy szép napon »a koczor-ságra« s leteszi elébe a »pecsétet«. (Az idéző a rajta levő pecsét nyomán maga is »pecsét« lesz.)

— Ehun van-e! Gondolom, maga küldte.

Amaz nézi mosolyogva.

— Ez nem idéző, hanem meghívó a domaszéki gazdakör közgyűlésére.

A «Koczorság» a rendőrbíróságot jelentette Koczor János neve alapján. Nagyon szép intézmény volt, Koczor tárgyalási módja messze vidéken híres s valamikor félnapokat töltött itt Békefi Antal, akinek első kötete, a »bíró előtt«, a kihágási bíró szobájában szedte össze apró gyöngyszemeit. Tömörkény sok-sok klaszszikus szépségű története kopizálódott a »Koczorság« szobájából s utánuk is mindig volt újságíró, akit vonzott ez a hely.

Annál érdekesebb az elnevezés, mert volt már előbb is egy rendőrbíró, Bérczy Antal, aki szintén híressé vált a tárgyalásairól.

Aztán jött Koczor János és külön iskolát teremtett. Azonfelül remekül el tudta mondani is a dolgokat.

Valamikor sokat beszéltek arról, hogy a kihágási bíróság — habár önkéntelen öntudatlansággal — hozzájárult ahhoz, hogy a tanyai nép mind függetlenségi. Esetleg nem is annyira megértésével a függetlenségi eszméknek, mint dacosságból. A magyar természet ez, amely így akar visszafizetni az államnak a büntetésekért. Finom érzékével, amiben van valami a német »pfiffig«-ségből, mondta is a magyar egy váratlan fölmentéskor:

— Nono, tán megint követet választunk!

Épp úgy idevág az a történet is, mikor a magyar elkezdett a bírság kirovása után rimánkodni:

— Engedje el ugyan már a felét!

— Nem lehet az, barátom.

— Csak próbálja meg, mingy ár lehet.

Oda is lépett egészen közel az asztalhoz s áthajolva azon, ravasz mosollyal súgta a rendőrbíró fülébe:

— Mindig a kormányra szavaltam, elengedheti.

Magát Rainer József főkapitányt is elmarasztalta, amiért zárórán túl foglalkoztatta a cigányt a Prófétában. De a legnevezetesebb ítélete az volt, amikor Szeged városát, illetve képviselőjében Lázár György polgármestert ítélte el az 1890. évi I. t. c. 140. §-ába ütköző kihágás miatt 50 korona pénzbüntetésre, behajthatatlanság esetén három napi elzárásra. A szegedi közúti híd volt ugyanis az egyetlen az országban, amelyen a köztisztviselőknek fizetniük kellett a vámot. Egy járásbíró aztán feljelentette Szegedet s Koczor János tisztázta a kérdést, még arra is utasítva ítéletében a várost, hogy a hivatalos igazolványt az állami és a törvényhatósági tisztviselőknek adja ki.

Így is történt. Később aztán teljesen megszűnt a gyalogosok hídvámja. Minden gyalogosé.

Koczortól rettegték a legjobban a fiakkerek, mert mikor vizsgát kellett tenniük, a legkomplikáltabb kérdéseket adta fel nekik. Teszem azt: A Madách-utca 1. számú házban felvesz valakit és elviszi a Tisza Lajos-körút 33. szám alá. Ott is felszáll egy utas, most már együtt mennek a Kálvin-tér 7. alá. Hogy csinálja meg a legrövidebben ezt az utat?

Volt, aki belebukott, minekután keservesen törte a fejét. A három különféle utcanevet és háyszámot ugyanis egyazon ház viseli, a Tóth Fercsié.

A modern kor ítélkezése mégis más volt, mint a régié. Teszem azt Márton bácsi, a Koczorság leggyakoribb vendége, aki nagyon ismerte még »a Sándort« is, így mesélte el az immár 60—70 esztendő előtti esetet:

— Emlékszek, egyszer sok volt bennem a

bor, a Tandari Jóska feje pedig beverődött. Szaladt a nyavalyása panaszra, a »zsaró« oszt bevitetett. Elítélem kendet — így mondta — nyolc napra, azalatt horgya kend a trágyát. A felesége, amiért ilyen verekedő fráter felesége mert lenni, azalatt a pajtában fűzi a dohányt, a jövő hónapban pedig elgyün nagymosásra. A gyereknek se árt, ha tanul a példából, hogy ne legyen olyan ember, mint az apja, azért kirendelem a jányok mellé kukoricát fosztani.

Ezt mondta, meséli Márton, aztán megkérdeztem, hogy lehet-e lebbezni?

— Lehetni lehet, de hosszú annak az útja, beletelik félesztendő is, amíg megjárja a várost. Kentek azonban most ebben a szent minutomban hozzáfognak a büntetéshez. Felebez-e?

— Azt feleltem, hogy nem, most se teszem, fejezte be történetét Márton bácsi, aki ha jogi kifejezések tekintetében el is maradt egy kissé, de szemmel láthatólag tisztában volt a birtokonkívüliség fogalmával.

Érdekes azért, hogy minden szigorúsága mellett is népszerű ember volt a rendőrbíró. Egész bizonyosságot ugyan nem szerzett a tanyai népről, hogy nem »paksziózásból« büntet, mindazonáltal bevonta egyéniségét a maga humorával.

Nem szabad ugyanis kifelejteni azt a hitét, hogy a bírság a bíró zsebére megy. Ez magyarázza, hogy alkudni próbál. De már megesett, hogy mikor a gazda javában szerette volna legalább a harmadrésznyi bírságot megmenteni, a felesége oldalba bökte:

— Ugyan hagyd már, szögénnek kis onokája van, kell a pénz neki is!

Az ember fizetett, habár nem is szívesen*) s indulván kifelé, forgatta a kalapját, hogy úgy tűnjék fel, mintha szórakozottságból felejtett volna el köszönni. De mivel mégis csak forrtak benne az indulatok, visszaszólt fölötté gyanús hangsúlyozással:

— Isten *áldja* meg!

A rendőrbíró csak a hangra ütötte föl a fejét, igen nyájas lett a hangja:

— Hasonló jókat kívánok kendnek is!

Savanya Péter aztán úgy ballagott kifelé, mint akit leforráztak:

— Furfangos észjárású ember ez a Koczor, úgy kiismeri az ember szíve szándékát!

Megmondták sokszor a szemébe is a véleményüket. Jött a kofa, bepanaszolva szomszédját, hogy csúnyául megbántotta.

— Aztán mit mondott?

— Azt, hogy rosszabb vagyok Koczornál.

Stílszerűen a nyomdokaiba még csak Temesváry Géza lépett. De ő már a legsúlyosabb időkben volt rendőrbíró, az emberek java része akkor a Doberdón végezte a kihágásokat.

Temesváry jött rá, hogy milyen lehetetlen helyzetet teremt néha az ember és mennyire árt éppen akkor, amikor a jószívűségének akarja jelét adni.

Történik például, hogy azt mondja a tejes kofának, aki a kelleténél több vizet kevert a kannába.

— Ezért elítélem kendet egy napi elzárásra és húsz korona pénzbüntetésre. Megértette?

— Meg.

— Belenyugszik-e, vagy fellebbez?

*) Megmondta már Rákóczi fejedelmünk is, hogy »még csak bikkfalevelet is nem örömet ad a magyar parasztnember, nem hogy pénzt adna morgás nélkül«.

— Igen is lebbentek.

Az iratok fölkerülnek a tanácshoz, ott nem történik az ítéleten változás. Egyszer aztán a miniszter előtt fekszenek, az dönt bennük utoljára.

És itt kezdődik a szív.

— Ejnye, ejnye, mondja a referens, micsoda szigorú fiú az a Temesváry Géza. Elzárásra ítéli felebarátunkat, szóval megbélyegzi a szigorú formával, holott módja lett volna az enyhébb felfogásra is.

Az érzékeny humanista megborzad, talán lelke mélyén nem is tartja a tejes asszonyt akkora gazembernek, mint amilyen egy ipari árdrágító lehet s hogy levegye válláról a szégyent, mely az unokákat is elbúsíthatná valamikor, megváltoztatja az ítéletet:

— A büntetése 200 korona fő és 100 korona mellékbüntetés.

Az iratok visszaérkeznek, elérkezik a kihirdetés ideje.

— A miniszter megkegyelmezett kendnek, mondja a rendőrbíró, az elzárást átváltoztatta pénzbüntetésre. Fizet kend összesen 300 koronát.

Az asszony úgy mosolyog, mint aki derűs történeteket hallgat.

— Hogy én fizetek? Nincs nekem arra való pénzem.

— Akkor ül tizenöt napot.

— Ülök tizenöt napot, — mondja a tejek fejedelemnöje és sehogy sem érti meg, hogy mennyire megvédelte őt emberi érzületében a miniszter!

...Temesváry Géza után államosították a rendőrséget, azóta megszűntek a régiekre emlékeztető tárgyalások.

A bürge a diplomáciában

Az idők múlásával elérkezett végéhez a valamikor híres szegedi juhászat is. Egyre kevesebb a legelő, pedig a város határa 150.000 hold. Ekét soha nem látott földterületek egyik évről a másikra búzát teremnek, a bürge mindösszebb szorul s akármilyen kisigényű, csak elérkezik egyszer a nélkülözéshez. A nagy birkafalkák elfogytak s Karácsonyi Dili Gergely, híres juhtenyésztő-nemzetség utolsó sarja, jóformán csak annyit tart a jószágból, amennyire a ház körül szükség van. Adja meg tavasz elején a bárányt s szolgáljon maga eledelnek ünnepi alkalommal, vagy ős-időn.

Kutatva a megszűnés szálait, sok érthetlenségre akadtam, hiszen a juhtenyésztés fizet a legjobban. Az állat eltartása körülbelül semmibe sem kerül, teje drága táplálék, szőre adja a gyapjút, aminek most volna csak értéke, amikor mindenféle vámokkal terheltlen akadozik a külföldi kereskedelem.

Haldokolni már a háború előtt kezdett a szegedi juhászat, de mikor katonának vitték a juhásznemzetség arra valóit, egyre jobban senyvedésnek indult. Felsőtanya híres juhászgenerációinak, a Rozsnyaiaknak, a Virganczoknak alig van utóduk, ha van, az is más mesterségbe fogott. Alsótanyán Födi Lukács, a Solyák, a székháton a Kalapácsok, a Kot-

henczek pusztultak ki, az emberek a Doberdó szikláin szorongatták a puskát, órák hosszát ülve merevségben, lestek az ellenséget épp olyan szótlánul, ahogy idehaza töltötték az idejüket. Hát Susi Illést kihagyhatjuk-e a lakodalomból? Ő volt az a juhász, aki emlékezetes cselekedetet követett el, mert részegeskedésében beitta a szamarát, aztán megrontotta a kor szellemétől, fonszámra mérte és árulta a pulit. Nem levágva, hanem elevenben. Soha ezt elfelejteni nem lehet, olyan pecsét maradt a nevéen. Nyugtalan szellemű, mozgékony lelkeknek mindig haszontalan mesterség volt az övék. A pulinak is (aki nem volt kutya, hanem »puli«) inkább csak intettek, mikor eltévedt bürgét kellett visszaterelni. Emberrel heteken át nem váltottak szót, filozófusokká váltak a magányban, ahol szemlélődésüket semmi nem zavarta. A város iránt bizalmatlanok voltak, aminthogy szerintük »nem is kerül ki onnan semmi jó, mert mindig csak sarcolják a szegényt«.

Néhány évtized előtt Dorozsma körül 80.000 bürge is legelt, Szeged többi részén pedig meg se kottyant a 200.000. Egy falkában volt 7—800. Híres volt Pálfy Ferenc polgármester juhászata a Rúzsa járásban, úgy ezer körüli juhhal. László Mihály tanyai kapitánynak a Rukiban legeltek nagyszámú állatai. Domaszéken a nevezetes Rupa vezetett juhok tekintetében is. Még a fiának is maradt, addig, ameddig. Veszélkáék a balástyai legelőt ársztották el. Bürgét tartanak ma a már emiített Karácsonyi Dili Gergelyen kívül a Dékány, a Kordás, a Wolford, a Szécsi, meg a Pappsaládok. A hatalmas Pallavicini-uradalomnak, amely pedig híres és szakszerű juhtenyésztő volt, alig van valamelyes birkája. De juhokat

a környéken csak Félegyháza és Kecskemét között lehet még találni, aztán sehol semmi. Egy-két állat az egész, szó sincs tenyészetről, rendes falkákról, a juhászlegény csak a nótában maradt meg, a magyar divatból kiment. Napszámba jár s földárveréseken igyekszik bérléhez jutni.

A szakember, aki valamikor benne volt a hivatalos életben, azt mondja, hogy a juhászatot a politika ölte meg.

— Hogyan jön a birka a diplomáciába?

Hát belejön. A szakember maga is járt kiküldetésben s hol szerb sertésvészt kellett megállapítania a határon, hol Németországgal civakodott, mikor tudósok azt akarták kisütni, hogy betegek a gyönyörűsége hízlalt, kifelé szánt disznaink.

— A francia-porosz háború után, mondja, hallatlanul föllandult bürgében a francia exportunk. Szakadatlanul vitték vagonszámra a remek, kövér juhokat. Az állat türte az utat, nem pusztult bele, csak a francia politika kezdett fészkelődni. Megérkezett az első tiltó rendelkezés: nem szabad élőállapotban szállítani. Berendezkedtünk hát tökéletes hűtőkre, most már fagyasztott birka ment ingyenc csemegének Franciaországba. Egyre nagyobb lett a kivétel, végtére is számolni kezdték, hogy francia iparcikk megközelítőleg sem érkezik annyi Magyarországra, mint amennyi áru pénzt mi viszünk el tőlük. Egészen eltiltani nem akarták, megóvták hát a bürge-kereskedelmet politikával. Visszavonták az előbbi rendelkezést s arra változtatták, hogy leölt állapotban ugyan, de csak minden alkatrészével együtt juthat francia fogyasztásra a magyar bürge. Ez aztán veszélyeztette a hús minőségét. A húson maradt bőr, különösen a belsőrészek,

egész kocsirakományokat megrontottak, ha pedig maradt volna még benne valami jó, tudtak arról is tenni. A kereskedelmi politika a vagonokat is tudja mellékvágányra juttatni, itt is lekapcsolnak egy kocsit, ott is, mire megint visszakapcsolják, el kell ásní mindent, ami benne van.

A magyar birka-exportnak meg kellett buknia, mert damáink nem hozattak elég selymet Lyonból, kosztümöt Parisból. Ugyan többet hozattak, mint amennyit illik, de nem annyit, amennyit odakünn szívesen láttak volna.

Rácz Pali bácsi, a leghíresebb szegedi juh-vágó, a kilencven felé járt, mikor meghalt, — ő sok érdekes dolgot tudott a régi világból. Az ötvenes években hat forint negyven krajcárért vette borjastól a tehenet, lett aztán a Riskának még öt borja.

— Egyszer egy olajnak Karánsebesen 29 krajcárért adtam oda egy bürget. Volt negyvenöt bécsi font. A szömtelenje visszakért egy krajcárt masinára. Azt mondtam neki, elmenj már, mert megváglok! Kilóra 8—12 krajcárért árultuk, mázsaszám hatért. A francia háború után felment húszra. Dobáltuk a kalapunkat a levegőbe, hogy tyü, de urak lettünk! Szabadka körül akkoriban 30—32 forintot is fizettek párjáért. Ma nem esznek annyi csirkét, mint akkor bürgét, meg rúgott borjút. Hallja-e — bökött meg a pipájával — húsz évig kenyér nélkül ettem a húst, pedig csak cseléd voltam. Ha nem volnék öreg, kezem-lábam gyöngé, találnék én még bürgét, de sok nyughatatlanság van vele. Nappal, a nagy melegben, nem megy az Istennek se, csak éjszaka. Alig alszik az ember. Hozni pedig úgy kell, hogy mindég rajta legyen a szem.

A rendőrbírósnak úgyszólván állandó la-

kója volt két híres juhász. Kothencz István a Feketeszélről és Godó Virgoncz Mihály csengelei illetőségű. A hozzájuk közelebb lakók reszketve szórták az anyaföldbe a buzamagot, mert úgy is lelegelteti a két híres, mikor az Szent Márkus napjára már alkalmatosra nőtt. Igen nagystílú férfiak voltak ők, kicsinyben való visszatérődései a betyárlegendáknak, bár ugyanazon makacsul erős akarat, tagadási szellem, fölényes humor. Koczor Jánosnak ugyancsak neki kellett készülnie, hogy megbirkózzék velük.

— Tessék a szegények javára megsarcolni, hogy elmenjen a kedve a más földje lebitangolásától! — mondta a panaszos.

Viszont Koczor nem szabhatott ki olyan csekély büntetést, hogy Kothencz rá ne vágjon.

— Sok lesz az, tekintetes úr, mondjon kevesebbet. Embörök vagyunk!

A mezőrendőri kihágások tárgyalása sok idejét rabolta el a rendőrbírónak. Ugyanazért az egyfajta ügyekre ugyanazt a tárgyalási napot tűzte ki. Teszem azt: Tóth Antal beporolta Kása András, tanúk Nagy Péter és Pap Ferenc. Igen ám, de Kása András is talál valami huncutságot Nagy Péter ellen, amiért beadja. Viszont Pap Ferenc Tóth Antal ellen méltatlankodik.

Így összekeveredvén a társadalom, annak a veszélynek van kitéve, hogy három különböző napon mulasztja el otthon a szükséges, sőt sürgős munkát. Ezért módolta ki a rendőrbíró, már csak a harci kedvek lehűtése szempontjából is, hogy gyűljenek össze valamenynyien egyszerre. Ügyüket ugyan külön-külön tárgyalta, csak a végén csapott le a bombával.

— Minthogy nem csupán tanúk, hanem panaszosok is, nem ítélek meg tanúdíjat. Ez nem

jár a panaszosnak, mert úgyis megjelent volna.

Hatalmas áll-leesések következtek ilyenkor.

— Ez még nálunk is furfangosabb, mondták az elrontott üzlet fölötti sopánkodásukban.

Mert úgy van az, hogy a pörösködésre elmehet sok minden, azért jól esik néhány garas tanúdíj!

Godó Virgoncz, (aki már örökölte a második nevét azért, mert az öregapja »rettentő mulatós egy pajkos« volt), öt gyereket küldött a harctérre s mikor a Misa fia elesett, hát nagyon magába rogyant. Így jelent meg egy kihágási tárgyaláson, csak ímmel-ámmal védekezett, aztán ment a kocsmába kishúsrá, fél-liter borokra.

Mondom, nem volt kedvében, bár szörnyen vádolták, hogy »tékozolta a Horváth Lukács Antal búzáját.« (Akit voltaképpen csak Horváthnak hívtak s a Lukács melléknevet a piszeségéért kapta. Hogy miért? — Ki tudná azt megmagyarázni!)

— Haragszanak rám, aztán összebeszéltek, hogy adjuk be a Virganczot.

Igazolócédulát is hozott magával, Pap Márton esküdt jelentette azon, hogy Horváth »boszszuból és dacból« tette meg a feljelentést.

Nem volt akkor Godóban bor, a vádra is, hogy a felesége rozssal etette a disznót, bágyadtan felelte.

— Tuggya, ojan az asszony, hogy azt kedveli jobban, aki közelebb van hozzá, még ha állat is.

Ezek után vonult el a kocsmába.

Késő délután a vasúti állomáson tűnt fel, hogy hazamenjen Csengelére a kisvonattal. Igen botorkálók voltak a lépései, kétszer is elkergették a sínekről, a harmadik figyelmeztetéssel azonban elkéstek, mert Mihályt el-

ütötte a csanádi motoros.

Godó Virgonczról következőleg el lehet mondani, hogy épp olyan stílszerűen fejezte be nevezetes életét, mint amilyen annak egész lefolyása volt. Nem tudott meglenni más emberfia módja szerint s ha már elmaradt a bürgék mellől, akiket idegenek vetésébe beteges vágyakozással terelgetett, — öntudatlan vonzódással azért járt a sínek között, mert az is tilos volt.

Mikor ott feküdt kifolyt vérrel a kavicsos földön, üvegesedő szeme mereven függött az égboltozaton, amelynek kékjében több a reménység, mint a földi zöldekben. Godó Virgoncz Mihály szeme követte a felfelé repülő lelket légi útjában, az a lélek szelíd szeretettel simogatta meg a bárányfelhőket. Milyen szép bodros fehérek, én uram-teremtőm, mennyire puha a gyapjuk, szinte hűsíti a sok munkában kicserepesedett tenyerét!

Odaállt, kétségtelenül odaállt Mihály a bárányfelhők mögé s halkán füttyentve a pulijának, szemével mutatott neki valamit. Irányt. Az égbolt nyugati részén ugyanis sötétszürke vetésű felhők gyülekeztek ,nyilván azt hívják annyi fehérség közepett tilosnak, — gyere hűséges pulim, tereljük ezeket egy kis legeltetésre, hiszen nem élnek meg abból, hogy egymást nézik.

A kavicsokon heverő véres test, így elintézvén a dolgokat, most már nyugodtan hunyhatta be a szemét.

A kishivatalnok szenvedései

A hivatalnoki pálya nagy válságát éli, már régen nem az a biztonságot ígérő foglalkozás, ami régen volt. A hajdanihoz legföljebb annyiban hasonlít, hogy most is nagyon vannak utána. Aki birtokon belül ül, az nem szívesen mozdul ki belőle. Körülbelül csak a kenyeret biztosítja, a hozzávaló hússal már képtelen törődni. Talán ebben van magyarázata annak, hogy mikor a hivatalnok, — de általában a szellemi munkás — pihenőre megy, azt az időt »szabadságinak nevezi. Mintha a munka ennek az ellentéte volna, rabság! Egész életemben csak egy altisztet ismertem, aki így kéredezkedett el:

— Kérek ennyi, meg ennyi időre felmentést a hivatalos munka alól.

Ma hosszú heteken át nem lehet hivatalnokembert látni a kocsmában, (legföljebb elsején hangzik el néhány »egye fene, ez a pár garas se nem oszt, se nem szoroz«), — de akkor majdnem mindenki törzsvendég volt s »megzenésítette« a fizetése egy részét. Baross Gábor vasúti zónáját követte a vendéglői zóna s virágkorát élte a Bohn, ahol a minőség volt a fontos, nem a berendezkedés. Azonban épp ilyen aranybánya volt vele szemben a Schwarcz is. A megnagyobbított és átplántált Bohn redőnyeit 1932 kritikus telén hu-

zatta le a negyven év becsületes szorgalmában kifáradt Knappe Jánossal az általános elszegényedés.

A Napló-ház helyén volt a Prés-kocsma, itt költötte el a nyolcvanas években M. adótiszt azokat a pénzeket, amiket felek bíztak rá, hogy helyettük befizesse adóként. Hivatalvesztés lett a vége, helybenhagyta a határozatot a miniszter is. A legközelebbi választásnál aztán M. is pályázott s kérvényét így kezdte:

— Tekintetes tanács, ami volt, — volt. Vesünk fátyolt a múltra...

Mikor megszületett a városi gőzfürdő, már csak ennek a tiszteletére is ki kellett húzni reggelig az időt. Az előzékeny szolgál, fürdetvén a hideggyógyban a másnapos vendéget, megkérdezte, hogy milyen vizet parancsol?

— Én csak parádival szeretem, felelte még mindig a hangulat hatása alatt a hivatalos férfiú.

Nyugodt, csendes idők jártak s majdnem mindenki vágott disznót, biztosan számítva rá, hogy legalább a fele elmegy a torra, meg a kóstoló-küldésre. A kistisztviselő a maga házában lakott s panaszos szókat ejtett az államkölcsön terhe miatt. Volt aki húsz forintot is törlesztett egy évben, öreg asszonyok épp úgy pletykáztak, mint most, hihetetlenül lényegtelen dolgok után tudtak érdeklődni s ha viszkedett a balszemük, erkölcsi kötelességüknek tartották, hogy megszerezzék hozzá a sírást is. Ha más ok nem kínálkozott, megemlékeztek a nagyapjuk haláláról, aki még az inzurrekcióban halt meg. (Nem annyira harc közben, mint inkább a töltött káposztától, amit füstölt oldalas borított.)

A városi kézbesítő, keresvén az értesítendő felet, azt a választ kapta, hogy meghalt a

múlt héten. A kötelességtudó férfiú így a végzést rászögezte a fejfára, a vétívre pedig odajegyezte:

— A fél megtagadta az átvételt.

Volt aki februárban is harmincegy napról szóló napidíj-számlát nyújtott be a tanácshoz s mikor báránnyal kedveskedett neki valaki, indulatosan szolt rá:

— Mégis csak lelketlen perszóna kend, hogy képes volt elszakítani ezt az ártatlanságot az anyjától.

— Hát mit csináljak?

— Ha nem akarja, hogy búskomorságba esék, hozza el az anyját is. Majd eljátszadoznak az udvaromon.

A vizet úgy szállították hordókban a házhoz, garasért mérték, az armálissal rendelkező csizmadia pedig megkérte a Kárász-kisasszony kezét.

— Mink is nemesek vagyunk, kéremalássan.

A kosáron kívül kapott egy forintot is, soha felfogni nem tudta a kidobatásnak ezt a fokát.

Az iktatás remeke volt a hivatalos stílusnak. Teszem azt nem a legutolsó eset, hogy mikor valamelyik ügyosztályból ellopták a tintatartót, azt így örökítették meg:

— Hová lett a tintatartó tárgyában számvevői jelentés.

De ilyen műremek a másik is: »A tápéi földeket kik nem használták tárgyában«.

A topolyai jegyző háromszor sürgette meg a várost egy illetőségi ügyben s hogy akkor sem kapott választ, megnyomta a pennát.

— Csodálkozom, hogy a Bauer Antal illetőségi ügyében kelt megkereséseim eredménytelenek maradnak.

Meg is örökítődött aztán az iktatóban az ügy,

hogy soha feledésbe ne menjen, ha az emberi életben egyszer keresni találja valaki:

— »Topolyai jegyző csodálkozása tárgyában«,

Jött az ügyfél.

— Uram, éppen három és fél esztendő előtt kértem valamit a nemes magisztrátustól, aztán ehol ni, ma már 1884-et írunk.

A hivatalos férfiú megtömte a pipáját, különös gonddal rágyújtott, tanulmányozta a füst menetét, aztán felkiáltott:

— Istenem, hogy elröpül az időt

Nem szabad gáncsoskodni a pipázók tárgyában, abból telt ki a fél élet. A rágyújtás pedig fontosabb momentum bárminél. Nagy verekedési ügyet tárgyalt a bíróság, fontos volt minden tanúvallomás, elhangzott szó, kérdik is Alamizsna Kis Rókust:

— Hallotta maga, mit kiabált a vádlott?

— Nem halhattam, kérem, mert épp akkor gyújtottam pipára.

Végül a javát. Bérczy Antal atyafilátogatóban járt Felsőmagyarországon, eldiskurál a megyeházán, végül megszólal.

— Hogy tudja megállani, nászom, hogy nem kínál meg egy pipával.

— Mi nem dohányozhatunk, látja-e, csupa faburkolat a falunk.

Bérczy szeme tágra mered.

— Nem pipálnak? Akkor mi az Isten csodáját csinálnak egész nap a hivatalban?

(A t. ügyészség öreg írnokai.)

Amilyen nevezetes volt a város tiszti fő-ügyészeinek névsora, épp úgy emelkedett ki a hivatal tisztviselői közül Kunfy József, Vészi József és Barna György, a három öreg írnok.

Kunfy magas, hajlott ember, aki szívesen adott jogi tanácsokat is, ha gyámoltalan tanulmányos ember hozzá fordult.

— Ki küldte magát ide? — kérdezték az atyafit egyik-másik hivatalban.

— Ki küldött volna? Hát a Kanfi főügyész úr.

— Nem ismerek olyat.

— Már hogyan ismerné a város siket fiskálisát!

Így jöttek rá a feltünőbb személyi tulajdonságokból, hogy Kunfi keze van a dologban, — esetleg felismerték valamelyik kérvény betűiben a kezeírását is. Túlzó emberek ugyan zugírázatnak hívták az ilyesmit, de hát mi lenne a világból, ha mindenkinek a véleményével törődnék!

Vészi érdekesebb ember volt, róla egész kötetremenő anekdota kering ma is. Valamikor idegenben zsidótanító, ahol afférje támadt apró leánytanulóival. Megszenvedett érte alaposan, aztán Ivánkovics Sándor főügyész mélységes emberségére vall, hogy sose vetette a szemére, sőt ő portálta később, írnokválasztásnál is.

Alacsony, köpcös, csizmadiásan torzonborz és elképzelhetetlenül toprongyos ember volt ez a Vészi József, örökké síró hangú, alázatos a kellemetlenségig, mintha állandóan expiálni akarná a múltat. Fukar, de annyira hogy az már mese.

— Na Vészi, szólt egyszer önmagához, ha megelégszel vacsorára ezzel a penészes sajt-darabbal és kőkemény kenyérrel, amit a fiókodban találtál, ihatsz egy pohárával a finom szilvóriumodból.

A finom szilvórium tíz éves volt és lepecsételten nemesedett. De most csalogatónak elő-

került.

Vészi nekiáll a vacsorának, csikorog az egészséges harminckét foga, fintorgatja az orrát, belekönnyezik a szene, azonban legyűri. Akkor aztán elteszi a pálinkát a sifonba és újabb szónoklatot intéz önmagához:

— Hallod-e Vészi, nem hittem volna, hogy ennyire becsapasd magad. Az ügyetlenségédért, amiért ez a vacsora is jó volt neked, megbüntetlek. Azért se kapsz a finom szilvóriumból.

Volt idő, hogy egyszerre épült hat-hét háza, volt azonkívül is készen vagy három. Nagyszerűen tudott spekulálni. Aztán szigorú idők jöttek vagy két évvel a háború előtt, puska-poros volt akkor is a levegő, a szegedi 46-osok Aftovácban beigazították már Montenegró felé a géppuskákat, — Vészi hitelét megvonták s ő maga egy-kettőre szegény ember lett. Hogy tudott panaszkodni, szivettépő volt! Nem a legtisztább szakállába omlottak a könnyei, pedig ekkor már állítólag szenvedélyesen és túlzottan mosakodott, — kétszer is egy héten, — mert halálosan szerelmes volt egy szép polgári leányba, akit el is jegyezett, drága ajándékokkal elhalmozott. Igenis, Vészi és drága ajándékok!

A leány azonban égnek emelte gyönyörű kék szemét és azt mondta:

— A felesége leszek, de csak úgy, ha tovább élhetek az eszményeimnek, a lelki világomnak.

— Milyen az, kérem szépen, ha szabad tudnom.

— Szabad, Vészi úr. Én ugyanis apáca szerettem volna lenni. Hát nem leszek apáca, feleségül megyek magához, de úgy élek, mintha Jézus jegyese volnék.

Vészi nem nagyon értett a katolikus hit-
élethez, azonban még ebbe is belement. Csak
házasodjanak össze, majd megtéríti ő az
asszonykáját. Meg ő!

Összeomlott az is, — sose lett a házasságból
semmi. Attól kezdve aztán még toprongyosab-
ban járkált bíróságra, telekkönyvbe a kis Vészi,
— nagyon elesett ember lett szegény.

Barna Gyurkának kaligrafikus-szép írása volt.
Ő volt a közhivatalnok-Spitzer. Spitzer úr Rósa
Izsó irodavezetője volt hosszú évtizedeken át,
nagyobb gyakorlattal, tapasztalattal, mint akár-
hány újdonsült fiskális.

Épp így bíztak komoly ügyeket Barnára is;
szerződéseket kötött, rendben tartott mindent,
soha az ő dolgában tévedés, hiba, nem esett.

— Barna Gyurka csinálta! — mondták vala-
mire és nyugodtak voltak a régi tanácsnokok,
akik közül Lázár Györgynek, László Gyulának,
Fodor Károlynak, Zombory Antalnak, Gaál
Endrének volt ügyvédi diplomája.

Egyszer Csengelére mentek ki földárverésre.
Elindultak már délután, hogy a várostanyán
megháljanak, kipihenten a másnapi munkára.
Vészi hamar lefeküdt, a többiek még fenn-
maradtak bormáriásra. Egyszerre csak irgal-
matlan lárma, furcsán reszelő hang, zavarja
meg őket, — Vészi horkolt.

— Adjatok egy kiskanálnyi sót a szájába,
mondja Barna, az feloldja a nyálkáját.

Beleszórják Vészibe a sót, az álmában nyalo-
gatja a száját, nyel, majd elcsendesedik. Egy
óra múlva azonban megint felharsan a szörnyű
hang, mintha száraz lóbórt húznának a fagyon.

— Egy leveseskanállal a sóból — dirigál Barna.
Reggel korán kelnek, ülnek kocsira, halad-
nak a parcellák során.

— Csodálatosat álmodtam, Barna úr, meséli

Vészi. Sült libát ettem, fejedelmi volt, de egy kissé sós. Nem olyan álom ez, mint akármelyik, hanem intenzív, idegekre ható. Nézze, például határozottan érzem most is a liba sós ízét.

— Ez magára vall, Vészi úr, mert fukarágában ugyan sose vetemedne libára. Álmodta maga azt az ízt, mert így olcsóbb.

Abban a pillanatban megragadja Vészi a kocsis karját:

— Megállni, megállni!

Be se várta, úgy ugrott le. Éppen kúthoz értek, neki a vödörnek, majd a felét kiitta. Megálltak így még vagy háromszor, olthatatlan szomjúság gyötörte, már beteggé itta magát s munkaképtelenné vált a sok felolvasztott sótól.

— Érthetetlen álom, hogy miért érzem mindig a liba ízét!

Az emberek gurultak a kacagástól, aztán megsajnálták és elmesélték neki az éjszaka történetét. Vészi olyan tekintettel fogadta, mint a megbántott bárány. Tudott nagyon jámboran nézni.

— Ugyan édes Barna úr, ne akarjon elbolondítani. Maga túlságosan reális és nem képes hinni, hogy vannak a tudatunkon kívül álló erők is, szinte másvilági hatalmak. Ilyen a liba íze is...

Erősítette, hogy tréfálnak vele, mint már annyiszor. Pedig az álom jelent valamit. Meglássák, hogy jelent.

...Barna Gyurka azóta maga is megismerkedett az idegen hatalmakkal. Talán most már hisz neki odaát a kis Vészi.

(Szent Bürokráciából.)

Van a bürokráciáról is szegedi történetem. Még pedig a főnök úrról, aki maga szállt ki

a vidékre, ahol személyesen akart meggyőződni bizonyos állapotokról. Apró kis helység volt ez a fészek s bár vasúti állomással rendelkezett, a visszafelé járó vonat csak órák múlva indult.

— Kapok én valahol egy falat harapnivalót?
— kérdezte a főnök úr.

— Hát bizony, nagyságos uram, mondta egészen kis alárendeltje, rosszul állunk vendéglők dolgában, mert hogy nincs belőlük egy sem. Egyetlen vegyeskereskedésünknek azonban van korlátolt italmérési joga.

— Akkor ott van ennivaló is!

— Hideg étel, szalonna, kolbász akad.

— Mindegy az. Merre is kell mennem?

— Ezen a vágáson haladunk át, aztán jön a két házsor. Hanem elvezetem én nagyságos uramat, nem mintha nem találna oda, hanem a kutyák miatt. Nagyon harapós kutyák vannak errefelé, leszedik a lábáról az idegent

A nagyságos úr nem szólt semmit, megindult, előtte kullogott furkósbottal a kis alkalmazottja. Elérték a boltot, megvették az ennivalót, aztán mentek vissza. Kellő időben megérkezett a vonat, a főnök úr fel szállt rá és hazatért. Másnap pedig megbüntette a kis alkalmazottat tíz koronára, mert engedély nélkül eltávozott a posztjáról. Akkor ugyanis, amikor őt elkísérte a faluba.

Vele történt meg az is, hogy beállított hozzá a hivatalszolgája.

— Nagyságos uram, alig bírom a lábamat, olyan kimerült vagyok, rám férne vagy nyolcnapi szabadság.

— Andris, Andris, nem ismeri maga a rendet?

— Nagyon is üsmerem, soha én ellenem panasz nem merült fel, amit épp olyan jól

tetszik tudni, mint én.

— Tudom, Andris. Nem is arról van szó, hanem a hivatalos formáról, annak a rendjéről. A szabadságot szabályaink értelmében írásosan kell ám kérni!

András megvakarta a fejbúbját.

— Ez a feneség, nagyságos uram. Nem vagyok én olyan nagyon tudományos a betűvetésben. Két-három szót még kikomponálok, de egész kérvényre nem telik.

— Hát majd segíték én, ajánlkozott a főnök úr, akire nem lehetett ráfogni, hogy mentes minden jóindulattól. Üljön le ide az asztalomhoz, aztán diktálok.

A nagyságos úr valóban diktált. Takaros bevezetést — persze önmagához intézvén a szót — csoportosította András érveit, hivatkozott hosszú, becsületes szolgálatára, hajlott korára, amely nagyobb pihenést is érdemelne, ha nem volnának olyan szigorúak az idők, végül összegezte a mondanivalókat s megkérte a nyolc napot.

— Így, András, mondta végül, ez a rend. Kend most ezt a fogalmazványt lemásolja tintával egy árkus papirosra, megírja a felzetet és átadja nekem.

Az öreg szolga verejtékezett már eddig is, hullottak izzadságcseppjei a letisztázás alatt, de másnapra elkészült a feladattal, benyújtotta az írást. Arra aztán a főnök úr nyomban elintézte azt sajátkezűleg:

— A kérelemnek nem adható hely, mert háború van, amikor az alkalmazottak túlnyomó része katonai szolgálatot teljesít, a munkájukat pedig az itthonmaradottak kötelesek végezni.

(A lelkiismeretesség.)

Azonban a lelkiismeretes hivatalnoknál sincs

a világon szebb valami, ne tessék hát hivatali túlzásokról beszélni.

Teszem azt, egyszer vagyontalansági bizonyítványra volt szükségem, Bizonyos Illetékes fel is vette velem az alapjegyzőkönyvet, aztán biztatott, hogy nyolc nap múlva kezemben az irás.

— Hamarabb nem megy?

— Nem, mert ki kell adnom puhatolásra.

— Ugyan, ne tréfálgj, hiszen úgy ismered a zsebemet, mint én magam.

— Igen, kérlek, barátilag és egyénileg tudom, de nem tudom hivatalosan. Ezért kell puhatolózni.

Teljesen korrekt álláspont, tudok hasonlót még egy sereget.. Most azonban Pauer urnák a hihetetlen lelkiismeretességéről lesz szó.

Pauer Károly gondnoka volt a szegedi színháznak, az állást is az ő kedvéért kreálták valamikor. Tisza Lajos gróf személyzetéhez tartozott, hát illet róla gondoskodni a királyi biztosság megszűnésekor. Állandó helyet kapott a színház földszintjén s olyan cerimóniával lépdelt végig a nézőtéren, mintha most is a reggelt szervírozná egykori urának.

Lassankint egész műkritikussá fejlődött ki, néha meg volt elégedve az előadással, máskor kifogásokat emelt az összjáték ellen és nagyokat sóhajtott:

— Hej, de másképp volt régen!

Vonogatta a vállát, felhúzta a szemöldökét és a viláért nem tapsolt volna. Még nevetni is a padlásra járt. Voltaképpen az volt a dolga, hogy előadás után részt vett a tűzoltók szokásos körmenetében, amikor arról kellett meggyőződnie, hogy nem lappang-e valahol tűz? (Nem mondtam, hogy a padlásra járt? Ha nem is éppen nevetni.)

Engem érdekelt a figurája, ezért álltam vele szóba. Viszont neki jól esett a »tekintélytisztelet«, leereszkedett és hajlandó volt az én néma fürkészesemet bámulatnak minősíteni.

— Kérem, mondja egyszer szünet közben, van önnek arról fogalma, hogy milyen rövidlátó a mi tanácsunk?

—Nincs, feleltem őszintén.

—Hát tessék engem meghallgatni. Páratlanul rövidlátó, nem méltányol fontos pozíciókat, munkaköröket s például most meg akarja szüntetni az én állásomat.

—Ne mondja!

—Igenis, ezt akarják csinálni. Pedig hogy mit jelentek én ezen a helyen és mit jelent a rendszerem, azt egy rövid esettel fogom jellemezni. A napokban végezzük a szokásos ellenőrző körutat, megyünk emeletről-emetetre, amikor az én éles tekintetem meglát az egyik páholy előtti szőnyegen egy kakasos gyufafejet.

A tűzoltó hajol le érte, hogy fölvegye, de én rászólok:

—Nem úgy van, ezzel még nem értünk célt, ha eltávolítjuk innen. Nekünk az a feladatunk, hogy bizonyosságot szerezzünk, micsoda fejleményei lehettek volna ennek a könnyelműségnek. Tegyük vissza ugyanarra a pontra, ahol találták.

Így is történt, a gyufafej visszakerült a szőnyegre.

—Lássák, magyaráztam, itt emberek járnak, valaki egész könnyen ráléphetett volna. Így ni.

Ráléptem, elmorzsoltam a cipőmmel, a gyufa recsegett, meggyulladt és lángot kapott tőle a szőnyeg, amely tudvalevőleg gyúlékony anyagú.

A tűzoltók ugrottak már, hogy eltapossák.

— Szó sincs róla, tiltom el őket, várjuk meg a végét.

A vége az lett, hogy egy jókora darab szépen körben kiégett. A kárt ilyenkor nem kell nézni, én se néztem. Az a fő, hogy tapasztalatot gyűjtöttünk, mi minden történhet egy eldobott kakasfejű gyufa révén.

...Hát ez volt az öreg Pauer. Mit tudom én, milyen felületesen végzik mostanában a tűzvizsgálatokat. Nyilván nem olyan lelkiismerettel, mint ő.

(Aladár keztyüi.)

Szegeden a levitézlett gavallérok nem a városházán helyezkedtek el, hanem az állami hivatalokban. Így jutott Szávics Aladár a törvénytársakra, ahol nem volt ugyan kiemelkedő személyiség, de megmaradt mindig korrekt úrnak. A világháború kitörésének nyarán halt meg, — óh, de jó volt neki, hogy azt a sok csúnyaságot már nem látta.

Beck Pista valamikor vadászott erre a típusra s nem győzte lerángatni a kabátgombjainkat:

— Nézze már, ez alak! Alak! Egyre jobban fogynak, alig marad belőlük maholnap hírmondó.

S mint a múltból a jelenbe áttévedt eleven Itrónika kezdte róluk a mesét, ki mit csinált az ötvenes években, mit a hatvanasokban, ugyanakkor ki sétált a Gamperl-promenádon, egyúttal mint vélekedett bizonyos ügyekről Teca néni? Mindent tudott, minden jól elraktározódott az emlékezete skatulyáiban, kereste a kiveszőben levő alakokat s nem gyanította, hogy ő maga egyike a legérdekesebbeknek.

Szávics Aladár csak írnok volt a törvénytárséknél. Nem ez volt mindig. Megelőzőleg tudniillik díjnok volt, azt megelőzőleg pedig bács-

kai úr. Dédanyák valamerre úgy emlékeznek rá, hogy fekete trapperekkel kucsírozott be Szegedre, ha bál volt s kellett a szépet tenni fiatal lányoknak.

A lovakhoz járult némi földbirtok is, természetesen mindig kevesebb, mint amennyi kell, vagy amennyi elég. A földeknek pedig megvan az a bolond természetük, hogy szeretnek kiszaladni a tulajdonosuk lába alól. Hiába hisszük róluk, hogy biztosak.

Vitéz legény Szávics Aladár is túlságosan sokra becsülte a juhok belét, amiből a hegedűhur készül. Többre mindenesetre, mint magát a juhalkát, ami lényeges része a gazdaságnak, de szintén vásárra kívánczozik olykor-olykor.

A bálak divatban maradtak ugyan azután is, csakhogy Szávics Aladár nélkül. Emberi szokás. szerint pedig ha föl is tűnt ez eleintén, lassankint megszokták.

— Aladár hűtlen lett, Aladár bizonyára másfelé jár.

Végre mégis jelentkezett, csakhogy a törvényszéken állásért. A vármegyéhez a saját pátriájában nem akart menni, ott túlságosan igénybe volt akkortájt véve minden tintapecsétés íróasztal. Egész latifundiumok gazdái ültek egymás mellett és a munka ürügye alatt emlékeztek meg a jó időkről, amíg azt nem mondta valaki.

— Melyikötöknek van egy pipa dohánya?

— Kérlek alássan, kérlek alássan... felelték kórusban, tudniillik, ha volt még egy szívásra való fölösleg.

A szegedi törvényszéken jobban el lehetett bújni. Ide aztán az emlékeken, ábrándokon kívül nem hozott magával mást egy pár keztyűnél. Gavallér divathösi esztendeinek romjaiból ez a keztyű maradt meg és a délceg

testtartása. A keztyűt sosem húzta föl, téli viharban és augusztusi kánikulában egyaránt a jobb kezében tartotta, hosszában egybehajtva, mint ahogy a Regélő s a Hölgyfutár elmosódott fametszetei írják elő elmaradt ízlésű utódoknak az igazi gavallér formáját.

— Szívem hölgye. Barátságunk üdve. Boldogság és kárhozat...

Ilyenféle szólamok kívánkoznak stílszerűen melléje, mert ah, minden elmúlik a világon s gavallér tempóról más véleményt alkotnak a mai ifjak.

Szávics Aladár meg volt győződve, hogy a múltból áthozott szimbólummal a régi maradt. Mérsékelt igényekkel ugyan, szerényebb hatáskörben, azonban mindig az a fő, ami a lelkek mélyén rejtőzik nem pedig a külső formákban.

Azt se gondolják, hogy büszke volt. Nem azért hordozta magasan a fejét, mikor ernyőt formálva részint a tenyeréből, részint pedig a járulékként szereplő keztyűből, hosszasan eltekintett a távolba. Utólagos rehabilitálására el kell árulnom, hogy a sok irodai munka elrontotta a szemét, a hivatalnokok egyesületében pedig zöld szemellenzőt használt az olvasáshoz.

Már most aki látott ernyős embert olvasni, az jól tudja, hogy az ernyőt föl szokás tolni a homlokra, ne legyen útban. Mivel pedig mégis csak útban van, akármilyen magasra tolják, az ember kénytelen hátravetni a fejét, amihez aztán hozzászokik s ami a beavatlanok előtt a büszkeség látszatát kelti.

Nem, nem volt Aladár büszke ember. Talán ha eléri élete legnagyobb ambícióját, az irodavezetőséget, lehet hogy kifejlődik benne ez az emberi tulajdonság. De így?

Szórakozott Berger doktrorról

Néhai jó Berger Mór doktrorról, illetőleg a szórakozottságáról, egész legendakörök keringtek. Nagyon valószínű, — mint ahogy meg is lehet állapítani, — hogy ezek jelentékeny része túlzás és a magyar természetben kereshető a magyarázata. A Mátyás királyról szóló történeteknek a századrésze sem igaz. Mária Teréziáról mesélnek számtalan pikáns viccet, pedig bebizonyított tény, hogy a királynő kifogástalan, puritán tisztességű asszony volt, ritka jó anya és feleség. Ha nem az lett volna, nem hozott volna a világra tizenhat, vagy hány gyereket! Királynő volt, megtehetette amit akart, — higgyék el ezt azok a modern asszonyok, akik az egyikétől is félnek, mert kényelmetlenséggel, fájdalommal jár s elveszi a derék karcsúságát.

Annyi malacságot adnak Deák Ferenc szájába, hogy ha csak a tizedrésze is igaz, a haza bölcse mást se csinált, mint obszcén bölcsességeken törte a fejét. Hát szó gines róla, magánbeszélgetésben nem nagyon válogatta a kifejezéseit, a nagy tömegű ráiógás mégis túlzás.

De hát szeret a magyar temperamentum egy helyre hordani minden csillogót, akárcsak fészkébe a szarka. Meglehet, azért, hogy nagyobb hitelességet adjon a történeteinek. Így beszél-

nek Berger doktorról is olyan dolgokat, amik benne vannak a legrégebb vicc-gyűjteményekben, feledésbe is mentek volna, de valaki felevenítette és aplikálta. Egyáltalában tessék elhinni, hogy ritka az új vicc s aki foglalkozik velük, az meg tudja állapítani, mikor vakarták le róla a patinát. Vannak 10—20, sőt harminc éves körforgások is, mint ahogy nemzetközi érték is akad, mert végeredményben és számos tulajdonságban mégis csak egyformák az emberek.

Teszem azt, ráfógták Berger doktorra azt a közismert ősi szórakozottsági viccet is, hogy keresi négy-öt boltban az elhagyott esőernyőjét, míg végre megtalálja.

— Mégis csak van becsületes ember, kiáltott fel meglepetve. A másik négy helyen letagadták.

Hát ezt ismerjük sok variációban, ezt csak úgy plántálták Szegedre.

A legérdekesebb azért az volt, hogy Berger doktor az orvosi hivatásában sose vált szórakozottá. Egyike volt a legkitűnőbb belgyógyászoknak, a diagnózisa tökéletes, betegeiről nem feledkezett meg, tudta, hogy mit rendelt nekik,

— Azt hiszem, mondta egyszer valaki, mikor erről volt szó, hogy éppen azért szórakozott a magánéletben, mert minden idegszálát a foglalkozása köti le. Az pontos lelkiismeretességet kíván, abban éli ki magát minden más rovására.

Lehet, hogy így volt, a róla való történetek azonban fennmaradtak.

Találkozik egyszer lefelé menet a lépcsőn egy emberrel.

— Bocsánat, kérde az, ebben a házban lakik Berger doktor úr?

— Ebben.

— Melyik részen?

— Itt az első emeleten, ide látszik az ajtaja.

— Nem tetszik tudni, itthon van-e?

Berger gondolkodik egy darabig, aztán felvidul a mindig nyájas, udvarias arca.

— Nincs otthon, épp az előbb ment el.

Egyszer meg majdnem nekiment a ház előtt egy gyerekkocsinak.

— Pardon, pardon, mentegetőzik, nem akartam.

— Semmi baj, főorvos úr, feleli a dada. Berger doktor, akiben volt nagy adag naiv szeretetreméltóság is, jólesően fordul vissza.

— Maga ismer engem?

— Hogyne ismerném a nagyságos urat.

— Szép, szép, igen kedves.

Pillanatnyi meghatottságában úgy érezte, hogy ilyenkor valami kellemeset is kell mondania, azért megcírógatta a bölcsőben levő gyereket.

— Szép kis fiú.

— Nem fiú! Ez a lány!

— Persze, persze, lány. Mingy árt látni lehet. Aztán kié?

A dada álmélnkódva feleli.

— A nagyságos úré.

— Nagyságos úr, nagyságos úr, — az sok van. De melyiké?

— Hát a magáé!

— Ja igen, na akkor Isten áldja, szaladnom kell a kórházba.

Az alább következő történetnek olyan íze van, mintha kitalálás volna. Legalább is emlékeztet régi professzoros históriákra.

Gyomorhajos ember kereste fel egyszer, azt vizsgálgatta.

— Nyújtsa ki a nyelvét. Még jobban! Így ni. Most maradjon így, azonnal jövök a műsze-

rémmeel.

Bemegy a másik szobába, ott rémült arccal fogadja egy asszony.

—Doktor úr, ha Istent ismer, jöjjön azonnal, mert ebben a minutában meghal az uram. A kocsi lennt vár.

Berger lelkiismeretesen kapja a kalapját és elrohan. Nehéz eset volt, nem hagyhatta ott hamar a beteget, a megfulladástól kellett megmentenie, — későre járt az idő, mikor elkészült. Ilyenkor viszont már az orvosi asztalnál szokott ozsonnálni a Kassban, hát egyenest oda vitette magát.

A kinyújtott nyelvű emberre csak öt óra felé akadtak rá a házbeliek, mikor takarítani kezdték a rendelőt. Akkor is lógott a nyelve.

Ellenben a következő dologért garanciát vállalok, ez megtörtént, hiteles, nem is mindennapi.

Valamelyik nyári délután Gyopárosra rándult ki testületileg a szegedi orvosegyesület. A fürdőigazgatóság hívta meg az urakat, lássák és vigyék el a hírért, hogy itt is lehet gyógyítani.

Boros Jóska rendezte a szórakozást, amely kitűnőnek ígérkezett, be volt ígérve a pompás ozsonna, nemkülönben a még jelesebb vacsora.

—Pontosan kettőkor indul a vonatunk a rókusi pályaudvarról. Ott találkozunk az álmóson, el ne késsen senki.

Meg is jelentek a doktorok, csak épp Bergert nem lehetett látni.

—Itt van ni, már megint szórakozott volt! — mondták bosszankodva. Eltévesztette a napot.

—Dehogy tévesztette ! Délben beszéltem vele, ő maga hozta fel, hogy itt lesz. Valami rend-

kívüli dolog történhetett.

Nem is érkezett meg, a vonat nélküle ment el.

— Hogy fog bosszankodni, ha majd elmeséljük, hogy mit vacsoráltunk!

Mert hogy példátlanul jó étvágyú volt, méltányolója a finom falatoknak.

Berger lemaradásának esete olyan különös, hogy alig tudták megérteni, amikor kimagyarázásra került a sor. Kérkezett ő az állomásra kellő időben, megváltotta a jegyét is. A rókusi állomáson azonban olyan szokatlan nagy volt annakidején a forgalom, hogy az emberek valóságssal hering módjára préselődtek össze. Egy ilyen tömegelésből kikecmeregni felért a leg-súlyosabb feladatokkal. Hát sodorták Bergert is, a hátul levő emberanyag nekifeküdt az előtte állónak, tovább hullámoztatta, voltak akik a saját tengelyük körül forogtak, dolgoztak kézzel-lábbal, — így jutott egyszerre Berger is az ajtóhoz.

— Hála Istennek, csakhogy szabad levegőt kapok.

Aztán megállt és egy pillanatra elfelejtette, hogy mi van vele. Mit kereshet ő az állomáson? Homályosan derengett benne valami az utazásról, csakugyan, ő most érkezett meg valahonnan, csak elfelejtette a portásnál leadni a jegyet, — hát beleült egy ott veszteglő konflisba és hazahajtatott.

— Mi az — kérdezték otthon, te nem mentél Gyopárosra?

Akkor jött rá, hogy megint szórakozott volt, de ezt már restelte bevallani.

— Van néhány súlyos betegem, nem hagyhatom őket magukra.

Ez így történt, igaz. De a Szalma István akasztása körüli szereplése már kitalálás. Az első része Lázár Györgyre vonatkozik,

akiben szintén volt egy csepp szórakozottság, bár csak akkor, ha valami városi alkotás foglalkoztatta. Lehetett ilyenkor mondani neki akármit, nem felelt rá, öblögette szájában a szivarfüstöt, — azért később csodálatosan emlékezett minden szóra.

Nem látott még akasztást, avagy nagyon régen látott, Szalma kivégzésénél önmaga személyében jelölte ki azt a városi közeget, akinek jelen kell lennie az ilyen aktusnál.

— Nagyon emelte a fényt, hogy az akasztáson a polgármester is megjelent, tréfálkoztak az újságírók.

Már most azt meséli a legenda, hogy mikor kihozták Szalmát, a gondolataiban elmerült Lázár így szólította meg:

— Hogy vagy, hogy vagy? Gyújts rá egy szivarra, aztán menj dolgozra, most nem érek rá. (Ahogy a sok idővel rendelkező látogatóit szokta fogadni a hivatalban.)

Ellenben mikor már elkészült a munkájával Bali Mihály, a törvényszéki orvosok igyekeztek megállapítani, hogy még meddig ver a Szalma István szíve.

— Meghalt! — mondta Gyuritza Sándor és átadta a komplikált hallgatózó-szerkezetet Bergernek.

Az aztán a Gyuritza szívére helyezte azt s csakhamar élénken tiltakozni kezdett:

— Szó sincs róla, hogy meghalt volna. Kifogástalanul működik, semmi baja!

Hát mondom, ez már csak kitalálás, hadd legyen nagyobb a garmada, amely Berger doktor eseteiből került össze.

A főkapitány s a szenvedély

Rainer József főkapitány a legcsendesebb embertípushoz tartozott. Alaptermészete sok-sok melegség és jóság, türelme szinte példátlan. Amikor minden utcai szemétrakásért őt támadták, — abban a korban éltünk, hogy az újságírógyakornokok a rendőrségen csiszolták a stílusukat, — épp olyan flegmatikus maradt, akárcsak legbékésebb percében. Különös passziói nem voltak, vacsora előtt megitta a maga korsó-sörét a Próféta törzsasztalánál, ünnepélyes alkalmakkor pedig nem engedte át másnak a ministrálást. Ott szolgálta ki a miséző papot tanácsnok és főkapitány korában is, mint akármelyik kis diák.

Látszólag semmi se hozta ki a nyugalmaiból, szívta tovább is a pipáját és nézett derüsen, közben egy-egy benső gondolattól megkapatva, arra, aki hozzá szólt.

Pedig nagyon érzékeny ember volt, legföljebb belül háborgott, méltatlankodott, anélkül, hogy a kitörésekhez elérkezhetett volna. Ott van például a Nagy Mihály darabont-főispán idejéből való szereplése, amikor a legnagyobb viharok központjába került. Ez a kérdés ma sincs tisztázva, a politika, meg a vele járó sokféle érdek meglehetősen kizökentette a sarkaiból.

Rainer Józsefnek írásos bizonyítékai voltak,

amikkel megmenthette volna magát, de ugyanakkor roppantul kellemetlen helyzetbe sodor közéleti szereplőket. Mégse tette meg, hasztalan volt a családjának minden erősködése.

— Inkább magadnak ártasz?

— Majd lehiggadnak a szenvedélyek s akkor napirendre térnek a dolgok felett.

Ismerni kellett hozzá Rainert, az ő különösen úri egyéniségét, hogy meg lehessen érteni. Az úgynevezett történelmi távlat pedig közel van még.

Én magam még képviselő korából jól ismerem Nagy Mihályt, sok érintkezésünk volt, közös munkánk is egyben-másban, — hát természetesen találtam, hogy mikor Szegedre került, szeretett volna velem szót váltani. Elküldte hozzám Fökövi Bélát egy aktával, hogy szedjem össze a hozzátartozó adatokat és személyesen referáljam el neki a Szeged állomáson levő szállásán.

— Nem tehetem, válaszoltam Fökövinek, mert a közgyűlés megtiltotta. Hanem parancsoltassák meg nekem ezt írásosan a polgármesterem útján s akkor nincs akadály.

Természetes, hogy nem csinálták meg. Próbálkozott azért még néhányszor hasonló módon, végül azt üzenté:

— A magánemberrel, a régi jó ismerőssel, az újságíróval szeretnék beszélni. Mit törődöm én a hivatalos foglalkozásával!

Erre találkoztunk s az volt az első szava:

— Mitől fél? Ide nézzen, hány kérvény fut be hozzám, hány magánlevelet kapok olyan oroslánoktól, akik a fórumon megennének. Vállalkozik-e rá, hogy egy este elbujtatom s akkor meglátja, hogy kik keresnek fel, kik rimánkodnak nagyon nyájasan a közbenjárásomért?

Nem mertem megtenni, féltem, hogy többet tapasztalok, mint amennyit a levelekből láttam. Egyébként is torkig voltam már, egy közgyűlési jelenet meglehetősen kiábrándított. Az volt a szokás, hogy az installálás utáni közgyűléseken kiabálással, zshivajjal fogadták minden szavát s igen cifra kifejezések röpködtek a levegőben. Valaki aztán ebben a zürzavarban egy egész közönséges becsületsértő szót kiáltott feléje.

Nagy Mihály megrázta a csengőt és egy fejfel megdőve, szikrázó szemmel fordult a közgyűlés felé.

— Ki volt az? Ki mondta ezt?

Halálos csend támadt.

— Még egyszer kérdem, ki volt az?

A csend csak fokozódott, Nagy Mihály, aki tisztában volt a közbekiáltóval, mereven nézett rá, de az nem mozdult. Lélegzetvisszafojtva lestem, hogy feláll-e, meg meri-e mondani, hogy:

— Én voltam. Viselem a következményeit.

Nem merte viselni. Pedig mi lett volna a következmény? Széksértés? Aztán egyáltalában megszavazza-e a közgyűlés a bírságot?

Erre a szörnyű hősieskedésre Nagy Mihály se forszírozta többé a dolgot.

— Pardon, ha megbúvysz, az más, mondta az átható, szúrós tekintete.

Később említette nekem:

— Nem lehet az magyar ember. Megsajnáltam, mikor láttam, hogyan lapul.

Hát tőlem aki akkoriban a Pesti Hírlapban óriási tevékenységet fejtettem ki a nemzeti ellentállás szegedi dolgában, azt kérte Nagy Mihály, hogy írjak róla, ellene, amit akarok, csak — amit addig se tettem — a magánbecsületében ne bántsam. Mikor erre a

szerepre vállalkozott, tisztában volt vele, hogy mi vár rá. De a magánélete kizárólag az övé.

Nagyon el volt érzékenyülve, akkor operálták a gyönyörű kislányát, aki életveszélyben forgott.

Ezután is támadtam, talán én a legdühösebben azért, amit az alkotmány ellen vétett viszont nem kértem tőle semmit. Sose voltam közéleti oroszlán.

Azt se fogom megérteni, miért tűrte, miért kergette bele magát Rainer az egzaltáltságba annyira, hogy végül is a pisztolyhoz legyen kénytelen nyúlni.

Ismertem kedves szelidséget fehér asztalnál, barátkozva, viszont tapasztaltam az indulatát is. Rendőreit a végletekig védte, nem kérhetek azok tőle olyasmit, amit meg ne adott volna nekik. Egy embere ellen azonban nagyon sok panasz gyülemlett össze, berendelte hát magához. A rendőr ott állt haptákban, várva a sorsát, Rainer pipázva járt le és fel a szobában, végül megállt az ablaknál és gondolkozva nézte a park-tükröt, benne a szép lila Paulownia imperialist. Sok idő telt el így, negyedóra is, mikor végre megfordult és odalépett az embere elé. Még hadonászott is a pipaszárral.

— Ha kend még sokszor fájdtíja a fejemet, nagy bajba kerül, jegyezze meg magának. Nem akarok több rossz hirt hallani.

Aztán visszament az ablakhoz, ott mondott még valamit.

— Kitor az emberből a szenvedély, ha ilyeneket hall!

Szatymaz

A szatymazi kápolna költségét a szegediek szerezték össze, hol műkedvelői előadást, hol népünnepélyt rendezve, azt is leginkább oda-künn, a tethelyen. Kószó István úgy mondta, hogy »*Szatymaz bot és székvárosában*, mert hát mi feljebb-igényeskedtünk s ha vannak a világon a székről elnevezett helységek, a verekedésnél mégis csak első a bot, azután következik fokozott lendületekkel a szék. (Ami még nem jelenti a szódásüveg mellőzését, de hát ezzel már túlságosan hosszú lett volna a cím.)

Akkoriban jóformán egész nyáron át künn élt a város a tanyán. Ebédután, főleg fél hétkor ontotta a kisvasút a vendéget, a baromfitenyészet hallatlanul fellendült s attól se kellett félniök a háziaknak, hogy túlságosan elhúzódik a szórakozás, mert éjjel fél egykor az állomáson kellett dallásznia az embernek, ha a maga ágyában, otthon szeretett aludni. Különben csak reggel hétkor indult a legközelebbi vonat, amely behozta a hivatalba a künnlakókat, néha a közigazgatás felét. Mindenki a saját szöllejében töltötte a nyarat s ha más-hol nem szoktak volna össze az emberek, összeszoktak a kupéban, a harmadosztályos fapadokon. Szatymazra járni ugyanis csak itt lehetett.

Reggel olyan érdeklődéssel lestek, mintha életkérdés volna, hogy a vonaton vannak-e a messzebről jövők, teszem azt Fajka János Felsőközponttól.

Felmayer János, aki csak aludni szeretett künn, de a város nélkül nem volt teljes ember, vitézül vitte a szót és megrágott friss eseményt, élőlelket egyaránt. Mindig akadt problémája és sokat adott Huszár János ügyvéd véleményére.

— Mit szólsz hozzá Jánoskám?

János rendszerint szólt valamit, hol ezt, hol azt, a beszélgetéseket azonban idebenn elkönyvelte, különválasztotta azt, ami benne általános és külön amikben Felmayer voltaképpen a privát ügyeiben kért ravaszul jogi tanácsot. Végül számlát prezentált jóbarátjának és mindennapos útitársának, aki magánkívül volt ettől a »perfidiától«.

— Hát már diskurálni se szabad?

— A diskurálásokat nem számítottam fel, csak a tanácsokat.

»Értekezés a féllel« volt minden tétel címe és bizony meg kellett fizetni, mikor pör lett belőle.

Megesett, hogy ezzel a kisvonattal tértek meg a különös jókedvűek is. Épp azért senki se vette zokon, ha a vendéglátó háziasszony az éjfél óráiban eltűnt, magukra hagyván a javíthatatlanokat s keresztet vetett az alvó gyermekekre.

— Áldjon meg benneteket az Isten szelídebb természettel, ne legyetek ti is »ilyenek«.

Eltűnése annál helyesebb volt, mert végre szordinó nélkül diskurálhatott a férfinép. Csiklandós történetet ugyanis akkortájt még nem meséltek nők társaságában, — ezt csak később vezették be a nők. Öreg Csikós József tré-

fáira elképzeltetlen sikoltozás, szemérmeteskedés volt abban az időben a visszhang.

Szinte alig lehet ma megérteni a vendéglátás akkora mértékét, amekkora a század elején tombolt Szatymazon. Irányító jelszó volt, hogy a vendégeket le kell itatni, még pedig minél előbb, mert rövid idő áll rendelkezésre. Alig koccintott egyet-kettőt az ember, itt az éjféli. A barátkozásban főleg László Gyula helyettes polgármester vezetett, tartván úgynevezett »kijózanító kamarát« is, hogy néhány órai pihenés után az áldozat újult erővel folytassa a csatát, amelynek időtartama általában három napokat jelentett.

Nyáron szinte sportja volt a vendégfogás. Diófák alatt, fonott székekben kinek esik jól a hűtött bor, ha egyedül kell innia? A pincéjében sok évfolyambeli italok tartózkodtak annyi mineműségű ásványvízzel, hogy boltot lehetett volna belőlük nyitni. A vendég hajlama volt mindig az irányadó s ezt kitűnően tudta Mihály, az öreg kapás, kezelője a pincének.

— A Taschler nagyságos úr a sillert szereti jobban, de a Fodor tanácsnok úr szíve a kardkához vonzódik.

Elég volt futólag megfordulni a László-tanyán, hogy Mihály tisztába jöjjön a helyzettel s ne feledje el többé az urak gusztusát, hanem kinek-kinek azt szállítsa, amitől dallódzó kedve támad.

Újságot olvasván, egyszer nagyot kiált valami keleti veszedelem hírére László Gyula.

— Tyü, jön a küteges tífusz!

Mihály ott ólálkodott a közelben, hogy mindig kéznél legyen — de meg a gazda szeme hizlalja az ökröt is, — nem mulaszthatta el, hogy bele ne szóljon.

— Mikor gyün, tekintetes úr?

— A jövő héten, feleli a tréfa kedvéért László.

Mihály tünődött egy sort, számlálgatta az ujjait.

— Hogy is van csak... szombat, vasárnap. Aztán, instálom, milyen bort készítek neki?

Az asszony nép agitációja, hogy mindig pezs-gő maradjon a társadalmi élet, nem akart véget érni. Polgár Lászlóné, a fejedelmi formájú nőegyleti elnöknő; körül fordult meg minden, a mozgalmak élesztője azért mégis csak Kószóné, meg Temesváry Ilona voltak. Ugyanakkor adott rendkívüli jelentőséget Szatymaznak az első fiakkeres, habár második számú nem következett Gémes Illés után. Az ő felépése is a slafrokk-bálakba kapcsolódott bele.

Tudni kell ugyanis, hogy a slafrokk-bálak a »központban« történtek, (nehogy Központra javítsák ki!), ez a hely pedig meglehetősen messze esett az egyes tanyáktól. A közvilágítás csecsemőkorát élte, sőt Erlitz doktor emléke itt megilletődést érdemel, mert ő már akkor megjósolta, hogy csak évtizedek múlva jut embrió-korba. Mi az, hogy csecsemő?

A világítással való okoskodás egyébként is olyan gáncs volt, amit kizárólag a felfuvalkof dottság kockáztathatott meg, hiszen csak a bolond ember világítja ki a pusztát, a szabad területeket. Ez beavatkozás volna az Úristen dolgába, aki szintén takarékoskodik az égi méccsessel, de csak néha, mert javarészt küld holdvilágot, meg csillagot, amennyi kell.

Fontosabb volt ennél a távolság, ami csak nőtt, ha bálból indult haza a vendég, némi-képpen fáradt lábbal. így született meg Illésben az ötlet, hogy ő megszerkeszti az első fiakkert. Ócska szekér volt biz, az, hiába szépítgetjük a dolgot, aztán Vadász kapitány ki-

dobta már az ócska sziccet, továbbá ott volt a Szárca.

Szárca ló volt és titokzatos körülmények között került Illés tulajdonába. Állítólag örökölte, a rossznyelvűek szerint akkor »szerezte«, amikor még »amolyan« ember volt, — ellenben voltak bizonykodók, hogy Szárca az egyetlen Árpád-korabeli műemlék és mint ilyent Munkácsy Mihály is megpingálta a honfoglalási képen.

Elképzelhetetlen szenzáció volt az, mikor Illés először kurjantott be a tethelyre:

— Akinek pedig fiáker kell, az *szóljon*. Egy hatos hazáig személyenkint.

Illés fuvart kapott és nagy vala az ő népszerűsége. Finnyás kisasszonykák, ha restelték forró délutánokon a gyalogsétát — mert hogy a napsugár kihúzza a szeplőt — Gémesért üzentek, hogy fogjon be és álljon elő. Ifjú gavallérok várakoztatták a tanyák előtt, mintha gummirádlis volna. Öreg urak nem feküdtek le korán, mert mindig kapható volt Illés az artézi kútnál szervezve meg a standot. Jó torkú kapásné néhány száz lépésről is előkurjantotta. Meg is nőtt a büszkesége s úgy nevezte magát, hogy:

— Közlekedési forgalom.

Ő állapította meg azt is, hogy milyen sorrendben térhet haza az asszony nép a bálból.

— Ki hogy jött!

Ez a bálba érkezés rendjét jelentette, ami szigorúan alkotmányos felfogásra és mély igazságosságra vallott.

Szárca igen vidám állat volt, ami nyilván életkorának szelíd filozófiájával függött össze, pláne, hogy annyi édes terhet hordozott, csupa ismerőst. A katasztrófa akkor következett be, amikor egy família tavasszal felde-

putálta Szatymazt s elhatározta, hogy ott fog nyaralni. A helyszíni szemlét a mama tartotta meg két terebélyes lányával, akik örvendezve szálltak a fiakkerbe.

— Gyü, mondta Szárcsának Gémes Illés. Szárcsa megindult, de tízet se lépve hátraneézett és megállt.

— Nó, bosszankodott Illés. Előre!

Szárcsa megrázkódott, közönnyel túrt szidást, ostort, de feltette magában, hogy egy tapodtat se megy, ő ezeket a kövér lányokat nem cipeli. Végül is lefeküdt a homokba, éjszaka meg eltűnt az istállóból. Soha senki nem tudta meg, hogy hová lett a derék állat, az utolsó Árpád-korabeli műemlék.

Illés a kocsmában huzamosabban búsulván az állapotokon, az imént vázolt magyarázatát adta világgá-bujdosásának.

Nyaralnak ma is Szatymazon, a strandja össze is hozza az emberek egy részét, de az élet sose jut többé a régi nyomába. Micsoda különvonatok kellettek néha egy-egy népünnepély közönségének hazaszállítására! Aztán már csak a künnlakók maradtak együtt, meg a javíthatatlanok s a holdfényes éjszakában álmodozó kislányok találgathatták, hogy kinek a csalogató meleg hangján száll a »Szép vagy, miként a sziriusz«.? A két népszerű Jóska közül a Taschler énekeli-e, vagy a Pálfy?

Babó Milcsiről

Ne menjünk el már megemlékezés nélkül mellette sem. Ha annyira benne élt mindenben, foglaljon helyet itt is. Babó Emilt az ő rajongó tanyai hívei csak Milcsinek nevezték s nem azt a formát látták benne, amit a városban mutatott.

Alapjában véve nagyindulatú ember volt, aki tartott önmagától, mert érezte, hogy nem bír a természetével. Nem volt rokonszenves egyéniség, állandóan kötekedett, — abban a korszakban élt, amikor egy görbe pillantásért kardra mentek a krakéler hajlamúak, mert oktalan hepciáskodással volt tele a levegő. Ha éjszaka boros fejvel beállított Babó a vendéglőbe, az első szava kurjantás volt:

— Kifelé a zsidókkal!

A tanya népe az más. Annak megalázkodott, mert tudta, hogy a választója lesz, jelen volt minden parasztbálon, megtáncoltatta az aszszonyokat, elment a keresztelőkre, mindenki komája, nászaként, mondott annyi szépet egy este, hogy azok egész életükben nem hallottak annyit. Bele tudta volna sodorni ezt a józan népet a legnagyobb örültségbe is.

Amikor Szeged még megelégedett két képviselővel, — a tanyai, úgynevezett második, kerülete híres volt az egész országban. A legtisztább választás is kerül valamelyes pénzbe,

de innen garas nélkül küldték a követet a parlamentbe. Mindig függetlenségi pártit, egyetlen egyszer kormány emberét.

Az is Ivánkovichs János szeged-rókusi plébános volt, tehát pap s az asszonyok korteskedtek mellette. Nem kisebb kapacitást mutatott ki, mint Hermann Ottót. Viszont Ivánkovichsot a legközelebbi választáson hihetetlen fölényrel hengerelte le Babó Emil.

A híres téli választás reggelig tartott. A tanya népe mind bejött a városba s a kocsi derekába húzódva, subába burkolózva várta, amíg rá kerül a sor.

Éjfél előtt rég eldőlt már az arány. Ivánkovichsék beszüntettek minden működést, nem kuttattak esetleges elmaradt szavazókat, a választási elnök is rimánkodott a népnek, hogy vonuljon haza, ne szavazzon le a hátralevő rész. Biztos a Babó Milcsi mandátuma.

De az emberek hajthatatlanok voltak.

— Azt már nem tesszük. Ha begyüttünk, szavalunk is.

Reggel hat órakor, mikor már derengett a februári szürke égboltozat, a nehezen lelkesedő tanyai magyarság egetverő kurjongatásokkal kísérte új követét a rókusi iskolából az alsóvárosi népkörbe. Van az út olyan jó három kilométer. Bokán felül ért a hó, csillogásától kápráztak a szemek, a tömeg élén haladt Babó lakk félcipőben.

Ivánkovichsot hamarosan kárpótolták kultuszminiszteri osztálytanácsossággal. Valamikor ez az állás volt a püspöki méltóság lépcsője, ő is onnan jutott a rozsnyói egyházmegye élére. A szegény ember átka, hogy nem maradhatott meg benne haláláig. Régi hívei, akik sokszor megsiratták, ma is meg vannak róla győződve, hogy semmi baja nem történik, ha

annak idején teszem azt a váradi püspökség üresedik meg és nem a felette szűk jövedelmű rozsnyói.

Babó Emil tragédiája már sokkal ismertesebb. Szállóige lett a nevéből s annyit emlegették egy időben Szegedet, hogy nem győzött a város csuklani. Később aztán feledésbe ment a kerület neve, amelyik a törvényhozásba felküldte, megmaradt hírbiztosítónak a nevezetes kártyaparti, meg a Kosztká kiszólása:

— Emil, te csalsz!

Mikor nyilvánosságra jutott az affér, a szegedieket ütötte az a legjobban szívéen. Napokba telt, amíg elhitték, ámbár maradtak számosan, akik csalafintaságot sejtettek a dologban s meg voltak a lelkük mélyén győződve, hogy Babó ármánykodásnak esett áldozatul. Készült is hozzá deputáció, hogy számadásra vonja, miért mondott le olyan meggondolatlanul a mandátumáról.

Azt mondogatta egy öreg harcos:

— Csak a Babó úr a legalkalmasabb követ. Nem azért küldtük mi fel, hogy kártyázzon, hanem hogy az igazunkat védje.

— De a paklizás, bácsi, a paklizás!

— Semmi az, folytatta rendületlenül az öreg. Ha tudják róla, hogy paklizik, ne üljenek le vele kártyázni. Kisguczi Illés is paklizott. Dolgos ember, rendes ember volna amúgy, de a kártyáért kidobtuk a kocsmából, azóta nem adunk neki lapot. Azért mégis vezetőgazda, lehet rá hallgatni. A Babó úr is nagyon jó követnek.

El lehet ezeken a beszédeken gondolkozni, de még mennyire. Hány kerület üzenhetne rá ma is a képviselőjére:

— Nem azért küldtünk fel, hogy kártyázzál!

De a népfantázia tovább ment, ilyen kicsinységgel nem engedte zavartatni magát. Megesik az, hogy túlságosan csal valaki a huszonegyben, mégse hajítják ki, mert igen alkalmas cimbora, szóval tartja az egész kocsmát, iszik is, verekszik is, ahogy az megkívántatódik. Hát biztosítják ellene magukat. A pakli kártyát hegyes bicskával odaszúrják az asztalhoz, aztán úgy húz mindenki lapot magának, hogy a bicska éle végighasítja azt. Lehetetlen a csalás.

Babó azonban az eltűnése által legendák hőse lett. Alkonyatkor, darvadozás közben, mikor Isten ellen való bűn volna a lámpagyújtás, mert drága a petlőr, megindult a mese.

— Úgy volt az, hogy a Babó Milcsi nagyságos úr szörnyen erős lett odafenn, meg a népek közt is. Az egyik benfentes (német volt az Istenadta), azt mondta akkor, hogy felséges királyom, a Babó nagyságos úr ma-holnap király lesz, ha akar.

— Ugyan, ne mondd! — felelte Ferenc József.

— De csak úgy van az, hanem leszoktatom róla.

Nem árulta el senkinek, hogy mit akar, meghívatta Babót ebédre a királyhoz. Jobbféle ebéd volt, töltöttkáposzta is tetejébe sütött malacpecsenyével, aranytálakon hordtak fel mindent, alig akart vége szakadni.

Akkor aztán, hogy olvassák össze az eszcájgokat, aszongya a menyé, a Stefánia.

— Uram királyom, ipamuram, egy aranykés, meg villa hibádzik. Csak innen vihette el valaki, mert amikor leültünk, még megvolt.

De szörnyen erősködött mindenki, hogy ő nála debizuristen nincs, hogy lehessen már

ilyet ráfogni az emberre! Király ide, vagy oda, tudják ők, mi a tisztesség.

Arra megszólalt a királyné is, nyugosztalja szegényt az Isten:

— Már pedig addig nem teszi ki a lábát innen senki, amíg a kés, meg a villa elő nem kerül. Huszárok, motozni!

Megmotoztak mindenkit, az egyik minisztert különösen, mert annak olyan a híre, hogy a párnát is kiszedi a szegény ember feje alul, elviszi adóba; a fehérszemélyeket szobalányok kutatták át, mert csiklandós természetűek, aztán szégyenkeztek volna, ha férfiember nyúlkál hozzájuk, — hát az ármányos német hoppmester csakugyan kihúzza a Babó Milcsi nagyságos úr csizmaszárából az eszcájgokat. Persze hogy persze, ő maga sanzsírozta bele is, hogy bajba keverhesse a követünket.

— Hát ezért kellett lemondania, tugygyák kentek, csakis ezért. A kártya, az nem komolyság, csak kitalálás.

Követválasztás idején ma is megelevenedik a szegedi tanyákon a Babó-legenda, sóhajtozva emlegetik nagyon öreg asszonyok a gyönyörű szál embert, akiről olyan sokat jött (habár csak nekik) a hir. Egyszer gyémántmezőkön jár, felbukkant már burgenerálisként is, résztvett az orosz-japán háborúban, — a világháborúban nem engedték haza, — voltaképpen pedig hogy mit csinál, mi lett belőle, sose tudta meg senki, úgy eltűnt.

A napszámos-kispap legendája

Még a háború előtt majdnem minden éjszaka felvert álmomból egy éneklő hang. Ezek a mai házak úgy vannak építve, hogy a harmadik szoba nyitott ablakán át fölhallatszik az emeletre minden lépés. Kong az aszfalt, (az Isten tudja, mit szeretne elmondani) idegesebb állapotban azt éreztem akárhányszor, hogy az ágyam előtt csoszog valaki papucsban s rugdossa az újságot, ami úgy esett ki az este a kezemből. Pedig csak szél kerekedett kint s száraz faleveleket táncoltat.

De meghallom a hangot zárt ablakok mellett is. Valahogyan ilyenféle az:

— Hogy az a jóságos atyaúristen árassza kegyelmét nagyságodra, még pedig oly formában, hogy kedves, szeretett családjával együtt éltesse mindnyájukat az emberi kor legvégső határáig.

Nyomban utána következik némely latin idézet,

— *Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in coelis, et in terra...*

No, mondok, a Dezső megint beitaloiott, munkába fog kerülni, amíg hazaküldöm!

Kinyitom hát az ablakot s leszólok a szigorúan fölfelé tekintő férfiúra:

— Micsoda dolog ez, Dezső? Már megint ivott?

— Nagyságos úr, kérem szépen, hallgasson meg.

— Nem vagyok nagyságos.

— Tekintetes úr...

— Miért nem megy haza?

— Tekintetes úr, a tiszteletem végtelen, én szegény, nyomorult ember meg akarom hálni a nagyságod jóságát.

— Azért ver föl az álmomból? Hát ilyen a maga tisztelete?

— Könyörgöm, ne tessék haragudni, — et ne nos inducas in tentationem — hogy az a jóságos atyaúrsten árássa...

— Elég, Dezső, ezt már hallottam.

— Tessék csak engem meghallgatni. Sed libera nos a malo. Nagyságos úr, tekintetes...

— Hát, jól van, Dezső, vegye tudomásul, hogy magában is csalódtam. Aki ennyire kíméletlen, azzal nem állok többé szóba.

— Megyek már, megyek, mondja Dezső. Úgyis köszönteni kell a nagyságos Kószó István urat.

— Nagyon meg fog neki örülni, valószínűleg rendőrt is hivat. Menjen inkább haza, mert az egész környéket fölveri.

— Hát megyek, et cum Lazaró, quondam paupere, de tessék megmondani, mikor jönnek el?

— Ha teljesen józan lesz.

— Ne tessék azt kívánni, tekintetes úr...

— Már pedig másképpen nem beszélünk.

Szücs Dezsőnek hívták, ismerte az egész város. Szikár, hosszú alak, a haját lezsírozva, elválasztva viselte. A Tiszapartnak ő volt a legerősebb munkása, szemet lapátolt, búzás zsákokat cipelt. A munkabírásban páratlan. Engedelmes, tisztességes, mihelyt azonban pár

hatost keresett, azt azonnal elitta és aludt utána egy egész napot.

Illuminált állapotban megjelent különféle »jóltevői« ablaka alatt, elmondta felköszöntőjét a latin imádságokkal és hálálkodott hónapokon át az ócska ruháért, cipőért, amit kapott.

Felsővároson úgy tudta mindenki, hogy kispap volt valamikor. Általában a felsővárosiak makacsul ragaszkodtak a klérusbeli misztériumokhoz, itt százával jártak a legendák Szűcs Dezsőről épp úgy, mint hajdani, régen elmúlt egyházi férfiakról.

— Kispap volt, magyarázta egyszer nekem is valaki, azért tud még mindig latinul. Már a fölszentelés előtt állt, amikor asszonyi históriába keveredett, aztán kicsapták. Ekkora tudományával így csúszott lefelé a zsákolásig.

Mondták aztán zsákszámra a mesét, de annyiféle volt, ahányan mondták. Az egyik cifra menyecskét kombinált bele, a másik megmaradt a lány mellett, — már hogy kinek mihez volt gusztusa.

— Minoréta volt, adta be a garast egy öreg néni, végighúzva kiszáradt ujjait a szája szélén, miközben hosszasan eltűnődött.

Ami föltétlenül a Felsővároson élő rend népszerűsége mellett szól.

Szűcs Dezsőnek a kispapságát többen megerősítették, így kezdett engem is érdekelni. Amikor ócska ruhák irányában tárgyaltunk (be volt olyankor is rettenetesen állítva), egyszer-máskor szóba hoztam:

— Hogy jutott maga idáig Dezső?

Szinte kijózanodott egy pillanatra.

— Kérem, ha jó szívvel tetszik hozzám lenni, azt megköszönöm. Egyéb semmi.

Aztán valósággal megbántva elment. Egé-

szen érthetőnek tetszett, hogy a kisiklott pályájú ember nem szereti, ha a múltját emlegetik.

— Vessünk fátyolt arra, ami volt! — mondta egyszer. Mikor jöjjenek el?

— Majd ha józan lesz! — válaszoltam én is makacsodva, de nem minden terv nélkül.

Egyszer aztán beállított hozzám:

— Tekintetes úr, elkövetkezett az az állapot, amit említeni tetszett. Most józan vagyok.

— Nem egészen, Dezső, hallja-e!

— Kérem, úgy van, ahogy mondom. Ne tessék olyan nagyon elvetemült embernek tekinteni.

Igaz, rendesen viselkedett nem mondott latin citátumokat, viszont egész közel sem mert hozzám jönni, hiába kínáltam üléssel.

— Szegény napszámos ember vagyok, szólt, kalapját a földre téve, nekem nem illik a tekintetes úr előtt ülni. Tessék parancsolni, miért hivatott?

— Nem gyanítja?

— Tessék kimondani.

— Az érdekelne, Dezső, hogy milyen volt a maga régebbi élete?

A szegény ember egyszerre megdöbbent. Valósággal rángatózott, a kezzeit tördelte.

— Ne tessék azt bántani. Én még nem mondtam el senkinek, minek bolygassuk meg a fátyolt!

— Ez szépen hangzik Dezső, azonban mit restel benne?

— Nincs az életemben semmi szennyes folt, csak beszélni nem szeretek róla. Dolgozom, mint a barom, ennyi az egész. Tessék megkérdeni a nagyságos főkapitány urat, ő kegyes jóltevőm, megmondhatja, hogy tisztességes em-

ber vagyok.

— Ha nem volna az, nem is állanék magával szóba.

— Tessék megkérdezni a Lória urat, hány-szor mondta a többi munkásnak, hogy úgy kell a zsák búzát a hajóba szórni, ahogy én szoktam. Áldom érte a jóságos mennyei atyát, hogy megadta nekem ezt a tudományt. Néha aztán leiszom magam, de akkor sem bántok senkit. A többit hagyjuk.

— Azt mondja el legalább, hány iskolát végzett. Mi történt kispap korában?

Szűcs Dezső tünődött egy sort, aztán derű jelent meg fakó arcán, a kezével legyintett.

— Nem voltam én soha kispap.

— Hát?

— Semmi sem voltam. Dolgoztam amióta élek.

— Iskolába se járt?

— Azt jártam ki, ami Kis-Zomborban volt. Négy osztályt. Tekintetes úr, senkinek nem mondtam el ezt, maga az első és az egyetlen. Az apám postakezelő volt, 1876-ban meghalt, a rákövetkező évben leégett mindenünk, koldusok lettünk. Kilencven ház pusztult el a miénkkel együtt Kis-Zomborban.

— Maga akkor hány éves volt?

Dezső most szemérmesen mosolyogni kezdett.

— Mégis csak igaza volt a tekintetes úrnak, két pohár pálinkát ittam, mielőtt idejöttem. Ilyenkor aztán nem tudok számolni. De rá lehet jönni, 1866-ban születtem.

— Hát aztán mi volt?

— Semmi. Mindig dolgoztam válogatás nélkül.

— Hogy ragadt mégis rá a kispapság híre?

Dezső arca most áhítatos lett.

— Kérem szépen, mindig vallásos ember voltam. A latin miatyánkot, meg a ministrálást kisgyerekkoromból tudom. Azóta is leveszem harangszóra a kalapomat és imádkozom. A tiszaparti zsákolókkal nem barátkozom, azok csúnya beszédű népek. Déli pihenőn, amikor magamba szálltam, elkezdtek csúfolni.

— Ni, a kispap! Már megint az Istennel beszél a kispap! A plébános úr!

Hát így volt. Az egyik adta a másik szájába, beszélnek mifelénk olyasmit is rólam, hogy már miséztem is. Az igaz, hogy nagy a tudományszomjam, én velem el lehet diskurálni Németalföldről épp úgy, mint a repülőgépekről és Nagy Frigyesről. Mert sokat olvastam és szeretek most is olvasni. De kispap? Nem, az sose voltam. Mikor jöjnek el egy ócska nadrágért? Ezt, ami rajtam van, a Somogyi főkapitány úrtól kaptam, le is szakad rólam, olyan régóta hordom.

Már most igazán nem tudom, mit higgyek a felsővárosi legendákból? Józan állapotban (csak két pohárka erejéig), olyan őszintének tetsző módon, természetesen beszélt Szűcs Dezső. Azt is elmondta, hogy a tulajdonképpeni neve Mihály, de amarra szoktatták. És miféle mültra akart fátyolt vetni, mit restelt? Talán csak a legenda szétfoszlásától félt? Vagy mégis igaza lett volna a felsővárosiaknak?

Az Isten lát a lelkekbe, ne keresgéljünk hát mi bennük!

Talált történetek

(Az olcsó sör.)

Lohr János híres zongoratanár volt Szegeden a múlt század hetvenes éveiben, minden valamirevaló család vele taníttatta a gyermekét. Lohr bácsi azonban nem lett volna vérbeli muzsikus, ha nem szereti az italt. Egy pohár jó sörrel akárhova el lehetett csalni.

Egyszer rájött, hogy a kőbányai kocsmákban, közvetlenül a gyárak közelében, egy egész krajcárral olcsóbb a sör poharankint, nem is beszélve arról a mennyei élvezetről, amit a minduntalan való friss csapolás ébreszt a szakértőben.

Ettől kezdve valahányszor összegyűjtött néhány forintot, felszaladt Kőbányára sörözni. Ámbátor az is igaz, hogy a gyűjtést nem lehetett a szenvedélyei közé sorozni. A hetvenes években például ő nyerte meg az angol nemzetközi orgonaverseny első díját, a nagy aranyérmét. Testvérek között is megért ez a remekmű jó sok fontot. Lohr aztán nyomban elzálogosította, nyugta sem volt addig, amíg egyetlen sillingje maradt. úgy kellett az öreget közölkötségen hazaszállítani, az aranyérmét pedig a kormány váltotta ki. Ha jól tudom, a Nemzeti Múzeumban őrzik.

Az egyik kőbányai kirándulásán történt, hogy elfogyott a pénze. A Szegedre szóló útikölt-

séget bölcs elővigyázatból eldugta a mellényzsebébe, a többit maga elé rakta, úgy fizette ki belőle poharankint a söröket.

Hát ez a pénz fogyott el. Az érzése pedig annál szomorúbb volt, mert ugyanakkor érték hozzá a söntésből az újabb hordó csapravezetésének méla akkordjai.

— Eh, mondta öreg Lohr, mit búsulok! Hát muszáj nekem éppen Budapestről megváltanom a jegyemet? Egy állomást gyalog megyek, de a friss sört meg kell kóstolni.

Az új állomás hamar elérkezett, minthogy azonban a jól szervezett kocsmában több rendbeli tartalék sörös hordók is találtak, azok rendeltetése pedig az, hogy egymásután sorra kerüljenek, Lohr mindsűrűbben nyúlt bele a mellényzsebébe, buzgón tanulmányozván közben a vasúti menetrendet.

A nóta vége az lett, hogy az öreg muzsikusz egyszer csak megálljt vezényelt önmagának, fölkel s elindult a sínek mentén gyalog. Egészen Czeglédig, csak ott ült vonatra. Attól kezdve pedig úgy osztotta be kőbányai kirándulásokra a pénzét, hogy a Czeglédig terjedő utat gyalog tette meg, mert oktalanságot követ el az ember, ha túlságosan rázatja magát a gőzmasinával, amikor olyan sűrű Kőbányán a csapolás.

(A Híradó legendája.)

Az újságok körül régóta kering néhány babona. Tömörkény mondása, hogy a rendes napilap annyira megszokta a reggelenként való kötelességét, hogy akkor is megjelenik magamagától, ha egyetlen sort se írnak bele.

Épp olyan különös, hogy megszületni aránylag könnyen megszületik egy lap, meghalni azonban alig tud. Örök rejtély marad, hogy miért. Félkezünkön is meg tudjuk számolni,

hány ötvenéves magyar újságunk van, egyforma a sorsa majd valamennyinek.

A Szegedi Híradó — köznyelven öreg Híradó — többször is meghalt, nem csak egyszer. Aztán megint feltámadt s próbálta megtörni a közönyt. Pedig a századfordulón, meg előtte, igen kitűnő újság volt, értékesek a munkatársai, szerkesztői között Lipcsey Ádám, Kemechey Jenő is. Gárdonyi Géza csak futóvendége volt a Naplónak, oroszláncörmeit a Híradó őrzi, itt jelentek meg Tömörkény első tárcái is.

Túlzott példányszámban mégsem jelent meg soha, aminek a kormánypártisága volt az oka. A szegedi polgár mindig szeretett ellenzékieskedni, kritizálni; tele volt ötlettel, hogy mivel foglalkozzék az újság, mert akármilyen csodálatosan hangozzék, voltak olyan idők is, hogy egy-egy szigorú, de tárgyilagos cikk eredménnyel járt, javított ott, ahová lecsapott. Ez a hatás régen kiment a divatból, a Híradó pláne mindig keztyüs kézzel dolgozott.

A lapot elolvasták a kaszinókban, a körökben, még a trafikokban is két kassai rövid vásárlása közben, de csak a legájtatosabb kormányban-hívők fizettek rá elő.

Hogyan hagyhatta volna ezt kiaknázatlanul a bohém-humor? Szó se volt még a megszüntetéséről, mikor fontoskodó titkolózással szájról-szájra járt a hír:

— A Híradó voltaképpen már megszűnt, egy példányt azonban naponta kinyomatnak belőle.

— Minek az az egy példány?

— Kegyeletet ápol vele öreg Endrényi Imre. Tudniillik Fluck Feri bácsi, a legőszintébb kormánypárti, annyira hozzászokott, hogy más újságot nem tud a kezébe venni. Lehet-e a sza-

badságharc hős honvéd tisztjét lelkirázkódattásnak kitenni, azt kívánni, hogy most változtasson lapot? Az egész város felzúdulna ezen a lelketlenségen, hát nincs más hátra, — Isten neki, lássák, hogy van még becsület a világon — nyomatnak az ő megnyugvására egy példányt. Ne tudja meg soha, hogy megszűnt. Aztán meghalt a hófehér hajú Feri bácsi, elmúlt néhány nap és megisméltődtek a sugdosások.

— Azt hallottam, egyes emberek becsület-szavukra állítják, a Híradó állítólag ma is megjelent, pedig Fluck Ferenc nem is él már.

— Pszt, az öreg végrendeletileg a családra hagyta a maga példányát. A »példányt«.

Ám az átruházott kegyelettel már nem sokat törődött a Híradó, rövidesen elment ő is legjobb híve után.

(A név kötelez.)

A filigrán újszegedi templomot egy külön erre a célra szervezkedett társaság, az újszegedi Szent Erzsébet-egyesület emelte, még pedig meglehetősen súlyos körülmények között. A hatósági — szerény — támogatáson kívül multságokból, népünnepélyekből gyűltek a garasok, nemkülönben egyesületi tagdíjakból. Akit csak lehetett, beléptettek tagnak s a díjakat a legszigorúbban hajtották be. Belépési nyilatkozatot szívesen aláír mindenki, de fizetni már kevésbé szeret. Itt nem teketóriáztak sokat, hanem pöröltek. A pörök viszont végtelenül egyszerűek voltak, rendesen elmakacsolással végződtek.

Maga a templom 76.000 békebeli koronába került s valóságos csoda, mint lehetett összeszedni ezt a pénzt. De minden sikerült, a jó szándék egyesült az erős akarattal, a buzgósággal, főleg ott volt a derék Kohn Náci, a

fiatalon elhalt jókedvű, rokonszenves szegedi téglagyáros, ő szállította a téglákat hitelbe.

1910. év Erzsébet napjára volt kitűzve a templom konszekrációja, Kohnnak is fizetési kötelezettségei voltak, járt neki még tízezer korona, de csak járt. Az egyesület képtelen volt a legcsekélyebb összeget is előteremteni, már kiapadt minden forrás. Nácit biztatták ígéretekkel, szép szóval, majd hogy tovább lehessen a dolgot húzni, a csalafinta Paulovits Márton fölfedezett apró számadási eltéréseket és javításokat követelt.

Kohn Náci mindent teljesített, de a refrén csak a régi maradt.

— Pénzt, uraim, pénzt, mert engem is fojtotgatnak.

A fölszentelés előtt különös idegesség fogta el a templom Maecenását. Az egyesület élén álló urak végtére is kifogástalan gentleman-ek voltak, de mit ér a tisztesség, ha nem lehet rajtuk semmit bevasalni, maga az egylet pedig koldus-szegény!

— Foglalja le a templomot, ajánlotta egy ügyvéd. Fölszentelés előtt az csak magán-épület, kövek tömege és nem védi a törvény, mint fölszentelés után. Ha most nem siet, örökre elkésett.

Kohn, aki megelégedett volna már hatezer koronával, Isten neki, feláldozza a hiányzó négyet, — kétségbeesetten vakargatta fejét az ügyvédi tanácsra.

— Uram, föltétlenül megtenném, meg én, gondolkozás nélkül, hogyha...

— Mi az a hogyha? Joga van hozzá, módja pedig csak most, Erzsébet napjáig.

— Lehetetlen, tört ki Náciból a kétségbeesés. Ha Kovácsnak, vagy Tóthnak hívnának, egy pillanatig se tétováznék. De tessék elkép-

zelní, mekkora botrány lesz belőle, ha egy Kohn lefoglal egy katolikus templomot. A nevem az átkom.

Szerencsére azonban ott volt Lázár György, nemcsak a város polgármestere, de az egyesület díszelnöke is s ő kifizettette a várossal a hátralékos tartozást.

Kohn Nácinak pedig első dolga volt, hogy megmagyarosította a nevét Iván-ra.

— Sose lehet ugyanis tudni, mikor építenek Szegeden megint templomot.

Tartalom

A város jó hire	5
Az Oroszlán, meg a Kecse.....	17
Conditores urbis	26
A szegedi vendéglátás	45
Halott polgármester portréja	54
Szeged Gyurija	66
Mikszáth.....	79
Hajós népekről	91
Amire az öreg takarékok is ad	102
Régi bírák	112
Színházi dolgok	130
Piros abrosz, fehér abrosz	142
— Bálóné	143
— Kassék, Juránovicsék	147
— A Próféta	148
— A Mikádó	150
— A nagyszta	152
— A Goldstein	155
— A Hági	156
Játékos elmék	159
A nagy ágyú	171
Nőegyleti romantika	191
Tömörkény	199
A Dadi	214
A titokzatos Ritóné	220
Három fametszet	227
— Nagytata	228
— A kegyelmes úr	231
— A kém	234
Véreim, magyarok	239
— A magyar koponyák	210
— A slingelt száj	212

— Egy kis állomásról	245
— A tanyavilág fejedelme	246
— A dudások is elfogytak	249
— A magyar viselet	253
A rendőrbíró.....	256
A bürge a diplomáciában	232
A kishivatalnok szenvedései	269
— At. ügyészség öreg írnokai	272
— Szent Bürokráciából.....	276
— A lelkiismeretesség	278
— Aladár keztyüi	281
Szórakozott Berger doktorról.....	284
A főkapitány és a szenvedély.....	290
Szatymaz	294
Babó Milcsiről	300
A napszámos-kisap legendája	305
Talált történetek	311
— Az olcsó sör	311
— A Híradó legendája	312
— A név kötelez	314